

A NEMZETI GÉNIUSZ

BEVEZETÉS A NEMZETI ÉLET FILOZÓFIÁJÁBA
ÉS A NEMZETI ÉLETBÖLCSELETBE

ÍRTA:

LECHNITZKY GYULA

BUDAPEST, 1928,
A BETHLEN GÁBOR SZÖVETSÉG KIADÁSA.

*A nemzetiség géniusza a legmagasabbra
emeli az embert az Istenség ideáljához.
Ahol annak mennyei sugalma nem hat
hat már a lakosoknak önzésén, önsze-
retetén egyéb nyomorúságok siketségein
keresztül, ott árnyékba borul a világ és
örök sötétség nyomja a hont.*

(Széchenyi Stadium 101.)

*Azoknak
ajánlom e könyvetkik
hinni tudnak az emberben
lakozó törhetetlen
jóakarásban.*

. . . és Széchenyi így szólt:

„Míg élek és inaim bírnak, mindent elkövetek, hogy vérem egykor mégis felvirágozzék, s így a magyar is díszhelyet foglalván az *alkotónemzetek* koszorújában megfeleljen egykor az emberiség nagy hivatásának, mely nem pusztítás, *de teremtés*””. (*Hírlapi cikkek*, 408.)

„Hagyjátok abba a gyűlölködést, ne azt keressétek, ami elválaszt, hanem ami egyesít! Értsétek meg egymást és szeressétek egymást! Legyen vége már a tehetetlenségnek, fogjatok már munkához!”

„Keressétek minden előtt az Isten országát és annak igazságát és ráadásul azt mind megadják nektek””. (Máté 6, 33.)

Előszó.

Sajátos érzelemmel adom az olvasó kezébe könyvem. Hosszú évek munkájának, magányba vonult elmélkedésnek eredménye e mű. Lassanként belső élményeim alapján születtek meg a gondolatok és alakult ki e könyv terve. Kezdetben próbáltam elvont, tárgyilagos fejtegetés formájába beleszorítani tartalmát, de azután magával ragadott az eszmék nagyszerűsége és az alkotás közben megszületett érzelmek szét-törték a nyugodt fejtegetés keretét és az akkor írt lapok az intuitióval együttjáró érzelmek hevéről tesznek tanúságot. Lesznek tán egyesek, kik ezt a mű egyöntetűségének rovására fogják írni; mégis megtartottam e részeket is, mert érzem hogy a friss élményeknek, az eredeti meglátásokkal együtt járó érzéseknek, az étellel teljes belső tapasztalatoknak is megvan a maguk értéke és azokban – kiknek lelki alkata hasonló az enyémhez, – az itt leírtak visszhangozni fognak mindazokkal az érzelmi zöngékkal, amelyeknek az én gyarló tollam nem tudott kifejezést adni. Ezeknek lelke rezonálni fog rá és talán újból átéli a lelkesültségnek és elragadtatásnak amaz édes perceit, amelyek nekem oly sok gyönyörűséget szereztek e munka megírásánál.

Könyvem feltárja küzdelmemet olyan *életfilozófiáért* amely a jelenkori magyar művelődési törekvéseknek az *egység és teljesség felé* való követelményének eleget akar tenni. Tehát olvan *életszintézisről* van szó. amely nem csak az ér-

lembe, hanem a *személyiség* és a *nemzet* különös kérdéseit is és mindezeket betetőző vallásos problémák fejtegetése elől sem tér ki. Erre az életfilozófiára *Széchenyi* nemzeti célkitű-

zése vezetett és a magyar géniusz eszméje világosított föl a magyar élet értelméről és értékéről.

Mikor az ember örök kérdésekkel foglalkozik, akkor már évezredek munkára támaszkodhatik. Témám kidolgozásához is természetesen felhasználtam a nekem hozzáférhető irodalmat. Legtöbbet köszönök a hazaiak közül *Széchenyi István* gróf munkáinak. Igyekeztem továbbá minden ide vágó magyar művet áttanulmányozni. A külföldiek közül figyelembe vettem mindazokat, akiket az irodalom rovatban felsorolok, de csak annyira, amennyire ez a nemzeti idealizmus életfilozófiájával összeegyeztethető volt. De ha hálásan be is ismerem, mit kaptam másoktól, a szakértő észreveszi, hogy legtöbbször olyan problémákkal foglalkozom, amelyek eddig ily rendszeres tárgyalásban nem részesültek. Azt hiszem sikerült a nemzeti élet főbb problémáit meglátnom, a nemzeti eszme és szellem fogalmának tartalmát kideríteni, a nemzeti hivatás betöltése és a nemzeti egység megteremtése érdekében végzendő feladatokra rámutatnom, a nemzet jövőbe vetett hitének jelentőségét ki-domborítani, továbbá a nemzeti idealizmus és nemzeti anyagelevőség, valamint az eszmeközösség meg a nemzetművelés fogalmainak megállapításával hozzájárulni ahhoz, hogy ezentúl az életnek ezen legfontosabb kérdései ne a jelszavak és frázisok körében maradjanak, hanem a tudomány és a filozófia is foglalkozzék velük.

Az *„Alkotó munkára való nevelés”* című könyvem 1912. évben jelent meg. A benne tárgyalt gondolatok képessé tettek arra, hogy mostani könyvemben a teremtő tevékenységeknek s teremtő szellemnek szerepét vázolhassam és a nemzeti géniusz fogalmát megalkothassam. *A nemzeti géniusz eszméje* azt mutatja meg, milyennek kell lenni a nemzeti szellemnek. Ez eszme a nemzeti szellemnek „kötelezővé vált eszményi lehetőségét” tárja föl és ennek következtében a nemzeti géniusz szolgálatában teljesítendő kötelességeket kellett ki-domborítanom.

Bár jól tudom, hogy munkám csak első szerény kísérlet e téren és az összes idetartozó problémákat nem oldottam meg, mégis, ha el tudom érni azt, hogy a nemzeti élet e végső kérdéseiről komolyan kezdünk elmélkedni és életünket ennek

meg felelőleg berendezni, akkor művem megtette a kötelességét.

A szöveg kétféle nagyságú betűvel van *szedve*. A nagybetűs rész a nagyközönségnek teljesen befejezett egészet nyújt, míg a kisketűs a bővebb okfejtést tartalmazza.

Végül kötelességemnek tartom, hogy köszönetet mondjak kartársamnak *Fekete Józsefnek*, aki munkám *kéziratát* átnézte és *számos értékes* megjegyzésével volt segítségemre.

Budapest, 1928.

Lechnitzky Gyula.

*Tiszta szándék, tiszta lélek:
akár siker, akár nem.*

(Széchenyi.)

A) Bevezetés.

I. A mű megírásának indító oka és terve.

Hazánk szomorú végzete lesújtó hatással van mindenkire. Jogos elkeseredés és fájdalom tölti el keblünket. Mily szép kerekded egész is volt ez az ország! Területe nagyobb volt mint Angliáé. Földje, természeti kincsei jövő fejlődésünk számára nagyszerű alapot biztosítottak. Es most itt állunk, kifosztva mindenből megtörve és megalázva.

Mi lesz velünk? vajjon képesek leszünk-e a reánk nehezedő csapásokkal szemben helyt állani? Ki tudunk-e emelkedni abból a sülyedésből, amelybe zuhantunk? Vagy Csonka-Magyarországon csonka marad az élet? Le kell-e mondanunk minden magasabbra törekvő vágyról?

Nem! A lemondás, a belenyugvás nem méltó e nemzethez. Történelmünk tanúsága szerint sokszor voltunk földre tiporva, de mindig talpra állottunk. A sötétben látók már-már a magyar nemzet pusztulásával számoltak, de a nemzet életakarata új erőt öntött a csüggedőkbe, megihlette a lánglelkű vezető-férfiakat. Elhangzottak az új életet sugalló szózatok és az új életet teremtő tettek megmutatták és szabaddá tették a nemzeti fejlődés útját. Most is ily megújhodásra van szükség!

Bizonyos, hogy a megtörtént nemzeti szerencsétlenség fölött nem térhetünk egy könnyen napirendre. *Széchenyi István* gróf figyelmeztetése szerint önmagunkba kell szállni, hibáinkat kíméletlenül föltárni és szerencsétlenségünk okait tárgyilagosan és elfogultság nélkül kikutatni. E magabaszállás

és önvizsgálat nélkülözhetetlen feltétele a nemzeti megújulásnak.

Mi azonban nem ezen szükséges és időszerű tennivalóval akarunk foglalkozni. Úgy látjuk és úgy érezzük, hogy jelenleg még mélyebben kell ásnunk és a nemzeti élet végső céljainak, alapelveinek vizsgálata sokkal sürgősebb tennivaló. Mert addig, amíg mi a nemzeti élet legfőbb kérdéseivel nem vagyunk tisztában, nem tudjuk, hogy merre menjünk, – addig a napi kérdésekre sem tudunk végleges feleletet adni. Ha azonban tisztán felismerjük, mit követel tőlünk a nemzeti eszme, nemzeti életünk legmélyebb, legalapvetőbb igazsága, akkor dönthetünk a napi kérdésekben is. Vannak ugyanis kérdések, amelyeket egy bizonyos körben meg nem oldhatunk, csak akkor, ha nagyobb összefüggésekben, magasabb fokon vizsgáljuk meg azokat. Így pl. azt kérdezve, hogy melyik politikai irányt illeti a győzelem, ki nem szabadulhatunk a vég nélküli vitatkozásokból abban az esetben, ha nem tudunk kibontakozni a jelszavak és napi érdekek hálójából. Ellenben, ha a nemzeti élet egészét, annak végtelen célját az örök értékek és igazság fényénél vizsgáljuk, akkor oly elvek s oly értékelés birtokába juthatunk, hogy a döntés lehetségessé válik.

A nemzeti élet végső kérdéseivel való foglalkozás alapindítóakát legtalálóbban Széchenyi*) fogalmazta meg: „Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátosságait, mint erélyét megőrizni s szeplőtlen minőségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végecéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni”, ez a feladat! Es ez teljesen szívéhez nőtt, mert másutt még hozzáfűzi: „Míg élek és inaim bírnak, mindent elkövetek, hogy vérem mégis felvirágozzék s így a magyar díszhelyet foglalván az *alkotó nemzetek* koszorújában, megfeleljen egykor az emberiség nagy hivatásának, mely nem pusztítás, de *teremtés*”.*)

Hogy Széchenyi hú volt ezen fogadalmához, azt a történelemből tudjuk. Sajnos azonban kevesen követték a példáját

*) Kelet népe, 17. 1.

*) Hírlapi cikkek, II. 408.

és ennek tulajdoníthatjuk azt, hogy ily nyomorúságos helyzetben vagyunk. Most még fokozottabb mértékben van szükség, mint 100 esztendővel ezelőtt, hogy mindenki megtegye a kötelességét nemzete iránt. Széchenyi jól látta, hogy „boldogság és dicsőség vár a nemzetre”, ha „nem toljuk a hibákat s a nemzeti hátramaradás okát senki másra, hanem magunkban keressük. De *ennél még tán üdvösebb: a kötelesség* érzés felébresztése és közönségessé tétele.* Ne csak szóval, holt betűkkel és mások cselekvésének gáncsolásával, hanem *hasznos tettekkel is növeljük a közállomány egészségét. Minden nemzet erejét az növeli leginkább, ha minden tagja derekasan megállja s férfiasan betölti helyét*”.)

Ez a Széchenyi szellemének megfelelő kötelességteljesítés és életfelfogásából következő életrend lesz tehát a problémánk. Kutatni fogjuk, mik e kötelességteljesítésből folyó életrendnek feltételei az egyénnél és a nemzetnél, hogyan kell nevelni az egyént és reformálni a nemzet életét, hogy ez a kötelességteljesítés valóban közönségessé (általánossá), vagyis mindenkinek lelkéből önként fakadó, szabadon és örömmel vállalt kötelesség legyen.

Milyen egyszerű e követelmény: „*Mindenki tegye meg a kötelességét nemzete iránt*”. Kant filozófiájának ismerete nélkül is mindenki kész helyeselni e feltétlen parancsot és mégis mily messze vagyunk attól, hogy ez az erkölcsi törvény uralkodjék nemzeti életünkben. Pedig erre neveljük az ifjúságot a családban és iskolákban, ezt hirdetik a nyilvános életben és prédikálják a szószéken, erről vezércikkeznek a sajtóban és mégis mily kevés az eredmény!

Valahol baj van!

Nem elég az erkölcsi követelményeket hangoztatni, hanem az is szükséges, hogy mélyen *bevessük azt az emberek szívébe.* De vigyázni kell még arra is, hogy a *közszellemnek* előkelő nemes színvonala elősegítse a nemzet tagjainak erkölcsi fejlődését.

Jegyzet. Ez oknál fogva szükséges először is alaposan ismerni az egyén *lelki alkatát* (struktúráját), vagyis *azt, hogy mit tart ő eredeti természete szerint értékesnek s mily értékeket akar és tud megvalósítani.*

*) Kelet népe, 311. 1.

Mert ha tisztában vagyunk valakinek lelki alkatával, akkor már tudjuk miféle kötelességeket fog magára vállalni, tehát melyek vannak a szívéhez nőve

Mi azonban jelen esetben az egyéni élet idevonatkozó különleges problémáit csak érinteni fogjuk.*) Célunk szerint főképp csak a nemzet iránt való kötelességteljesítés kérdéseit fejtegetjük. Kétségtelen az, hogy Széchenyi kötelességteljesítésének készsége elsősorban a lelkialkatából következett, van benne tehát olyan egyéni elem, amely páratlan, soha többé nem ismétlődő voltánál fogva más egyén lelkében már nem található föl. De bizonyos az is, hogy kötelességteljesítését más egyetemes jellegű indokok is támogatták. Ilyen volt munkára serkentő és áldozatos *hazaszeretete*. Hazaszeretete vallásos forrásból is táplálkozott és azért kutatnunk kell majd a hazaszeretetnek és az istenszeretetnek az összefüggését..

A kötelesség teljesítésre hajtó erők között ott van a *közszellem*? Az egyén és nemzet életrendjének kialakulásánál döntő szerepet játszik a közszellem mineműsége. Kutatásunk tárgyává kell tehát tenni a nemzeti élet jelenségeit és a nemzeti szellem sajátos szerepét. Meg kell ismerkednünk a nemzeti eszme tartalmával és jelentésével és ekkor a nemzeti élet örök céljai is nyilvánvalókká válnak. Csak e tanulmányok után térhetünk át a nemzeti hivatás megállapítására és a nemzeti egység, a nemzeti kultúra felsőbbégi feltételeinek kiderítésére. Ha ezekkel tisztában vagyunk, akkor meglátjuk kötelességeinket is.

Mindeme vizsgálódások keretében napi kérdésekkel nem foglalkozunk. Nem azért, mintha azokat kicsinyelnők, hanem azért, mert úgy vesszük észre, hogy ma a háború és a forradalmak után következő zűrzavarban az anyagi érdekek hajhászásában és lezüllött társadalmunkban mindennél fontosabb a nemes eszmékkel és az örök értékekkel, életünk igazi vezető elveivel újból megismerkedni. Ha mindenki olyan világosan látja a nemzet hivatását, mint azt a maga idejében Széchenyi látta és ha mindnyájunknak úgy a szívéhez tudna nőni a haza iránti kötelesség érzése, mint neki nőtt, és oly ellenállhatlan erőre tudna felfokozódni, mint az ő benne élt, akkor mindenki elismerné a nemzeti eszme elsőbbségét, oly értékesnek tartaná az ebből folyó kötelességteljesítést, hogy nemzete érdekében „az emberiség feldicsőítése végett” a legnagyobb odaadással dolgoznék és átéreznék, amint Széchenyi mondta, hogy „nincs ennél minden keserűségtől ment tisztább érzés; s ha az ily megdicsőítéshez, mint a hangya csak egy paránnyal is hozzájárulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktől lelki örömök el nem zárják, edesebb osztályrész!”*)

*) Tehetjük ezt annál inkább, mert Spranger „Lebensformen” (1922-3) című könyvében részletesen tárgyalja az e körbe eső kérdéseket.

*) Kelet népe, 17. 1.

Jegyzet. Végül még ki akarom emelni, hogy a Széchenyi szellemében való kötelességteljesítés és életfelfogás nemcsak egy embernek a követelése. *Imre Sándor* művelődéstörténeti vizsgálódásának köszönjük azt a megállapítást, hogy az ami Széchenyi nemzetnevelői tevékenységét sarkalta, ugyanaz hatotta át Wesselényi Miklóst és Eötvös Józsefet is; sőt ugyanez ösztönözte már Apácai Cseri Jánost, Zrínyi Miklóst, a költőt, Bessenyei Györgyöt, Kármán Józsefet s mindazokat, kik nemzetünk sorsán gondolkoztak. Azonban Széchenyiben legvilágosabban és legnagyobb erővel nyilatkoztak meg a nemzeti élet megújulásának és föllendülésének követelményei. Ez az oka annak, hogy sokan, így Gaál Jenő is, azt kívánják, hogy gróf *Széchenyi István szelleme legyen a magyarság nemzeti géniusza*, „és akkor semmi sem lesz nehéz és minden a nemzettől fog függni”.*) Ez azonban túlzás. Igaz, ő a legnagyobb magyar, de azért ő a nemzeti géniusznak csak egyik, talán eddig a legöntudatosabb próféta. Ha őt tanulmányozzuk, akkor megismerjük a nemzeti élet legfontosabb törvényeit és az ő vezetése mellett meg fogjuk tudni határozni a nemzeti géniusz fogalmát is. *ő tehát még nem a nemzeti géniusz, hanem csak a nemzeti géniusz felé vezető kalauz és az ő szellemében való kötelességteljesítés és hazaszeretet rávezet bennünket a nemzeti géniusz szc{g}latában teljesítendő kötelességekre.*

Széchenyi annál is inkább lehet a nemzeti géniuszra vezető kalauz, mert mint művei, de a fenti idézet is mutatja, élete következménye volt életfilozófiájának, ő ugyanis egész életén keresztül naplóiban tudatosan kutatta saját személyi és a nemzeti életének problémáit. Öntudatosak voltak előtte azok az eszmék, értékek s elvek, amelyek meghatározták élete rendjét. *Mindezért őt tekinthetjük az első nemzeti életfilozófusnak, aki életének értelmét és értékét abban látta, hogy a nemzeti eszmények szc{g}latába álljon.* Igaz, Széchenyinek is megvannak a maga emberi gyarlóságai és életfilozófiája ellenére életében nem tudta a bölcsesség összhangját és derűjét állandósítani. Azért is mi a következőkben életében levő egyenetlenségeit nem vesszük figyelembe, hanem *személyiségének eszméje az irányadó.* Ez a *Széchenyi eszme* fejeződik ki az ő nemzeti életfilozófiájában is, amely a kötelesség gondolatában gyökerezett. És mint látni fogjuk Széchenyi életfilozófiájában ismerhető fel a nemzeti géniusz sugallatának hatása.

*) *Gaál Jenő*, Gróf Széchenyi István nemzeti politikája és jövőnk, 1903. 142. 1.

*Az igazi nemesség, az igazi nagy-
lelkűség egyszersmind a legnagyobb
bölcsség. (Széchenyi.)*

B) A személyiség és a közösség.

II. A személyiség.

1. A személyiség fogalma.*)

A kezdetleges fejlődési fokon álló ember csak a maga váltakozó önző szükségleteivel törődik, de azokat sem ismeri igazán. Kellemes vagy kellemetlen érzéki érzelme és az azokkal kapcsolatos vágya s ösztöne hajtja ide s oda. *Schneller**)* e fokot az „*érzéki éniség*” fokának nevezte el. A fejlődés fokának az egyén az érzékisége alól részben fölszabadul és szellemi környezetének hatása alá kerül.

Az ember ugyanis születése után belenő nemzetségének, törzsének műveltségébe. És bármilyen kezdetleges legyen is nemzetségének nyelve, közszokása és vallása, mindezek mégis olyan egyénfölötti (egyesektől többé-kevésbé független) szellemi összefüggéseket alkotnak, amelyek teljesen meghatározzák a nemzetség tagjainak élete rendjét. A nyelv gondolatainak kifejezőmódját szabja meg. A közszokás és a közérköcs minden napi életét szabályozza és a vallás pedig magasabb rendű vágyainak, törekvéseinek eszmevilágát határozza meg. Ekkor a nemzetségnek tagja a *történeti éniség* korában él, amikor is egyéni önállósága még nem alakult ki; még nem tudatos *előtte* egyénisége, nem *egy-én*, hanem az

*) Kérem a tisztelt olvasót ne ijedjen meg attól, ha kezdetben egy pár szokatlanabb fogalommal találkozik és itt-ott az elvont fejtegetés látszólag nehézséget okoz. Az elvont fogalmak nélkülözhetetlenek ilyen filozófiai tanulmánynál. De ha egyszer felfegyvereztük magunkat velük, akkor könnyebb az előre haladás és a kitartást bőven jutalmazza az a tény, hogy feltárul előttünk a nemzeti eszmevilág nagyszerűsége és szellemének értelme.

***) Schneller István, Paedagogiai dolgozatok, I. 64. 1.

egy~mi~be teljesen beleolvad és egy életközösséget alkot a csoport többi tagjaival. Az egyén életét a nemzetség nyelvéből, szokásaiból, vallásával, szóval egész szellemi életéből kiinduló hatások irányítják.

E szellemi hatások határozzák meg majdnem teljesen magatartását, lelki tevékenységét, tehát nem csak gondolkodását, hanem érzelmeit és akaratvilágát is. A szellemi hatásoknak azt az összességét és egységét, amelyek egy csoport minden tagjának magatartását meghatározzák, nevezzük a *csoport szellemének*. A nemzetségnél, a törzsnél e csoport-szellem oly erős, hogy vele szemben az egyes különálló volta még alig érvényesül. Idővel azonban a fokozódó szellemi kölcsönhatások alapján lassanként kialakul az egyén öntudata. Fölszabadul a csoport szellemének kizárólagos lenyűgöző hatása alól és önállóságának tudatára ébred. Ekkor a régi öntudatlan összetartó kötelek mind inkább elvesztik hatalmukat és helyüket *tudatos egyéni* érzések, élmények, cselekvések (aktusok) foglalják el. Lelkének sajátos alkata a fejlődő közszellem hatására mind erőteljesebben kialakul és idővel már lelkének sajátos alkatából eredő értékelése is irányítja élete rendjét. Az egyén kifejlődő *lelkialkata* (struktúrája) ugyanis azt mutatja meg, *mit tart ő eredeti természetete szerint értékesnek és milyen értéket akar és tud megvalósítani*.

Kezdetben természetesen értékesnek tartja mindazt, ami életének fenntartása céljából hasznos, ami hatalmat biztosít mások fölött, hogy élete célját könnyebben elérhesse. De lelkében fölébred az igaz, a szép, a jó, a szent értékelési iránya is és ezek mondják meg mit *kell tennie*.

Ha az ember azt teszi, amit *kell*, akkor már rálép az erkölcs útjára, egyénisége megnemesedik.

Sajnos azonban, hogy ez a megnemesedési folyamat a legtöbb embernél még ma sem fejeződött be. Sokan még a legalsóbb fokból, az állatemberi fokból, sem tudnak teljesen kiemelkedni. A testi élvezet hajhászása, s a lustaság még ma is lefokozza az embert és visszarántja lelkét az aljasán önző színvonalra. Ezeknek *életfölfogását* vagyis állandó magatartását az étellel és a világgal szemben a testi élvezet értéke irányítja.

A szervezett társadalom minden intézménye azon van, vagy legalább azon kellene lennie, hogy az ember ezen állatias értékelési színvonal fölé emelkedjék és a társadalom *hasznos* tagjává váljék. Ha csak a hasznossági érték a vezető érték, akkor az utilitarisztikus életfelfogásunk érvényesülnek.

A társadalom igazi érdeke azonban az, hogy az ember az összes értékelési irányok iránt legyen fogékony és mindig a legértékesebbet tegye.

Jegyzet. Sokan az emberi élet céljának kitűzésénél szűklátókörű etikai rendszerből indultak ki. Helyesebb *Pauler Ákos* felfogása, aki *Az etikai megismerés természete* (Franklin T. 1907) és a *Bevezetés a filozófiába* (Pantheon, 1920. II. kiadás 1921) című műveiben az etikát tartja hivatottnak arra, hogy az összes kulturális törekvések fölött ítéletet mondjon. Az erkölcsi erő normája ugyanis azt mondja: „Minden erőnkől arra kell törekednünk, hogy megvalósítsuk azt, ami absolute értékes”. „De kultúrán az abszolút értékeknek az emberi erő kifejtés útján való realitását értjük”. „Abszolút értékek pedig az igaz, a jó és a szép”, és hozzá tehetjük, hogy a szent értékek, „melyeknek megvalósulására irányuló törekvéseinket a tudománynak, erkölcsnek és művészetnek és vallásnak is nevezzük és így a kultúrát más szóval ez utóbbiak összességének mondhatjuk”. (Lásd, *Az etikai m. t. 183. I.*)

Paulernek idézett könyveiben egy új *életfilozófiának* a körvonalai is mutatkoznak. Életfilozófiája annak az egyénnek van, akinek „az élet és a világ egészével szemben teljesen öntudatos” álláspontja van, amely minden esetben meghatározza magatartását és élete rendjét.*) Fogalmilag rendezett meggyőződésén felölelik az élet egészét. Ez életfilozófiában a fentiek felett tehát az etikának van döntő szava és az etikában a kötelességteljesítés az alapprobléma. Midőn mi a Széchenyi szellemében történő kötelességteljesítés sugallta életmódnak problémáját kutatjuk, akkor ez etikai álláspont szerint az egész nemzeti életet vesszük figyelembe és így tulajdonképpen a nemzeti életfilozófia körében mozgunk.

A nemzet értékes tagja csak olyan ember lehet, aki önző énjét legyőzi és kiművelt lelkiismeretének engedi át a vezetést. Az ilyen ember nem él többé földhöz ragadt életet. Erkölcsiségének tökéletességével „az életnek oly magasabbrendű alakja felé törekszik, mely mind jobban kiemeli a végesség és mulandóság korlátai közül, mert felszabadítja efemer célok követése alól és soha el nem múló eszmények szolgálatába állítja cselekvését”. (Bevezetés a. f.136.1.) Eleven lelkiismerete hajtani fogja arra, hogy lelki akaratából folyó összes nemes értékviszonyait kielégítse. De *ezt* csak úgy teheti, ha sajátos egyéni képességeit minél alaposabban kiműveli; ekkor fejlődik az egyén *személyiségé*.

*) Lásd Pauler Ákos, *Az élet mélysége és gazdagsága*, Napkelet, 1923. II. 143. l.

Jegyzet. Az egyéni sajátságoknak minél teljesebb megőrzése a fejlődésnek, az egyén szellemi előrehaladásának igazi útja. A neveléstudományban régóta ismerik az egyéni nevelés jelentőségét, de hogy mily nagy feladat ez, ezt csak most kezdjük sejteni, amióta *Dilthey* kutatása nyomán megindult a lélek alkatának (struktúrájának) a vizsgálata és *Spränget* idézett könyvében az egyéniségek sokféle típusait kezdte elemezni. Azóta látjuk, hogy az erkölcsi jellem, a kötelességteljesítéstől áthatott ember eszméjét csak akkor fogjuk megvalósítani tudni, ha mélyebben ásunk, mint eddig és az egyén sajátságos, eredeti értékelési irányait szem előtt tartjuk, azokból indulunk ki, azokat ápoljuk és így segítjük elé az ember erkölcsi fejlődését.

Most már tudjuk, hogy van szerepe a testi, a hasznossági és az erő (hatalmi) értékeknek is. A valóságtól nem szabad elszakadnunk és csak az alapján épülhet föl a szeretet, a tisztet, a szépség és a szentség és mindenek előtt az igazság birodalma. Az erkölcsös embertől tehát megkívánjuk, hogy az egyén nemesebb vágyai, azaz a lelki alkatából fakadó nemes értékvágyai szerint éljen és az abból kiinduló értéket megvalósító követelményeknek eleget tudjon tenni. Életét ekkor az etika normája szabályozza, lelkiismerete vezeti az élet útjain és ha ez tiszta és elfogulatlan, akkor ösztönszerűleg megérzi, hogy melyek őseredetű lényegéből, azaz lelki alkatából folyó teljesítmények, teremtő tevékenységek. Ezzel felismeri egyéni sajátos természetét és ezáltal megszabott rendeltetését, hivatását a földön és igyekezni fog egyéni képességeinek tökéletesítésével a maga sajátos életfeladatát megoldani. Az ilyen, egyént nevezzük *személyiségnek*. *Schneller* klasszikus meghatározását a kultúra életegészét átfogó etika alapján állva magunkéva tesszük. „*Az etizált egyéniség személyiség*”. De ekkor nem szabad elfelejteni, hogy az etizált egyénben, vagyis személyiségben is az egyéni lélek sajátos alkata játsza a főszerepét és ennek értékvágyai irányítják az egyén életét és hajtják munkára alkotó tevékenységeit. Mint *Pauler Ákos* mondja „az erkölcsnek van mindig egyéni magja” és ezt *Spranger* szerint az egyén lelki alkata határozza meg.

Az egyén *Aristoteles* tanítása szerint élete célját abban találja, hogy lényegét kifejtse, vagyis személyiséggé váljon, de ehhez, mint később még látni fogjuk, az szükséges, hogy értékvágyait alkotó munkában kielégítse, eszméit tetteiben teremtő alkotásokban tárgyasítsa.

A személyiségnek ez a fogalma teljesebb, az egyéni sajátságokat jobban figyelembe vevő, mint más. A személyiség természetesen a közönység igazi érdekével is számol, amikor az erkölcsi norma szerint él, de nem áldozza föl az egyént a közösségnek, biztosítja az egyéniséget is, mert a személyéhez fűzött értékek megvalósításán fáradozik.

Goethe, a nagy emberismerő, találóan jegyzi meg: „*Dochtes Glück der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeiten*”. Az egyéni sajátos természet útján való előre haladás tehát folytonos örömet és kielégülést okoz a személyiségnek és az ezúton való tökéletesedés révén legértékesebb szolgálatot tehet a közönységnek is. *A személyiség elve tehát megteremti az egyéni és a közös érdek között az összhangot* és ez az összhang meg van a fejlődés minden szakán és az élet minden területén. Ebből következik, hogy az emberi élet fejlődése csak a személyiség eszméje felé vezethet.

2. A személyiség hivatása.

Az egyén lelki alkata legszorosabb összefüggésben van *életfelfogásával*, vagyis azzal a kialakult „meghatározott állandó magatartással”, amelyet „a világgal és az étellel szemben tanúsít”.*) A teljesen kifejlődött egyén lelkialkatának, azaz lényegének megfelelő életfelfogását öntudatosan kialakítja és azon van tehát, hogy életfilozófiára szert tegyen. „Az életfilozófia sajátos gyümölcse”, meg „az életcél öntudatossága: akinek *életfilozófiája* van, az *minden* ténykedéséi meghatározott végső célnak rendeli alá, melynek megvalósítását *tartja* egyedül helyesnek és célszerűnek”. „Itt már erkölcsi meggyőződés is van jelen”. (144. l.) A személyiség öntudatos voltához hozzátartozik tehát az, hogy legyen életfilozófiája, sőt a meggyőzések rendszere tudatos életirányító állandó nemes hatalomként éljen lelkében.

Ha pedig a személyiségnek van életfilozófiája, az nemcsak azt jelenti, hogy van meghatározott eredeti állandó magatartása a világgal és étellel szemben, hanem azt is, hogy ennek az embernek lelkében bizonyos nemes értékek megteremtésére való vágy él, hogy megismerte azt, mire született, hogy van tehát életcélja, *élethivatása*. És ez a vágy megfelelő körülmények között szenvedélyes erőig fokozódhatik, amikor is élethivatása érdekében kész önfeláldozó életet élni, lankadatlan kitartással dolgozni. Ilyenkor a *hívás eszméje* és az abból fakadó végtelen feladat hevíti lelkét és lelke vágyódásának teremtő-alkotásokban kíván formát adni.

A személyiség élethivatásának tudatából táplálkozik a kötelesség érzete. A személyiség nevelése tehát a legszorosabban összefügg a kötelességre való nevelés problémájával. Ha minden ember személyiség lett, akkor meg van oldva az a feladat, amit Széchenyi kitűzött. Az élethivatás tudatából eredő kötelességérzés felébresztetett és a kötelesség teljesítéséig általánossá tétetett, sőt oly szenvedélyes belső ösztönzés hajtja az élethivatásának betöltésére, mint amilyen Széchenyi-ben lakozott. Hogy azonban valaki személyiséggé válhasson,

*) Lásd *Pauler Ákos*, Az élet mélysége és gazdagsága. Napkelet, 1923. II. 143. l.

ahhoz először is az szükséges, hogy ismerje teremtő tevékenységeit, vagyis azt, hogy mire született.

3. A személyiség teremtő képessége.

Van egy megbízható vezetőnk a személyiség felé való haladásban és az élethivatásnak felismerésében és ez a *teremtő erő*, a *teremtőképesség*. Minden más képességet többé-kevésbé lehet tanulással, gyakorlással fejleszteni, ezt az egyet nem. Ez őseredeti képessége a léleknek. Az ész és akarat hiába szorgoskodik, hiába követ el mindent, ha az egyéniség lényegétől idegen területen próbálkozik az alkotással. De rögtön megváltozik a helyzet, ha a lélek a *saját őseredeti körében* tevékenykedik. Itt érzi magát teljesen otthonosan és könnyedén birkózik meg oly nehézségekkel, amelyek mások számára leküzdhetetlenek volnának. Ez a tény árulja el, hogy ez az ő legsajátosabb, lényének megfelelő területe. Míg másutt jól rosszul, csak azt tudja megcsinálni, amit a többiek is, addig *itt* oly alkotások megteremtője, amelyekre csak ő képes. Ez mutatja, hogy mire van teremtve.

Mindezt felismerte Széchenyi is. Nagyon figyelemreméltó, amit a teremtésről mond: Az ember, mint az Istenség szikrája, csak abban találhat állandó (szellemi) eledelt, ha teremthet . . . Az egész emberi nem minden tagja csekély kivétellel, sejtve vagy sejdítetlenül teremt, vagy teremteni törekszik. A teremtés valami könnyen ki nem mondható kellemes érzést okoz mindenkinek, legyen nagy gazda, tudós, művész, mester ember, akár a legegyszerűbb napszámos. És az érzés... abban a pillanatokban él, melyben az ember valaminek a létesítésén jó sikerrel fáradozik, problémákat oldozgat, verseket vagy értekezéseket ír, képet fest . . . stb. Ily pillanatokban az anyag által összeszorított létünk mindegy felrázódik, a földi ragadékon túl tör, mennyeket ér; ezek a halandó egyedüli világitó sugarai, melyek az élet borúira remény- és örömbájt derítgetnek. *Ez az ösztön meg van mindnyájunkban; ha nem teremt valaki semmit annak csak tudatlanság és gyengeség az oka.* (Világ 189-190.) Fekete-Váradi, Széchenyi Vallozásai, 241, 252, 328. 1. Lásd még Imre S.: Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről. 233 1. 20. 1.)

Azt hiszem Széchenyi e szavai eloszlatják utolsó aggodalmunkat. Különbö megállapításaira még később visszatérünk.

Széchenyinek e gondolatai alapján tehát kimondhatjuk, hogy minden egyén megtalálhatja azt a munkakört, ahol leg-sikeresebben dolgozhat és valami újat is tud létrehozni, hol tehát termelőképesége alkotó munkájában nyilatkozik meg. Ez a munkakör az élethivatása által kijelölt munka köre. Élethivatásának felismerése által az egyén fejlődésének útja már világos előtte, mert teremtőképesége bizonyóságot tesz arról, hogy oly munkakörben dolgozik, amely képeségének legjobban megfelel. A hivatásnak felismerése azonban, mint még később látni fogjuk, csak a közösségekben folyó alkotó munka közben megy végbe, azért kell először foglalkoznunk az alkotó tevékenységekkel, majd még az alkotás és a közösség problémáival.

III. Az alkotó (teremtő) tevékenységek. Az alkotó tevékenység szerepe.

Az alkotó munka közben való önmagára eszmélés egyútt jár nemcsak a lelki alkatból folyó hivatás felismerésével, hanem a lélek magasabb rendű kötelességérzetének felébredésével is. A lélekben nyughatatlan vágy, sőt megfelelő körülmények között szenvedélyes törekvés támad, a benne levő érték-eszme szerint való élés után. A hivatás öntudatának hajtóereje alkotó munkára serkenti az egyént és ha teljesen kialakult, három irányú működésben vesz részt teremtő képesége. (Meggjegyzem még, hogy a következőben rendesen csak a nemes célú teremtőképeségről van szó. Mert van démoni teremtőképeség is. Erre különösen Goethe mutatott rá.)

Először önmagát akarja személyiségének értékeszméje szerint átalakítani, másodsor embertársait és harmadszor a külvilágot.

Az elsővel megteremti a személyiségét. Egyéniségét megtisztítja a salaktól, megnesemíti lelkületét, gyakorolja munkakészségét s alkotóképeségét, hogy ügyes eszköze legyen az

önmagát értékes személyiségnek megalkotni kívánó belső ösztönzéseknek.

A másodikkal munkaközösséget akar teremteni, mert önkéntelenül érzi, hogy értékeszméjének teljes megvalósítására saját ereje gyenge, csak a közös alkotó munka biztosíthatja azt. De embertársai felé vezet az a vágy is, hogy értékeszméjének híveket szerezzon, neki oltárt emelhessen és hogy közös lelkesedéssel, áhitattal egymást erősítsék a kitartó munkában. Hozzájuk vezet továbbá önkéntelen hatalmi vágya is, hogy minél több ember hajoljon meg értékeszméje előtt és úgy hódoljon neki, mint ő.

Az alkotó tevékenységnek harmadik faja külső alkotásokat hoz létre. Ezek tárgyiasítják lelke tartalmát és így állítodnak elő a különböző kultúrjavak.

Minden ember képességei szerint majd az egyik, majd a másik vagy akár mind a három irányban fogja élete főtevékenységének körét megtalálni. „De *mindenki teremthet*” – ezt nemcsak Széchenyi mondja, hanem a tapasztalat is. Ha a sors mostohasága, szerencsétlen körülmények miatt képességei fejletlenek maradtak, még akkor is van hely az ő számára, hol részt vehet az alkotó munkában és ez a saját lelke, saját egyénisége.

Minden önmagunkon aratott győzelem, jószándék és jött az alkotó tevékenységek közreműködése mellett jött létre. A teremtő én igyekszik legyűrni az alacsonyabb ösztönöket, hogy személyiséggé fejlődhessék ki.

Azonfelül minden ember részt vehet a különböző társadalmi szervezetekben és ha itt szerény tehetsége miatt nem is játszhatik vezető szerepet, bizonyára tudja támogatni s részben előmozdítani a szervezetek alkotó tevékenységeit és küzdhet azért is, hogy a szervezetben a mechanikus vagy romboló erők helyett a külön helyzetet teremtő erők érvényesüljenek.

Külső alkotások a szerényebb tehetségűtői sincsenek megtagadva. Hiszen minden munkába bele lehet vinni valami kis eredeti önálló változtatást és a *kezdeményezés* terén mindenki arathat sikert, s mint Széchenyi említi „legalább egy fát mindenki ültethet és „minden, ami szebbíti földtekénket, bármi

kicsi legyen is, a mindenséget tökéletesíti s boldog, ki ezt tiszta lélekkel eszközli, mert emberi céljához közelebb járult". (Pesti por és sár. 122. 1.)

2. Az alkotó tevékenységek nevelő hatása.

Mind a három csoportja az alkotó tevékenységeknek egyben *nevelő* erejű is. Az első fajta az önnevelést szolgálja, ennek eredménye a kifejlett személyiség.

A második által a munkaközösségekben folytatódik a nevelés tevékenysége. A közös munkában, mint azt látni fogjuk, kifejlődik az egymásért s egymással való működés érzülete, a kölcsönös segítség erkölcse. Az egy célért való dolgozás, az egy cél szeretete rávezethet a munkatársak megszeretésére és így válhatik a munkaközösség az erkölcsi nevelés, a szeretetre való rávezetésnek építő otthonává.

A harmadik fajú alkotó tevékenységek révén a teremtő alkotásokban van beraktározva a lélek energiája. A kultúrájuk pedig a velük rokon alkotású lelkekre várnak, hogy bennük visszhangozzanak és bennük összegyűlt, de lappangó teremtő erő más lelkekben nevelő s művelő hatását kifejtsse és más lelkekre felszabadítólag, feloldólag hasson.*)

3. Az alkotó tevékenységek és a vallás.

Mind a három fajú alkotó tevékenységgel együtt jár, vagy könnyen kapcsolódik a vallásos érzés. Már maga a teremtő alkotás csodálatos titokzatosságával emberfeletti hatások felvételére teszi fogékonyá az egyént. A legfőbb alkotó ember úgy érzi ihlettségének pillanatában, mintha nem ő, hanem felsőbb rendű erők működnének benne és ő csak eszközük volna.**)

A görögök múzsákról beszélnek és *Goethe*, a nagy emberismerő a következőket mondja: „Minden gyümölcsöző és következményekkel járó magasabb rendű produktivitás, jelentősebb ötlet, feltalálás és nagyobb gondolat senkinek sem áll

*) Lásd e gondolat bővebb kifejtését *Kerschensteiner György*, *Das Grundaxiom des Bildungsprofesses* (Berlin, 1917) című könyvében (17. 1.)

***) Lásd *Lechnitzky Gyula*, *Alkotó munkára való nevelés* (Budapest, 9112). Itt az alkotás lélektana részletesen van kifejtve.

rendelkezésére és minden földi hatalom felett van. Ezeket az ember tekintse felülről jövő váratlan ajándéknak, Isten tiszta gyermekeinek, s tisztelje azokat és fogadja örvendező köszönetek E folyamat a démonival rokon, amely vele felsőbbesen tetszése szerint rendelkezik s az ember öntudatlanul átadja magát neki, miközben azt gondolja, hogy saját ösztönzése szerint cselekedett. Ily esetben az embert gyakran egy magasabb világkormányzás eszközének lehet tartani, vagy egy isteni hatás befogadására méltónak talált edénynek”.*)

Még közvetlenebbül tanúskodik a felsőbb rendű alkotó erőről maga a *vallásos tapasztalat*. A mély érzésű vallásos embernek benső tapasztalata oly eleven s kétségbevonhatatlan biztonsággal érzi, hogy a vallásos ihlettség pillanataiban lelkünkben Isten, e leg főbb Teremtő szellem nyilatkoztatja ki magát és lelkiismeretében is megérzi, hogy értékek megvalósítására ösztönzi. Ekkor áthatja a lelkét a legfőbb értékélmény: a szentség élménye. A belőle kiáradó teremtő erők átalakíthatják az ember egész életét, sőt új korszakot teremhetnek az egész emberiség életében is. Gondoljunk csak Pál apostolnak damaszkuszi úton történt élményére, vagy Luthernek üdvtapasztalatára. Micsoda világot átalakító teremtő erők fakadtak ez értékélményből! Valóban oly teremtő forrással állunk itt szemben, amelyből hatalmas energia folyamatok kiapadhatatlan csodálatos bőséggel buzognak elő és ezek támogatják az ily vallásos tapasztalatokkal rendelkező hősöket, hogy az egész világgal szembeszállva teljesítsék a hivatásuk sugallta kötelességet.

Jól szemlélhetjük az alkotás folyamatát akkor is, amikor önmagunk felé irányul. Ekkor ellenállhatatlan belső erő hajt, ösztönöz, hogy jobbak, különbek legyünk, mint most vagyunk. Ugyanekkor a *vallásos lélek* bensejében érzi, hogy személyiséggé való fejlődésében helyes úton jár és élethivatásának terén való munkálkodása örömmel teljes kielégítést szerez neki. A magasabbrendű jobbik én kialakításáért folyó küzdelemben látja *élete* egyik célját és boldogító bizonyossággal érezi Istennek, e legfőbb Teremtő Szellemnek támogatását.

*) *Eckermann*, Beszélgetés Goethével, 1828. III/II.

A vallásos egyén tehát a személyiséggé való fejlődésében, a tökéletesség felé való törekvésében érzi legközvetlenebbül Istennek éltető bizonyosságát és önalkotási folyamatában a vele való összhangját.

Amidőn a vallásos lélek önmagára, őseredeti hivatásra eszmél, akkor úgy érzi Isten nyilatkoztatja ki, hogy mi a célja vele. Es midőn a hívő legyűri az érzéki, a bűnös embert s a lélek útján halad, akkor hálás és boldog szívvel leborul előtte, mert az isteni kegyelem megváltó áldásában részesítette.

A vallásos lélek inkább életéről mond le, mint hitéről. De hiszen az természetes, mert az igazi, a jobbik én életéről van szó, vele szemben a pusztá testi élet nagyon is alárendelt jelentőségű és értékét csak a lélek adja meg. Es ha ennek léte a vallás megtámadásával van veszélyeztetve, akkor az előbbi is értéktelenné céltalanná válik. Tehát az életfentartás hatalmas ösztöne a valláshoz szívósan ragaszkodik és az egész világgal szemben kész érte síkra szállani.

A háromféle alkotó tevékenység közül az elsőben az önmagunk felé irányulóban nyilvánul meg közvetlenül s erősen a Teremtő szellemmel való összefüggés tudata. Az általánosan ismert vallásos tapasztalat szerint, akkor, mikor az ember összeroskad a bűn és gyarlóság tudatától, akkor az áhítat és vallásos ihlettség pillanatában kétségbevonhatatlan biztonsággal érzi, hogy új teremtő életerők fakadnak föl benne, melyek megerősítik őt a köteleességteljesítés nehéz útján.

Régi időtől fogva az önnevelés nehéz alkotó tevékenységében az önmagunk iránt való köteleességteljesítésben a vallás volt a legértékesebb segítő tényező.

De a közösségek megteremtésének is a vallás volt a leg-hatalmasabb *szülő* oka. A történelem *minden lapja* tanúskodik a vallásnak közösséget alkotó hatásáról. Sőt lehet mondani, hogy eddig még nem is volt oly érték vagy eszme, amely oly bensőséges és egyben széleskörű közösséget tudott volna megteremtteni, mint éppen ez. A hitnek erre a teremtő erejére még vissza térünk, amidőn a nemzeti közösség kérdését tárgyaljuk.

Végül a vallás az alkotó munka köteletségének egyik leg-hathatósabb indítéka. Vedd el az alkotások közül azokat,

amelyek nem vallásos tárgyúak vagy nincsenek vonatkozásban vele, akkor vajmi kevés marad.

Valóban elmondhatjuk, hogy az ősidőktől kezdve a vallásos életben látjuk a leghatalmasabban és legbensőségesebben működni a teremtő alkotó erőket.

Vallásunk tanítása értelmében *Isten munkatársai vagyunk* (Kor. I. 3. 9.) Hogy lehetséges ez? Ha körültekintünk a világ-mindenségben megállapíthatjuk, hogy az végtelen teremtő erőről tesz tanúságot. Én is e mindenségnek tagja vagyok, tehát az én alkotó erőm e legfőbb teremtőerőtől származik. Ezt különben már a belső vallásos tapasztalat is megérezte velünk. A természetben változás, meg fejlődés is van, de azt mind visszavezethetem az ok és okozati viszonyok gépies működésére. Csak bennük, lelkünkben működik tovább az eredeti teremtő lendület. Bennünk lett öntudatos és dolgozik tovább a világmindenség átalakításán és magasabbrendű új világok megteremtésén.*)

Ilyen új világ a személyiség és a közösségek világa, az erkölcs, a történelem világa, a tudomány, a művészet, szóval Böhm szerint a „*kellő világa*” és mindezeknek betetőzője a vallás. Ezek teszik a világot a lélek hazájává és a természet mechanizmusába és a vaksors esélyeibe ezek visznek értelmet, jelentést, örömet és összhangot és boldogságot. Mert amint Széchenyi is hangsúlyozta: „*Csak az boldog, aki teremt, s ennél fogva csak az, aki Istennek napszámosa*”. (Nagy Magyar Szatíra 410. 1.)

Az ember tehát igazán értékest, eredetit csak akkor tud alkotni és csak akkor tudja teljesíteni e magasabb rendű kötelességeit, ha a Teremtő ősforrással meg tudja találni a kapcsolatot, vagy ha az eredeti indítás, az isteni célgondolat őseredeti lényegének megfelelő úton és célért dolgozik.

Ne gondoljunk azonban itt csak a lángeszű teljesítményekre, hanem a hétköznapi tettekre s élményekre. Amikor életünknek valamely konkrét igazságáért síkra szállunk, vagy

*) A vallás teremtő jellege talán legöntudatosabban *Bonus A.* munkáiban van kiemelve. Lásd, *Zur Germanisierung des Christentums 1911. Religion als Schöpfung*, 157. 1. – Nálunk *Trikál József* foglalkozott behatóan e körbe eső gondolatokkal, *A lélek teremtő tevékenysége* című lendületesen megírt munkájában. *Élet kiadása*, 1919. 288. 1.

egy-egy jótett végrehajtásán fáradozunk, akkor ugyan nagy mértékben nem lendítjük előre a világot, de azért mégis a Teremtő szellemében járunk el és munkatársai maradtunk, mert saját személyiségünk megteremtésén dolgozunk. Ha tehát az embernek szerényebb fejletlen ereje esetleg nem engedi meg, hogy a nagy kulturális vívmányok érdekében a tudomány, a művészet, a filozófia stb. terén dolgozzék, hogy e téren legyen Isten teremtő munkájának eszköze "és egyben megbízottja – *van az életnek egy területe, ahol mindenki munkatársa lehet és ez a saját egyéni élete, saját hivatásának teljesítése.* E működése a vallásban válik tudatossá és a vallás ez alanyi jellege egyben leglényegesebb sajátossága is.

Itt érezheti magát minden egyén közvetlen személyes kapcsolatban a világot teremtő létalappal és hogy az örökkévaló s végtelen erőnek része s annak célját szolgálja. Innen van a vallásnak az a melegsége, bensősége, de egyben mélysége és egyetemessége is. A Mindenhatóval való közösségből oly erő és biztonságérzet fakad a hívőben, hogy az egész világgal szemben bátran fel meri venni a harcot és lelkiismeretének sugallata szerint teljesíteni a kötelességét.

Míndezek miatt a vallás az életnek az a területe, ahol a lángész, a hős és az egyszerű lélek, a korán munkálkodni kezdő és a csak most megtért egyforma kegyelemben és áldásban részesül és egyenlően értékes és kedves munkatársa Istennek*

E gondolatok megmutatják életünk mélységeit. Az alkotó tevékenységek ismerete már hozzájárult ahhoz, hogy az élet gazdaságát, sokoldalúságát és új, meg új lehetőségeit meglássuk. Emiatt az étellel szemben elfoglalt tudatos magatartásunk, élefilozófiánk igen gazdag külső és belső tapasztalatkörre támaszkodhatik. Most azonban az élet mélységének s az ember isteni hivatásának felismerése következtében életbölcseletünk a vallást is meghódította a maga számára és így biztosítva van, hogy *az életilozófia körén belül az élet teljessége utáni vágyakozás is a maga egészében kielégíthető legyen.*

4. A tett és az alkotás szükségessége.

Az élethez hozzátartoznak a külső és belső hatások. A lelki élet ténye e külső és belső hatások egységes feldolgozásában áll. De mit ér a belső feldolgozás, ha nem követi azt cselekvés és alkotás? A tudatfolyamatoknak tova rohanó árja elsöpri. Mit érnek a legnagyobb gondolatok és érzések, ha alkotó munka útján nem gyümölcsöztetjük azokat saját egyéni és nemzeti fejlődésünk érdekében? Mit ér a jó szándék, a hazaszeretet, a nemzeti érzés, ha tettekben, maradandó alkotásokban nem adunk kifejezést azoknak?

Az értékes gondolat, érzés s szándék csak a tett s az alkotás útján válhatnak közkinccsé. A nemzet és az emberiség iránt való szent kötelességünk parancsolja, hogy ne hagyjuk elröppenni nyomtalanul a teremtő pillanatokat, hanem kultúránk növelésére fordítsuk.

Tehát semmiféle értékes élmény ne maradjon kifejezés nélküli A kifejezés, a tett és az alkotás közben gyakorlódnak be a lélek tehetségei és a tett s alkotás mutatják meg, hogy mi van bennünk, hogy mire vagyunk képesek. A lélek a tettekkel, az alkotásokkal föltárja önmagát. Hivatásának teljesítése is új, meg új tette és alkotásra serkenti.

A tettek és alkotások azonban visszahatnak az egyénre és még nagyobb tettekre és alkotásokra képesítik. A kettő között a fejlődést előmozdító kölcsönhatások törvénye uralkodik. A cselekvés és alkotó munka révén mindjobban kibontakozik a személyiség mélyéből. Az akkor szerzett tapasztalatokkal gazdagodik tartalma. Munka közben határozottabban kialakulnak jellemvonásai. Gyarapodik tudása, munkakészsége, növekedik lelkienergiája, megerősödik önmagában és a tökéletesedés útján halad előre. Tettei s alkotásai a gyakorlat mind inkább különbözőkké válnak és mindjobban megvilágítják azt, hogy mire van teremtve, mi a hivatása, megmutatja sokféle tehetségét, értékvilágát és fejlődő képességét.

Ez a szoros összefüggés azt bizonyítja, hogy az egyén mivoltáról nem tudunk magunknak képet alkotni, ha nem ismerjük tetteit és alkotásait. Önmagát is az ember csak tettei

és alkotásai által ismeri meg. *Ha ő eszményeinek, hivatásának szolgálatában áll, akkor biztosítva van saját személyiségének tiszta kialakulása. Az önalkotás tehát csak a hivatás kötelességeinek végzése közben lefolyt és az akkor létrejött tettekben és alkotásokban gazdag élet eredménye lehet. Értékessé az egyéniség csak érték megvalósítása által válhatik. Csak ezek szerzik meg számára emberi méltóságának nemesi levelét.*

A személyiség elérte minden fejlődési fok a még magasabbnak csak lépcsőfoka. Valóban az emberiség kulturális munkájának eddigi alkotásai megint arról győznek meg, hogy az emberi lélekben még beláthatlan fejlődési lehetőségek vannak és a legnagyobb bűn volna a lélek természete ellen, ha a végtelen haladási lehetőség elé határkövet tennénk.

Az alkotó munka nemcsak feltárja előttünk a lélek igazi értékét és sajátosságait, hivatásának a területét, hanem ki-elégítik legmélyebb vágyakozásait. Hiszen a munka közben alkotja meg önmagát, megvalósítja mindazt a szépet, jót és igazat, ami benne van. E munkával szabadul ki kezdetleges homályából és fölemelkedik öntudatának világosabb fokára. Megszabadul egyéni gyarlóságaitól és könnyedén és biztosan mozog a tudás magasabb szintjén. Megszabadul környezetének lenyűgöző hatásától. Önállóságát s függetlenségét kivívja és a megszerzett tudás a begyakorolt készségekkel tudja most már uralkodásának jogos igényeit érvényesíteni a természettel s a környezettel szemben.

Az alkotó munka azonban nemcsak a személyiséget szabadítja föl, hanem a nemzetet, az emberiséget is, és mind inkább biztosítja azt, hogy az ember véglegesen elfogadja uralkodói szerepét, felszabaduljon a természet törvényeinek járma alól és azokat mind szolgálatába állítsa. A győzelmes előrehaladásban azonban még számolni kell azokkal az akadályokkal, amelyeket kulturális teljesítményei állítanak saját fejlődése elé.

Az egyén tettekkel és alkotásokkal tárgyiasítja azt, ami benne van. A tettek és alkotások mint új hatástényezők vesznek részt a kulturális életben. Belőlük oly objektív alakulatok keletkeznek, amelyek önálló életet kezdenek élni. Az objektív

alakulatok lehetnek vagy személytelenek pl. tudományos, művészi vagy ipari alkotások, vagy személyesek pl. a hivatal, intézmények, szervek, szervezetek, stb. Mint az utolsó példából láthatjuk nem csak az egyén hozhat létre ily objektív alakulatokat, hanem az emberek csoportja, társasága, vagy közössége. Ilyen társadalmi objektív alakulat a csoport szelleme, a nyelv, a közszokás gazdasági életrendje, stb.

5. Az objektív alakulatok önnállósodásából származó veszélyek.

Minden objektív alakulat új hatásforrás lehet, mert a benne elhelyezett, felhatalmazott szellemi energia, másban megint tevékeny energiává válik. Minden mű s alakulat egy sajátos önálló egész, amelynek meg van a maga belső logikája, törvénye. Ez szabja meg további hatásának módját. Mivel az alakulat elvált alkotójától, azért nincs meg már benne az alkalmazkodás és fejlődőképesség. Befejezett egész volta, egységessége bizonyos merevséget, állandóságot kölcsönöz neki és a benne lévő szellemi energia a maga törvényeit kényszeríti mindazokra, akik nem elég önállóak, vagy akik bármily okból nem akarják bíráló-bonckés alá venni.*) Ilyenkor a mű, az alakulat törvényei makacsul érvényesülnek és az ember saját művének rabszolgája lesz. Nem ő használja föl művét, hanem ő engedelmeskedik neki. Ugyanezeket csak változtatva a változtatandókat lehet mondani a társas együttlétből fakadó objektív alakulatra. így pl. az emberek hozták létre a tőkés-gazdálkodást, de elveszítették a hatalmukat fölötté és e rendszer jó és rossz törvényei szerint hol áldást, hol nyomort hoz reájuk.

Ha az emberek bíráló ésszel örködnek az objektív alakulat működésén és javítgatják, akkor megmarad az élet követelményeihez való alkalmazkodása és kulturális szervekről, szervezetekről beszélhetünk. Ha azonban ez hiányzik, akkor valószínű kultúrgépezetek keletkeznek, amelyek zakatolva működnek és az ember sorsát meghatározzák. Ilyen nagy kultúrgépezetek az európai államok hatalmi versengése, külpolitikái

*) V. ö. *Simmel* Der Konflikt der modernen kultúr, 1921³. 1. 1.

rendszere. Sokan előre látták a világháborút, de nem tudták megakadályozni, mert az irányadó tényezők fölött e mechanizmus uralkodott.

Életünk tele van ily elgépiesedett alakulatokkal. Amikor a tárgyi alakulatok, kulturális alkotások, még nem merevednek meg és célnak megfelelő a hatásuk, működésükön az emberi ész örködik, akkor értékes szociális alakulatnak, kulturális vívmányoknak tekinthetők. Áldásaikat nap-nap mellett élvezzük.

De mikor működésük bármily oknál fogva elgépiesedik, a múlt súlyos örökségévé válnak. Jármuk alatt nyögünk és életünket folytonos bajba sodorják. Az ember e személytelenné vált erők hatalma alá kerül és ezek viszik őt saját külön útjaikon előre, függetlenül attól, hogy mi az ember igazi érdeke. A különböző intézmények és szervezetek bajai, amelyek gyakran szívósan ellenállanak minden nemes célú javítani akarásnak, reformálásnak, eléggé mutatják, *hogy az ember a vezetést soha sem engedheti ki a kezéből. Mindig tisztában kell lenni, hogy ő az úr. Ő* neki kell uralkodnia azokon, nem pedig a múlt alkotásainak és a társaséletheől fakadó alakulatoknak. *Azok mind ő érte, illetőleg ő általa megvalósítható nemesebb élet miatt vannak, nem pedig megfordíva.* Minden hagyomány minden társadalmi berendezés, alkotás újból és újból tétessék az új idők szellemének megfelelő kritikai vizsgálódás tárgyává, vajjon a fejlettebb műveltség, a tisztultabb felfogás előtt is megállja-e helyét, nehogy a régi alakulatok az emberiséget megakadályozzák fölfelé való haladásában, erkölcsi tökéletesedésének útjában.

A személyiség is őrizze meg függetlenségét a saját alkotásaival szemben is. Szabadsága csak akkor teljes, ha nemcsak a természet erőin uralkodik, hanem ha ismeri a kulturális haladásnak e törvényét s önállóságát alkotó munkájának termékeivel szemben is meg tudja tartani.

E meggondolások a művelődés egész területére vonatkoznak. A kritikai vizsgálódás jogosultságát s az új és új igazolásnak, megokolásnak és értékelésnek szükségességét a tudományban teljesen elismerték, nem így a művelődés más ágaiban, a művészeti, a vallásos és társadalmi élet nyilvánu-

lásaiban, hol a haladás elé, a jobb és emberségesebb élet küzdelemé elé igen gyakran a múlt megkövesült maradványai meredeznek. Nem volna olyan nehéz a javulás, a reform útja, ha a különböző társadalmi osztályérdekek ellentétes volta nem zavarná meg még jobban a tiszta látást. Az a társadalmi csoport vagy osztály, amelynek érdeke az illető kultúrgépezet fenntartásához fűződik, az természetesen mindent el fog követni, hogy e mechanizmus tovább is működjék. Az ellenkező tábor pedig szintén nem válogat az eszközökben, amikor a maga érdekéért küzd. Mindkét részről rengeteg túlzás, ferdtetés és elfogultság szerepel. A vesztes csak az ember nemesebb érdekei maradnak és az igazság nagyon nehezen tud diadalmaskodni, már csak azért sem, mert emberek maradiságával, tehetetlenségével s a megszokás hatalmával is kell számolnia.

Nem tartozik a mostani tárgyunkhoz az ebből folyó bizonyult küzdelmek törvényszerűségét tovább kutatni, csak rá akarunk mutatni a művelődési életnek e bennerejlő veszélyére, hogy a múlt legnagyobb alkotása, a haladás átkává válhatik, ha a személyiség, az emberiség nem őrzi meg vele szemben is úri teremtő öntudatát s kritikai szabadságát.

Könnyű azonban az eszményi követeléseket felállítani, de nehéz dolog azokat az életbe átültetni. Amikor kulturális alkotások, intézmények elgépiesedésének veszélyére rámutatunk, ezzel egyáltalában nem akarunk az okvetetlenkedő bírálatnak, a romboló törekvéseknek, a semmivel meg nem elégedő ellenzékieskedésnek az útját egyengetni. Lassan érnek csak az igazi nagy dolgok és a türelmetlen izgága jóakarát, sokszor többet árt, mint használ. A békés reform útja a haladás tökéletesebb módja, mint az erőszakos újítás rázkódtatásai.

Rendes körülmények között csak káros a kihívó kíméletlen kritika, a múlt értékes vívmányait figyelembe nem vevő s folyton csak a sebekben vájkáló ellenzékieskedés. A hatalmon levők örökös terméketlen ostorozása helyett sokszor hasznosabb az együttépítés, a meggyőzés, a megnyerés útja, különösen akkor, mikor a tiszta nemes nemzetépítő szándék nyilvánvaló.

Aki egy kissé látja a reformok rendkívül nehéz útját, a jóakaratra és az új s magasabbrendű eszme terjeszkedésének és érvényesülésének ezer akadályait, az megértőbb lesz, türelmetlen eszményi követeléseit mérsékelni fogja. Hány újtó tapasztalta keservesen, hogy amikor eszméinek megvalósításához teret kapott, akkor egyben az eszmék tiszta világából le kellett szállnia az érzéki ember sáros valóságai közé és az emberi gyarlóság s rövidlátás csakhamar ugyanúgy megnehezítette eszméinek tiszta érvényesülését, mint elődjének Könnyű tehát bírálni, követelőzni és azt vélni, hogy az ember mindent jobban csinálna, de nehezebb és éppen azért nemesebb az alkotó munkából kivenni a részét. Könnyű az ellentéteket kiélezni, a gyűlölködést szítani, de magasztosabb feladat az egységért, a megértésért dolgozni.

Vannak idők, mikor az összeütközés kikerülhetetlen és az ügy diadala vértanúkat és áldozatokat követel. Ezt látja Jézus is, mikor bátorítja követőit, hogy „ne féljenek azoktól, kik megölik a testet, de a lelket nem tudják megölni” és hozzá teszi még „csak a ki végig kitart, az üdvözülni”. Hangsúlyozni kell azonban, hogy *az eszme és a haladás érdekében sokszor fontosabb a szívós, fáradhatatlan munka, mint a vértanúskodás hősiességének lendülete.* Még nagyon sok ember koponyájában kell világosságot gyújtani, nagyon sok szívet kell meghódítani, teremtő forrást fakasztani és alkotó tevékenységet felébreszteni, hogy az erkölcsi haladás, a javulás és javítás munkája állandóan gyorsuló és zökkenésnélküli legyen. Ennek érdekében folyó ügyes, okos, de amellet tiszta politika és önzetlen alkotó munka az igazi módszer. A vezető elvet itt is az etika adja. Ez dönti el, hogy az erkölcsi haladásért vívott küzdelemben milyen tempót kövessünk. Az okos, szeretet sugallta eljárás végső eredményében mindig alkotó hatású lesz, mert ez ébreszti föl az új termő életet. Előbb mindig a békés megoldást kereső utat kell választanunk!

Azonban bármilyen akadályok is tornyosuljanak az ember erkölcsi haladása elé, az embernek meg kell küzdeni azokkal. Most már tudjuk azt, hogy az emberben milyen nagyszerű teremtőképességek szunnyadnak és hogy alkotó munkája dia-

dalmaskodni fog a legnagyobb akadályokon is. Mindennek megismerése által életbölcseletünk látóköre nemcsak bővült, hanem bátorságot önt az emberbe, hogy ne rettenjen vissza semmiféle nehézségtől, amikor az értékesebb, nemesebb nemzeti élet kialakulásáról van szó. A teremtő élet új és új lehetőséget tár föl az ember előtt és az élet végtelensége, a haladás soha meg nem szűnő volta életfilozófiánkat optimisztikussá teszi.

IV. A közösség.

1. A személyiség és közösség kölcsönhatása.

Ha az egyéniség fejlődése folyamán mind jobban önmagára eszmél, sajátosságainak tudatára ébredve, mind inkább feltárul előtte belső világának végtelensége, vajjon nem távolodik-e el ekkor embertársaitól és nem zárkózik-e el tőlük, hogy önös életet éljen?

Ez a veszély fennforog, de nem olyan nagy, mint első pillanatra gondolnók, mert az egyén fejlődése csak embertársával való érintkezés közben megy végbe. Az önmagában teljesen elkülönült egyes ember az állatok színvonalán felül nem tudna emelkedni. Még egyéni öntudata is csak másénak megismerése útján jön létre. Lelki fejlődése akkor indul meg, amikor megtanul beszélni. A nyelvtanulás közben nyelvi közösségének, nemzetének évezredes szellemi fejlődésének eredményeit, de egyben sajátosságait teszi magáévá, a továbbiak folyamán is az egyes fejlődése mindig e nyelvi közösség fejlődéséhez van hozzá kapcsolva. A fejlődést fokozó kölcsönhatás törvénye uralkodik az egyén és a közösség között. Az egyén a közösségben való élés közben megismeri a többieket, tudatának közös vonásait, ezzel tudatossá válik előtte lelkének törvényszerűsége és így saját fejlődésének irányvonala is adva van. Gondolkozása csak akkor helyes, ha a megismert logikai törvényeket figyelembe veszi. Cselekvése akkor értékes, ha az erkölcs törvényeit szem előtt tartja. Alkotásai akkor tetszenek, ha az esztétika törvényeinek megfelelnek. A szellemi törvények egyetemesek, az összes emberek számára érvényesek, tehát természetszerűleg nemcsak az egyes embe-

rek, hanem a nyelvi közösség elve a nemzetek tökéletesedése, fejlődése is csak e törvények szerint történhetik.

E régen ismert igazság ellen azonban az ember gyakran vét. Gyarlósága, rövidlátása, pillanatnyi önző érdeke elfelejtetik vele, hogy ő csak az összesség életével élhet összhangban, ezzel ellentétben soha. Különösen az erkölcs terén nyilvánul meg az ember gyarlósága. De gyakran eladja egy tál lencséért elsősültségi jogát akkor, amikor rideg önzésében megfedkezik lelke iránt való kötelességéről és az összesség érdekéről. Minden ilyen bűnbeesés önmagában hordja büntetését, mert a lelkét megnyomorítja, összhangját megzavarja, önönmagát boldogtalanná teszi. Azért is érzi minden lélek bűnös életének tarthatatlanságát és mindenkiben él a vágy a tiszta, nemes élet után. Gyenge akarata és gyakran környezetének ellentétes hatása megnehezítik javulását. „Az ember a környezet terméke, olyan amilyen a környezete”. E tételt szeretik hangoztatni azok, kik az akarat szabadságát tagadják. Részben igazuk van a gyenge akaratúakra és műveletlenekre nézve és sajnos, nagyon sok embernek gyenge az akarata és nagyon sok köztük a műveletlen. Es kevés az olyan ember, aki önmagának igazi érdekét teljesen ismeri és önmaga felett a teljes uralmat megszerezte. Azért van olyan nagy jelentősége a nevelésnek, amely mind a két bajon segíteni akar. A nevelés akkor van befejezve, ha már az egyén önmagát tudja nevelni. De megteszi-e ezt a felnőtt ember? A vallásos talán igen, de a többi bizony ritkább esetben gondol a maga önnevelésével, tehát azzal, hogy folytonosan fegyelmezze önmagát etikai célja érdekében. Ha vallásossá tesszük az embereket, akkor az önnevelési folyamat nem záródik le és ama kötelessége, hogy Istene előtt leszámoljon tetteiről, erkölcsösödését támogatja.

Az Istennel való közösségben élésből a leghatalmasabb nevelői hatás fakad.

De nevelő hatása van minden közösségnek is, csak nem elég öntudatos ez előttünk és azért igen gyakran nem is fejleszhető. Megnyilvánul nevelő hatása, amikor az ember egyik

társával akar együtt működni.*) Nekik közösen meg kell állapodniuk az együttműködés rendjében. E közös életrenddel az egyéni szeszélytől független objektív alakulat jön létre, amely mindkettőjük magatartását meghatározza, szabályozza. Ehhez való alkalmazkodás fegyelmezőleg hat az illetőkre. E kis munkaközösség nevelő hatása csak az együttműködés módjára vonatkozik. Minél mélyebb a közösség, annál több alkalmazkodást s ezzel önfegyelmezési kivan az egyéntől az együttélés. A kölcsönhatás alapján kialakul a *csoport szelleme* és ez hat most már a csoportba tartozó egyének gondolkozására, érzületére és akaratára. Ez a közszellem egyénfölötti az egyes embertől független *tárgyi alakulat*. Objektív voltának ugyan különböző fokai vannak, de mindig mint az egyének magatartását, viselkedését meghatározó s irányító tényezőként lép föl. A csoportszellemnek csak az egyes egyének a hordozói, az ő lelkükben elevenedik meg és érvényesül hatóereje.

Ha már most e közszellem erkölcsös, akkor nevelőhatása jótékony, ellenben, ha erkölcsi tekintetben közömbös és csak az együttélés egy néhány feltételét szabályozza akkor nevelő hatása már kisebb vagy éppen semmi. így pl. a munkásnak alkalmazkodnia kell a gyár munkarendjéhez, de a legtöbb gyáros mással nem törődik, világos, hogy e társulásból nem fakad nevelő hatás. Nem így volt ez hajdanában a patriarkális korban, amikor a szolgák együtt éltek urukkal és ez életközösségben nevelődött a szolga is.

Miután megszűntek a mai korban a régi közösségek és helyettük nem jöttek létre újak és a társadalom egymás ellen küzdő egyénekre és szervezetekre tagolódott, azért a régi nevelő közösség helyett újakról kell gondoskodnunk, illetőleg a meglévő társulatok, egyesületek nevelő hatását kell ellenőriznünk s a sikeresebb együttműködés érdekében fokozni. Tudatossá kell előttünk válnia: mily döntő hatással vannak egyéniségünk kialakulására s további fejlődésére s azért saját érdekükben is jobban fogunk örködni a közszellem nemesedésén. *Széchenyi* itt is jól látta a lényegét „*Az egész polgárosodás és haladás titka a közszellemben rejlik*”, (Zieh A. 136.)

*) Lásd e gondolatot bővebben kifejtve *Vierkandt* A. Gesellschaftslehre, 1923. 404.

Az iskola önmagában véve elégtelen, ha nem támogatják az iskolát a többi tényezők, különösen a közösségek és ha az egész élet úgyszólván mindig ellene dolgozik. Csak ha vallás-erkölcsi eszmék irányítják a közösségek életét, akkor lehet remélni, hogy a nevelés munkáját siker fogja koronázni.

„Az egyén nevelése minden lényeges tekintetben a közösségtől függ és megfordítva a közösség kialakulását első sorban az egyének nevelése határozza meg”.

Natorp e tételét nem lehet eléggé hangoztatni és az egyoldalú erkölcsi prédikálással szemben ki kell emelni, hogy az egyének javulása a társadalmi alakulatok szellemének javításával a legszorosabban összefügg. Bizony az átlagember nagy mértékben a környezet terméke, de *az ember új környezetet is teremthet magának nevelő közösségekben* és meg változtathatja, reformálhatja a többi társadalmi alakulatokat és ezzel reformálja, neveli önmagát is.

A nevelés leghathatósabb módja ily nevelő közösségekben való együttéléssel támogatni a nemes értékek megvalósításáért küzdők akaratát. Mert hiába az *ember gyarló lény, akarata ingadozó és a közösségek nevelő hatását nem nélkülözheti. E közösségekben kialakuló közszellem óvja meg őt az ingadozástól és megerősíti jó szándékában és szorítja hivatásbeli kötelességeinek teljesítésére.* Az egyén az életben többféle csoportban működik. Minél többnek nemesedik a közszelleme, annál biztosabb az egyének is a megnevesedése. *Az egyén erkölcsi sége, szellemi fejlődése a közösség szellemétől függően, azért az önmagával szemben tartozó kötelességteljesítés és a közösséggel szemben való kötelességteljesítés elválaszthatatlan egymástól.* Egyik a másik nélkül fél munka. Az összes közösségek között mint látni fogjuk, a nemzeti eszme közössége a legfontosabb és azért, ha élni, fejlődni akarunk, akkor nemzetünknek kell élni.

Ha a magunk tökéletesedésén akarunk dolgozni, akkor nemzetünk tökéletesedésén is kell munkálkodnunk. Ha gyarlóságaink fölött az uralmat meg akarjuk szerezni s a bűntől meg akarunk szabadulni, akkor azon kell lennünk, hogy *nemzetünk életében is a legfőbb hatalom az igazság és az igazságosság, az erkölcsi érték legyen a politikai és gazdasági*

értékek felett. Csak ekkor fogjuk biztosítani azt, hogy a kötelességteljesítést ne nehezítse meg az ellentétes hatású környezet, hanem minden tényező közrehatson, hogy a kötelességteljesítés minél egyetemesebb legyen. De azt is elérjük, hogy magasabb színvonalú lesz. Mert az erkölcsi alapon álló társadalomban az elemi kötelességek teljesítése már nem fog nehézségbe ütközni, azért sorra kerülhetnek a magasabbrendű kötelességteljesítés kérdései.

E gondolatok következtében *életfilozófiánk* nem fog abba a hibába esni, hogy individuális maradjon. De az egyéni önzés oly nagy, hogy az egyént a társadalomtól való függő voltának teljes felismerése és ennek megfelelő állásfoglalása és ezáltal tudatosan meghatározott és szabályozott életrendje mentheti ki az önzés hálójából. E megjegyzés a *szociális életfilozófia* felé vezet bennünket. Azonban ennek kerete oly tág, vhogly még tovább kell folytatni vizsgálódásunkat.

A kötelességteljesítésre vonatkozó eddigi eredményt *Windelband**) következő szavaival fejezhetjük ki legjobban: „Teljesítsd kötelességedet”, átalakul itt: „*Kövess el mindent, ami erődből telik, hogy az a társadalom, amelyikhez tartozol, kötelességét teljesítse*”.

Meg kell tehát mindent tennünk, hogy a nemzeti életben minden csoport, egyesület, társaság, közösség, szóval minden szervezet, tehát a nemzet a maga egészében is teljesítse a kötelességét.

Igen, de a kötelességteljesítés e parancsa is átalakul a közösség értékének megismerése s átélése folytán. Ha ugyanis megtudom, hogy csak a nemzeti közösség révén vagyok az, ami vagyok, hogy a közösségnek és pedig elsősorban a nemzeti közösségnek köszönöm azt, hogy ember lettem és megismertem a kultúrában az összes értékeket és ezek szíve-met fogva tartják és önkéntes hódolatra készítenek, akkor megszeretem e közösséget. Felébredt és tudatosá válik a hazaszeretetem és szenvedélyes hazaszeretettel fogok elkövetni mindent, hogy ez a nemzeti közösség minél jobban teljesítse

*) Preludien⁸. Tübingen 1921 II. k. 181. Lényegében megegyezik vele Pauler Ákos normája is. Lásd az Etikai m. e. 195. 1.

kötelességét, vagyis, hogy kifejtse magából mindazt a nagyszerűt, nemeset és fenségest, ami benne rejlik.

A nemzet iránt való szeretettől áthatott egyénnél az. előbbi parancs helyett a következő figyelmeztetés marad:

Csak a nemzeti életben felbukkanó nemes törekvéseket szeresd és kövess el mindent arra nézve, hogy a nemes nemzeti szellem minél erőteljesebben kibontakozzék és kialakulása elől minden gátló tényező elháríttassék.

E gondolat már átvezet bennünket a *nemzeti életfilozófia*. világába.

2. A nemzetnevelés jelentősége.

Az egyén és a társadalom között tehát a legszorosabb kölcsönhatás uralkodik. Ez a kölcsönhatás természetesen nem szorítkozik csak a gyermek és az ifjú korára, hanem az egész életen keresztül érvényesül. Nagyon téves felfogás, az, amely azt hiszi, hogy a felnőttél már a nevelő hatásról nem lehet, vagy nem szükséges beszélni. A világháború alatt és azután következő általános erkölcsi züllés eléggé mutatja, hogy felszínre kerülhetnek a társadalom életében oly romboló törekvések és oly fejlődést hátráltató tényezők, melyeknek következtében a társadalomban nagyfokú erkölcsi sülyedés mutatkozik. Azért kell tehát az ifjúság nevelése mellett a felnőttekre vonatkozó hatásokra is ügyelni és minden társadalmi jelenséget abból a szempontból is kell értékelni, hogy milyen nevelő hatása van.

Az a társadalom, amelyben az egyén valósággal él, a nemzet. Ha a nevelés teljesen el akarja végezni feladatát, szükségképpen nemzetneveléssé válik, amikor is egyrészt azon vagyunk, hogy az egyén erkölcsi jellemmé nevelődjék, másrészt azzal is törődünk, hogy a nemzeti életben minden tényező az etikai célt szolgálja, vagy legalább ne hátráltassa e cél elérését. Az így értelmezett nemzetnevelés világosan látja, hogy az egyén minden pillanatban hat másokra, minden szavával, tetteivel folyton nevelő hatást fejt ki. De megfordítva, a *nemzeti szellem és a nemzetben élő minden csoport szelleme*, minden szerve szintén hat az egyénre bizonyos meghatározott

irányban, amely hatásának kedvező vagy kedvezőtlen irányú nevelő erejét is mindig megállapíthatjuk.

„Tehát minden egyes ember” és hozzátehetjük, hogy minden embercsoport, mint a csoportszellemnek hordozója, „legyen tisztában a nevelés társadalmi jelentőségével, ismerje a példa ki nem számítható, de el nem maradó hatását; érezze a felelősséget saját életének nevelő hatásáért, éljen úgy és cselekedjék abban a tudatban, hogy minden lépésével nevel, anélkül, hogy tudná, mikor és ismerné, akire hat”.*) Aki így fogja föl életét, annak Imre Sándor találó elnevezése szerint van *nevelői gondolkozása*.

Még egy lépéssel tovább mehetünk. Kiemeljük, hogy a nevelés végső célja nemcsak az erkölcsös ember, hanem tulajdonképpen a *nemes* ember. Az erkölcsös ember ki van téve a bűn kísértésének, folytonosan kell ellene küzdenie és jöhetnek oly nehéz viszonyok, betegség, rendkívül erős ingerek, amelyek kétségbeejtő helyzetekbe sodorják. Az erkölcsi törvény ismerete nem ment meg ily válságoktól. Pontosabb az, hogy belülről fakadó ösztönzései nemesek legyenek és erkölcsi érzéke, lelkiismerete érületei éber és teljesen tiszta legyen, lelkülete nemes és ekkor nem is kerülhet ily tragikus helyzetbe. Az erkölcsi érzék bizonyos tekintetben hasonlít a nyelvérzékhez. Mit ér, ha valaki nagyszerűen tudja a nyelvtani szabályokat, de nyelvérzéke az elrontott nyelvű környezetben nem tud teljesen megerősödni. A tiszta nyelvérzék csak a tiszta nyelvű környezetben marad ép és ott, hol különösen kezdetben szigorú következetes szoktatással fejlesztették s örködték a helyes beszédet, A nemes ösztönzések és romlatlan éber lelkiismeret is csak kifogástalan környezetben és következetes szoktatással biztosíthatók. De hol van a társadalmi életben ily teljesen kifogástalan környezet? Legföljebb egyes tiszta életű családok körében. Nem csoda, ha az erkölcsi nevelés terén oly keveset értünk el idáig. A nemes ember az erkölcstelen hatásoktól ment, fejlődést előmozdító környezetnek és a következetes nevelésnek szülöttje. Ily környezet azonban természetesen csak ott alakul ki, ahol az összes egyének-

*) *Imre Sándor*, A nevelés sorsa és a szocializmus, 1909. I. k. 55. I.

ben nevelői lelkiület él, tehát oly közösségben, hol az emberek előtt tudatos saját maguk és csoportjuk, közösségük nevelői jelentősége.

Ha megvalósul *Imre Sándor* eszméje és a nevelői gondolkodás s az ezzel együttjáró *nevelői érzület* s belőle fakadó nevelői akarat, szóval a *nevelői lelkiület* általánossá válik, akkor közelebb jutunk nemzeti célunkhoz. Addig is az a feladatunk, hogy minden egyénben, a közélet minden tényezőjében a *nevelői felelősség* érzését felébresszük és nagyra növezzük.

Különösen nagy nevelő hatással vannak az egyénre a társadalom „irányító tényezői”, „amelyek a társadalomban élő irányzatokat teremtik vagy megváltoztatják”.*) Ily irányító tényezők többek között a tekintélyes állások és a hatalom birtokosai. Elsősorban azon kell lennünk, hogy a vezető állásokba csak olyanok kerüljenek s a hatalom birtokosai csak oly egyének legyenek, kiknek nevelői felelősségérzése kifejlődött. Tehát oly jellemes emberek legyenek, kik előtt tudatos az a nevelői hatás, amely presztízsük, tekintélyük folytán fokozottabban érvényesül, mint másnál. Ha az összes vezető állásokban lévők belátják azt, hogy hivatásuk nem a hatalom éreztetése, vagy kihasználása, hanem egyik legnemesebb kötelességük tekintélyük erejét nemzetnevelő célok szolgálatába állítani, akkor a nyugodt békés és folyton gyorsuló erkölcsösödés egyik fontos biztosítéka meg volna.

Boldog az az ország, hol a tekintélyes állások s hatalom és vagyon birtokosai az erkölcs szentségétől át vannak hatva s átérzik nevelői felelősségüknek teljes súlyát, mert sok felnőtt embernek még igen nagy az önállótlanúsága, amiért is földi tekintélyek s érdekek szabják meg gyakran értékelésének irányát. Ha meg van az összhang az erkölcsi törvény és a tekintélyes ember élete között, akkor kedvező a nevelőhatása, ellenkező esetben pedig zavarólag, sőt rombolólag hat. Fokozza a vezető magatartásának jelentőségét az emberek utánzó hajlama, az érdek sugallta hatalomhoz való alkalmazkodás, a külső tekintély előtt való önkéntelen behódolás s kritikátlanúság stb. Mindezek miatt *nem lehet eléggé hangsúlyozni a nevelői gon-*

*) Lásd e fogalmat *Dékány István*, Bevezetés a társadalom lélektanában, 1923. 53. 1.

dolgozás és nevelői felelősségérzés elterjedésének nagy szerepét a nemzet életében és minél kiemelkedőbb helyet foglal el valaki a társadalomban, nevelői felelőssége annál nagyobb.

E tény azonban a kisembert sem menti föl attól, hogy magaviseletét a nevelőhatás szempontjából mérlegelje, mert nem lehet előre tudni minő jelentéktelennek látszó ok fog a jövő nemzedék révén nagy szerepet játszani. A gyermek lelkébe különféle apró csírák hullanak bele. Senki sem látja előre, mi lesz a jövőjük. Lehet, hogy a figyelemre sem méltatott benyomás fogékony lelkialkatban oly értékelési iránynak adta meg a lökést a fejlődésre, amely az egész életet sajátos módon határozza meg. A lelkiélet fejlődésének ez a kiszámíthatatlansága okozza, hogy *senkise becsülje kevésre a saját nevelői jelentőségét.* Azért először is mindenkiben *ki kell fejlesztenünk a nevelői érzéket,* hogy meg tudja látni s meg tudja bírálni saját cselekedeteinek és környezetének *nevelő értékeit.* Másodsor *ki kell fejleszteni nevelői lelkiismeretét s érzületét,* hogy ne tegyen soha olyat, ami a nevelő érték követelményeivel összeütközik, cselekedeteinek, nevelőértékének érvényesülésére is tekintettel legyen. Eddig leginkább csak a nevelőkben volt öntudatos a nevelői gondolkodás és csak a jobbakban volt kifejlődve a nevelői felelősségérzés is. Kívánatos és az *ország erkölcsi haladásának egyik elengedhetlen feltétele, hogy a nevelői érzület a nevelői lelkiület mind általánosabbá váljék,* ennek azonban okvetlenül *párosulnia kell a nevelői tapintattal,* mert csak ekkor őrzi meg a nevelői szándék kedvességét, szeretetteljes báját és észrevétlen hatóképességét. Ellenkező esetben a nevelői magatartás, különösen felnőttekkel szemben könnyen nagyképűsködő, kelletlen tolakodásnak tetszhetik, amely pedánskodásával, gáncsoskodásával esetleg többet árt, mint használ. Akinek van nevelői tapintata, az tisztelni fogja a másoknak egyéni méltóságát s inkább csak a lelkes meggyőzés, nemes eszméinek és nagyszerű alkotó képességének önkéntelenül nyilvánuló hódító erejével hat embertársaira, sőt esetleg az egész nemzetre. Ez utóbbiak az igazi *nemzetnevelők,* kik jóllehet az iskolás pedagógia területétől távol maradtak, de azért nevelő hatásuk esetleg nagyobb az iskolában buzgólkodó legkitűnőbb tanítómesternél is. E nem-

zetnevelőknek, sőt az emberiség nevelőinek mintaképe, az emberiség legnagyobb pedagógiai lángesze: *Szókratész és nálunk Széchenyi.*

A többi tényező nevelő hatásáról még szólunk. Kiemelendő az a követelmény, hogy a *nemzeti élet minden tényezőjénél tekintettel kell lenni a nevelő hatására*, mert csak akkor segíthetünk az óriási bajokon, amelyet a világháború és az azután következő forradalmak és gazdasági leromlás okozott. Az erkölcsi züllést bizonyos mértékben bizony az egész XIX. század szellemi fejlődése előkészítette azzal, hogy lazultak a különböző közösségek összetartó kötelékei és az egyénieskedés mind féktelenebbé kezdett válni. Kultúránk vakító fénye azért jár együtt nagyon sötét árnyakkal, mert *elfelejtették a felszabaduló embert belülről megerősíteni'* és életünk tele van nevelést gátló, sőt nemes céljával ellentétes hatásokkal.

Ezekkel szemben működnek ugyan a törvénygyárak. De mit ér a legtökéletesebb törvény és legpontosabban dolgozó büntető szervezet, ha csak a törvény betűjének megtartását tudja kikényszeríteni, míg maga az egyén csak a törvény kijátszására gondol, sőt az életben önző érdeke erre is ösztönzi. Nincs az a közigazgatási gépezet, amelyik ekkor segíteni tudna!

Mi itt a teendő?

A meglazult társadalmi *összetartó kötelékeket bensőleg kell megerősíteni és értékes nevelő hatású környezetet kell teremteni.*

Lássuk világosan, hogy a nevelés célját csak a belső erők nemesítése és erősítése útján ritkán tudjuk elérni. Mert oly nagyfokú erkölcsi energiát, aminőt a mai erkölcsileg leromlott élet kíván, kevés emberben tudunk nevelni. Örülünk, ha erkölcsi érzületét annyira ki tudjuk művelni, hogy az embert az életben a jóakarát vezesse és minden törekvésénél az etikai cél is tudatos legyen előtte. Hogy azután tényleg teljes odaadással fog-e mindig a legfelsőbb etikai cél érdekében élni és ennek megvalósításán lankadatlan kitartással, szenvedélyes szeretettel dolgozni, ez oly nagy kérdés, aminek megoldására még most nem is merünk gondolni. Pedig az embernek, a nemzetnek erkölcsi szellemmel való áthatása oly

sürgős és oly időszerű cél, amit szem *elől* téveszteni nem volna szabad és aminek elérésére erkölcsi és vallásos felfogásunk szerint állandóan törekedni *kell*.

Az átlagembernek akaraterije gyenge. Emiatt fokozott jelentősége van a környezet nevelő hatásának. Éppen azért a *tiszta erkölcsi közösség nevelő hatását nem igen pótolja semmi sem*. Tekintsünk szét az életbe. Hol van a nevelés eredménye véglegesen biztosítva? Nem ott-e, hol egy megfelelő közösség támogatja a nevelő intézkedések hatását? Ahol tehát a példászerű családi élet következtében a gyermek csak jót lát. Vagy ott, hol a közösség testületi szelleme örökös azon, hogy a közösség által megkívánt hivatásbeli erények kifejlődjenek, így pl. a hivatása magaslatán álló tisztikarnak meg van a maga sajátos erkölcsi felfogása és a tisztek között fennálló bajtársi érzés közösséget teremt, amely kifejleszti a katonatiszti szellemnek megfelelő magatartását mindenkiben. Ahol valamilyen közösségi szellem uralkodik, ott már a közfelfogásban és az odatartozó egyének egyforma magatartásában valamilyen nyomaira akadunk.

Az erkölcsi nevelés terén tehát csak akkor érünk el eredményt, ha a mai széthúzó és egyénieskedő társadalomban megint vissza tudjuk állítani a közösségeket és ezzel nevelő hatásukat biztosítani.

Ekkor az egyén előtt a közösségben való éléskor tudatossá válik, hogy ő közösségnek tagja és csak ennek a szellemében, annak erkölcsi szabályai szerint élhet, e *nélkül elveszíti az életető talajjal és a fejlődést fokozó környezettel való érintkezést* és feltétlenül elpusztul, mint a gyökerestől kitépett fa, mint az életető környezettől megfosztott növény. Hisz a közösségben uralkodó kölcsönös segítség szelleme és az ott uralkodó kölcsönös szeretet és tisztelet valóban oly életető hatással vannak az egyénre, mint a növényre a maga környezete.

Mindegyik érzi azt is, hogy *értékvágyait csak itt a közösségben, annak szellemének megfelelőleg valósíthatja meg és minél fejlettebb a közösség, annál tökéletesebben fogja a maga hivatását betölteni s céljait is elérni, mert hiszen a környezet szelleme a fejlődés irányát és menetét meghatározván, elősegítheti, gyorsíthatja egyéni fejlődését.*

E gondolatok és az abból fakadó érzések újra megerősítetik a meglazult összetartó kötelékeket és elősegítik azt, hogy a társadalomban szaporodjanak a nemes fejlődést megindító központok. A nemzet, mint látni fogjuk, a nemzeti eszme közössége és a nemzetnevelésnek célja az, hogy e közösséget kimélyítse és megszilárdítsa és ezzel biztosítsa az egyének erkölcsösödését. A nemzetnevelés arra is hivatott, hogy addig is, míg az igazi közösség létre jön, terjessze a nevelői felelősség érzését, mélyítse az erkölcsi felfogást és kötelességérzést és nemesítse az egyénnek a közösséggel összhangban lévő értékvágyait. Ezzel oly önkéntes kötelességteljesítésre hajtó erőket fog nyerni, amelyekkel biztosítja, hogy a nemzet az erkölcsi haladás útján járjon.

Félreértések elkerülése végett ki kell emelni, hogy a kötelességteljesítés külső intézményes biztosítékai még ma nélkülözhetetlenek, de ezekkel csak a kötelességteljesítés bizonyos minimumát lehet elérni.

A maximális munkateljesítés belső erőktől függ. Semmiféle külső ösztönzés, kényszer nem eredményezhet oly nagy teljesítményt, mint amelyik a szenvedélyes belső indítás az ügy, a hivatás szeretetének következménye. Ha tehát helyes neveléssel elérjük azt, hogy a *közösség célja* az egyén lelki alkatából folyó érték megvalósító akaratával azonos irányú, azaz párhuzamos, akkor az egyén lelkében meggyökerezett a kötelességteljesítés és az öntudatra ébredt személyiség teljes odaadással fog dolgozni a közösség céljaiért.

Ezért is a nemzetnevelés rendes körülmények között fontosabb feladat, mint bármely gazdasági vagy politikai. Ha a nevelés terén sikerül eredményt felmutatni, akkor másodrendű kérdés az, hogy a gazdasági és politikai téren hogyan próbáljuk a kihágásokat büntetni és a kötelességteljesítést ellenőrizni, sőt a személyiség munkája már úgy is a helyes irányban működik.

Ellenkező esetben azonban hiába küzdünk, hogy az élet szerteágazó törekvéseit fékentartsuk. Az élet forrása sokkal bőségesebben buzog, mint hogy akármilyen széleskörű intézkedéssel is meg tudnók előzni az összes bajokat. A gazdasági és politikai téren azért leginkább csak utólagos orvoslásra kell

szorítkoznunk, míg a nevelés minden intézkedése a *megelőző védekezés* elve szerint elejét igyekszik venni a bajoknak.

Ha tehát nemzetünk jövőjét akarjuk biztosítani, akkor elsősorban a nemzetnevelés kérdésével kell behatóan foglalkoznunk. A nemzetnevelés a nemzet fennmaradásának és jövő fejlődésének egyik legfontosabb tényezője.

3 Az eszmeközösség.

Már láttuk, hogy egy ember egyedül nem élhet, csak valamely társadalomban, közösségben. Régen csak egy-két ilyen alakulathoz tartozott. Minél fejlettebbek a viszonyok, annál több csoportnak, szervezetnek tagja. Ebből természetesen különböző összeütközések és zavarok keletkezhetnek és ha tervszerűen akar élni, akkor ismernie kell e szervezetek jelenlegi sajátosságait és azt az utat, amelyen haladva kimene-
külhet a bajból.

Jelenleg a szervezetek legtöbbször csak a legsürgősebb tennivalókkal, a legégetőbb érdekek kielégítésével törődnek, innen ered a rövidlátásuk, egymás ellen való folytonos érdekhar-
cuk. E szűk látókörű magatartás okozza, hogy a szervezetek nem veszik figyelembe egymást, nem *tisztelik egymást* és ép úgy viselkednek, mint az önző egyén, aki csak azt látja, ami az ő pillanatnyi érdeke. Nyers ösztönöknek engedik át a vezetést az életben és nem riadnak vissza az erőszaktól sem, csak hogy érvényesíthessék a maguk önző akarataikat.

Fokozza a bajt, hogy a régi közösségi kötelékek meg-
lazulásával a mai társadalomban a létért való küzdelem mind erőteljesebbé válik. A szervezetek e küzdelmet még ridegebbé teszik, és a világháború és a forradalmak is e folyamatot még jobban kiélesítették. Az egyének és a szervezetek előtt tudatosabbá lett a hatalom jelentősége és emiatt leleplezetlenebbé vált a nyers hatalmi érvényesülés és kíméletlenebb az érdek-
harc. *E széthulló társadalomban kell újból megerősíteni az összetartozandóságnak, az egymásra utaltságnak érzését, az együttműködés szükségességének belátását és a kölcsönös tiszteletnek és szeretetnek erényét,* mert különben valóban el-

következik a nyugati műveltség bukása, mint azt most *Spengler* után sokan hiszik.

Az élet ezerféle feladata célja szerint az egyén több szervezetben vesz részt; majd ebben, majd abban dolgozik. A jelentéktelenebb életműködések csak alkalmi csoportokban, társulásokban való részvételt eredményeznek. Azok a célok, amelyek fontosabbak, állandóbb társadalmi alakulatokhoz való csatlakozásra fogják bírni.

Legtöbbször azonban az ember nem gondolja végig, hogy azok a különféle szervezetek, közösségek, amelyekhez tartozik, összhangban vannak-e fő céljával, támogatják-e annak eltérését; vagy ellenkezőleg egymással ellentétben lévén, nem akadályozzák-e meg az előrehaladást. És ha mélyebb vizsgálat alá veszi, rendszerint azt látja, hogy bizony az a sokféle társadalmi alakulat, aminek tagja, igen tervszerűtlenül működik és neki tevékenyebben kell beleavatkoznia a szervezetek életének irányításába. Végig kell gondolnia az együttműködés célját. Öntudatosná kell tennie az ebből folyó következményeket és összhangba kell hoznia élete legfőbb szervezeteivel. Ha elmékedés tárgyává teszi a különböző együttélésekből és együttműködésekből származó alakulatokat, akkor észre veszi, hogy nem eléggé céltudatosak és leggyakrabban megelégszenek az emberek a legközelebb fekvő teendőik elintézésével, ahelyett, hogy a szervezet igazi célját; az együttműködés *alapjául szolgáló eszmét* szemügyre vennék. A beható vizsgálat eredménye az lesz, hogy az egyén tervszerűbbé kívánván tenni életét, a célok rendszerét megalkotja és ebben illeszti bele a szóban forgó célt is.

A célok között van egy legfőbb; *az élethivatás által megszabott*. Ez a végtelen felé mutató nagy feladatot ró rá. A többi élettevékenység ehhez a fő életfeladathoz kapcsolódik. Elengedhetetlen, hogy vele párhuzamosan folyjon. A különböző szervezetek tehát végeredményében mind egy végtelenféle mutató eszme irányítása alatt állanak, amelyek a hivatás szervezeteivel összhangban kell működniök.

Végtelen eszme köti össze a szervezet tagjait és ha ez tudatosná válik, mélyebbé teszi a kapcsolatot a tagok között. A szervezet átalakul először is közösséggé. Igaz, hogy ma

még sok szervezetet külső tényező, anyagi érdek tartja össze, de a háttérben ott vannak a közös eszmék és nemesebb erők is. Jóllehet most még ez eszmék és értékek a mai anyagiasság gondolkozású közszellem miatt nem játszanak nagy szerepet, még sem lehet tagadni, hogy még a közös érdekharcban is jelen van és közreműködik valamilyen testületi erkölcs, az egymásért való munkálkodás, kis mértékben a kölcsönös segítség, az összetartás és elég gyakran a közös ügynek a szeretete is. A fejlődés folyamán e nemes összetartó kapcsok megerősödhetnek. Valóban *Vierkandt A.**) a tapasztalat *alapján* kijelenti, hogy *minden állandóbb jellegű, és fontosabb társadalmi alakulatnak meg van az a törekvése, hogy közösséggé alakuljon át*, vagyis olyan formává, ahol a tagokat a közös ügyért való odaadó munkálkodás (erőfeszítés) és e közös cél érdekében való kölcsönös segítség és kölcsönös szeretet és tisztelet hatja át. Az igazi közösségben tehát szerepel a három Pauler-féle erkölcsi indíték: az erkölcsi erő, a szeretet és tisztelet és ezek összhangzatos működése biztosítja a közösség erkölcsi megnevesedését is.

E folyamat annál inkább bekövetkezik, minél jobban felismeri az egyén az együttműködés nagy hasznát, hogy az egyén gyarlósága miatt eltörpül a közösségek erőteljesebb tevékenysége mellett, hogy minden feladat megoldása céltudatosabban, tárgyilagosabban s eredményesebben történik és így tehát a közös ügy sikere jövője inkább van biztosítva, mint az egyéni. De ezek mellett felismeri a közösségeknek már említett nevelő és művelői hatását.

E megfontolások következtében minden szervezet átalakul idővel nemcsak közösséggé, hanem eszmeközösséggé, amikor is az együttműködés alapjául szolgáló eszmének és a többi közösségekkel való összhang követelményének is eleget akar tenni. A fejlődés folyamán bekövetkezik tehát azaz idő, amikor minden egyén világosan és tisztán látja azokat a végső eszmei célokat, amely miatt együtt dolgozik a különböző közösségekben embertársaival és az *eszmeközösséggé való átalakulásaink*” *kai fogja biztosítani azt, hogy a közösségek között is az össz-*

*) Gesellschaftslehre, 1923.

hangzatos együttműködés meg legyen teremtve. Az eszmeközösségek a kölcsönös segítség erkölcsi erő kifejtését, a szeretet és a tisztelet elvét kiterjesztik a közösségek közötti életre is és ezzel fokozzák a közösségek nevelői és művelői hatását. Az eszmeközösségek megmentik az embert a szervezetek, közötti torzsalkodástól és az egyetemes nagy közösség fele való fejlődés elősegítői.

Arra kell tehát törekednünk, hogy lehetőleg minden állandó jellegű fontosabb közösség eszmeközösséggé alakuljon át és ez mindig lehetséges, ha csak a kölcsönös segítség elvén alapuló együttműködés, a szeretet és a tisztelet kötelékéből sarjadzó összetartozás érzése köti össze a tagokat és ezt a három erkölcsi alapértéket, a szeretetet, a tiszteletet és az együttes egy magasabb közös cél érdekében való erő kifejtést a közösségek közötti életben is megvalósítjuk. Mindezt erkölcsi köteleltségeiknek fogják érezni az egyes közösségek, ha meglátják a végtelen célkövetelte köteleltségüket; ha tehát tevékenységüket nem kizárólagosan a napi érdekek irányítják, hanem elsősorban a végtelen cél. Mindenekelőtt az eszmei résszel kell tisztába jönni: *az ideális normákkal**) és csak azután lehet áttérni a gyakorlati tennivalókra, mert ellenkező esetben az élet nem tervszerű és öntudatos, hanem a véletlen és a mulandó érdekek játszanak benne túlságosan nagy szerepet. Ha a vezető eszmével és az ideális normákkal már megismerkedtünk, akkor lehet megvizsgálni azt, melyik az *időszerű eszmény* s norma és melyik valósítható meg az illető konkrét esetben, tehát melyik a *reális norma*?

Legkönnyebben alakú ki az eszmeközösség az egyházak körében és a közművelődési célú társulatokban. A harci szervezetekben, a hatalomért küzdő pártoknál stb.-nél a bajtársi érzés hat nemesítőleg. Ez érzés közösséget teremt ugyan, de hiányzik az eszme végtelen távlata s az örökkévalóság alapjára való ráhelyezkedés és emiatt oly éles az ellentét és szenvedélyes az összecsapás az ellenkező állásponton lévő közösséggel. Es ezért harcolnak, küzdenek egymással az emberek, pedig csak rá kellene eszmélniök a véges emberi életre, a mulandó

*) Lásd e fogalmat *Dékány István*, Athenaeum, Társadalmi normák, 1923. 5. 1.-jén.

földi céltól az örök végtelen cél felé emelni a tekintetet, akkor látnák ez *ádáz* törtetés szomorúságát és hiábavalóságát és meg tudnák mennyivel nemesebb és boldogabb élete lehetne az embernek felesleges türelmetlen torzsalkodás és fenekedés nélkül.

Az előbbiekkal a szociális etikanak azt a követelését állapítottuk meg, hogy *minden szervezet, egyesület alakuljon át eszmeközösséggé*. Az egyesülés alapjául szolgáló eszmét tisztán és világosan kell az egyesülés tagjainak szeme elé állítani. Ki kell emelni a napi érdekek és véges célok tömkelegéből és meg kell teremteni az élet végtelen céljával és az örök értékekkel való kapcsolatot. Rá kell mutatni e törekvések igaz értelmére és ezzel meg kell szabadítani e szervezet szellemét a következetlenségtől, rövidlátó indokok hálójából és beleállítani lelkünket a végtelen felé haladó teremtő fejlődés eszme körébe.

„*Ti pedis választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, megtartásra való nép vagytok, hogy hirdessétek Annak hatalmas dolgait, aki sötétségből az ő csodálatos világosságára hívottéi titeket.*”
(Péter I. 2. 4.)

C) Az érféket megvalósító nemzet.

V. A nemzeti eszmeközösség.

1. A nemzeti szellem.

(*Jegyzet.* A kritikai és objektív idealizmus nem osztozik a régi filozófiai rendszerek naiv önhittségében, hogy önkényesen akarná megfejteni a lét végső problémáit, hanem támaszkodik a meglévő kultúrrendszerekre és reduktív módszerrel igyekszik azok végső elveit s egységét megállapítani. A nemzeti élet filozófiája a nemzeti élet tényéből, a nemzeti szellem jelenségeiből, alkotásaiból indul ki, amint azok a nemzet történetében és a nemzeti kultúrában mutatkoznak. A nemzeti szellem természetesen szűkebb területre szorítkozik, mint az egész emberiségnek szelleme, de azért az egész szellemi élet átkutatható nemzeti jelentése, s értelme szempontjából. Minden életjelenség vagy közvetlenül a nemzeti élet sajátos gyümölcse, vagy a nemzetivel hozható kapcsolatba.

E kettős kapcsolat révén a nemzeti élet filozófiája is az egyetemes étellel foglalkozik s ennél fogva arra hivatott, hogy feleletet adjon a nemzeti élet végső kérdéseire, megállapítsa értékeit és végső célját.)

A nemzeti szellem nem a képzelet üres szüleménye, nem is valami misztikus önálló léttel bíró lény, hanem eleven valóság, amely a nemzet tagjainak kölcsönhatásából és a nemzet múlt és jelen körülményeinek közreműködése alapján keletkezett. A kölcsönhatásból ugyanis „közös eszmék és törekvések” jönnek létre. „E közös lelkitartalom hagyomány, utánzás, oktatás stb. útján átszármazik a következő nemzedékre. A

kialakuló közös lelki tartalmak által a *térben* széttagolt lelki kontinuitása áll elő; a nemzedékről-nemzedékre átszarmazott lelkitartalom révén pedig az *időben* meg-megszakadó lelki élet nyeri vissza folytonosságát. Ily módon az egyéni lelkekben lejátszódó pszichikai élet mellett egy *egyénfölötti folytonosságit* lelkifolyamat keletkezik*).*) A nemzet körében így létrejött lelkifolyamat a *nemzeti szellem*. Kialakulásánál természetesen közrejátszanak a többi nemzetektől származó hatások is, az emberiség egyetemes életének legfőbb tényezői is. A nemzeti szellem egyes emberek lelkiéletéből szövődik össze, de fennmaradása független az egyesek lététől. Az egymást felváltó egyének hordozói e szellemnek és ez hat gondolkozásunkra, színezi érzelmi világunkat és meghatározza akarat-irányunkat, tehát döntő hatást fejt ki egész lelkületünk kialakulására. Az egyén érzi, hogy egyik bizonyos lelkitartalma nagyobb jelentőségű, mint a másik és az egyén fölötti lelkifolyamat hatása alól nem igen tud és legtöbbször nem is akar szabadulni. E hatások között legfontosabbak az értékelés körébe esőké.

Az egyén a nemzeti szellem hatása alatt érzi, hogy egyes értékek jelentősebbek, a megvalósításuk sürgetőbb, mint más értékéké. Az egyén lelki alkatát tehát a nemzeti szellem sajátosságosan módosítja. Egyes értékei jobban hangsúlyoz, előtérbe tol, más értékek háttérben maradnak, illetőleg kiszorulnak a tudatból. Így teremti meg a nemzeti szellem a *közakaratot* és *közvéleményt*, amely irányítja a nemzet életét azal, hogy bizonyos értékek megbecsülését követeli, megvalósítását sürgeti és a vele ellentétes törekvést pedig elítéli, sőt elfojtja.

A közakarat és közvélemény is csak az egyesek lelkialkatában gyökeredzik, csak ott él, mint egy sajátosságosan hangsúlyozott nemzeti jelentéssel ellátott tartalom.

E tényt nem lehet eléggé kiemelni, mert még mindig sokan vannak, kik ködös elméleteket állítanak föl a nemzeti szellemről és úgy beszélnek róla, mintha az valami egységes és valóságos lény, igazi személyiség volna. Pedig, ha a nem-

*) *Pauler Ákos*, A szellemtörténet kategóriái. Minerva, 1923. II. évfolyam, 2. 1.

zetet személyiségnek mondjuk, akkor az csak oly hasonlat, amelynek tudományos alapja nincs, mert a *nemzeti szellemnél központi önálló öntevékeny tudat hiányzik*, pedig a személyiséget elsősorban az egységes tudat jellemzi. A nemzeti szellem csak a *nemzeti kultúrközösségben* élők lelkében van jelen mint sajátos meghatározott lelkitartalom, amely éppen egyénfölötti volta miatt megragadja és irányítja az egyesek lelkét. Jusson csak eszünkbe minő másképen élnénk, gondolkoznánk és cselekednénk, ha nem a magyar kultúrközösségnek, hanem az amerikai Egyesült-Államok kultúrközösségének volnánk tagjai.

A nemzet oly kultúrközösség, amely a nemzet történetének folyamán alakúit ki és tagjainak életét a nemzeti szellem irányítja. A közös múlt, a közös sors, a közös küzködés és munka, tehát a közös életkörülmények öntudatosá teszik az összetartozást. Kifejlődik a nemzeti büszkeség és az a nemzeti akarat, hogy a nemzeti kultúrát a benne jelentkező értékekkel együtt megőrizze, továbbfejlessze és érvényesülését kiküzdje.

A nemzeti szellemen belül egyes csoportok kialakítanak bizonyos *nemzeti ideológiát* és ezek fejezik ki az illető csoportok, pártok, osztályok törekvéseinek irányát. Maga a nemzeti szellem több, mint a nemzet keretében létrejövő ideológiák összessége. De már ez utóbbiaknál szemlélhetjük az illető csoportokban élőkön való hatalmát, melynek hatása alól az átlagos ember nem igen tud szabadulni. Az ideológia gyakran szinte erőszakos módon irányítja az egyesek gondolkozását és cselekvését és nem igen tűr ellenmondást, valósággal parancsoló hatalmat gyakorol fölöttük és sokszor még a felette álló nemzeti szellem hatását is megsemmisíti. Es ebben van a veszedelme. Mert a nemzet lényege az, hogy kultúrközösség és *fejlődésénél csak a nemzeti szellem sajátos törvényei (e szellem normái) lehetnek irányadók, nem pedig a változó jel-szavak és koráramlatok, időszerű, hangulatok és napi érdekek által létrejött ideológiák.*

Nagy tévedés volna tehát a változó és esetlegesen kialakult ideológiák követelményeit összetéveszteni az igazi nemzeti szellem örökérvényű törvényeivel (normáival). Gondoljunk csak a közelmúltra, hogyan váltakoztak a különböző poli-

तिकai és világnézeti ideológiák. A háború előtt uralkodó liberális felfogást követte a háborúban keletkezett harcias szellem. A forradalmi ideológiákat felváltotta az ellenforradalmi. Minden ideológiának megvan a maga történeti szerepe, de örök értékű igénnyel egyik sem léphet föl. Uralkodójogát a nemzeti etika nevében szokta gyakorolni, pedig a nemzeti etika örökérvényű változatlan míg az ideológiák nagyon is kétes értékűek.

Azonban a nemzeti szellemnek a normáit nem csak az etika, hanem a logika és esztétika is meghatározza. Azt a nemzeti szellemet, amely ezen tudományok normáinak megfelelő, nevezzük *normatív nemzeti szellemnek*. *Csak a normatív nemzeti szellem szabhatja meg a nemzeti élet fejlődésének, kialakulásának törvényeit*. Es ezt nagyon világosan és tisztán kell látnunk, mert csak így menekülhetünk meg az ellentétes ideológiák káros hatásától és így válhatik nemzeti életünk értékesebbé, tökéletesebbé.

2. A nemzeti génusz.

A nemzeti szellem objektív voltáról Spranger nyomán*) háromféle értelemben beszélhetünk.

1. A nemzet körében születő egyes szemben találja magát a történet folyamán kialakult egyénfölötti szellemi összefüggésekkel, éppen azért egyéniségétől való független tárgyi voltukat kénytelen elismerni. (így pl. a nyelv is ilyen szellemi összefüggés, melynek objektív voltát senki kétségbe nem vonhatja.)

2. A nemzeti szellem nem egy egyén teremtménye, hanem a nemzeti életben résztvevők kölcsönhatásának és a múltból ható tényezők együttes terméke. (Ugyanezt lehet mondani a nyelvről is.)

3. A nemzeti szellemnek meg van a maga sajátos törvényszerűsége. Az egyes, aki a nemzeti életben résztvesz, érzi e törvények kötelező voltát, normatív jellegét. Ezek szabják meg, hogy mily irányban kell fejlődnie a nemzeti szellemnek, hogy

*) I. m. 16. Lásd még itt továbbá az aktus, jelentés és érték meghatározását.

nemzeti értékgyarapodás *jöjjön* létre. (Mindenki megérzi a nyelv törvényszerűségét és tudja, hogy csak e törvények szerint fejlődhetik a nyelv.)

Természetesen, a *nemzeti* szellem sajátos törvényszerűségében az elemi kultúrterületek *elvei*, törvényei *szintén érvényesülnek*. A gazdasági élet, a politika, a tudomány és a *művészet*, a szociális *élet* és a vallás normái megszabják *itt az általános* irányt, de a konkrét életfeladatok helyes megoldása a nemzeti szellem őseredeti törvényei (normái) szerint történik.

A nemzeti *szellem struktúrája*, azaz *alkata határozza meg az élet* kialakulását, *vagyis azt, hogy mit tartanak a kölcsönhatások alapján a nemzet tagjai értékesnek és mily értékek megvalósítására képesek*. Ez a nemzeti struktúra az egyéni lelkialkatnak egy hangsúlyozott része. Fontosságát a többi alkati elemekkel szemben az indokolja, hogy a tagok között az uralkodó kölcsönhatások révén és a közös együttes átélés folytán különösen előtérbe nyomul.

Minden egyéni vélekedéstől függetlenül fennáll tehát a nemzeti szellem objektív és normatív jellege, szellemi alkatából folyó törvényszerűsége.

A normatív nemzeti szellem az egész nemzeti kultúra fejlődésének irányát megszabja és a nemzet teremtő szellemének működését is meghatározza.

A normatív nemzeti szellem a megvalósítandó értékeknek, eszményeknek oly rendszerére utal rá, amely felé halad a tökéletesedő nemzeti élet. Minden értéknek, eszménynek meg van az a sajátossága, hogy a neki megfelelő lelkialkatú embert lelkesíti, tettekre és alkotásokra ösztönzi, ihleti. A nemzeti élet értékeinek és eszméinek e rendszere szintén tudja a nemzeti érzésű embereket inspirálni és alkotó tevékenységeit munkára indítani. A nemzeti szellemben többé-kevésbé kifejlődve mindig benne vannak azok az értékek és eszmények, amelyek a különb, a nemesebb nemzeti élet kialakulását sürgetik.

A nemzeti szellemnek ez a tartalma a legértékesebb, mert a nemzeti élet helyes irányú fejlődése irányában hat az egyénre, szemben a többi tartalommal, amely gyakran az egyének viselkedését nem éppen a kívánatos módon szabja meg. Ezek alapján megállapíthatjuk a nemzeti szellem eszményét:

Azt a nemzeti szellemet, amely a normatív nemzeti szellem értelmében hat az alkotó tevékenységekre, nevezzük nemzeti géniusznak, vagy sokszor csak vezérlő szellemnek, (nemtőnek). Gondoljuk még meg azt is, hogy a nemzeti szellem a különböző fejlődési fokon lévő egyének kölcsönhatásának az eredménye. Minél fejlettebbek a nemzet tagjai, a nemzeti szellem annál különb. Ha a nemzet csupa személyiségből állana, akkor eszményi tökéletességű volna a nemzeti szellem, vagyis nemzeti géniusszá válna.

Jegyzet. A nemzeti géniusz az a meghatározása kiemeli e fontos fogalmat a költői szimbólumokból és pontosan elemezhető filozófiai tartalmát világosan és tisztán tünteti föl. E definíció teljesen összhangban van e szó eddigi használatával. A nemzeti géniusz fogalmának azért van jelentősége, mert ezzel a logikai, etikai, esztétikai s vallási elvek szerint a nemzeti életfeladatok megoldása érdekében működő alkotó tevékenységeket egységesen jelöljük meg. A *nemzeti alkotó szellem* fogalmában a nemzetre való vonatkozás már benne van ugyan, mert hiszen ezen már a nemzeti közösségben a kölcsönhatások folytán keletkezett teremtő hatású ösztönzéseket, alkotó tevékenységet értjük. A normatív nemzeti szellem megszűkíti e most említett fogalom körét, de pontosabban emeli ki annak eszményi tisztaságát. A géniusz fogalma körülbelül azt a szerepet tölti be, amit a személyiség fogalma. A személyiség eszméje megjelöli egy egyénben a sajátos meghatározott életfeladat megoldása érdekében a normatív elvek szerint működő fejlődést biztosító erők körét. És ez eszme segítségével sok dolgot világosabban látunk meg, mint e nélkül. A nemzeti géniusz eszméje is hasonló szolgálatokat tesz nekünk.

Ez az igazi, őseredeti, a nemescélú alkotó nemzeti szellem.

Igazi nemzeti szellemnek nevezzük a nemzeti géniuszt azért, mert a kölcsönhatásokból keletkezett különböző múltú értékű közszellemek között ez az örök érvényű és a végtelenfelé való haladás fejlődésnek ösztönzője, irányítója és formálója. Igazi, mert a *nemzeti szellemnek eszménye* és ez mutatja meg *milyennek kell lenni a nemzeti szellemnek.* Igazi tehát, mert a kisebb fokú objektivitással bíró csoportszellemektől ehhez fellebez a személyiség, amikor egyéni eszményi felfogása és értékelése összeütközik valamelyik közszellem alacsonyabb felfogásával és értékelésével.

Őseredeti nemzeti szellemnek nevezzük a nemzeti géniuszt azért, mert a nemzeti szellem ekkor a Teremtő őserésből ered, vele összhangban van. Hiszen csak jusson eszünkbe fenti meghatározása és sejtethetjük, hogy *az emberiség géniusza maga az Isten.* (Ezt különben később még részletelesen meg fogjuk okolni.) A *nemzeti géniusz* az Isten szellemé-

ben működik. De őseredetinek nevezzük azért is, mert az eszerint való munkás élet a magyarság őseredeti jellemvonásait és kultúráját tárja föl.

Nemescélú alkotó szellemnek pedig azért mondjuk, mert a normatív szellem irányítja a teremtő alkotást. Lángeszű embe-reink, kik a nemzeti szellem hatása alatt élnek, kinyilatkoztatói a nemzeti géniusznak. De géniusz sugallata alatt állanak rajtuk kívül mindazok, kikben megszólal a nemzeti kultúra lelkiismerete, kik a nemzet örökéletű hivatásával szemben érzik a felelősséget. Róla tanúskodnak a nagy államférfiak, a nemzeti hősök, a nemzetet új, különb életre ébresztő próféták, a nemzeti élet megszentelődését sürgető apostolok, a lélek békéjét és összhangját sugárzó nemzeti bölcsek. Minden igazi hazafias tettnél és alkotásnál a nemzeti géniusz sugallatát lehet felismerni, sőt hatásának némi nyoma a nemzeti érzés legegyszerűbb nyilvánulásában is feltalálható. A közös nemzeti felbuzdulásban, a közös hazafias lelkesedésben a *génusz ihletése* érezhető és a nemzeti közakaratnak az ő ösztönzése adja meg nemes célú lendítő erőt.

Vezérlő szellemünknek is neveztük a nemzeti géniuszt és pedig azért, mert ha a hatása alatt állunk, akkor gondolatainkban a magyar igazság, tetteinkben a magyar erkölcsiség és alkotásainkban a magyar szépség tündöklük.

Jegyzet. Azt hiszem, hogy ezen előzetes megállapítások már eléggé kidomborítják e fogalom nagy szerepét a nemzeti élet filozófiájában.

Az eddigi fejtegetésekből az is kiderül, hogy a nemzeti géniusznak az egyéni vélekedéstől független objektív volta kétségbe nem vonható, s bizonyos az, hogy akiben nemzeti érzék lakozik, az nem tud elzárkózni annak ösztönzése alól és sugallatának hatását érezni fogja, magatartását megszabó erejét.

A nemzet körében élők második természetüké válik az, hogy az életnek legtöbb dolgát a saját nemzetünk létének szempontjából vizsgálják. De nem csak ezt teszik, hanem eközben bizonyos sajátos élményeik is vannak. Ebben különböznek másoktól, kik nem tartoznak a nemzet körébe, bár esetleg ugyanazon gondolati sor járja át lelküket. A nemzet tagjaiban 1848. március 15. hallatára egy meghatározott élmény keletkezik, amelyik élesen megkülönböztethető egy oly

idegennek az élményétől, aki pontosan tudja mi volt e napnak szerepe a magyar nemzet történetében. Mi e nemzeti élményben átéljük e végbement eseményhez fűződő *nemzeti jelentést*. Míg az idegen csak ennek gondolati jelentését fogja föl. *Nemzeti jelentése* pedig azért van ez eseménynek, mert általa nemzeti életünk *értékesebb* lett. Az 1848 március 15-én történt események emlékére minden március 15-ét megünnepeljük. Mi ezzel a tevékenységünkkel e napnak nemzeti jelentését megadtuk és e tevékenységünkkel egy *nemzeti aktust* végeztünk. A nemzeti aktussal megadtuk tehát e napnak nemzeti jelentését és pedig azért, mert az 1848. évi március 15-ének értékét ki akarjuk emelni.

Jegyzet. Mondhatjuk tehát, hogy a nemzet körében élő, nemzeti aktussal állítja elő, valamely tevékenységnek nemzeti jelentését, vagy értelmét. Valamely tevékenységnek akkor van nemzeti jelentése vagy értelme, ha a nemzeti élet értékeire vonatkozik. A nemzeti aktus, nemzeti jelentést s értelmet megadó magatartás. Ennek ellentéte a nemzeti élmény, amikor is átélem a történelem folyamán keletkezett szellemi alakulathoz fűződő egyénfölköti nemzeti jelentését.

E meghatározások látszólag könnyen felfoghatók, de a szavaknak csak szószertint való megértése nem biztosítja a dolog lényegének megértését, ha nincs meg az a *nemzeti érzék*, amely teljes tartalmát meglátja s megérzi. Hasonlít az egész a zenének megértéséhez. Valaki hallhatja a hangok egymásutánját, de a melódia és összhang élménye nem gyönyörködte lelkét, ha nincs zenei érzéke. Az idegen látja, a háromszínű magyar zászlót, de csak a magyarnak van róla nemzeti élménye. Az idegen meghallgatja a himnuszunkat, tán van is zenei élménye, de csak a magyart hatja meg a nemzeti jelentése, mert megsejti benne a nemzeti szellem végtelen erejét. *Csak a hazafi érzi meg a nemzeti értéknek elsőbbségét egyéni javaival szemben.* Különb életnek fogja azt az életet tartani, ha a nemzeti élet értékesebb kialakulásáért dolgozhatik, mintha csak magának munkálkodik. Ő átérzi a nemzeti eszmények vonzó és kötelező erejét és szívesen szenteli nekik életét. És mindezt azért, mert szereti nemzetét. A hazaszeretet tehát az alapja a nemzeti érzéknek. Ez teszi fogékonnyá az egyént itt is, ez új jelentések iránt épűgy, mint a szeretet fogékonnyá tette a nemzeti génusz sugallatai iránt. Még messze vagyunk attól, hogy mindezeket a nemzeti élményeket és aktusokat a lélektani tudomány segítségével rendezni tudnók. Eddig a költők írták le nekünk e lelki folyamatokat. Ha ő alkotásaikból ismerjük az élmények nagyszerűségét és rendkívül gazdagságát. Különösen mi magyarok lehetünk büszkék nemzeti érzésünk csudálatos fejlettségére. De ha a tudomány még nem is rendezte ezeket, azért még sem lehet a nemzeti szellemnek e termékeit kétségbe vonni, mint ahogy egyesek szeretnék. A nemzeti élmény, nemzeti aktus, nemzeti érték tények, époly faktumok, mint a megfelelő logikaiak, etikaiak, esztétikaiak és vallásosak.

A nemzeti érték elemezhető. Benne kimutatható a hasznossági, a logikai, etikai, esztétikai és vallásos érték, de természetesen feltalálhatók a társas értékek is, a szeretet és a hatalom értéke. A nemzeti élmény is elemezhető, sajátágosan bonyolult módon összetevődik az értelmi, érzelmi és akarat jelenségekből. Azonban ezen elemzésbe nem megyünk bele, mert akkor egységes élő mivoltát nem ismernók föl; ép úgy mint ahogy

a testi tevékenységek élő sajátosságait nem értjük meg, ha a holt termékeit vegyileg elemezzük. Ha tehát a nemzeti életet ismerni akarjuk, meg kell maradnunk a nemzeti szellem körében és az itt tárgyalt fogalmakkal dolgozunk. Az elemi lélektan csak végnélküli analízisekbe vezetne bennünket.

A most fejtegetett fogalmak a nemzeti géniusz természetére világítanak rá. A nemzeti értékek rendszere a géniusz alkatát határozza meg. Mikor egy nemzeti aktussal megállapítjuk valaminek igazi nemzeti jelenségét, akkor vezérlő szellemünk láttatja meg velünk annak értelmét és amikor értékes nemzeti élményeink vannak, akkor a nemzeti géniusz hatása alatt vagyunk.

Amikor az utóbbi kifejezést használjuk, már is azt látjuk, hogy a nemzeti géniusz fogalmának tudományos használatánál nagyon kell vigyáznunk. Az önálló elnevezés könnyen azt a hibás hitet kelti, mintha itt önálló lényről volna szó. Már a nemzeti szellem fogalmánál rámutatunk erre a veszélyre. Itt még fokozottabban kell védekeznünk ellene.

Mikor tehát ezt a kifejezést használjuk: a nemzeti géniusz szolgálatában állani, akkor ezt képletesen kell érteni, tehát ép úgy, mint mikor azt mondjuk, hogy a nemzeti eszmények szolgálatában állunk. Vagy amikor azt írjuk, hogy a nemzeti géniusz sugallata alatt áll, az csak azt jelenti, hogy a nemzetnek tagja egyéni lelkiismerete és a nemzeti kultúra elvei szerint az igazi nemzeti szellem hatása alatt illetett állapotban gondolkodik, cselekszik, vagy alkot. Lelkének ez a négy, illetőleg három forrásból eredő része itt egységesen van jelölve.

A nemzeti géniusz mitológiai jellegű megszemélyesítése tévutakra juttatna bennünket. *De az a tény, hogy vannak olyan teremtőtevékenységek, alkotó folyamatok, amelyek a nemzet tagjai közötti kölcsönhatás, tehát a nemzeti szellem hatása következtében jönnek létre és amellé a logikának, etikának és esztétikának normái szerint mennek végbe ez a tény igazolja a nemzeti géniusz fogalmának megalkotását.**

A nemzeti géniusz sugallata alatt jönnek létre a nemzet örök értékű alkotásai. Ami a nemzeti szellemben örökérvényű, az a vezérlő szellemé.

A nemzeti szellem a kultúra különböző ágának összeszővődése. Benne az elemi kultúrrendszerek úgymint a tudomány, a gazdaság, a politika, a társadalmi élet, a művészet és a vallás bizonyos sajátos egységben, azaz a nemzeti egységben összefonódnak. Mindegyik életterület többé vagy kevésbé részt vesz a nemzeti szellem kialakításában. Az

*) Érdekes fölemlíteni, hogy *Széchenyi* is gyakran beszél a nemzeti géniuszról. Állítja, hogy minden népnek meg van a maga géniusza és a géniusz jelentőségét nem győzi eléggé hangsúlyozni. (Lásd *Stadium*. 106. Kelet népe, 9.) Mindennek ellenére *Széchenyi* még nem definiálta a géniusz fogalmát, de azért alig van valaki, kinek gondolkodását úgy telítették volna a géniusz sugallatai, mint az övét. Jól mondja róla *Szekfü*, A magyar állam életrajza című művében: „A magyar nemzet sorsa lelkének állandó és kizárólagos élményét képezte”. Őt mindig az a vágy sarkalta, hogy a nemzet különb legyen, mint amilyen most. Mindenben az vezette milyennek kell lennie a nemzeti szellemnek. *Szekfü* más helyen (169. 1.) még azt is mondja: „A magyarság erkölcsi erői *Széchenyi* személyében valósággal megtestesültek”. Benne a nemzet megújódási akaratára és erkölcsi komolysága nyilatkozik meg”. (168. 1.) O benne tehát a nemzeti géniusz egy időre részben megtestesült. Azért találó *Ravasz László* azon követelése, hogy „ő legyen az az ideál, akiben létünk, küldetésünk, nemzeti mivoltunk nagy, alapvető életparancsolataira” (a nemzeti normatív szellemre) „bukkanunk”. „A mindenkor magyar benne lássa magásra vivő életirányának symbolumát”. *Orgonazúgás*, 25. 1.

első három nem fejezi ki oly közvetlenül a nemzeti szellemet, mint az utolsó három. Ezek inkább alanyi természetűek és mint látni fogjuk a nemzeti szellem is elevenségét és mélységét a nemzeti érzéstől áthatott személyiség egyéni öntudatából meríti.

3. A nemzeti érzés fejlődése.

Mind e fogalmi meghatározások szilárd alapot raknak a további vizsgálódáshoz. Es erre szükség is van, mert még mindig sokan vannak, kik a régi rationalisztikus hagyományoktól nem tudnak szabadulni Pedig mindazokat, kik az értelmi szerkezetek világába szoktak tévelyegni, a mélyebb megfontolás kigyógyíthatná egyoldalúságukból. Közülök legtöbben szeretnek a természet leghatalmasabb ösztönéből a létfenntartási és faj fenntartási törekvésből kiindulni. Hangoztatják, hogy ezeknek kérlelhetetlen törvénye szabja meg az emberi nem fejlődését. Tény, hogy hatásuk tagadhatatlan. A tudomány is új és új érvekkel feltárja előttünk létünknek e természeti alapjával való szoros összefüggését. De ugyanakkor arról is tanúskodik a *fejlődés* törvénye, hogy az eredetileg durva, nyers ösztön, mind magasabb formában jelentkezik. Nézzük a fajfenntartás ösztönét. A nőstény oroszlán életét kész feláldozni a kölykeiért. Ez példázza az első fokot. A család a másodikat, az egy nemzetségbeliek és egy fajbeliek összetartás érzésének kifejlődése a következőket. A másodikkal már megindul az emberi fejlődés és vele az ösztön fokozatos átszellemesítése.

A *család* a kezdetleges természeti fokot csakhamar elhagyja. Ahol még kizárólag a fajfenntartás nyers ösztöne uralkodott, ott kezd a rokonszenv, az egymásrautalság érzéséből, a kölcsönös segítség elve érvényesülni, s végül az életközösségből kialakulhat az igazi szeretetközösség.

Az egy *nemzetbeliekhez*, az egy *fajhoz* tartozók körében is hasonló átszellemesítő folyamat indul meg, de nagyobb méretek között s jóval lassúbb a fejlődés. Kezdetben a nemzeti érzés az idegenek gyűlölésében mutatkozik. Igaz e primitív nyilvánulási módját megtartja primitív emberek lelkében még később is. E mellett az egy fajhoz tartozók között a rokonszenv és összetartozandóság érzése csakhamar megerősödik,

az idegenekkel való hadakozás fokozza ezt. Itt már intézményes biztosítékok is alakulnak az elért fejlődési fok megszilárdulására. Erre annál is inkább szükség van, mert kezdenek Jazulni az életközösség öntudatlan kötelékei és a közszokás örökodik az egyes magatartása fölött.

Magasabb fejlődési fokot a nemzetiség, a faj nem ér el, mert a történelemben a *nemzet* lép helyére. A fajok keveredése általánosabbá válik. Nagyon ritkák már a tiszta vérű fajták. A közös vér köteléke helyett most már fontos szerepet játszik a *közös származás és közös külső környezet* átalakító hatása. A fokozódó szellemi fejlődés révén a *lelki tényezők hatása* mindinkább nő. A nemzeti érzésnek összetartást teremtő erejéről a történelem eléggé tanúskodik és neve világosan utal arra, hogy ez erő a fajfenntartás ösztönéből táplálkozik. A fejlődési fok, amelyet a történelem a fajtól megtagadott, a nemzetnek van fenntartva. A nemzeti műveltséggel együtt kialakul az öntudatos nemzeti szellem. Különösen a nemzeti államok keletkezése szilárdítja meg a nemzeti egységet és öntudatot.

Bizonyos, hogy a fejlődés nem fog itt megállani; bizonyos az is, hogy a nemzeti társadalomban széthúzó törekvések is uralkodnak, alacsony célkitűzésű csoportalakulatok, osztályok következtében sokszor még ridegen érvényesül az érdek-harc, de azért többé nem történhetik meg az, hogy a történelmi fejlődés elhagyná e fokot mint meghaladott álláspontot és az emberiség valamilyen együttes szervezete kizárólagosan venné át a fejlődés irányítását. Ami a nemzetséggel és a fajjal megtörtént, az nem ismétlődhetik többé a nemzettel, mert a nemzeti nyelvben és nemzeti műveltségben önmagára eszmélt a nemzeti szellem és ez nagy mértékben megerősíti a nemzeti érzést.

A nemzet minden tagja érzi, hogy a nemzeti szellem lelkének is egy része. Érzi mint irányítja egész magatartását. Vannak közös nemzeti értékek. Ezeket magáénak vallja. A nemzeti eszmék őt is áthatják. Szóval a nemzeti szellem életének egyik legfontosabb feltétele, meghatározója és irányítója, jövőjének alakítója. A nemzet tagjainak lelkéből szívja a maga tápláló erejét a nemzeti szellem, de kifejlődve, megerősödve ezerszeresen visszaadja értékeit, erőit a, nemzet tagjainak.

Egyik a másik nélkül elsenyvedne, szegényes életre volna kár-hoztatva. Azért az egyéni lélek önfentartási ösztöne teljes erejével tiltakozik akkor, amikor nemzeti érzését nem veszik figyelembe. A nemzeti szellem szólal meg az egyesekben, ha a nemzet létét veszélyeztetik és pedig sokkal elemibb, hatalmasabb erővel, mint az egyéni lelki jelenségeknél, mert az egyesek érzése olyan nagy erővé összegeződik és fokozódik fel, hogy az a mindent eltipró tömegindulatban is nyilvánulhat.

Íme tehát a nemzeti érzésben a természet leghatalmasabb ösztönének őseréjét szemlélhetjük.

4. A nemzeti öntudat.

Az egyén önállósága nő és fejlődése folyamán egyéni jellemvonásainak kidomborítása által mindinkább elkülönül a többiektől, a nemzet tagjaitól is, de ugyanakkor a közös nyelv és közös életből fakadó közös vonások, azaz *nemzeti jellege* is mind tudatosabbá válik benne. Valamint az egyes testének korlátozását soha át nem ugorhatja, ugyan úgy a lelke sem hagyhatja el nemzeti vonásait, mert a nyelv, a közös múlt és a közös kultúra épúgy meghatározzák a lélek életének nyilvánulásait, mint a test a többi életműködést. Amikor tehát az egyén öntudatára ébred annak, hogy élete és a közösség élete egymástól elválaszthatatlanok, hogy mindenképpen egymásra vannak utalva, kölcsönös követelményei és feltételei egymásnak, akkor egyben nemzeti öntudatra jut és személyiségének tudata nemzeti öntudattá tágul. Önző álláspontját elhagyja és a nemzetéért él, azért dolgozni kész tagjának érzi magát.

A személyiség felemelkedése nemzeti mivoltának tudatára fejlődés az egyéni öntudattal és a faji érzéssel szemben, mert az egyéni tudat még akkor nem ismeri saját lelkének legfőbb sajátosságát, nemzeti jellemvonását és tudatának törvényszerűségét, még a maga önös természetének békói között vergődik, ösztönének játéklabdája. Ettől csak akkor szabadul föl, ha a közös élet törvényeit magáénak tekinti, etizálódik, azaz személyiséggé kezd fejlődni. Az önismeret további növekedése pedig személyiségét nemzeti mivoltának tudatára juttatja.

Igaz, a nemzetén túl van az emberiség. A személyiség nemzeti öntudatán túl van az egyetemes egymásra utaltságnak és az egyetemes összetartozandóságnak tudata. Ez a lehető legmagasabb öntudat, végeredményében, mint láttuk, ez szabályozza az összesség életét és a nemzetek életének is az egész emberiség érdekét kell szolgálnia. Az egyes azonban a valóságban csak a nemzeti munkaközösségben dolgozhatik az emberiség egyetemes érdekéért, nemcsak a nemzeti állam által megszabott keretek miatt, hanem a nyelv és a közös nemzeti-eszmék, közös nemzeti kultúra által sajátosan meghatározott lelki alkata miatt is. Ennélfogva a személyiség nemzeti öntudata az egyén által a valóságban elérhető az a legmagasabb fok, amely még egy léttel teljes egész.*)

A nemzeti szellem az egyén egész fejlődését, a tökéletesedés sajátos irányát, értékelését, életfelfogását határozza meg s sajátos módon alakítja ki. Az egyén fejlődése folyamán természetesen idegen nemzetek termékeivel is megismerkedik és lelke az emberiség egyetemes kultúrkinceseinek szellemével is bővül, de azért a nemzeti szellem hatása alól nem szabadul fel soha. *A közös nemzeti múlt, a közös szenvedések és küzdelmek, közös remények és közös dicsőség, de leginkább a közös jövő az együttes élniakarás határozott szándéka, az egymásra utaltságnak mély átérzése, a közös nemzeti értékélmények és a nemzeti eszméknek és céloknak ezer meg ezer szála csak növelik a nemzeti érzésnek erejét és értékét és mind öntudatosabbá teszik a személyiség nemzeti mivoltát.*

A nemzeti öntudat legmagasabb fokát azokban az egyékekben éri el, kik lelki alkatuk szerint különösen fogékonyak a nemzeti értékek felfogására. Ezért ők szószólóivá válnak a nemzeti szellemnek és kifejezik az egész nemzet értékvágyát. Teremtő tevékenységük által lesz öntudatosá a nemzeti géniusz egy-egy sajátossága. A nemzeti múlt örökérvényű alkotásai, dicsó tettei a nemzeti géniusz hatásáról, működéséről tanúskodnak, de erről beszélnek a népnek nyelvében, közszó-kásában, közérkölcseben, vallásos felfogásában megnyilatkozó őseredeti jellemvonásai is. Mindezeknek ismerete képesít ben-

*) Bővebb kifejtését lásd *Imre Sándor*, Nemzetnevelés című munkájában, 1912. 4L 1. 1. a k. 1.

nunKet arra, hogy minél teljesebben felfedjük a nemzeti géniusz természetét, hogy így az öntudat világossága eloszlassa jövő fejlődésünk útjáról a homályt. Ennek következtében nemzeti életünk öntudatosabbá és tervszerűbbé válik.

Ugyanez az eredmény jön létre, ha mi teljesen öntudatosan végezzük mindazt, amit eddig a nemzeti érzés és nemzeti szellem hatására önkénytelenül vagy gyakran csak félig tudatosan tettünk. Ekkor már módszeresebben kutatjuk mindennek nemzeti jelentését és meggondolva állapítjuk meg mindennek a nemzeti élet számára való értékét. Nem engedjük át magunkat véletlenül keletkezett illúzióknak és hiedelmeknek, hanem nemzeti mivoltunkra való ráeszmélésből megismerjük természetünket, meglátjuk igaz eszményeinket és kifejlődnek a nemzeti értéket megvalósító összes törekvéseink, szóval öntudatosabbá válik a nemzeti géniusz alkata. A személyiség öntudatának legmagasabb fokát akkor éri el, ha megismerte lelki alkatát. A nemzet is akkor él teljes öntudatos életet, ha nemzeti géniuszának alkata ismeretes előtte.

A kifejlődött nemzeti öntudatból pedig új erők sarjadnak, amelyek a nemzeti életet értékesebbé teszik és az egyének fejlődését elősegítik. Azért is nagyon egyoldalú, botor politika az, amely a legmélyebb és legbensőbb természeti és emberi erők összefonódásából keletkezett szerves egységet nem veszi figyelembe és a belőle kisugárzó erőket nem használja föl céljai érdekében, hanem ellene dolgozik.*)

Vizsgálódásaink eddigi eredménye már képesít bennünket arra, hogy meglássuk az egyén helyzetét a nemzet körében. A nemzeti szellem lényegének megismerése megmutatta nekünk azt a legfőbb hatóerőt, amely életrendszerüket meghatározza. Kiegészítette ebbeli tudásunkat a nemzeti kultúrközösség fogalma és e közösség fejlődése. A nemzeti érzés és öntudat kialakulása meg egyéniségünk legfontosabb tulajdonságával megismertet és föltárja azt, hogy életünk mily szorosan van

*) A nemzeti életre vonatkozó irodalom még részletesebben foglalkozik az idevonatkozó gondolatokkal. Lásd *Dékány István*, Társadalomalkotó erők, 1920, 83. 1. és *Komis Gyula*, Történetfilozófia, 1924. 96. 1.-ort az idevágó irodalommal.

összekötve a nemzeti étellel. Mi nem vagyunk független egyedek, hanem a nemzet közösségének, a nemzetnek tagjai vagyunk és a nemzeti szellem áramlata áthat bennünket s az alakítja ki lelki világunkat. Szerves egész a nemzeti élet és ha az egyén ennek öntudatára jut, akkor szinte úgy érzi, hogy csak egyetlen egy rügy a nemzet örök testén. Amikor tehát állást akarunk foglalni az egész étellel szemben és tudatára akarunk jutni annak, hogy mily erők, tényezők és értékek határozzák meg az étellel szemben elfoglalt magatartásunkat, életrendszerünket, akkor a mondottak miatt *életfelfogásunk szükségképpen nemzetivé válik*. Már a tárgyalt fogalmak s különösen a nemzeti érték és nemzeti génius fogalma rávilágítanak arra, hogy miféle eszmék, meggyőződések, elvek fognak bennünket életünkben vezetni. A további vizsgálatokkal mind öntudatosabbá lesz az a viszony, amely minden vonatkozásban köztünk, a nemzet és a világ között van és kialakulnak majd bennünk az életünket irányító meggyőződések. *Ezeknek vendezett egésze a nemzeti életbölcsélet.*

5. A nemzeti anyagelvűség és a nemzeti eszményiség.

Csodálatos az a zűrzavar, amely a politikával határos fogalmak körében honol. Míg az egyik párt a legnagyobb lelkesedés hangján tud csak beszélni a nemzet fogalmáról, addig a másik előtt a nacionalizmus és a hazaszeretet csak megvetés és gúny tárgya. E különböző vélekedés egyoldalú s elfogult állásfoglalásnak az eredménye. Mindegyik fél csak egy-egy értékelési mozzanatot, egy-egy kultúrjelenséget bírál és az egészet figyelmen kívül hagyja. Így nagyon sokan vannak, kik a nemzeti érzés jogosultsága ellen hadakoznak. Sajnos, e tévedés nem is kis körre szorítkozik, hanem többek között még olyan kiváló elmék és nemes, fenkölt egyéniségek is áldozatul esnek, mint Tolstoj Leó gróf és Rabindranath Tagore. Az előbbi „A hazafiság és a kormányok” című munkáját*) így kezdi: „Többször megmondtam már, hogy a hazafiság korunknak természetellenes, esztelen, ártalmas érzése,

*) Budapest, 1900. 45. 1. Szilágyi Béla kiadásában.

szülőoka ama bajok nagy részének, melyek alatt az emberiség görnyed. Ép azért – el kellene tiporni”. Az utóbbi „Nationalismus”**) című munkájában hasonló szellemben beszél. Mindkettő és velük együtt a szélső nemzetköziek nagy serege, nem győzik eléggé hangsúlyozni, hogy a nemzet fogalma meghaladott álláspont és a hazafiság csak káros. Maga a szociáldemokrata párt tudatosan helyezkedik a nemzetköziség álláspontjára és sokan vannak közöttük, kik azt gondolják, hogy ez a vonásuk őket minden téren szükségszerűen a nemzetivel szemben való magatartásra készíti.

Míg azonban a nacionalizmus ellen kifakadások hallatszanak, kitör a világháború és a nemzetközi alapon álló munkások ép úgy kiveszik a részüket a haza védelmében, mint a hazafias pártok. A nemzeti kultúrközösség köteleke itt is erősebbnek bizonyult az elméleteknél. A világháború után megint sokan akadtak, kik ez irtózatossá tette a nemzeti és hazafias érzést okolták. Es ez elméletek ellenére azt tapasztaljuk, hogy ma a nemzeti érzés még nagyobb, mint volt. Hiába minden okoskodás itt egy nagy természeti és szellemi erőről van szó, amelynek jelentőségét nem lehet kisebbiteni, szerepét sem lehet korlátozni vagy megszorítani, mert az maga a legyőzhetetlen élet. Forrása a nemzet minden tagjában benne van és annak minden életnyilvánulásában benne rejlik. Mindezek a világpolgárok elfelejtik a személyiség elvét, amely szerint mindenkinek munkája és törekvése a lelki alkatának bélyegét hordja magán. Személyiségünk nemzeti értékeszméjében van az a lendítő erő, amely a teremtő fejlődésünket működésben tartja, enélkül nincs előrehaladás, nincs teremtő és alkotó erő.

De ha ez így van, akkor honnan ered annyi nemes elmének a tévedése? A félreértés okát abban kereshetjük, hogy az egyik csak a nemzeti elkülönülés és nemzeti elfogultság káros hatását nézi, a másik csak a nemzeti értékélmény hajtóerejének hatása alatt áll.

Ugyanezt a tévedést látjuk a vallásos érzés megítélésében is. Igaz, sokat ártott a vallásos elfogultság és vakbuzgó-

**) Kurt Wolf Verlag, 1918.

ság az emberiségnek. A vallás nevében gyilkoltak és elköveték a legnagyobb embertelenségeket és az egyes egyházak is gyakran méltatlannak bizonyultak szent hivatásuk teljesítésére és ki merné mégis tagadni, hogy a vallásos érzés nem a legszentebb valami és azt, hogy annak nemesítő hatalma nélkülözhetetlen az embernek a gyarlóságok rabságából való végleges fölshabadítására? Ki merné kétségbevonni, hogy e fölshabadító hadjáratban az egyház szervezett erejére még igen nagy szerep vár?

Hasonlót mondhatunk a nemzeti érzésről és a nemzeti élet értékelésére vonatkozó különbségekről.

Az egész XIX. század, de különösen a világháború eléggé mutatja, hogy a *nationalismus*, azaz a nemzeteknek hatalomra való törése a legnagyobb történeti mozgóerő. Minden nemzet elsősorban önálló és független akar lenni és aztán uralkodni akar, hogy az élet javait önmagának biztosítsa és úgy élhessen, amint azt szíve sugallja. Jelenleg a nemzetek hatalmi törekvése még nem igen nemesedett meg, hanem úgy szólván kizárólagosan véges anyagi célok irányítják életét. Döntő jelentőségű annak a felismerése, hogy a *nemzetek élete csak akkor fejlődhetik igazán, ha a nemzetek szelleme és a nemzeti élet minden törekvése szintén az etikai törvény alatt áll. Ez alól a hatalom akarása sem tehet kivételt.* A biblia szavaival mondhatjuk: „*Mit használ a nemzetnek, ha az egész világot meghódítja és lelkében kárt tesz?*”

Nem tagadjuk, e nagyszerű világmozgóerőnek meg van a maga jogosultsága. Sajnos azonban, hogy még nem ismerte föl igazi célját és azért gyakran csak tör, zúz, mint a fékevesztett és nem kormányzott elementáris erő.

A nemzetnek hatalom akarásában a nemzet értékvágya és értéket megvalósító akarása nyilatkozik meg, hogy ezzel a maga lényegét kifejtse. Értékvágyát óhajtja kielégíteni és azért kívánja megszerezni mindazokat a javakat, amelyek értékesek. Értékeket óhajt megvalósítani és e célból kívánja a maga értékének elsőbbségét elismertetni, mert akkor munkatársakra tesz szert az értékeket megvalósító munkában és könnyebben meg tudja szerezni az ehhez szükséges eszközöket. Tehát a *nemzetek hatalom akarása a saját értékelési rend-*

szeknek mással való elfogadását célozza. így eléri azt, hogy az értékrendszer elfogadóit egy és ugyanazon törekvés hatja át és ekkor jobban van biztosítva az értékek és java,k megvalósulása.

De sok nemzetnek értékelőképessége még fejletlen. Értékelése hatalmi viszonyok körében önző. Értékvágya főképp gazdasági javak megszerzésére irányul. Természetes, hogy ily értékfelfogásnak nincs vonzó ereje. Önkéntes meghódításra nem készíten senkit. Munkatársakra csak erőszakkal tud szert tenni. Amikor a nemzet gazdasági javait szaporítani akarja, akkor könnyen az erőszak útjára téved, mert látszólag gyorsabb sikerre vezet a háború, a más népek kizsákmányolása, mint a lassú termelő munka.

Ha a nemzetek szellemének értékelőképessége csak ez alacsonyabb körben mozog, akkor nem kell csodálni, hogy a létért való küzdelemben és a jobblétért való versenyben érdekellentétek támadnak és az ebből származó háborúk kegyetlen kizsákmányoló jelleget öltenek.

Ha ez a tényállás így nyersen szemmel látható volna, akkor a művelt nemzetek nem igen volnának kaphatók *támadó* háborúkra. De elleplezi ezt a nemzeti szellem értékelőképességének s felfogásának fejletlensége. Igaz, hogy a nemzeti szellem egyénfölötti lelki folyamat, de ez mindig csak az egyesek-lelkében játszódik le. Az egyesek értékelőképessége rendszerint fejlettebb, mint a nemzeteké. De a nemzetek szellemének értékelőképességének is összhangba kell jönnie az egyén értékelésével, mert egy fejlett ember nem tűrheti, hogy lelkében az élet legfontosabb dolgaira nézve két különböző életfelfogás s értékelés uralkodjék. A lélek alaptörvénye az egység és nem nyugszik addig, míg az egyéni s nemzeti értékelés között egységet nem hoz létre, míg az összhangosított értékelésnek megfelelőleg *nem* rendezte be a világot.

A nemzetnek értékelő felfogása különösen a külpolitikai viszonyokban mutatkozik nagyon fejletlennek. A tisztánlátás itt azért nehéz, mert a *nemzeti* szellemben a legkülönbözőbb nemes értékek fonódnak össze és azért az egyén rendkívül érzékeny a nemzeti létet támadó veszélyekkel szemben. A nemzeti érzés és hazaszeretet olyan elfogulttá teszi a *nemzetet*

saját ügyei iránt, mint ahogy az anyai szeretet elfogult gyermekével szemben és túlzott szeretetével és féltékenységével a gyermek vesztét okozza. A nemzet tagjai is azt hiszik elfogultságukban, hogy ha a rabló és kizsákmányoló hódításokért lelkesednek és előmozdítják a kizsákmányoló leigázó törekvéseket és azokat helyeslik, akkor nemzetük dicsőségét szolgálják. Ilyenkor a hazaszeretet elpalástolja az erkölcstelen tettet és a nemzeti érzés válik az *anyagias nationalismusnak* legerősebb támaszává. A világháborúban is megdöbbenve láttuk egyes nemzetek eltévedt nationalismusának aljas törekvéseit, kik szövetséges társukat álnok módon elhagyták és hátulról orozva megtámadták. Ez az árulás és hitszegés azonban büntetlenül nem maradhat. Az igazságnak győznie kell! E téren meg kell változnia a felfogásnak.

Ha a nemzetek a maguk igazi érdeküknek tudatára jutnának, először belátnák, hogy rossz üzlet a háború, másodsor, hogy az erőszakos s jogtalan hódítás és a becstelenül szerzett hadi dicsőség kétes értékű. Minden elnyomás s erőszak visszahatást szül. Kár azért az egy-két évtizednyi vagy egy-két évszázadnyi időre nemzeteket leigázni és az erőszak minden átkát önmagára zúdítani. Mert bizony igaz az, hogy a hatalommal való minden visszaélés önmagában hordja a büntetését!

Ha a nemzet értékvágyait ki akarja elégíteni, ezt alkotó munkával tökéletesebben teheti, mint a háborúval. Gazdasági javakat munkával eredményesebben és célszerűbben lehet előállítani, mint harcolni érte. Ha uralkodni akar, hogy a maga értékrendszerét elismertesse a többi nemzetekkel, akkor jöjjön tisztába azzal, amit már *Széchenyi* műveiben*) nem győzött eléggé hangoztatni, hogy minden igaz s nemes értéknek nagy hódító ereje van.

A különb és értékesebb szellem előtt minden nemzet önként meghajol és mindenki elismeri vezetésre temett voltát annak a nemzetnek, amelyik nagyszerű tettekkel s alkotásokkal, szóval a kultúrájával be is tudja bizonyítani [elsőbbiségét.

Minden nemzet tegye tehát kritika tárgyává az ő értékvágyát. Válassza el a hazafiság és a nemzeti dicsőség eszme-

*) Lásd különösen 1842. évi akadémiai beszédét.

világától azokat az értékeket, amelyek nem oda valók és romlását, vesztét okozhatják. *A nemzet értékvágya csak a legnagyobbat, a legszentebbet, az örökkévalóval, a múlhatatlan dicsőséggel lehet megelőzve.*

Véges célok és álértékek után való kizárólagos küzdelem csak véges létet és múló dicsőséget szerez a nemzetnek; csak az „etikus élet a valódi, az örökélet, melynek céljait és szempontjait nem sodorja el a tűnő pillanat”, mondja *Pauler Ákos**) és ennél fogva a *nemzet halhatatlanságát csak az örökérvényű célok után való törekvés és ily értékeket megvalósító munka biztosíthatja.*

Az igazi, értékvágyainak öntudatára ébredt nemzet csak ez eszményi követelés értelmében fog élni. Helyes, ha erőre és hatalomra akar szert tenni, mert nemes értékvágyait csak ekkor tudja kielégíteni és értékeszméit megfelelő erővel s hatalommal megvalósítani. A nemzetet a halhatatlanság utáni sóvárgása a *nemzeti idealizmus, a nemzeteszeménység* felé tereli. A kritikailag ellenőrzött nemzeti eszmények nem lehetnek ellentétesek az etika követelményével, a logika és esztétika szabályaival. A nemzeti eszménység is mindig azt fogja vizsgálni, *milyennek kell lenni a nemzeti életnek, tehát a nemzeti génusz vezérletére bízva magát, A nemzeti elfogultság, vakbuzgóság* többet árt a nemzetnek, mint amennyit használ és bizonyos az is, hogy a nemzeti államok kritikátlan hatalmi versengése már sok háborút s ezzel sok bajt, nyomorúságot zúdított az emberiségre.

Minden energiával vissza lehet élni. így lehet a nemzeti érzésből fakadó erővel is. Az a politikai vagy életfelfogásbeli irányzat, amelyik a nemzeti erőket a világi hatalom és a földi javak megszerzésére, földi dicsőség érdekében akarja kizárólagosan felhasználni és a nemzeti örök értékekkel nem törődik, a nemzeti kultúrát mostoha elbánásban részesíti; azt joggal *nemzeti anyagelvűségnek, materialisztikus nacionalizmusnak* nevezhetjük. Tolsztoj és Tagore ezen nacionalizmus ellen hadakozik, és méltán, mert csak a nemzeteszeménység álláspontja állhat meg az etikai követelmények előtt.

*) Bevezetés. 136. 1.

A *nemzeteszményiség* szakítani akar azzal a romboló irányzattal, amely a nemzet minden nemes értékét oda dobja a nyers, s önző hatalom bálványának, amely nem törődik a nemzet tagjainak művelődési érdekeivel, megvonja a szociális intézkedésektől az anyagi erőt, csak hogy önző hatalmi céljait minél jobban szolgálhassa. Bizonyos, hogy a hatalomnak csak akkor van létjogosultsága, ha a nemzeti élet különbbé váló válását elősegíti s a nemzeti eszmények szolgálatában áll. Nyitott szemmel kell tehát a nemzeti élet jövője érdekében figyelni a hatalmak működését. S azt hiszem, a megtett éles megkülönböztetés megóv bennünket e tévedéstől és talán hozzá fog járulni a nemzet fogalma körül csatározó nézetek tisztázódásához.

Jól esik megállapítanunk, hogy a magyar nationalizmust nem fenyegeti az eltévelyedés veszélye, mert hiszen nekünk a velünk elkövetett igazságtalansággal szemben a magyar igazság diadaláért kell harcolnunk. Az igazságot való harc pedig megóvja a nemzetet az anyagelvű nationalismus bajaitól és biztosítja más nemzetekhez tartozó igaz emberek rokonszenvét.

Á fentebbiekben a nemzeteszményiség mellett foglaltunk állást és azért a *nemzeti élete filozófiája idealisztikus irányú*. E vonása azonban nem azt jelenti, mintha mi az anyagi tényezők szerepét, a gazdasági javak értékét nem vennők figyelembe. Sőt nagyon is jól látjuk nagy jelentőségüket. Ismerjük e javak nélkülözhetetlen voltát. De alapvető fontosságuknak felismerése még sem téveszt meg bennünket abban, hogy ne lássuk meg az ideális javak magasabbrendűségét. Különbben ebbeli álláspontunkat lesz még alkalmunk bővebben megokolni. Életfilozófiánk a nemzeteszményiségnek szószólója, mert az *egyen csak úgy érheti el eszményi életcélját, ha nemzete, a maga egészében is felismeri eszményi kötelességeit s szerveivel a nemzeti örökértékek megvalósításán dolgozik*,

E téren a vallás nyújtja a legmegbízhatóbb tájékozódást és azért foglalkozunk most a nemzeti élet vallásos jelentőségével.

6. A nemzeti élet vallásos Jelentősége.

A nemzeti érzés és a vallásos érzés sok tekintetben egyforma elfogultsággal találkozik és egyforma elítélésben részesült azok részéről, kiknek lelkük a múlt század pozitivistá szelleme miatt egyoldalú értelmi műveltségű maradt. A XIX. században uralkodó kizárólagosan természettudományos műveltségű világáramlat megtagadta létjogosultságát mindannak, amit értelmével nem tudott felfogni és elszáradni hagyta lelkének többi értékelési irányait, mert nem tudta jelentőségüket, értelmüket megbírálni. Pedig egy kis meggondolás előttünk is nyilvánvalóvá tette volna a vallásos érzés jelentőségét.

Nincs a világon oly nemes kérdés, az emberiség haladását szolgáló eszme, amely nem a vallástól kapott volna ösztönzést. Az emberiség legjobbjai dolgoztak a vallás kultúrája érdekében. Nem lehet csodálni, ha itt találjuk a legmélyebb bölcseséget és a legjobb feleletet a szív égető kérdésére: a végső célokra, a legfőbb értékre vonatkozólag. Az okoskodó ész, az emberi tudás csak kis kört tud nekünk megvilágítani. Sok kérdés van, amire csak a hitből fakadó bizonyosság tud megnyugtató feleletet adni. Mi lesz a jövőnk? Hogyan éljünk, hogy lelkünk az üdvösséget elérje, nemes vágyaink teljesülést találjanak? Ki tud erre pozitív feleletet adni?

Itt lép a hit jogába!

Minden személyiségnek hinnie kell abban, hogy lelki alkatából folyó nemes törekvése nem lesz hiába való, hogy személyiségének értékeszméje örökérvényű, maradandósága kétségtelen. Mert csak e hit esetén érdemes élnie. Ez a hit tehát az egyéni lelki alkatnak közvetlen következménye. Öntudatlan feltétele életének. Személyiségének legsajátosabb nyilvánulása. Betetőzője az életfelfogásának. A személyiség vallásában ébredt teljesen öntudatra az egyén életfilozófiája és itt kapja meg a hivatása is a megszentelődését.

A személyiség hite fogja meghatározni jövő életének munkáját és fejlődésének irányát.

Sőt e munka sikerét és a fejlődés gyorsaságát és értékét. Mert az igaz hit a Szentírás szerint hegyeket is képes kimoz-

dítani. Es valóban, az erős hit csodát művel, egy lelki jelenség sem tud hatásával vetekedni. Minden igazi nagy és értékes emberi törekvés innen kapja az ösztönző erőt.

Aki e hatalmas teremtő erőt s értékforrást nem veszi figyelembe, az ne csodálkozzék azon, hogy az étletteljességéhez soha sem tud hozzáférközni. Azért kell arra törekednünk, hogy az emberiség haladásának minden ügye keressen kapcsolatot a vallással.

Amit a lélek alkata és a vallás összefüggéséről mondtunk, annak természetesen meg van a hatása a nemzeti szellem válásos jelentőségének s értékének kialakulásában is.

Minden nemzet hisz a jövőjében, hisz abban, hogy van hivatása e földön. Hisz eszmékben, amelyek a nemzet körében élő törekvések végső rugói vagy céljai. E hit legtöbbször öntudatlan és nincs kritikai ellenőrzés alatt. Megszólal a költők ajkán és irányítja a nemzetnevelők, a vezetőférfiak tetteit. Minden honfi szívét izgatja a nemzet jövőjének a képe. Mindenki hirdeti, hogy Egész Magyarország mennyország és e hit hevíti érzésvilágát, s képzeletét, s nem hagy nyugtot lelkének. Mindegyik hazafi keresi és meg is akarja valósítani azokat a legmagasabb értékeket, amelyek megadják az egész nemzetnek a lehető legfőbb* értékét és *ezt* csak a vallás területén találhatja meg, mert a vallásos érték legközelebb hoz az Isten-ség eszméjéhez és ennélfogva a többi értékek fölé emelkedik.

Mindezek folytán *kár volna a nemzeti élet filozófiájának kitérni a nemzet jövő eszményképének megrajzolása elől, kár volna a nemzeti eszmények megvalósulhatásának hitét, a nemzeti hivatás hitvallását a nemzeti alkotó munkájánál figyelembe nem venni.*

Tenni kell azt annál is inkább, mert a történelem eléggé bizonyítja a vallás kiváltságos szerepét és jelentőségét.

Fontossága a jövőben minden bizonnyal még növekedni fog, ha megszabadítják azon balítéletektől, amelyet a szűklátókörűek kapcsolni szeretnének vele, és világosan s tisztán meglátják, hogy a vallás valóban az életerő forrása, amely itt oly bőségesen buzog, hogy folytonos megújhodást és friss

kezdeményezést tesz lehetővé.*) Igazán csak az egyoldalú lelkialkatból eredő érzéketlenség következménye lehet oly életfelfogás, amely nem képes megérteni e leghatalmasabb energiának működését. A vallásos újjászületéssel megszabadulhatunk az örökös s meddő küzdelmektől és nemzetünk győzedelmes előrehaladását biztosíthatjuk.

Mielőtt azonban a vallás szerepét a nemzeti életben tovább kutatnánk, foglalkoznunk kell még az eszmeközösségekkel és a géniusz általános fogalmával, lényegével, mert a nemzet is tulajdonképpen eszmeközösség, egy eszme által vezetett s egy hitben egyesülők közössége, a nemzeti géniusz szolgálatában álló tagok összessége.

7. Az eszmeközösségek vallásos jelentősége.

Megismertük a sociális etikának egyik nevezetes követelményét, hogy minden *állandóbb jellegű egyesülés, szervezet alakuljon át közösséggé* és minden *közösség eszmeközösséggé*. Minden eszme még a legfőbb értékeszmével hozandó vonatkozásba és innen nyerheti ezt a melegséget, amely az együttélők között a társasviszonyt szeretetté fokozza és e szeretet még a közösségen kívüliekre is sugározhatja. Az eszme igazsága, szépsége megváltja a közösséget az esetleges alárendelt helyzetből és megállapítja méltó helyét a célok rendszerében.

Minden eszme végtelen feladatot ró a közösség tagjaira és ők közös erővel, egymást kölcsönösen támogatva, együtt dolgoznak e végtelen cél érdekében. *De hit nélkül végtelen feladat megoldására vállalkozni nem lehet.* A közösség tagjait az a hit és az a remény élteti, hogy törekvésük nem lesz hiába való és azok az örök értékek, amelyek megvalósítását e közösség munkájával akarják elősegíteni, az értékek ősforrásával: Istennel vannak összefüggésben. E hit adja meg az eszmeközösség vallásos jelentőségét és e hit által szentelődik meg a közösség törekvése úgy, hogy ez eszmeközösség az igazság, a szépség, a jóság s a szentség értékeitől vezetve halad

*) A vallásnak ezt az életet fenntartó, erősítő, új életkedvet ébresztő, lelket megújító, megnyugtató, de amellet új, nemesebb életre ösztönző erejét behatóan fejtegeti *Czakó Ambró*, A vallásfilozófia alapvonalai című könyvében. Ethikai könyvtár, VI. 1921. 38. 1., 55. 1. s. a. k.

a teremtő fejlődés útján a tökéletesség felé. Kifejlődik tehát körében az a normatív szellem, amelyik a tagok nemesbülését biztosítja. A feladatok megoldásának kényszere meg a teremtő tevékenységeket ébresztik föl. E kettős ok következtében e társadalmi alakulatban is, nemcsak a nemzetben, a közösség géniusza lehet jelen és ennek a végső értékre ösztönző szelleme vezérli előre az embereket mind értékesebb teljesítmények felé.

Minden közösség tehát olyan eszmeközösséggé fejlődhet ki, hol a tagok lelkében az illető közösség szellemének eszménye, azaz géniusza lehet jelen.

Jegyzet. Az eszmeközösségekben dolgozik az ember a maga végtelen feladatán. Ennek a közösségnek azonban a mai életből kell sarjadnia, mert különben nem gyakorolna hatást reá. Ma leginkább csak a vallásos közösségekben foglalkoznak az életnek végtelen céljával, és az örökkévalóság kérdéseivel. Az eszmeközösség azonban még sem lehet kizárólagosan vallásos közösség. A hivatás, a gyakorlati élet egyéb problémái sokkal nagyobb teret foglalnak el életünkben, mint régen. Sokkal közvetlenebbül kell a közösségnek a mai éléhez kapcsolódnia. Erre az egyházak nem képesek, hanem csak a gyakorlati élet körében létrejött közösségek. Ide tartozik első sorban a *hivatásközösség*. Minden hivatás körül csoportosult emberek alkossák meg a maguk eszmeközösségüket. E célból válják előttük tudatossá a hivatás eszméje és ezzel karöltve a közösség vallásos jelentősége és értelme. E hit kapcsolatban hozandó a vallásos teremtő elvvel, amely tudomásunkra hozza, hogy személyiséggé és eszmeközösséggé való fejlődés útján isteni ösztönzések hajtanak előre. Ugyanakkor a közösség a kritikai idealizmus fegyvereivel öröködjék afelett, hogy az ösztönzésekben és értékmegismerésben minden balítélet és tévhit távol tartassék és törekvését valóban csak az igazság, jóság, szépség és szentség követelményei vezessék és a közösség köteléke csak az odaadó munkás szeretet legyen.

Ha ily szellem megteremtésén dolgoznak a közösség tagjai, akkor a közösségnek már említett nevelő és művelő hatása fokozottabban fog érvényesülni. Ki fogja küszöbölni azokat az egyénieskedésből és az emberek önző természetéből származó bajokat, amelyek az együttműködést nemcsak barátságtalanná, de sokszor kellemetlenné is teszik.

Ilyen tökéletlen közösségekben nem is érzi jól magát az ember. Csak a kifejlesztett közösségekben, de még inkább az eszmeközösségekben van *otthon* az egyének lelke, mert hiszen itt dolgozik együtt lelkéhez nőtt kedves értékeinek megvalósításán azokkal, kiket ugyanaz a cél lelkesít, ugyanaz az érték-vágy hajt és kik egymást támogatják a közös cél elérése érdekében. Ezen oknál fogva megtanulja becsülni és szeretni nemcsak a vele együtt működő bajtársakat, hanem magát a kö-

zösséget is, mert látja, hogy csak e közösség tudja kitartóbb, sikeresebb munkájával biztosítani céljának elérését. Szereti tehát e közösséget és azért minden ilyen kifejelett közösség egy-egy új *hona* az embernek, amelyhez valóságos *honszeretet* fűzi. A fejlődés e fokán az egyén elhagyja önző álláspontját, most már őt honszeretete készíti a közösség céljaiért való hűséges odaadó munkás életre.

Ezzel a honszeretet fogalmát általánosítottuk, nemcsak a nemzeti életközösségre vonatkoztatjuk, hanem minden olyan közösségre, amelyik valóban képes az ember munkaszeretét felébreszteni. A nemzeti életközösség iránt *hazaszeretetet* érez az ember. Az egyéni lélek különböző értékviszonyainak kielégítése érdekében különböző közösségekben dolgozik, tehát több otthona van és mindegyikhez más és másfajta honszeretet fűzi, de csak egy hazája és egy hazaszeretete van, amely nemzetéhez köti.

Az igazi erőteljes honszeretet a közösséghez való hűséges ragaszkodásra és a közös ügyért való lankadatlan munkásságra, sőt sokszor önfeláldozásra is ösztönzi az egyént. Az ember gyakran teljesen megfeledkezik egyéni különös érdekeiről, *azonosítja magát a közösség érdekével*. A közösség *céljait magáénak vallja* és ez a honszeretete megmenti őt a szűkkeblű önző felfogás veszélyétől. Kis önző énjét elhagyja. *Öntudata kitágul a közösség tudatává és egynek érzi magát vele*.

Hogy mily csodálatos közösséget fejlesztő erő a honszeretet, arról a különböző közösségek története, különösen az egyház és a nemzet történelme eleget beszél.*)

De maga a honszeretet is csak akkor őrzi meg teljesen nemes tisztaságát, ha a közösség eszmeközösséggé igyekszik átalakulni, mert ellenkező esetben a honszeretet elfogulttá válik más közösségek iránt és a közösségeknek egymás iránt való hadakozását elősegíti. Ellenben az eszmeközösségek iránt való szeretet az egyetemes emberszeretet kialakulását biztosítja.

A honszeretet e fejlődésében az illető közösség gényusa vezeti. Ekkor ugyanis az ember már nem is a meglévő közösséget szereti, hanem annak eszményét, vagyis azt amilyennek

*) Hasonló gondolatokat fejteget *Royce L. The Philosophy of Loyalty* c. művében. New York, 1924.

kell lenni. A közösség mivoltát, lényegét a szelleme mutatja meg; a génius pedig azt, hogy milyennek kell lenni e szellemnek. *A honszeretet fejlődésének, nemesülésének legmagasabb fokán tehát a közösség géniusa iránt való szeretetével alakú át. A géniusszeretet tehát a honszeretet legnemesebb faja,* amikor is a honszeretet azon van, hogy olyan közösségi szellemet teremtsen, amilyennek kell lenni. Ekkor tehát *alkotó honszeretetről is beszélhetünk.*

E megfontolások most arra készítetnek, hogy tüzetesebben vizsgáljuk meg a géniusz fogalmát.

8. A géniusz fogalma.

Láttuk, hogy minden állandóbb jellegű közösségnek is meglehet a maga géniusa. Különösen minden eszmeközösség kifejlődhetik oly mértékben, hogy a tagok az illető génius sugallata alá kerüljenek. A fejlődés folyamán a *vezető személyiség* lángesze és etikai értéke határozza meg a géniusz megismerésében való előrehaladás tempóját. Ahol egy eszmeközösségben mindegyik tag komolyan azon van, hogy ő és a társa személyiséggé fejlődjék a közös feladat megoldása érdekében és a közösség műveltsége már olyan fokú, hogy mindig akadnak emberek, kiknek alkotó tevékenysége meg tud birkózni a megoldandó feladatokkal, akkor a közösség géniuszának hatását tapasztaljuk. *A közös feladaton dolgozó teremtő képességű személyiségek kölcsönhatásában a közösség géniusa van jelen.*

Az elképzelhető lehető legnagyobb közösség az emberiség. Bár még nagyon is fejletlen az emberiség körében az összetartozás érzése, de azért már lehet bizonyos egyetemes nemzetek fölött álló világműveltségről beszélni és az ebből kisugárzó világszellemről. Már van a világnak a nemzetek fölött álló több közös szerve, intézménye is, amelyek az emberiség közösségének kifejlődésén öntudatosan dolgoznak. Minden igazi haladás végső eredményében az emberiség szellemét nemesíti és megfordítva az emberiség szellemének minden nemesülése az egyes nemzetekkel és emberekkel érezteti áldáso hatását. Tehát az emberiség szelleme is fejlődhetik. Mi e

fejlődés végcélja? Milyenek kell lennie az emberiség szellemének, hogy az ember legfőbb célját elérhesse?

Az emberiség szellemének eszményét itt is géniusznak nevezzük. Már most az a kérdés, hogy az emberiség géiusza is csak olyan eszmény, amelynek nem felel meg valami valószínűségos lény, vagy pedig több?

Hatoljunk-e a probléma mélyére.

Mindenek előtt megállapíthatjuk, hogy az emberiség géiusza *egyetemes*, mert minden lehető teremtő működés eredménye. A különböző nemzeti szellemnek egymást megtermékenyítő hatásában, a különböző kultúráknak fejlődést fokozó teremtő kölcsönhatásában e géiusz ereje lüktet. Az emberiség géiusza a *legfőbb*, mert az emberiség eszményi szelleme fölé Istenen kívül már el sem képzelhetünk mást. *Nem függ e géiusz semmitől*, hiszen teremtő tevékenységével ura lett önmagának és a földnek. *Feltétlen*, mert a normatív elvek szerint működő egyetemes teremtő szellem. Lényege meg a *teremtő szeretet*. Mert hiszen a géiusz mindig az eszmeközösség géiusza, hol tehát a tagok között a kölcsönös támogatás érzületéből fakadó áldozatrakész szeretet uralkodik. Természetes, hogy szelleme is magán viseli ennek bélyegét és csak a szeretet és az ihletés erejével kormányozza a közösséget.

Minden ilyen közösségben a fejlődést fokozó kölcsönhatás uralkodik. Az embert fejlődésében belső és külső gátló tényezők és erők akadályozzák. Ezekről szabadítanak meg a másoktól kiinduló kedvező hatások és minél sokoldalúbbak és mélyebbek e hatások, annál inkább kibontakozik az emberben benne lévő *isteni*. Az emberiségnek ezen egyetemes, legfelsőbb, feltétlen teremtő szelleme előtt megsemmisülnek az ember fejlődését gátló összes tényezők s erők és teljesen felszabadul majd az emberiség egészében lévő isteni. Es ez isteni szellem a teremtő szeretet sugallatával kormányozza majd az embereket. *Az emberiség géiusza* tehát nem csak olyan rendű eszmény, mint a nemzeti géiusz, hanem több annál, mert *valóságos lény: Isten, illetőleg keresztyén felfogásunk szerint az Istenember: Jézus Krisztus.*

E tényt már a géiusz fogalmának első megfogalmazá-

sánál sejtettük. De ha az akkori megállapítás csak hirtelen felvillanó intuíció eredménye volt, most már a fentiek alapján oly filozófiai meggyőződés, melynek messzire ható jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Isten azonban nemcsak az emberiség, hanem ennél több, a világmindenségnek is a géniusza. Ez azonban az *ember szempontjából* nem változtat a dolgon, mert az embereken kívül lévő más szellemi lényekről nem tudunk semmit és e téren minden feltevés, csak terméketlen, üres képzelődés szüleménye lehet. De nincs is szükség rá! Mert keresztyén vallásunknak éppen abban van az egyik legfőbb elsőbbsége, kiváltsága a többi vallás fölött, hogy mi Jézus Krisztus *emberi életéből* mindazt megtudhatjuk, amit nekünk tudnunk kell, hogy Istent teljesen ismerhessük és üdvözölhessünk. E tény megment bennünket minden felesleges és veszedelmes spekulációtól és nincs semmi okunk arra, hogy a mindenség géniuszát ne azonosítsuk az emberiség géniuszával. Jézus Krisztus tanítása szerint az emberiség géniuszának tulajdonságaiban Isten tulajdonságait kell látnunk és így újból megerősödünk abban, hogy az emberiség szellemének eszménye nem lehet más, mint az Isten, az Atya, Fiú és Szentlélek egy igaz Istene.

E tétel nem kisebbitése Istennek, hanem csak következménye azon ősi sejtelemnek és hitnek, hogy az ember Istenből való lény és végső gyökerében egy az Istennel. Ha ezt következetesen és teljesen végiggondoljuk, akkor nyilvánvaló előtünk, hogy az emberiségnek felszabadított nemescélú teremtő szellemében Istenre bukkanunk, aki arra vár, hogy végre már egyszer ismerjük fel őt teljesen.

Ebben megerősít bennünket vallásunk is. Ekkor valósul meg szórói-szóra a bibliának e mondása is. „Egy az Isten, aki mindenkinek felette van”, (hiszen Ő az emberiség géniusza), „mindenek által” (mint a géniusz sugallata alatt állók által) „mindnyájátokban munkálkodik,” (mert hiszen a géniusz mindenkinek lelkében él és hat.) (Ef. 4, 6.) Továbbá Jézus mondotta, hogy Istenországa bennünk van, az az égi világosság isteni szikrája bennünk szunnyad. De egyben megtanított a Miatyánkban imádkozni, hogy „Jöjjön el a Te országod”. Ez

zei mindegyik embernek szent kötelességévé tette, hogy Istennek eljövendő uralkodásáért dolgozzék.

De célt érnénk-e, ha az emberiség szellemének eszménye, tehát a legfelsőbb hatalom, amelynek hatása alatt a teljesen kifejlődött ember is állani fog, nem Isten volna? Hiszen ekkor más uralkodnék az embereken és nem Isten. Akkor nem valósult volna meg isten országa, hanem az emberi szellem országa. A feltevés tehát önmagának ellentmond.

Ez az istenfogalom nincs is ellentétben a többivel. Mikor az egyén a magányban, misztikus pillanataiban egynek érzi magát Istenével, akkor lényegében csak úgy egy vele, mint a csepp a tengerrel, mint a szikra a világtűzzel, mint a lehelet a levegő ócéánnal. Lényegében egy és az egésznek, a teljes életnek érzete is áthatja s elragadtatásának pillanataiban meg is feledkezhetik csepp voltáról, mert az életnek áramában a közös lendület hulláma mámorba ringatja. De elkövetkezik a kijózanodás pillanata, amikor nagyon is érzi csepp mivoltát, a szikra kialvóságának veszélyét, a lehelet pillanattartamát. A véges lét, a korlátolt képességek, a meghatározott testi-lelki alkat az istenülés vágyának a személyiség eszméjében szabnak határt. Az egyéni fejlődés csak eddig vezethet, tovább nem.

Csak Jézusban volt meg az a lelki erő, hogy egész életén keresztül tudta magát Isten szellemének hatása alá állítani és pedig azért, mert Istent teljes szívvel és teljes lélekkel szerette. Szeretetében úgy tekintet istenre mint a fiú az édesatyjára. Isten iránt való szeretete és az atyai jóságába vetett rendületlen hite tette őt Isten fiává és megérezte vele Isten országának misztikus szépségét és szentséges nagyszerűségét. Az ekkor szerzett belső vallásos tapasztalata képesítette arra a diadalmas életre, hogy a keresztrefeszítés sem ingatta meg az Atyja jóságába vetett hitét. Mindazok, kik őt követik és ellesték életének titkát, az Isten országának polgártársai már itt a földön. Rajtuk nem tud a világias szellem uralkodni, mert nagyobb úr foglalta el már szívükben a trónt. Jézusban hívők egy közösséget alkotnak és a közösségnek feje, Pál apostol

szerint Jézus Krisztus, ő tehát a keresztyénség géniusza és akik őt szeretik, azok szentséges sugallata állanak.

Csak a keresztyénség van abban a szerencsés helyzetben, hogy géniusza egy valóságos elő személyiség: Jézus Krisztus. E vallástörténeti tény magyarázza meg e közösség felsőbb-ségét és történelmi szerepét. Míg a többi közösségben a génius az emberek gyarlósága miatt ilymódon soha nem tesztülhetett meg. A közösség géniusának egy-egy sugara, vonása rendszerint csak különböző kiváló vezetőférfiak, lángeszű emberek eszméiben, tetteiben és alkotásaiban nyilatkozik meg.

Lángeszű emberről beszélünk akkor, ha teremtő képességei valamely téren rendkívül fejlettségűek. Ha a lángésznek valamely cselekvése vagy műve a normatív szellem értelmében tökéletes, akkor ez nemcsak lángészének, hanem a géniusának a terméke is. A lángeszű tehát nem azonos a géniusszal, hanem csak szószólója, képviselője lehet egyes teljesítményei révén.

Az igazi tudós, művész, a nagy emberbarát, nagy politikus, nemzetnevelő, nemzetművelő, a bölcs és a szent csak egy-egy típusát mutatják be a lángeszű ember által megnyilatkozó géniusznak. Mindegyik típus bizonyos időn keresztül egy-egy eszmeközösségnek vezérlő szellemét képviselheti és ekkor a közösség hivatott igazi vezetője. De a közösség tagjai mindig kritikával kísérik a vezetőférfiak tevékenységét, mert még a legnagyobb lángeszűek sem tudtak a gyarlóságuk miatt, egész életükön keresztül a génius követelte magaslatán megmaradni, igazi szószólói, képviselői lenni. Erre csak Jézus volt képes páratlan vallásos lángészénél fogva, és figyelembe véve, hogy a vallásos lángész a legegyetemesebb és legfelsőbbrendű, továbbá azt, hogy Jézus egész élete összhangzásban maradt mindenben az egyetemes normatív szellem követelésével, azért tudott ő életének minden mozzanatában Istennek, azaz az emberiség géniusának megtestesítője lenni és mint istennek egyszülött fia egy teljes tökéletes életben tükrözni az emberi alakban megjelent Istent.

Isten az emberiség vezérlő szelleme. De félreértések kikerüléséért ki kell emelnünk, hogy ez nem zárja ki, hogy személyes lény legyen. Hiszen már a közösségeknél is láttuk, hogy a vezetők rendszerint már tudják bizonyos időben és ügyekben a közösség vezérlő szellemét képviselni, részben megtestesíteni. Erre azonban az ember az életnek csak egy bizonyos kis területén képes. Csak Jézus Krisztus testesítette meg a szentséget, jóságot, a szeretetet s tiszteletet teljesen egész életén keresztül. A többi embert véges élete, gyarlósága megakadályozza abban, hogy valamely közösség megtestesült géniusza legyen. *A vezető személyiségek eszménye: a géniusz. Isten a végtelen nagyságával, örökkévalóságával és minden tudásával minden közösségnek eszményi vezetője: személyes lényű géniusza.*

A géniusz ezen fogalmával azt is elérjük, hogy meglássuk az ember életében megjelenő istenit. Már a teremtő tevékenységek tárgyalásánál említettük, hogy a vallásos lélek nemes célú teremtő tevékenységében úgy érzi, hogy Isten sugallata következtében cselekszik vagy alkot. Most meg fölismerése annak, hogy az emberiség géniusza Isten, megerősít bennünket abban, hogy minden közösség géniuszában a közösség korlátain belül megnyilatkozó isteninek a képviselőjét lássuk. A nemzeti géniusz is a nemzeti nyelv, a nemzeti műveltség, a nemzeti szellem korlátain belül megnyilatkozó isteninek a képviselője. Jézus a láthatatlan egyedül üdvözítő egyetemes anyaszentegyháznak, ez egyetemes szeretetközösségnek, az Isten országának a géniusza, nála tehát az előbbi szűkebb kört fellelő közösségi korlátok nem állanak föl.

Már a teremtő tevékenységek tárgyalásánál hangsúlyoztuk, hogy mindenben a személyiség eszméje felé való törekvésben jelen van az isteni ösztönzés. A lángész műveivel szélesebbkörű hatást fejt ki, mint a kisebb tehetségű ember, de a géniusz itt is csak azokban a művekben található, amelyek valamely eszmeközösség normatív szellemének megfelelőek. Minden ember mindig akkor érzi legerőteljesebben az isteni ösztönzést, amikor nem elégszik meg a már meglévő közösség felfogásával, nem alkuszik meg a jelenlegi felemás állapottal

hanem a különb, a nemesebb élet felé tör előre. E meglévő közösség szellemével szemben föllebbez egy tisztább, nemesebb közösség szelleméhez. *Windelband**) jól látja, hogy ép az egyéni meggyőződésnek ebben a bizonyosságában evezünk Isten életének valóságát legerőteljesebben. Amikor ugyanis minden eddigi igazsággal, értékkel az egész emberiség eddigi hagyományaival szemben, minden tekintélyi érv sugalló hatását lerázva, vakmerő bátorsággal, az új személyesen átélt igazságért, vagy új érték jogáért sikra szállunk. Ekkor az egész világgal szemben való állásfoglaláshoz szükséges rendíthetetlen belső bizonyosság csak a világ fölött álló Istenhez való fellebbezésből fakad. Ily állásfoglalásból ered a következő örökké emlékezetes felkiáltás is: „Itt állok, másképp nem tehetek, Isten engem úgy segítjen!” A meggyőződéshez való kitartást is az Isten helyeslésébe vetett bizalom szilárdítja meg.

Azonban ilyenkor nem kell csak a világtörténeti drámai összecsapásokra gondolnunk, hanem a mindennapi életben előforduló ezer meg ezer esetre, amikor a romlott vagy elmaradt környezetben az egyszerű lélek megmarad az igazság és jószág ösvényén, amikor az önző, tülekedő, zajos világban a jámbor lélek csendesesen és önzetlenül teljesíti azt, amit szíve sugall, vagy amikor a hitetlenek gúnyja között és a csábító alkalmak ellenére is hű marad vallásához és ahhoz, amit a környezettel szemben kötelességének tart. Nem játszódnak le a nagyszerű hősies jelenetek és nem kápráztatnak el bennünket valami nagyszerű alkotások, de egy lélek hű marad isteni eredetéhez és híven teljesíti a Teremtő szándékát. Tehát a mindennapi életben is a közvéleménnyel, a környezet felfogásával szemben keletkezett összeütközések alkalmával megnyitkozik lelkiismeretünkben az Isten.

Ezzel *Windelband* teljesen más úton megerősíti azt, amit állítottunk. Amikor tehát valamely romlott közösség szellemével szemben küzdünk, mikor az új igazság mellett sikra szállunk, harcolunk azért, hogy a közösség szellemében minden olyan legyen, mint amilyennek kell lenni, akkor már a géniusz

*) *Windelband*, Einleitung in die Philosophie, 1920². 393. 1.

érvényesüléséért küzdve, *az isteni valóságnak apostolai letünk.*

Ilyen összeütközések alkalmával nyilatkozik meg egyének által és az egyének belső tapasztalatában legvilágosabban a géniusz isteni természete.

De megnyilatkozik a géniusz valamely közösségnek szeleme által is. Így maga a vallásunk a zsidó nép szellemének terméke. Még pedig a mind tökéletesebb és tökéletesebb istentiszteletre való törekvés eredménye. Tehát annak, hogy itt akadtak folyton és folyton új próféták, kik a meglévő vallással szemben küzdöttek a nemesebb vallásos szellem kialakulásáért. Ők is a környezettel szemben mindig Istenhez fellebbeztek és a prófétáknak a tökéletesebb vallásért való ezen évszázados küzdelméből végre megszületett a keresztyénség géniusza. Vallásunk természetesen nemcsak e prófétáknak köszönhető, hanem a nép szellemének is, illetőleg a közöttük kialakult kölcsönhatásból keletkezett szellemnek, amely biztosította a tökéletesedés felé való haladás folytonosságát. Jézus halála után e teremtő vallásos fejlődés tovább él a *Szentlélekben*. *A Szentlélek tehát azonos a teljesen kifejldött teremtő vallásos szellemmel, azonos a keresztyénség géniuszának vallásos sugallatával.*

A közszellemnek vannak azonban más világias termékei is, így a nyelv, a közsokás, egyszóval a közös szellemi élet által létrehozott műveltség. Mindezek a közszellem teremtő voltáról tesznek tanúbizonyságot és ezekről majd a nemzeti kulturák fénykorszakainak tanulmányozásánál lesz szó.

A géniusz e fogalma számol azzal a ténnyel, hogy minden lelki fejlődés alkotó tevékenység, a lángeszűek, próféták, nagy emberek minden rendkívüli műve mindig valamely közösség szellemének hatására jött létre. De nem egyszerű következménye, nem eredmény a hagyományokhoz való hűségnek, - hanem éppen ellenkezőleg mindig valami eredetivel, valamely új fejlődésfokozó, különb életet életrehozó és a régivel bizonyos tekintetben ellenkező új értékelés, új felfogás és feladatmegoldás eredménye. E tényállást *Windelband* is hang-

súlyozza, amikor kiemeli, hogy minden haladás végső eredményében az eddig érvényben lévővel való szakításban áll, tehát mindig a társadalom régi felfogása szerint egy bűnbetés következménye.*) Es mégis az embert e tevékenysége avatja föl az isten munkatársává, ekkor áll a génius sugallata alatt.

A személyiséggé való kialakulásával az egyén Isten országának tagja, polgára akar lenni. Az eszmeközösség pedig egy bizonyos feladat megoldása érdekében létrejött szerve az *Isten országának*.

A génius e fogalmának, mint említettük, még az is az egyik sajátossága, hogy a mindennapi életben minden emberben megnyilatkozó isteninek a fölismerését teszi lehetővé. A tiszta lelkiismeret szózatában, a nemesebb *élet* után való vágyakozásban, a mind értékesebb és tökéletesebb művek alkotásában és különösen az alkotó honszeretetben (amikor is, a nemesebb szellemű eszmeközösség kialakulásán fáradozunk) jelen van az isteni ösztönzés. Ennek sugallatára létrejött eszmében, erényes tettben és tökéletes alkotásban jelen van a megszentelő elem.

Régen hirdetik azt, hogy a tiszta lelkiismeretben Isten szózata szól hozzánk, de nem igen gondolnak arra, hogy a kulturális előrehaladásban is az isteni ösztönzéseket és sugallatokat lássák. Az alkotó tevékenységekről és a géniusról szóló *életbölcseletünknek tehát* az is az egyik figyelemreméltó vonása, hogy az isteni teremtő erőnek mindenki és minden nemes-célú kulturális jelenségben való jelenlétével is megismertet bennünket és azzal hozzájárul, hogy új tökéletesebb, értékesebb *életet* teremtő erők öntudatra ébredjenek és fokozottabb fejlődés meginduljon.

9. A nemzeti eszmeközösség.

Az a valóságos legfelsőbb egység, amely a mondottak értelmében a szervezetek fölött áll, csak a nemzet lehet. Az

*) Einleitung, 341. 1. Lásd még *Komis Gyula*, Történetfilozófia, 108. 1.

egyházak nem, mert felekezetekre tagolódtak. Az emberiség sem, mert az szintén csak olyan eszmei egység, mint a láthatatlan egyház egysége. A megfogható legnagyobb konkrét egység a nemzet, amely természetesen nem akarja megakadályozni az emberiség egységének a láthatatlan egyházban való megvalósulását, csak tudatában van annak, hogy e célkitűzés, most még nem időszzerű és gyakorlati. A nemzet azonban öntudatos egész, amely életét és jövőjét önállóan akarja és tudja is irányítani.

Azonban a nemzeten belül nem a legideálisabb az élet. Szó sincs arról, hogy jelenleg a nemzet igazi közösséget alkotna, még a nemzeti társadalom sem áll a fejlődés magasabb fokán. Nagyon laza még az összetartozandóság érzése. Az együttérzés és együttműködés érzülete még több kívánni valót hagy hátra és alig van meg a kölcsönös segítség és támogatások az érzülete a nemzet tagjai között, pedig a közösséget ezek és különösen az utóbbi jellemzik. Ezzel szemben nemcsak az egyének, de a szervezetek között még inkább, a legerőteljesebb küzdelem folyik. Igazán nemzetté a mai magyar társadalom csak úgy válhatik, ha mind az egyének, mind a szervezetek párhuzamosan működnek, tehát ha van egy közös végtelen cél, egy közös eszme, amely felé törekednek. Nyilvánvaló, hogy ez az eszme csak a nemzeti eszme lehet. *Es a jelenlegi ezerfelé széthúzó nemzeti társadalom csak úgy fog megmenekülni a nemzet fenmaradását fenyegető bajoktól, ha fokozatosan a nemzeti eszme közösségévé alakú át.* Hogy mik a tulajdonságai annak a nemzeti eszmének, amely ezt az eredményt létrehozza, azt későbben tárgyaljuk részletesen.

Most előbb még tisztáznunk kell a nemzetnek és vallásnak viszonyát. Láttuk, hogy minden eszmeközösségben van a hitnek szerepe. Kérdés: lehet-e szó nemzeti vallásról?

A történelem folyamán több helyütt, de különösen a zsidóknál kialakult a nemzeti vallás. Itt a próféták hatása révén a kiválasztott, az Istennel szövetségben lévő-, a világ meghódítására, az emberiséget megváltó nemzet eszméje nyert bővebb kifejtést. Mivel azonban minden próféta Isten szavára hivatkozott, azért nem volt lehetséges a módszeres kritikát alkalmazni, bár azok között az ellenmondás nyilvánvalóvá vált.

És amikor legnagyobb prófétájuk, Jézus Krisztus, a mi megváltónk, megszületett és ellentétbe került az ő legkedvesebb eszméjünkkel, a kiválasztott nemzet fogalmával s Isten országát nem a hatalmi vágyuk szerint akarta megeremteni, akkor következett be a tragikus bukásuk. Elszakadtak a vallásos fejlődéstől a nemzet hatalmi érdekei miatt. Többre becsülték világhódító ábrándképüket, a kiválasztott népről szóló hitüket, mint Jézus égi eszméit. A földhez, világi sikerekhez ragaszkodó mohóságuk nagyobb volt, mint hogy meg tudták volna érteni a szeretetről szóló hegyi beszédet.

E tekintetben különben a többi nemzetek sem igen térnek el tőlük. A nemzetek hatalom akarása, rendesen nagyobb, mint akármilyen más. Az örök dicsőséget semmibe se veszik a földi mellett. Az izraeliták nacionalista bálványuk miatt fölládozták megváltónkat. Az anyagelvű nacionalizmus tehát keresztrefeszíti még Istennek egyszülött fiát is, mert megzavarja nyers hatalmi törekvéseit. Hogy az ily nacionalizmus nem biztosít semmi állandóságot, békét, hanem csak örökös harcot, azt a történelemből láthatjuk. Nemzetek jönnek, nemzetek mennek. A világtörténelem színpadján egymásután leperregnek a hosszabb és rövidebb tragédiák, rövid ideig tartó dicsőség után bekövetkezik a gyors bukás. Íme ez az eredménye annak, ha nem Jézus igéit követjük, hanem véges célok irányítják a nemzetek sorsát. *A keresztnek ezt a nemzeti jelentését nem szabad elfelejtenünk!* Azért a véges céloktól a végtelen célok felé, a mulandó értékek világából az örök értékek felé törekedjünk.

Ha minden politikai működésünkben mindig azt is nézzük, hogy megállhat-e az Örökkévaló előtt és hiszünk abban is, hogy e földön nekünk Istentől kijelölt nagyszerű feladatot kell megoldanunk, vagyis hogy van szent nemzeti hivatásunk és örök dicsőségre vagyunk teremtve, – akkor a nemzeti érzés és a vallásos érzés összefonódik egymással és e kettő oly hatalmas teremtő nemzeti erőkné és munkaképességeknek lesz a forrása, hogy a legnagyobbszerűbb nemzeti célokat is éi fogjuk érni. *A nemzeti életben étre a hitre szükségünk is van. De felesleges és céltévesztett dolog volna tovább menni, mert mai egyházainkban oly kincset bírunk, hogy esztelenség volna*

leg jobbainknak ez évszázados, sőt évezredek művét lerombolni és a keresztyénség örök igazságát figyelembe nem venni. A zsidók és a többi, az anyagelvű nacionalizmusnak hódoló népek szomorú példája arra intsen bennünket, hogy a nemzeti hivatásra vonatkozó hitünk a valláserkölcsei [elfogással összeegyeztethető legyen. Mert csak ez esetben, ha a filozófiánkban a nemzeteszmenység álláspontjára ráhelyezkedünk, tudjuk elkerülni mindazon tragédiákat, amelyek eddig a nemzetek bukását okozták. A nemzeti társadalom helyes értékelése azt kívánja, hogy a nemzeti életben „eszközt lássunk a legmagasabb ideálok szolgálatában s azt ez utóbbira alkalmassá kell tennünk”. A nemzeti „társadalom és annak egyes formái nem öncélok, hanem igenis eszközök; de nem valamely eudaimonistikus eredmény létrehozása céljából, hanem eszközei az abszolút helyes ideálok megvalósításának, vagyis az igazi emberi hitvallás realizálásának”.)*

10. A nemzeti eszme.

Az eddigi fejtegetésekkel előkészültünk arra, hogy a nemzeti élet filozófiájának legfontosabb kérdésére felelhessünk. Melyik az a cél, az az eszme, amely a nemzet legkülönbözőbb tagjait egyesítené tudja, őket arra bírja, hogy a nemzet iránti tökéletességüket legelsőnek, legmagasabbnak tartsák és egész életük célját, boldogságát abban találják, hogy a nemzeti cél – azaz a nemzeti eszme értelmében dolgozzanak?

A célkeresésnél, az eszme kifejtésénél felkínálkoznak a különböző már meglévő célkitűzések. Körülöngyök lelkünket a költők, írók, államférfiak, filozófusok eszméi. Mindegyik tud egy-egy szép és lelkesítő célra rámutatni. Mindegyik nagy ember egy-egy nemes eszmének is szószólója és egy-egy örök értéknek megsejtője. De vajjon nem mindegyik csak az sajátos életfelfogásának mutatója és ezért nem egyoldalú-e? Nem alkalmatlan-e az egyetemes állásfoglalásra? Ne tévesszük el tehát szem elől az egész nemzeti élet követelményét.

Hogyan tehetnők nemzetünk életét mind értékesebbé; mind tökéletesebbé? Ez az a kérdés, amelyre válaszolnunk

*) *Pauler*: Az etikai megismerés t. 195. 1.

kell. És amikor Széchenyi elmélkedett a nemzet jobb jövőjének biztosításáról, akkor kijelentette, hogy „mindenkinek munkájára szükség van”.

A nemzeti élet teljessége csak az összes tagjainak közremunkálkodásából fakadhat.

De minden igazi haladás, felemelkedés csak belülről, a lélek legmélyebb ősi alapjából indulhat ki és innen eredhet. Kell, hogy a lélek egészét markolja meg, a szellem minden területével legyen kapcsolatban. A célkitűzés tehát olyan legyen, amelyik a nemzet minden személyiségének alkatában helyet foglal, úgy, hogy a nemzet célját, a nemzeti eszmét mind-egyik sajátjának tekintse s a nemzeti szellem ezt meg is követelje.

Erre annál is inkább szükség van, mert, mint említettük, a nemzeti szellemnek nincs is a nemzet tagjaitól független léte. Az egyén ugyan belső a nemzeti szellembe: a történelem folyamán kialakult egyénfölötti hatások összefüggésébe, amely meghatározza gondolkozásának, érzésének és akarátának bizonyos módját, szóval meghatározza magatartásának formáját, életének rendjét. De e szellem mindamellett csak a nemzet tagjainak lelkében él, csak ott elevenedik meg a jelentése.

Vigyáznunk kell azért, hogy a nemzeti cél a nemes értékkelési követelésnek megfelelő, etikai legyen, mert ellenkező esetben a közösség erkölcstelen, vagy enyhébben fogalmazva, az etikai törvényekkel nem törődő volta megfertőzi a nemzet tagjainak gondolkozását. Azt hisszük, hogy az emberiség etikai haladásának ép a kettős erkölcsi felfogás a legnagyobb kerékkötője. Az egyéntől követelt etikai parancs rendszerint tisztább, míg a társadalmak-é, a közösségek-é, az államok-é durvább. Pedig e kettős morált büntetlenül nem lehet fenntartani, mert hiszen a nemzeti szellemnek nincs az egyéni lélektől független léte. Tehát, ha a nemzeti szellem nem etizálódott, értékkövetelményei nem nemesek és nem ezek érvényesülnek, az egyének sem nemesedhetnek meg, hiszen annak felsőbbiségével szemben csak igen kevés nagy erkölcsi bátorsággal és önállósággal bíró ember tud síkra szállni, illetőleg

tudja a maga tisztább etikai felfogását a társadalommal, közösségével szemben fenntartani.

Amit az etikáról mondtunk, ugyanazt, megváltoztatva a megváltoztatandókat, ismételhetjük a logikai és esztétikai értékelésről is. Végeredményében vigyáznunk kell tehát arra, hogy a mindenkor uralkodó s a magatartást meghatározó közszellem, az igazi őseredeti (a normatív) nemzeti szellem legyen. Csak ekkor van biztosítva minden nemzeti életműködésnek feltétlen helyessége, és örök érvényessége.

Ezeknek figyelembe vételével tudatosan állapítsuk meg a nemzeti eszmében azon legfőbb jellemvonásokat, amelyek azt oly étellel teljessé teszik, hogy itt ebben a hazában az élet minden jelensége benne találja meg természetes központját és innen új friss életöszönzést, teremtő lendületet s diadalmos életkedvet nyerjen s kitartó alkotó munkára indítatva érezze magát.

Mindezt elsősorban akkor érzük el, ha a *nemzeti eszmének teremtő* jellegét soha szem elől nem tévesztjük. Találónan mutat rá *Windelband**), hogy kultúránk a teremtő szintézis elvében jutott teljesen öntudatára. A nemzeti szellem, a nemzeti kultúra is az alkotó tevékenységek eredménye.

A nemzeti eszme azon végtelen feladat elé állít bennünket, hogy alkotó tevékenységekkel egész lehető tartalmát kifejtsük. Megmutassuk a világnak, hogy ki a magyar, hogy mi a magyarság!

De ezt természetesen csak megfeszített kitartó munkával tudjuk megtenni. Ez alkotó munka csak akkor lesz helyes, ha e közben az igazi (a normatív) nemzeti szellem értelmében járunk el. Figyelembe véve a nemzeti eszmének teremtő jellegét, megállapíthatjuk, hogy a *nemzeti eszme azt követeli, hogy a nemzeti géniuszt szolgálatába álljunk.* Ha ennek sugallatát követjük, akkor minden alkotásunkon rajta van a mi sajátos nemzeti gondolkozásunk, a magyar erkölcsiségnek magyar művészeti törekvéseink jellegzetes bélyege. A magyar géniuszt alkotásaiban feltárjuk mivoltunkat, pótolhatatlan

*) Präludien, 1921. 8. kiadás. 289. 1.

egyedül álló sajátosságainkat, őseredeti lényegünket és ezzel *teljesítjük nemzeti hivatásunkat.*

A nemzeti kultúrában megmutatjuk, hogy mivel járulunk *hozzá* a világ egyetemes kultúrájához, vagy mint Széchenyi mondta „az emberiség feldicsőítéséhez”, mivel gazdagítjuk az emberiség értékeit.

A hivatás betöltésénél ösztönözni fognak azon értékvágyak, amelyek a nemzet tagjainak lelkialkatában gyökereznek. A nemzet összes meglévő és lehető értékei összes fiainak a kölcsönhatások következtében keletkezett értékélményeiként elevenednek meg. Ha azt akarjuk, hogy a nemzeti eszme mindenkinek szíve vágtyát: értékvágtyát elégítse ki, akkor az szükséges, hogy a nemzeti eszme alkata a nemzet összes tagjai lelki alkotának ősmintája legyen. Tisztelnünk kell mindenkinek értékelését, értékvágtyát, mert mindegyik hozzátartozik a nemzet életteljességéhez. *A nemzeti eszme az összes lehető nemzeti értékek ősmintája* és ennél fogva arra ösztönöz, hogy minden honfitársunkat tiszteljük, mint egy-egy nemzeti érték lehető meglevenítőjét és megvalósítóját.

Ez a megvalósítás természetesen nem egyéni folyamat. Már az egyén értékélményei is az igazi (normatív) nemzeti szellem hatására ébredtek és a fejlődés további folyamán is mindig a magyar génusz ösztönzése alatt állottak. Az egyénnek mindazon értékvágtyai, amelyek a többiek lelkében élnek, a közösség élménye következtében különösen erőteljessé válhatnak, míg a többi egyéni élmény háttérbe szorulván, rendszerint elhalványul. Elsősorban tehát ezek a közösen átélt értékek igyekeznek érvényesülni. A nemzeti szellemben ennél fogva a közös, a nemzet összes tagjait jellemző vonások, azaz a nemzeti vonások domborodnak ki. Így történt ez a múltban és a jövőben még inkább fognak e jellemvonások megerősödni, mert az előbbi hatást a múlt kulturális értékeinek átélése erősíti. E kettős hatás okozza, hogy ámbár a *nemzeti* szellem csak az egyesek tudatában elevenedik meg, de mivel a nemzet tagjai között uralkodó kölcsönhatások tárgyilagos eredménye, azért benne a közös objektív jellemvonások, őseredeti magyar sajátságok fejlődnek ki. Ezek alapján létre jön a nemzeti gé-

niesz alkotása, a nemzeti kultúra: a megvalósult nemzeti értékrendszer, mint a nemzeti közösség alapja. A kultúra a fejlődés folyamán mind gazdagabbá válik és mind több egyén találja meg benne a maga legsajátosabb, személyiségének legmegfelelőbb működési területét.

A hasznosság értékétől ösztönzött egyén a nemzet gazdasági életében dolgozik teljes odaadással. Az igazság után kutató, az igazságért élő a nemzeti tudományban vagy általában a tudomány nemzeti vonatkozásaiban. A hatalom embere a nemzeti politikában. A szépért élő és azt élvező, a nemzeti művészetben. A szeretettől áthatott lélek a nemzeti közösségek kiépítésében. A vallásos a vallás nemzeti jelentésében és értelmében. De nemcsak az elemi, hanem az összetettebb lelki tevékenységek területein is, mint pl. a nevelési s művelődési érték megvalósításáért dolgozó ember is megtalálja a maga munkakörét a nemzetnevelés és nemzeti műveltség megteremtésében, és amikor a nemzeti eszme összes lehető értékei megvalósulnak, akkor előttünk áll a nemzeti szellem, s ennek alkotásokban tárgyiasított része: a magyarság kultúrája, amely bizonyosságot tesz a nemzeti géniusz teremtő erejéről. Szemünk előtt megjelenik a gazdag és hatalmas nemzet, a tudományos és művészi alkotásokkal dicsekedő nemzet. Szívünkhöz szói a nemzeti szeretetközösség eszméje. Áhítatunk tárgyai a nemzeti élet szentséges vonásai és a nemzet vallásos jelentősége. Érzületünket, egész lelkünket meg fogja a nemzeti eszme: *az erkölcsös, a szent és az őseredeti műveltséggel bíró magyarság eszméje.*

Mindezek az értékvágyak és teremtő törekvések azonban nem bonthatják meg a nemzet egységét. *Sőt* a jövőbeli végtelen lehetőségek teljes kibontakozása esetén csak úgy marad életképes a nemzet, ha a nemzet fiaiban *egységes életakarat* ébred föl. Minél változatosabb lesz az élet, minél nagyobbak az alkotások és többfelé ágazó a szenvedélyes értékmegvalósító törekvés, annál erőteljesebbnek, acélosabbnak, fegyelmezettebbnek kell lennie az egységre törekvő akaratnak, mert egység nélkül széthull minden, összetartás nélkül

nincs életerő, nincs szellemi élet. Az egység a nemzeti életnek alfája és ómegája.

A nemzeti eszme amaz örök s végtelen feladat elé állít bennünket, hogy megteremtsük először a [formai egységet az észszerűen megszervezett társadalomban és államban. Másodsor a tartalmi egységet: a tervszerű szellemi életben, a rendezett nemzeti tudásban, a módszeres alkotó munkában és a szellemi élet egymással összefüggő rendszereiben. Harmadszor az értékelés egységét: a nemzeti életfilozófiájával. És végül a mindezek felett végtelen messzeségben ott tündököl a nemzet mint szeretetközösség, mint a nemzeti eszme közösége, amikor az egységet a kölcsönös szeretet biztosítja. Ezt kívánja tőlünk az Isten országának eszményképe is. A nemzeti eszmének ezen teljes megvalósulása esetén beszélhetünk, istenes nemzetről.

A nemzeteszmenység az istenes nemzet dicsősége, Isten országának a magyar földön való megjelenésének eszményképe élteti és innen kapja ideális vallásos hajtóerőt, s teremtő ösztönzéseit. Látjuk e vallásunk sugallta képek nagyszerűségét, de megmaradunk a filozófiai téren és nem emelkedhetünk a nemzeti vallás régiójába, mert akkor megfosztanók magunkat a módszeres s rendszeres fejlődés egyik fontos fegyverétől, a kritikai vizsgálódásoktól.

Ez azonban nem zárja ki, hogy a vallásos érzés melegével ne fogadjuk be lelkünkbe a nemzeti eszmét és hitünkben ne nőjjenek oly bizonyosságok és ösztönzések, melyek a nemzeti hivatás érdekében való teljes odaadásunkat eredményezik.

A személyiség ugyanis önmagára hagyatva nagyon is érzi tehetetlenségét, szívéhez nőtt életfeladatát, célját csak azokkal együtt tudja elérni, kiknek lelkében ugyanazok az örök értékek égne. Ime itt a nemzet körében az egy és ugyanazon nemzeti szellemtől áthatottakban megtalálhatja azokat, kik minden erővel azon vannak, hogy a saját lelkükben élő igazi értékeket megvalósítsák, vagyis a nemzeti kultúrán dolgoznak, mert hiszen mindegyikükben ugyanaz a nemzeti eszme él. Minden személyiség az okvetlenül szükséges munkatársakat itt azért találja meg, mert azon értékek, amelyek munkára ösztönzik, közősek a nemzeti szellem alkotbeli sajátosságai

miatt és közösek a munka végzésének többi tényezői (a nyelv-érintkezés szokásai, a megértés, a rokonszenv, stb.) miatt is. Mindegyik személyiség itt a nemzet körében találja meg hivatásának az eszmeközösséget. Es ezek az összes hivatások vég-eredményében mind a nemzeti eszme szolgálatában állanak. *Mindezek miatt a nemzet tekinthető oly eszmeközösségnek, hol minden tag teljesítheti örök isteni hivatását.*

Ezen oknál fogva a nemzetnek a személyiségüknek öntudatra jutott tagjai azon lesznek, hogy a teremtő s értékes életet biztosító nemzeti eszme mindenkinek lelkében éreztessen eleven lendítő erejét. Ekkor minden lélek vallásos érzéseinek mélységét fogja növelni a nemzeti eszme megszentelő ereje s hivatásának öntudatát megszenteli azzal a gondolattal, hogy hivatásszerű munkájával a nemzet örök célját szolgálta. így fonódik össze a személyiség vallása a nemzeti eszmével.

De más oldalról tekintve is a nemzeti érzésű egyén vallásos aktusai a nemzeti szellem keretében folynak le. A vallásos s erkölcsi fejlődést előmozdító kölcsönhatás uralkodik a vallásos lélek és a nemzeti eszmének a végtelen felé irányuló törekvése között. Minél vallásosabb az egyesek lelke, annál diadalmasabban fog erről tanúskodni a nemzetnek örök értékű vallásos kultúrája és minél megszentelőbb ösztönzések indulnak ki a nemzeti eszméből, a nemzeti célokból, annál egyetemesebb és mélyebb lesz a vallásos érzés a nemzet fiaiban. S a nemzeti hivatás szentségéből származó ihletés nagyra fogja növeszteni a nemzet fiaiban a teremtő erőket és ez megint nagyszerű, örök jövőt biztosít a nemzetnek. Örökké fog élni az a nemzet, amelyik jövőjét az örökkévalóság szilárd fundamentumára helyezte rá. *Csak az örök érték megvalósítását célzó törekvés, nemes örök célok biztosíthatnak végtelen nagyságot, halhatatlanságot és örök dicsőséget a nemzetnek.*

A nemzeti eszménk is a végtelen, az örökkévaló felé mutat. Időtlen tartalmát kifejtteni van hivatva a *halhatatlan nemzeti teremtő szellem*. A személyiség alkotó munkájával a nemzeti szellem örökkévalóságában biztosít magának már itt a földön halhatatlanságot és örök dicsőséget.

Nem kell bővebben megokolni s részletezni, hogy véges értékű nemzeti cél, természetesen véges életet eredményezhet annak a népnek, amely ezt szem előtt tartja. Most csak azt akarjuk kiemelni, hogy ha örök dicsőséget óhajtunk, szent hivatásunkra, feladatunkra ráeszméltünk, kiválasztottságunkra s felsőbbségünkre jogot formáltunk, világhódító, megváltói eszméink vannak, akkor legyen meg bennünk a becsületes következetes gondolkozás merészsége is, hogy belássuk, hogy mindez csak a szellemiek terén a szellemi életnek, tehát elsősorban valláserkölcsei törvényeknek engedelmessé váljunk, ha hazaszeretetünk igazán nemessé válik, azaz csak azt kívánja magáénak, ami az örökkévaló előtt is megállja a helyét. A tiszta, nemes, fenkölt eszményi életnek megvan a maga ára, de ki ne fizetné meg azt szívesen, aki egyszer is látta az életnek kedvességét. Az istenes élet meglátszólag sok mindenről lemond, de az élet üdvösségét csak ez utón lehet elérni. Akiknek lelke előtt csak egyszer is, ha csak rövid életű sejtés alakjában is feltárult a vallásos élet misztikus teljessége, az többé mindennapi élményei között sem akarja nélkülözni. Még kevésbé tudja elszenvadni a vallás hiányát egész életét átfogó *s vezető* eszmék köréből.

Mi se tudunk és nem is akarunk lemondani a nemzeti szent célokról de semmiféle kalandos nemzeti vallás összehátolására nem vállalkozunk. Megismertük a *nemzeti* génusz fogalmát, de a tudományos módszer tisztasága érdekében tiltakozunk az ellen, hogy valaki azt misztikus értelemben fogja fel és mitológiai jellemvonásokkal ruházza fel. Szívünkbe zárjuk a nemzet isteni elhivatottságának hitét, és költőinkre s nemzeti prófétáinkra akarjuk bízni, hogy megteremtsék e hitnek szimbólumait.

Tanulmányunkban csak megerősíteni akarjuk a nemzeti eszméből kiinduló törekvések tiszta eszményi fejlődését a végtelen felé. Biztosítani akarjuk a nemzeti élet számára a Teremtő Ősforrással való kapcsolatot.

Az alkotó munka hatalmas energiakészletére, önfeláldozó kötelességteljesítésre van szükség, hogy hazánkat a süllyedésből és romlásból új, szebb életre keltse. A teremtő akarat meg-

fesztett figyelmére, minden egyéni érvényesülésről való lemondásra, *odaadó áldozatkész érületre* van szükség, hogy e felfordult, közös Istent és közös értéket nem tisztelő világban új egységet kovácsoljon össze. Teremtő eszmékre van szükség, hogy az uralkodó értékelési anarchia megszűnjön. Az Ósforrástól közvetlenül ihletett lángeszű vezetőkre, hogy az egyénieskedő rakoncátlankodás, törtető akarnokoskodás, féligazságokat, egyoldalú tanokat prérikáló álprófétáktól megszabaduljunk. Mindenkiben legyen meg az a *lelki erő*, hogy a teljes igazságért, az igaz szépségért és a legfőbb jóért tudjon küzdeni, legyen meg a *szereetet*, amely odaadó áldozatos életre képesíti és az a *tisztelet* mások iránt, amely egyedül tudja a szabadságot biztosítani és akkor a megszentelt műveltség is újból elfoglalhatja méltó helyét.

A nemzeti eszmének kifejtésénél is végeredményében a *Pauler-féle* három alaperény vezetett bennünket: a lelki erő, a szereetet, a tisztelet. Mindegyik megmutatja az utat a végtelen felé, az erő, a tisztelet és szereetet ösgegsége felé. Isten előtt mély tisztelettel kell meghajolnunk és észre kell vennünk, hogy amidőn a nemzeti kultúra megteremtéséért, azaz a nemes nemzeti értékek megvalósításán minden erővel, teljes odaadással dolgozunk, akkor az ő akaróját teljesítjük és amikor szeretetközösségben látjuk a nemzeti egységet megvalósítva, akkor vallásunk szellemében járunk el és amikor a nemzet minden tagjának nagyszerű fejlődési lehetőségét tiszteljük, akkor mélységes áhítattal s hódolattal hajolunk meg előtte, mert Isten lakozik mindenekben. Kifejlett nemzeti személyiségünk nemes teremtő munkájában és a személyiségek kölcsönhatásában jelenlévő nemzeti génuszban Ő akarja magát kinyilatkoztatni.

Vizsgálódásunk végső eredménye tehát az, hogy a *nemzeti eszme: a művelt, teremtő szellemű, egységes magyarság eszméje* és ez az eszme a nemzeti minden tagjától a *magyar génusz odaadó hűséges szolgálását* követeli.

Ezzel megismertük a nemzeti eszme jelentőségét és vele együtt nemzetünk iránt teljesítendő kötelességeinket.

A nemzeti génusz szolgálatában állunk, ha mi a nemzeti szellem eszményi követelése szerint élünk, tehát tettek és te-

remtő alkotásokkal az értékesebb, a tökéletesebb nemzeti élet kialakulásán fáradozzunk. Ha így él az egyén, akkor lelkét nem az önző én vezeti, hanem a nemzetnek igazi érdeke. Ekkor a vezérlő nemzeti szellem az ura lelkének, csak neki engedelmeskedik.

Ily életnek titka, mint még látni fogjuk, *az alkotó haza” szeretetből* magyarázható, amely értékesebbnek, tökéletesebbnek akarja hazáját látni, mint amilyen mostan. Ilyen volt Széchenyi hazaszeretete is és azért tudott ő fáradhatlan odaadással dolgozni hazájának felvirágoztatásán. Azonosította magát nemzetének igazi életfeladataival és lankadatlan buzgósággal munkálkodott azok megoldásán. Önfeláldozó szeretetében megfeledezett magáról, hanem csak a nemzetnek vezérlő szelleme töltötte be lelkét és annak ösztönzése, sugallata szerint élt.

Jegyzet. Érdekes felemlíteni, hogy vizsgálódásunk többi eredménye is megegyezik Széchenyi felfogásával, ő azt tartja, hogy az embert két erő vezeti: a teremtő ösztönzés és a mindenben diadalmaskodó haszonvágy. De ez a haszonvágy szerinte nem a közönséges hasznot keresi, hanem nemes célú és a nemzet számára a hasznost kívánja megvalósítani, a köz javát előmozdítani. Tehát tulajdonképpen értékgyőről van itt szó. Széchenyi e kifejezést csak azért nem használta, mert akkor még e fogalom nem volt általánosan ismeretes. Hogy az egységnek, összetartásnak, meg a nemes nemzeti szellemnek mily apostola, azt mindenki láthatja, ha csak egy kicsit is beletekint munkájába. De az eszmeközösség sem volt előtte ismeretlen, mert így kiált föl: „Ne tagadjuk végre magunktól meg azon eddig soha nem ismert édeni kéjérzést: „*Egy lelkű, egy testű család*ságba, *egy cél, egy vágy után törekvő nemzetségbe formunk egybe*”.*)

VI. A magyarság hivatása.

1. A nemzeti élet főerénye.

Spranger szerint*) a személyiség etikájának főtörvénye a következő: „Légy a lehető legkülönb, amennyire csak a személyes értéket megvalósító képességed és a nemzeti etika követelményeinek határa között lehetsz és lenned is kell”. E törvény figyelembe veszi tehát, hogy minden személyiség képessége lelki alkatának sajátossága miatt bizonyos véges ha-

*) Hunnia, 20. I. S. 236. 1.

*) Lásd i. m. 316. 1.

tárok között mozog. Az egyén fejlődése hamarosan megszűnik a véges emberi lét miatt is.

A nemzeti szellem fejlődése elé azonban ily szűk határt nem lehet szabni. A nemzeti kultúrában összegeződik a múlt munkájának eredménye és az új nemzedék ott folytatja a munkát, ahol elődei abbahagyták. A sokféle egyéniség biztosítja a különböző értéket megvalósító képességeket és így a nemzetben együtt van az értékes munkaerőknek az a sokasága, amely a legváltozatosabb, legsokoldalúbb erőket és tényezőket működtetheti a fejlődés érdekében. Ezenkívül még azt is kívánjuk, hogy mindegyik személyiséget ugyanegy nemzeti eszme és nemzeti szellem hassa át. Ennek következtében minden tagot elsősorban a közös nemzeti értéket megvalósító ösztönzés fogja tevékenységre serkenteni és közös erővel dolgoznak majd az egységes cél érdekében. Es amikor ilyen módon egy eszmeközösségben, közös művön munkálkodnak, akkor az eredmény hatványozódik és valóban beláthatatlan fejlődési lehetőségek tárulnak a nemzet elé. Eszünkbe jut Jézus parancsa: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!” Most már nem hangzik hallatlanul merésznek az ő követelése. Azt mondja: „legyetek”. Igen, közös erővel lehet csak e szent célt elérni. „A véges csak úgy tudja a végtelent utánozni, hogy végtelenül különfélévé válik”, mondja az egyik filozófus.*) A nemzet tagjainak egymástól eltérő tulajdonságaiban bírja tehát azon feltételt, hogy isteni kötelességét mind teljesebben valósítsa meg. Ebből a szempontból is látjuk, hogy mindenkit meg kell becsülnünk a nemzeti hivatás érdekében teljesíthető szolgálata miatt. Hisz épen azért, mert mindenki más és más lelkialkatú, azért azok egymást kiegészítik és hozzájárulnak a lét teljességéhez.

A szent cél elérésének föltételei a nemzeti eszme követelte három erény. Első a lelkierő.

A nemzeti értéket minden erővel meg kell valósítani. A második a tisztelet. Minden egyént, mint egy lehető érték hordozóját és megvalósítóját tisztelnünk kell. Es a harmadik a szeretet, amely meg tudja teremteni az együttműködés, együtt-

*) *Boutroux*, A tudomány és a vallás, 1914¹. 423. 1.

élés igazi alapját: a nemzeti eszmeközösséget. Ha most mind-egyik erényt megvizsgáljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy közös mozzanatot tartalmaznak, amelyet érdemes külön kiemelni és hangsúlyozni. A lelkierő csak akkor működhetik eredményesen, ha *kitartó*. A tisztelet *folyton megújuló* legyen, a szeretet *folytonos*. Mind e három erénynek közös mozzanatát a *hűség* szóval jelölhetjük.

Mihez kell hűnek maradni?

A nemzeti eszméhez! A magyarsághoz! Látja ezt Széchenyi is midőn kijelenti: „A jövendő alapja a nemzetiség biztosítása, *nemesb kifejtése*”. (Kelet népe 15. 1.) Tehát nem a múltó, divatos nemzeti ideológiákhoz való hűségre gondol itt Széchenyi, nem a különböző nemzeti pártok és szeszélyesen váltakozó nemzeti követelményekre, hanem arra, hogy mindig csak az összesen uralkodó, egyedül érvényes igazi, nemes nemzeti szellemhez: a *magyar génuszhoz kell hűséggel ragaszkodnunk* és ennek kell elsősorban engedelmességnünk. Sőt a hűségnek azért van jelentősége, mert mint a Stádiumban (106 l.) írja: „*A nemzetiség csudákat művelhet, mert ahol egy szív, egy nyelv, egy cél köti össze a lakosokat, ott tüstént megjelenik a közszabadság, a számnélküli kelleme, bájak, erények dicső seregével*”. Széchenyi írásaiból kiérezzük, hogy amidőn a nemzetiség nemesebb kifejtéséről szól, akkor közel jár ahhoz az *eszméhez*, amelyet mi a nemzeti géniusszal jelöltünk, mert mindig a nemzeti szellem eszménye vezette. Mindig azt kutatta, *milyennek kell lennie a nemzeti életnek. Látja a hűtlenség átkát is*. „A magához hűtlen nemzet elcsenevészve, elorsvasztva saját maga tapossa el a felemelkedés csíráját”. (Eszmetöredék 10.) Ellenben a hűség biztosítja „*az isteni műnek*” létrehozását, a nemzeti együttműködés csodálatos alkotásait, „*az egyének üdvösségét*”, „*a nemzet feldicsőítését*”. Széchenyi azt is kiemeli, hogy a nemzet az emberiség iránt való kötelességét akkor teljesíti legjobban, ha minél magyarabb, minél hűségesebben marad minden tevékenységével a magyarság eszméjének kifejtése körében. Szerinte a nemzet életfeladata a magyar lélek összes szépségét, jóságát s igazságát napfényre hozni és az emberiséget gazdagítani egy sajátos töröl metszett magyar műveltséggel, a világ szellemi kincseit gyarapítani,

tősgyökeres magyarságú teremő alkotásokkal hozzájárulni az emberiség feldicsőítéséhez.

Ámbár Széchenyinek ide vonatkozó gondolatait sokszor idézték, mégis sajnos, legtöbbször nem e végső helyes célt tartják szem előtt, nem a mind értékeőbb nemzeti élet megteremtésén fáradoznak, hanem csak azt, amelyet a maguk önző érdeke és elfogultsága sugall. Hogy ezzel csak a nemzeti élet fejlődését hátráltatják, annak sülyedését idézik elő, azt nagyon meg kellene gondolni az egyes pártok különbözö fanatikusainak.

2. Az alkotó hazaszeretet.

Széchenyi felfogása szerint az értékeőbb, a tökéletebb nemzeti életnek megteremtésével egy „*isteni műnek*” létrehozásán fáradozunk és ezzel teljesítjük a nemzetnek hivatását e földön. Kérdés már most az, hogy honnan merítjük a rendkívüli erőket ez egyénfeletti cél elérésére? vajjon egyáltalában józan dolog-e a rajongásból megszületett eszméket reális célkitűzésnek venni, vagy okosabb talán csak a szürke élet kis feladatainak körében maradni és a nagy és a diadalmas nemzeti életnek problémáival nem törődni?

Mindezekre a kérdésekre választ kapunk, ha Széchenyi *életét* összehasonlítjuk Pál apostolével. Ha elemezzük mindkét életnek sajátosságát, akkor azt találjuk, hogy mindkettő az egész életen keresztül egy nemes és szent célt szenvedélyes odaadással szolgált. Lankadatlan munkakészségük, megingathatlan hűségük és folyton megújuló teremőerejük két forrásból ered: a géniuszukba való hitéből és a géniuszuk iránt való szeretetből. Mindkettő *hisz* abban, hogy munkásságuknak meg van az isteni célja és értelme, mindkettő *szenvedélyes szeretettel* ragaszkodik az értékeőbb és tökéletebb közösségi élet eszméjéhez: a géniuszához és teljes odaadással neki szolgál, hogy minél előbb ismerje el mindenki uralmát, mert bizonyosak abban, hogy akkor legvérmesebb reményük is teljesülni fog.

Vizsgáljuk meg először is e szeretetből fakadó erőforrást.

Saulust bántotta, hogy sem ő, sem nemzete nem tartja

meg a törvényt. Fölismerete, hogy hiába mondja az erkölcsi parancs, hogy ezt vagy amazt kell tenni, még sem engedelmeskedik neki. őszintén bevallja: „Nem a jót cselekszem, amelyet akarok, hanem a gonoszt, amelyet nem akarok”. A törvény ismerete őt ebből a helyzetéből nem menti ki, mert ép „a törvény által vagyom a bűn ismerete”, és bizony bevallja, „mindnyájan vétkeztek”. (Rom. 2, 20, 23.) Bűnösségének tudata miatt fájdalmasan felkiált: „Óh én nyomorult ember! Kicsoda szabadít meg engemet e bűn karjaiból?” És kétségbeesésétől megmenti a Damaszkusz úti élménye. Saulusból Pál lesz, aki hálás szívvel leborul, mert boldog bizonyossággal érzi, hogy Jézus Krisztus által megigazult (7. 24, 25) ingyen Isten kegyelméből az ő váltsága által. (3, 24.) De Krisztus szerinte a hívők közösségének a feje, tehát a géniusza. Ot szereti teljes lelkével és diadalmas örömmel hirdeti, hogy nincsen „immár semmi kárhoytatásuk azoknak, akik Jézus Krisztusban vannak”, (vagyis e hívők közösségének eszményi sugallata szerint élnek, mert ők „nem a test szerint járnak, hanem a közösség eszményi szelleme szerint. Ugyanis a Jézus Krisztusban való élet lelkének törvénye (vagyis a közösség vezérlő szellemének, géniuszának törvénye) megszabadított engem a bűn és a halál törvényétől”. „Mert ami törvénynek” (erkölcsi parancsnak) „lehetetlen volt, mivel hogy erőtlén volt” a test (8,12,3) és a közösség meglévő romlott szelleme miatt, az lehetséges volt a géniusz hatása alatt, mert „Istennek szerelme kitöltetett a mi szívünkben a Szentlélek (a közösség géniuszának sugallata) által és *mindeneken felettébb diadal-maskodunk az által, aki minket szeretett*”. (8,37.)

Íme megismertük Pál apostol szenvedélyes odaadásának erőforrását. Krisztusi élménye megláttatta vele milyenek kell lenni vezérlő szellemének, s hogy az igazi hívő közösségnek feje is csak Krisztus lehet. Az ő szentséges személyiségének varázsa alá kerül, hisz az ő megváltói hivatásában szenvedélyes szeretettel vallja a maga urának. Mindezekért életét az ő szolgálatának szenteli. Csak neki engedelmeskedik. E hívő közösség iránt való szeretete átalakítja egész lényét.

A szelleme az övé is, ő most a Krisztusban van és „*Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az, a régiek*

elmúltak, íme újjá lett minden". (2. Kor. 5, 17.) Ez új, szabad és teremtő élet nagyszerűsége betölti egész lelkét és azért teljes odaadással azon van, hogy mindenki belássa ezt az *üdvösséget biztosító* igazságot. Szereti e hívő közösséget is lelkének e hónát és ez a honszeretete arra hajtja, hogy az egész világon teremtsen ilyen közösségeket, amelyeknek géniusza a Krisztus.

Széchenyi is sokat szenvedett a nemzeti élet hátramaradása és az erkölcsi parancsok hatástalansága miatt. Bántotta őt „a nemzeti élet elaljasodása”. De vergődéséből kiemelte őt az az élménye, hogy megérezte *milyennek kell lennie a nemzeti életnek! A nemzeti szellem eszményének, a géniusznak szépséges varázsa alá került. Ezt szerette meg most teljes lélekkel.* A reménytelenségből megszabadította az a *hit*, hogy a nemzet külön lehet, mint a milyen most. *Széchenyiben* nemcsak az a bizonyosság élt, hogy a nemzetnek még van hivatása, hanem hogy „a nemzetiség géniusza a legmagasabbra emelheti az embert az Istenség ideáljához”. Ezen és a többi meglátása hajtotta előre. És ez intuícióihoz fűződő élményei olyan erővel teljesek és oly mélyek, hogy nem tud vesztég maradni. Az „a kimondhatatlan vágy”, hogy „Magyarország kifejléséhez”, „a magyar nemzet feldicsőítéséhez” (Kelet népe 19.) munkájával hozzájáruljon, végre is arra készíti, hogy teljesen a nemzeti élet eszményeinek szolgálatába álljon. És ez élmények hatására lett *Széchenyiből* a vidám és mulató életű huszárkapitányból a *legnagyobb magyar*.

Széchenyi tehát a mi Pál apostolunk.

Széchenyi hazaszeretete az értékesebb nemzeti élet megteremtéséért küzd és ekkor megsejti alkotó hazaszeretetének vallásos értelmét. Megérzi, hogy „a nemes vért nem is melegítheti semmi sem edesebben, mintha a sorstól nyert helyzetben tehetsége szerint járul hazája s ezzel a mindenség tökéletesítéséhez. Ezzel felelhet meg az ember legjobban titokteli földi életének”. (Hitel). Mint látjuk *Széchenyi* ugyan kisebb közösségben dolgozik teljes odaadással azon, hogy a közösség élete tökéletesebb legyen, vagyis hogy a közösség szelleme értékesebb, a nemzeti géniusz követelményének megfelelőbb legyen, de azért ekkor is megérzi, hogy földi

rendeltetésének eleget tesz és megtapasztalja ugyanazt a lelki kielégítést, amit Pál apostol *érez*t a maga géniusának szolgálása közben.

Írásai kifejezik még azt a tapasztalatot is, hogy a nemzeti génius eszményi követelése képes úgy megihletni az egyént és ez ihletés oly hatalmas irányító erőknél, oly munkaképességnek lehet a forrása, oly szenvedélyes alkotó vágyának a szülője, hogy az egész élet minden szaka annak hatása alatt áll és éppen úgy eldönti az életnek a sorsát, mint ahogy Pál apostolét a krisztusi élmény. Mert mindketten hitük szerint szenvedélyes odaadással *„egy isteni mű”* létrehozásán fáradoznak és a *géniuszuk iránt való forró szeretettel eltelve azonosítják magukat az ő követelésével, magukévá teszik a szellemét és ez hatalmas erejével fölemeli az ő gyarló énjük fölé a géniuszuk színvonalára és ez képesíti olyan alkotó munkára, szívós kitartásra és olyan erőfeszítésre*, amelyről előbb álmodni sem mertek.

Pál apostol Jézust, a hívők közösségének géniusát szerette és e szeretete által munkása lett az Istenországának. Vallásos tapasztalatában és elragadtatásában átérezte misztikus teljességét, tevékenységében annak ösztönző, ihlető erejét, és üdvösséget biztosító voltát.

Széchenyi hazaszeretete misztikus mélységű, mert az értékesebb nemzeti élet szeretetét jelentette és e szeretete által a nemzeti génius korlátain belül megnyilatkozó isteninek hatása alá kerül. Csodálatos munkás életének, ihletésének forrása, odaadó, lankadatlan kitartásának kútfeje szintén ebben a génius iránt való szeretetben és a benne való hitben, tehát a *„szeretet által munkálkodó hitben”* (Gál, 6, 5.) keresendő.

A kis és gyarló éntől való megszabadulás, az önzésből eredhető bűnöktől való megváltás, a léleknek fölemelkedése a génius színvonalára ennek a misztikus hitnek és szeretetnek eredménye.

Végbe megy ez a folyamat, ha valamely közösség szellemének tökéletesítésén dolgozunk, vagyis a génius uralkodásáért fáradozva, isteni művön dolgozunk és a felébredő szeretet a génius sugallata alá kerül. Az ekkor átértett üdvbizo-

nyosság és az abból fakadó diadalmas életnek ereje magyarázza azokat a vérmes reményeket, azt a hitet, amit mindketten munkájukhoz fűztek. Az egyik maga előtt látta a láthatatlan egyetemes szentegyházban Isten országának dicsőségét, a másik meg azt, hogy „a nemzetiség géniusza a legmagasabbra emelheti az embert az Istenség ideáljához”. (Stadium 106. 1.) Az egyik a hitét és a hívők közösségért való odaadó életnek megváltó és üdvözítő voltát bele tudta sugallni az emberek szívébe és megszületett az egyház. S most már e hatalmas intézmény, évezredekken keresztül irányítja az emberek sorsát. A másinak hite felrázta ugyan egy időre a nemzetet és a magyarság legdicsőbb korszakának lett előidézője, de magyar sors megpróbáltatásai között az apostolának hite megrendült és ennek következtében a hitnek hatása is a nemzetben megingott.

Ezért e hit még nem fejtette ki azt az újjáteremtő új és szebb életet biztosító erejét, amelyre képes. Engedjük tehát magunkra hatni a nemzeti géniusz iránt való szeretetből és hitből származó erőket. Ismerjük meg *Széchenyi hitvallását és evangéliumát*, amely erőforrásból táplálkozott misztikus hazaszeretete, fáradhatatlan munkaereje és önfeláldozó élete, magasabb isteni elhivatásának tudata és szilárd kötelességzete.

3. A nemzet jövőjébe vetett hit.

Telítsük lelkünket Széchenyi műveiből felénk áradó szellemével, hogy bennünket is úgy ihlessen meg a nemzeti géniusz, mint őt. Hallgassuk meg az értékeesebb, a tökéletesebb nemzeti életet sürgető szavait. És ha géniuszának varázsa alá tudunk kerülni, kibontakozik előttünk igéinek mély értelme, misztikus erejük és a kapott ösztönzések szerint ekképen szólunk:

„Légy hű magyar géniuszodhoz nemzetem! Csak géniuszod sugallatát kövesd! Fejtsd ki lelked tartalmát! Esmélj arra, hogy lelkedben végtelen dicső világok csírái szunnyadnak! Gondold meg, hogy együttesen, közös erővel dolgozod a jobb jövőért! Hiszen közösek voltak a múltban a szenvedések és közösek lesznek a jövőben az örömök. Gyürkőzz tehát neki a közös munkának!

Eddig még nem tudtuk: mi lakozik bennünk, de már pirkad a szebb hajnal és életre ébrednek győzedelmes erőink.

Nincs a világnak olyan alkotása, amelynél értékesebbet nem lehetne itt teremteni!

Nincsen oly nagyság, amelyre nem volnánk érdemesek! Nincsen olyan dicsőség, amit nem vívhatnánk ki magunknak, nincsen oly üdvösség, amit nem nyerhetnénk el!

Szakítsuk szét a szabad fejlődést megakadályozó bilincseket, távolítsuk el a haladás útjából a torlaszokat, hogy a magyar géniusz kifejtse belső tartalmát a bámuló világnak!

Idáig csak tengődtünk, még nem ismertük magunkat. Nem tudtuk, hogy mik vagyunk. Ellenségeink gúnyolódtak fölöttünk. A sors kegyetlen ostorcsapásait elszenvedtük. De most már elég volt!

Lelkünk erősebb minden hatalomnál! Az akadályokat felrobbanthatja és az ellenséget megtanítja tiszteletre! Sorsának ő maga lesz a kovácsa!

Határtalan a mi lelkünk alkotó ereje és képessége!

A magyar géniusz jogot fog szerezni munkájával az örökkévalóságra a halhatatlanságra és amikor a magyar kötelességét teljesíti, e világot jobba, szebbé teszi!

Nem rajongás ez, nem ábrándozás, hanem józan megfontolt célkitűzés. Megvalósítása elsősorban a *magyar jövőbe vetett hitünk* erősségétől, tisztaságától függ.

Hitünk ereje megszentelte a magyar „Hiszekegyet”. Minden igaz magyar hisz a magyar igazság diadalában, Magyarország feltámadásában. *Hisszük*, hogy nagy és szent hivatása van még a magyarnak, ezeréves országának vérrel áztatott földjén!

Hisszük, hogy a magyar lélekben pazar gazdagságú értékek szunnyadnak, *hisszük*, hogy eljön az az idő, amikor teremő munkánk alkotásai a magyar műveltség felsőbbségét fogják bizonyítani, amikor nemzeti géniuszunk önkéntes hódolatra készíti az egész világot és a magyar név dicsőségének tettének híre a világ legszélső zugába is el fog hatolni és örök halhatatlanságot fog biztosítani nemzetünknek.

Hisszük, hogy eljön az az idő, amikor a magyar fog a

világ felfelészárnyaló fejlődésének élén előre törni és hogy itt, ebben az országban teremjük meg azt a fejlődést előmozdító környezetet, amelynek segítségével a magasabb emberi típust, a mainál tökéletesebb embert, az igazán nemes embert először itt sikerül kialakítani.

Hisszük, hogy ez ország lesz a lángeszű embereknek, a jóknak és igazaknak szépséges országa, hogy ez országban tudjuk majd biztosítani azt, hogy minden személyiség a maga eszményi típusát elérheti és mert támogatni fog bennünket az Isten hatalmas ereje a nemzeti géniusz szolgálata közben és ő fogja biztosítani azt, hogy a nemzeti géniusz teljesíteni fogja rendeltetését e földön.

Hisszük, hogy

... a nemzet Isten képe lesz;
Nemes, nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkőző.*)

Ez a mi hitünk!

Kérdés: *van-e értelme e hitnek?*

Van. Mert mint láttuk, minden erős hit, a jövő fejlődést döntő módon irányítja. A keresztyén vallás hozta létre a középkort. A protestantizmus hite az újkori fejlődésnek volt egyik leghatalmasabb mozgatója. *A magyar géniusz hivatásába vetett hit megeremti a nemzeti géniusz sugallata alatt álló embereket, tehát azokat, kik önző s gyarló énüket levetik, kik azt mondhatják magukról „élek pedig nem én, hanem él bennem a nemzeti géniusz, ki vezet engemet az igazság, a jószág és a szépség ösvényén, úgy, hogy minden gondolatom, tettem és alkotásom az Isten dicsőségét szolgáló nemzet kialakulását célozza”.*

Van-e alapja e hitnek?

Van. Mert aki csak kissé körülnéz a magyar nemzet körében, csodálkozva veszi észre, mily őseredeti tehetségek szunnyadoznak a magyar lélekben, amelyek csak

*) *Vörösmarty*, Honszeretet című költeménye.

arra várnak, hogy kiműveltessenek! Mily alkotó erők vannak elrejtve, csak a munkára ösztönző indítékok hiányoznak! Mily lelkes erő van bennünk, csak még nem hevíti a haladás szeretete! Mily függetlenségérzés, szabadságvágy hatja át, csak még nem tudatosak előtte azok a láncok, amelyek nemesebb énjét lekötve tartják! Mily önfeláldozó szeretet és tisztelettel teljes áhítatos érzések is lakoznak benne, de még nem ismerte föl géniuszát, vezérlő szellemét, amely ez érzések méltó tárgyát megmutatná! Legnagyobb azonban a hazaszeretete és nemzeti érzése és ha e nemzetfenntartó erőket a nemzeti géniusz megihletné, akkor valóban az alkotó hazaszeretetben megvan az az erő, amely nemzetünk jövőjébe vetett hitet igazolná!

Igazán csodálatos a magyar léleknek végtelen gazdagsága!

Ha végigjáród a kis vidéki városokat és falvakat és magad előtt látod a hétköznapi foglalkozás és szürke környezetben elvarázsolt hősöket, nagy embereket és öntudatlan lángelméket, szeretnéd ez átkozott varázst e lenyűgöző kishitúséget eltávolítani és felszabadítani e nagyszerű dicsőséges életre hivatott lelkeket.

Látod, hogy ezt nevelni kellene, amazt önmegismerésre vezetni. A harmadiknak méltó feladatot adni. A negyediknek hitet és így tovább. De mindegyiket kellene saját értékének és a nemzeti életben meghatározott nagyszerű hivatásának öntudatára ébreszteni és ebből folyó kötelességének felismerésére és kitaró alkotó munkára szoktatni.

Látod, hogy itt a lelkekben vannak elrejtve nagyszerű képességek és erők, úgy érzed, hogy minden városka egy kis Athén vagy Róma lehetne, csak géniuszát kellene öntudatra ébreszteni.

Szeretnéd oda kiáltani, Széchenyivel együtt: *„Az istenért fogjatok már hozzá a munkához! Eszméljétek magatokra! Merjétek nagyot!”*

Kezdjétek már feltörni a magyar ugart!

Jöjjetek eszmehirdetők, próféták, írók, hintsétek el a magot a szűz televénybe! Jöjjetek nemzetművelők, műveljétek e termő talajt, hogy gazdag termés és bőséges áldás legyen munkátok eredménye. Jöjjetek mindnyájan, kik fel tudjátok ébreszteni

a szunnyadó energiákat, életre hívni az új csírákat, ápolni, melegíteni, sugározni a növekedő életet és megtermékenyíteni a szomjas kinyik viráglelkeket!

Jöjjetek *ti* nemzetnevelők, ti a nemzetet új életre keltő Széchenyiek, mert elérkezett az időknék teljessége. Mert nagy dologról van szó, hiszen évezredek mulasztást kell pótolni. Nemzeti génuszunk tettei és alkotásai mutassék meg már a világnak, mi a magyar!

Van-e hitnek *gyökere*?

Van. Mert csak azt kívánja, azt sürgeti, hogy minden magyar ember úgy éljen, mint azt magyar lelki-alkata meghatározza és jobbik énje sugallja, hogy ott dolgozzon, ahol legotthonosabb és azért, amire szívének legmélyebb értékvágya hajtja, amire őt legbenső lényegével összeforrt nemzeti szelleme serkenti. Arról van szó, hogy minden magyar kivirágoztassa a lelkében rejlő csírákat és éltető gyümölcsöt teremjen. Van-e személyiség ki ne tenné magáévá e teljesebb életet ígérő célt? S van-e lélek, amelyik ne dolgoznék oly eszmeközösség megteremtésén, hol személyiségének minden fejlődés feltétele biztosítva lesz, hol a nemzeti génusz sugallatából új ihletet nyervén, képes lesz megbirkózni létének legnehezebb feladatával?

Van-e azonban e hitnek *jogosultsága*? Van.

Mert a magyar jövő a legváltozatosabb lehetőségektől terhes. Jogunk van olyan lehetőségekben hinni, amely eszményeinknek legjobban megfelel, mert e hit által keletkezett lelki meghatározottság biztosítja már az eszmények megközelítése felé való haladást.

A magyar eszmébe vetett hit együtt jár a magyar szellemi értékek maradátságába vetett hittel és ez a hit az alkotó munkánk nyugodt folytonosságát elősegíti. Istenben való hit és bizalom erőt ad a munkában való kitaráshoz és állhatatossághoz, már pedig e kettő a munka sikerének egyik legfontosabb feltétele. Megnyugtatja a lelket, hogy törekvése nem hiába való és eltölti azzal az édes tudattal, hogy fáradozása sikert fog aratni.

Időszerű-e e hit?

A kishitűek rá fognak mutatni fájdalmasan megcsönkített hazánkra. Keserű gúnnyal fogják kérdezni, most hiszitek, hogy hazánk még dicső és nagy lesz, mikor a történelem folyamán még sohasem sülyedt le ily mélyen? Kifosztottak, kiraboltak és ti most jöttök elő nagy terveitekkel, vérmes reményeitekkel? Örülünk, hogy szegényes paraszti módon élhetünk és valahogy áttengődhajjuk a jövőendő keserves éveit. Ne ábrándozzatok, hanem nézzétek a sötét jelent, a vigasztalan jövőt. Nem lehet itt semmit sem csinálni, csak túrni, lemondani és belenyugodni a sors kérlelhetetlen csapásába . . .

Nem! Ezt a jövőt nem fogadhatjuk el! Hát nem tudjátok ti józan álbölcsek, hogy az ember eszményekkel, hittel és reménnyel táplálkodik és a melyik ember a haladásba vetett hitét, a jobb jövőbe bízó reményét elveszítette, az elveszítette élet és munkakedvét és a lemondás, a balsorsba való belenyugvás csak siettet halálát.

Nem! Ez a bölcsesség csak fáradt öregek hitnélküli bölcsesége, de nem lehet az élettől duzzadó hívő ifjak s tette vágyó férfiak életfelfogása. Nekünk önerőnkbe vetett bizalomra van szükségünk, hogy merjünk neki vágni a jövőnek. Nagy életcélokra, melyek a legerőteljesebb erőmegfeszítésre tudnak bennünket ösztönözni. Ragyogó eszmékre, amelyek fényessége a jövő útját megvilágítja. Merész gondolatokra, amelyek bátorságunkat próbára teszik. Főlemelő érzésekre, hogy a lenyűgöző kétségbeeséstől megszabaduljunk. Feloldó indulatokra, hogy a csüggesztő, megbénító gondolatokat lerázzuk. A „csak azért is” érzületre, hogy dacosan küzd-hessünk a feltornyosuló akadályokkal. Es mindenek felett diadalmos hitre, amely felujjong a nagy nehézségek, a sorscsapások láttára, mert felismeri bennük Istennek nevelő szándékát és belénk vetett nagy bizalmát, mert ő bizonyos benne, hogy megbirkózunk a nagy akadályokkal. Érzi, hogy így akar edzeni bennünket, hogy annál jobban szolgálhassuk az Ő célját a régi nagy Magyarország határain belül megteremtini az Istenországát.

És ha valakiben nincs meg az az erő, amelyet e hit köve-

tel, akkor nézzen körül. Már Széchenyi megtanított arra,*) hogy a kedvezőtlen körülmények nem akadályai az előrehaladásnak. Mert soha sem a természeti bőség, a gazdagság és a jólét volt a haladás hajtó ereje, hanem a szükség, a hiányérzet, amely párosult önbizalommal és lankadatlan kitartó munkaerővel. Nem a mindenben dúslakodó déli vidékeken lakó népek vezetnek a műveltségben, hanem az északiak. Nyomorúságos helyzetünk tehát nem ad okot csüggedésre. A sors csapásai szükségesek hozzá, hogy a kemény magyar lélekből teremtő szikrák pattanjanak ki és kialakuljon a kitartó alkotó munkához megkívánt érzület.

Beszélnünk kell e hitnek *igazságáról* is. Félreértések elkerülése végett ismételten határozottan kiemeljük, hogy nem új magyar vallásról van szó, hanem arról, hogy a különböző történeti egyházak keretében a magyar idealizmus sajátos követelményeit, megvalósításának módozatait és feltételeit figyelembe vegyük.

A magyar eszményiség végső célját szintén az Isten országának eszméje fejezi ki. Bizonyos az is, hogy az Isten országának a magyarság körében történő megvalósulása épúgy a magyar géniusz műve lesz, mint ahogy a magyar személységnek istentisztelete a magyar szellemtől át van hatva.

A magyar hit lényege az az éltető bizonyosság, hogy akkor, amikor a magyar géniusz sugallatát követjük, akkor Isten országának megvalósításán dolgozunk és azért az evangélium szavai szerint bízhatunk Istenben, hogy a többi mind megadja nekünk, az ő hatalma és kegyelme velünk van. (Máté 6. 33.)

A magyarság jövőjébe vetett hit igazsága, tehát végső következményeiben a keresztyén vallás igazságával él és bukik. Csak arról kell ezen belül gondoskodnunk, hogy a magyar vonatkozásokat öntudatosan és tervszerűen kidolgozzuk és ezzel a jelen és jövő nemzeti élet nemes és eszményi törekvéseinek megszentelését elősegítsük. Nagyon kívánatos még az is, hogy az egyházak végiggondolják és soha szem elől ne tévesszék azt, hogy az egyén megnevesedése csak annak a

*) Lásd a Világ című munkájában a Caszinőről szóló fejezetét.

közösség életének tökéletesítésével karöltve történhetik, amelyben él.

Az egyénnek legfontosabb közössége pedig a nemzet, azért tehát a nemzeti szellem nemességéről, a nemzet jövőjébe vetett hitről és az abból fakadó erőkről való gondoskodás a lelkek üdvéről való gondoskodást jelenti. Mert egyes emberek megszentelődése lehetséges, ha ezek mély vallásos kedélyűek. *De a nagy tömegek megszentelődési folyamata a nemzeti életcélok és eszközök megszentelődésétől függnék. Ápolja tehát minden egyház a magyar idealizmust, a magyar hitet, hirdesse a magyarság evangéliumát és legyen azon, hogy a magyar művelődési törekvésekkel ne csak összhangban maradjon, de haladásának lendítő erejévé váljék.* A nemzet teremtő fejlődése, megszentelődése a magyar géniusz sugallata szerint történő alkotó munka nélkül meg nem történhetik. *Legyen minden vallás ez alkotó munka leghathatósabb rugója és a magyar géniusz sugallatának tolmácsolója s ekkor a nemzeti munkaközösség egyik legerőteljesebb eszköze lesz a vallás céljának elérésében is.*

Végűi ki kell emelni azt, hogy e hitben is lakoznak azok a *misztikus erők*, amelyek nélkül e hit nem lehet az új magyar életnek lendítőereje, a megújulás előidézője, a teremtő életnek csirázttatója. Egyéni gyarlóságunk miatt legtöbbnyire hitünk is gyenge. Nem merjük hinni, hogy Istennek munkatársai vagyunk és az Ő ereje velünk van. E kishitűség azonban eltűnik, ha olyan közösségnek vagyunk a tagjai, amely halhatatlan lehet és ebben másokkal együtt közös erővel dolgozunk örök értékek megvalósításán. Ily közösség a nemzet. A kis erők összegeződnek, a gyenge hitek megerősödnek és a bizalom megnövekedik. Már egyéni életünkbe is beleáramlik a Teremtő szellem és oly műveket alkotunk, amelyekre előbb még gondolni sem mertünk. Hát még a nemzeti közösségben, mily teremtő erők szökkennek elő és micsoda hatalmas alkotáásokra képesítenek, úgy, hogy a nemzet mint Isten munkatársa, a maga hatalmas valóságában áll előttünk. A teremtő erőknek ez a hatványozása, a bizalomnak e fokozása a hitnek még alvó csiráit is felpattantja és az Ő jelenlétének és támo-

gátásának ősbizonyossága éi a lelkekben. *És e közösségi életből fakadó bizonyosságból születnek meg azon misztikus erők, amelyek csodálatos eredményeiről az apostolok, a hősök, a hitvallók, a hívők serege beszél.*

A hívő nemzetnek alkotó munkája, nemes kultúrája az istentisztelete. A tudományban, a művészetben, az állami, a jogi és szociális intézményekben emel Istennek hatalmas oltárokat. Ide hordja az igazságot, a jóságot és szépséget kereső munkájának gyümölcsét és felajánlja Neki áldozatul és az ember érzi, hogy Isten előtt e gyümölcsök kedvesek, mert az ő akarata szerint való, mind ezzel csak az Ő dicsőségét szolgálja.

A nemzet géniuszának sugallatát követve, az Isten nevével indul harcba a szépért, jóért és az igazságért és Ő biztos diadalról-diadalra vezet a kultúra mezején, mert az Isten országának eljövételén munkálkodik. Tudjuk, hogy Isten oltotta belénk a haladásra sarkaló erőt, a nemzetünk iránt való kötelességtudatot és azóta nincs nyugtunk, míg e földön, ezeréves határain belül, minden bajt meg nem előztünk, minden bűnt ki nem gyomláltunk, minden maradiságot, tehetetlenséget, nyomorúságot ki nem irtottunk, nem tettük szabaddá az előrehaladás útját, nem biztosítottuk a szeretet és igazságosság győzelmét és *Szent István birodalmában a magyar igazság diadalát, a magyarság ősi jogait!*

Ezt a felszabadító nagyszerű életet biztosító hitet kell magunkévá tenni és akkor megismerjük Széchenyi hitvallásának és evangéliumának győzelmes erejét s megértjük a *Magyar Hiszekegy* költőjének ihletett igéit.

Jegyzet. Pauler idézett tanulmányában*) a következőket mondja: „Az életfilozófiának sajátos gyümölcse az életcél öntudatossága; akinek életfilozófiája van, minden ténykedését bizonyos határozott végső célnak rendeli alá, melynek megvalósítását tartja egyedül helyesnek és észszerűnek”. Vizsgálódásunkban e pontig jutottunk. Most ismertük föl a nemzeti eszme által követelt végtelen feladatot és megláttuk az utat is, amelyen járnunk kell, hogy ez életcélunkat és vele együtt a nemzeti élet célját elérjük és ez az út: a nemzeti géniusz szolgálata. A nemzeti hivatás felismerésével meg öntudatossá tesszük a nemzeti élet értelmét és értékét és ezzel elérjük azt, hogy mindenki annak öntudatos katonája, munkása és apostola lehessen. A következőkben a részletekre kell majd áttérnünk, hogy életünk minden irányú tevékenysége számára útmutatást kaphassunk.

*) Napkelet, 1923. II. 144.

*Korunk uralkodó eszméje a nemzeti
egység. (Gróf Bethlen István.)*

VII. A nemzeti egység.

1. Az egység megteremtésének feladata.

Nemzetről csak akkor beszélhetünk, ha a nemzet tagjai között megvan az összetartás, az egyetértés, ha az élet legfőbb dolgaiban megvan az egységes életfelfogás, szóval az egység. A jelenlegi viszonyok között azonban nagyon súlyos feladat az igazi egység megteremtése. Mi a XIX. század örökösei vagyunk. A francia forradalommal megindult a kíméletlen kritikai tevékenység és ennek hihetetlen közömbössége az élet legszentebb javai iránt, a különködésig menő egyénieskedése, az értékek átértékelésével való kacérkodása, mind hozzájárul a zűrzavar fokozásához s az egység szétbomlásához. Nem volt soha olyan zavar az életfelfogások és értékelések terén, mint most. Minden egyén és minden érték, vagy jobban mondva, minden álérték a maga létjogát kutatja és elfogult más értékeléssel szemben, kizárólagosan akar uralkodni az egész életen.

Hozzájárul mindehhez a világháború és a forradalmakkal kapcsolódó erkölcsi rázkódtatás. Régi megszokott kötelékek feloldódtak, az ősi tekintélyek porba hullottak. Minden inog. Egyedül csak a mindenki ellen való ádáz küzdelem állandó. Ellenség mindenki, kivel nem köt össze pillanatnyi önző érdek. A világháború és a forradalmak alatt tombolt a hatalmi túlekedés, mert így vélte minden csoport biztosítani azt, hogy az ő értékelési rendszere legyen az uralkodó, övé legyen a vezető szerep, hogy ezzel az élet összes javai fölött az elsőbbséget megszerezze önmagának.

E küzdelem folytatódik most itt a mi körünkben is. Ha szétnézünk e hazában, s látjuk a széthúzást, az ellentétes erők összezsapását, akkor érezzük, legfőbb ideje, hogy az egység megteremtésén tudatosan dolgozzunk. Maga *Széchenyi* sem győzte eléggé a nemzet lelkére kötni, hogy „az egyetértés hiá-

nya sok bajnak az oka” (Hitel 87.) Más helyen meg azt írja: „Saját értelmünkkel, magunk tenyerével magasra emelhetjük hazánkat. Nem kell hozzá, csak a közérdeken alapuló egység”. (Világ, 326.)

Évszázados átkunk: a széthúzás. De nem tanultunk a múltból! Sőt most a világháborúval kapcsolatban megnyitották a gyűlölet zsilipjeit. Kezdetben idegen nemzetek ellen indult meg a gyűlölködés, majd az osztályok és felekezetek ellen. És a gyűlöletnek e szennyes áradata már-már kezdi megfojtani a termékeny élet sarjadzását. Most látjuk csak, mily nagy szükségünk van arra, hogy a nemzeti eszme szeretetében összeforjunk és együtt dolgozzunk a ránk zúduló csapások elhárításában. Legyen meg végre az egység és a lelkek hajoljanak meg a nemzeti élet e legfelsőbb törvénye előtt! Csak ezzel biztosíthatjuk azt az egységes együttműködést, összetartást, amely minden további teremtőfejlődés alapja. A nemzeti egység megteremtésén való munkálkodás tehát kötelesség. Ezt a nemzeti élet egyik legfőbb törvénye parancsolja nekünk.

Az egység nem jön létre magától! Még egy ember lelkében sem. Hát még a nemzet életében! Az egység megteremtésén dolgoznunk kell a nemzeti élet minden területén és minden idejében! Mindenhol és mindenkor!

2. Az egységet megteremtő tényezők.

Oly nagy dolog a nemzeti egység, hogy érdemes volna külön könyvet írni e témáról. Jelenleg, ha csak vázlatosan is, az egységet megteremtő tényezőket teszem a vizsgálat tárgyává,

1. Először figyelembe veendő az a természeti adottságok, amelyek az egység megteremtésénél közrejátszanak. Ide tartozik:

a) *a föld és a természeti környezet.* A világháború előtti Magyarország volt a világ egyik legtökéletesebb földrajzi egysége. A Kárpátoktól övezett Duna medence már régóta tipikus példája volt az egységes földrajzi alakulatnak. Es e nagyszerű természetes egységet megsemmisítette a trianoni béke. Csonka-Magyarország egy mesterséges, erőszakszülte ország. A ma-

gyar nemzet nem fér meg e keretben és nem is nyugodhatik bele, e megcsonkításba, hanem küzdeni fog mindig, hogy ősi földrajzi egységét visszaszerezze.

b) A régi földrajzi egységgel szemben nem olyan kedvező volt a magyar nemzet *faji egysége*. A tiszta vérű magyar típus sajátosságait alig tudjuk már megállapítani. A különböző *itt* lakott s később beköltözött fajták egy része teljesen beleolvadt a magyarságba, másrészüik vagy egynek érezte magát a magyar nemzettel vagy ellenséges álláspontot foglalt el vele szemben. *A kialakult magyar nemzet tehát nem egységes faji képződmény, nem vérségi kötelékek [űzik össze tagjait, hanem a magyar élet, a magyar szellem, a magyar kultúra.* E kultúregység keletkezésénél a közös természeti környezet ugyan részben egységesítő hatást fejtett ki és a vérkeveredés is játszhatott bizonyos szerepet, de nem kell elfelejteni, hogy minél nagyobb mértékben haladunk előre a művelődésben, annál kisebb a természeti környezet hatása és *annál döntőbb hatással van életünkre a szellemi környezet.* A különbözővérvűség ellenére azonban fennáll bizonyos mértékű *közös származás,* amelyre a *nemzet szó* is ráutal. Ez bizonyos egyformaságot és közös életformát biztosít a közös természeti és lelki környezet révén.

2. A kulturális adottságok közé tartozik: a) a nyelv.

A világháború előtt a politikai magyar nemzetnek nem volt egységes a nyelve és talán ez volt egyik legnagyobb akadálya az egységes kialakulásának. A jövőben sem akarjuk kizárni a más anyanyelvűeket a magyar nemzet testéből, ha a magyar nemzeti eszmének kívánják szentelni életüket. De csakis akkor tudják teljesíteni a nemzet iránt való összes kötelességüket, ha elsajátítják a magyar nyelvet. A magyar szellem kulcsa a magyar nyelv és azért szükségképpen ama cél felé kell haladnunk, hogy a magyar nemzet minden tagja magyarul is tudjon beszélni. Ezzel nem az erőszakos magyarosításra gondolok, hanem arra, amire Széchenyi, amikor a magyar szellem hódító erejének érvényesüléséről, a magyar kulturális felsőbbbség előtt való önkéntelen meghódolásáról beszél.

Egységet biztosító tényező továbbá

a) a *közös múlt*. A múlt közös szenvedésében és dicsőségében egybeforrnak a nemzet tagjai és a nemzet történelmében válik nyilvánvalóvá az egység még a nem magyarnyelvűek előtt is.

b) Még nagyobb jelentősége van a magyar kulturális élet eredménye gyanánt létrejött *magyar szellemnek*. E szellem „egyének fölötti folytonosságul lelkifolyamatot biztosít” és föltétele az egyes magyar lelkek kialakulásának. A szellem közös lelkiélményekből és értékek megvalósításából keletkezik. Ebbe nő bele az egyén, ennek értékelését magáévá teszi és így a nemzet tagjának érzi magát. A szellemi élet fejezi ki a lelkek közös tartalmát, azért tehát kiegyenlítőleg hat, egyesít, békét teremt egységes irányt szab nekik. Ennélfogva egyik legfontosabb kötelességünk az egység szempontjából a kialakult nemzeti szellem ápolása, e szellemhez való ragaszkodás, e szellem átplántálása az utódokra.

A lelkek kölcsönhatásának termékei a nemzeti kultúra, a nemzeti szellem. A kultúra minden egyes területén a kezdeményezés, a továbbfejlesztés, az új elemekkel való gazdagítás egyénektől indul ki. Ez az oka annak, hogy ámbár a nemzeti szellem, mint őseink kulturális munkájának eredménye tiszteletet gerjeszt bennünk és elsajátítása, tovább terjesztése a nemzeti öntudat kialakításánál megbecsülhetetlen szolgálatot tesz, mégsem szabad soha az egyéntől az önállóságot, a kezdeményezést, a szabadságot megtagadni, mert akkor megszűnik a szellemi fejlődés. A múlt és a jövő áll itt egymással szemközt. E kettőnek esetleg ellentétes voltából keletkeznek azok a harcok, amelyek a kulturális fejlődés az öregek és fiatalok, a hagyományokhoz ragaszkodók és az újítók között szoktak lejátszódni, amelyeknek azonban kedvező lezajlása után az új vívmány mint érték fennmarad és egy magasabb fejlettségű szellemi színvonal keletkezik.

A szellemi élet tehát nemcsak egységesít, hanem a fejlődés folyamán mindig el is különíti egymástól az embereket, azért a meglévő nemzeti szellem és kultúra önmagában még nem teremt egységet. Tudatosá teszi az egységet, de a folytonosan fejlődő szellemi élet következtében ama feladat elé áll

a nemzet, hogy *újból és újból visszaállítsa a nemzeti egységet, hogy a nemzet önmaga teremtsen meg magát mint öntudatos egység.*

A nemzeti egység helyreállítása egy végtelen feladat: az élet teremtő voltával együtt járó folytonos elkülönülés folytonos egységesítést követel.

3. Az egység etikája.

A nemzeti etikának tehát egyik legfőbb parancsa az egység megteremtése.

Teljes erővel, kitartóan kell dolgozni annak megvalósításán, mert hiszen minden időben veszélyeztetve van az egység.

Ekkor azonban *tiszteletben kell tartanunk* minden értékes egyén önálló véleményét és biztosítanunk kell szabadságát, mert hiszen ez a nemzeti élet fejlődésének alapfeltétele.

Végül *szeretettel kell foglalkoznunk* az ellentétekből keletkezett problémákkal és a megoldást békésen keresnünk, mert az erőszak csak ártalmára van a nemzeti előrehaladásnak.

Jegyzet. Hogy azonban az egységet megteremthessük, szükségünk van egységes közös értékmérőre, amellyel meg tudjuk állapítani művelődési törekvéseink végleges értékét és rangját az élet többi jelenségeivel szemben, különben reformmozgalmaink, szociális törekvéseink, művelődési és nevelési intézkedéseink mind megtámadhatók és vitathatók.

Erre pedig Spranger megjegyzése szerint (i. m. 290. 1.) csak vallásos erkölcsi értékelésünk alapján vagyunk képesek, amikor is a szóban forgó jelenséget az egész nemzeti élet értékére vonatkozó szempontból értékeljük, és ez aktusban közvetlenül megérezzük az értékesebb, a szentebb törekvést. A különböző értékelések, úgymint a haszonra, a hatalomra, az igazságra, a szépre, a szeretetre és a szentségre vonatkozó értékelés mind egy ember lelkében játszódnak le. Itt értékösszeütkezés keletkezik. A különböző értékek más-más kötelességet rónak reánk és a kötelességek ez összeütkezéséből úgy menekülök ki, *hogy annak az értéknek adok elsőséget, amely egész életem szempontjából értékesebb*, vagyis az egyes értékek élményét vonatkoztatom *az életem szellemi összértékére.* Ezzel pedig Spranger meghatározása értelmében megállapítom a jelenségnek vallásos értelmét. A különböző vallásos jelentést összehasonlítva, most már közvetlenül észre veszem, melyik érték játszik döntőbb szerepet egész életem szempontjából és annak adok elsőbbséget és így meghatározom a jelen helyzetben a többieknek viszonylagos értékét. Amikor a nemzeti élet jelenségeiről van szó, akkor *az egész nemzeti élet, tehát a nemzet összes tagjaira és az örökkévaló nemzeti szellemi életre vonatkozólag állapítom meg az értékek rangját.* Az életet tehát a *vallásos érték egyesíti*, amikor mindegyik tevékenységnek, kötelességnek megszabja helyét, szerepét, amelyet törekvéseinek rendszerében elfoglal.

Célszerű tehát, ha minden élet jelenséget a vallásos aktussal értelmezzük s ezzel nemcsak az élet mélységét látjuk meg, de oly irányító, vezető érték megállapító vezérfonal birtokába jutunk, hogy kimenekülne-

tünk az élet zűrzavaros ellenmondó tülekedéséből és az egység, az összhang, a rangsor megállapítására kapunk csalhatatlan biztos útmutatást. Erre annál is inkább szükség van, mert minden értékelési irány egyeduralomra, hatalomra törekszik és el akarja fojtani a többit és ezzel az egységet megbontja. Helyes, ha a gazdasági életben a hasznosság, a politikában a hatalom, a művészetben a szép, a tudományban az igazság, a vallásban a szentség értéke törekszik az egyedül irányadó érték szerepének betöltésére. De zavar és baj származik az életben abból, ha akár-melyik érték az élet más területén akar döntő szerepet játszani. Ha pl. a művészet, vagy a tudományban a hasznosság értéke háttérbe akarja szorítani a szépet, illetőleg az igazságnak egyedül jogosult szerepét. *Így tehát az élet mindegyik területén belül csak az illető sajátos értékelési elv az irányadó.* Amikor a nemzeti életben a különböző értékelési irányok küzdenek, akkor vigyázni kell, hogy az egységet ne bontsa szét «gy-egy értékelési iránynak a túltengése, hanem *egyedül az egész és az örök nemzeti élet értéke legyen az egyedüli irányadó érték.* E vonatkozást végrehajtó nemzeti vallásos aktus megállapítja tehát az egység érdekében való teendő rangsorát is.

4. Az egység a kultúra különböző területein.

Ez előzmények után vizsgáljuk meg a tennivalókat az egyes kultúrágakban:

1. A *gazdasági téren* az egységet a mai tőkés gazdasági rendszer nemcsak hogy nem segíti elő, de ellene dolgozik. Hiszen ez szaggatja szét a társadalmat egymás ellen harcoló osztályokra, sőt ezeken belül a versengés is elkülöníti egymástól az egyeseket. A létért való küzdelem hevessege egymás ellen sorakoztatja, az egyeseket és az osztályokat. A gazdasági érdekellentét a nemzeti egység keletkezésének egyik legnagyobb ellensége és azért oly erők után kell kutatnunk, amelyek ezt megfékezik és az egységet biztosítják.

Ide tartozik elsősorban a *szövetkezeti* gondolat. Szövetkezve, az emberek jobban tudják megszerezni az anyagi létfeltételeket. Egyesült erővel itt is többre mennek mint elkülönülten. A szövetkezeti gondolatban a kölcsönös segítség eszméje érvényesül és ez nemesíti az embereket és mérséklőleg hat a létért való küzdelemben történő elkülönüléssel szemben is. A szövetkezetek tervszerűbbé és ezzel sikeresebbé teszik gazdaságunkat is. Az egymásra utaltak egymásra találnak és mivel végeredményben mindnyájan egymásra utaltak vagyunk, azért kívánatos volna, ha az egész gazdasági életünk a szövetkezeti eszmétől teljesen át volna hatva. A gazdasági életben az egységet a szövetkezeti mozgalom nagy mértékben elősegít-

heti. Ha az egyéni kezdeményezést, a vállalkozó szellemet nem fogja kiszorítani, akkor az egészséges fejlődés útja biztosítva van.

Nemzeti egységünk érdekében tehát a szövetkezetek megérdemlik a legmesszebbmenő pártfogást. Ha a szövetkezeti gondolat értelmében rendeznők be a gazdasági életet, akkor az kiküszöbölné a nemzeti életben a legnagyobb szakadást okozó gazdasági érdekellentétet is, amennyiben a kis tőkés emberek függetleníténé a nagytőkével szemben és így védéné őket a kizsákmányolástól. Ha a szövetkezeti mozgalmakat még a szociális igazságosságot létrehozó törvényalkotás is támogatja, akkor megvalósulna az *alkotó szocializmus* gondolata, amikor is a gazdasági életben az egység teljesen helyre van állítva.

Alkotó socializmusnak nevezem azért, hogy megkülönböztessem a többi szocialista iránytól. Ez az irány nem vár a tőkés gazdasági élet összeomlására, hanem már a mai viszonyok között is meg akarja mutatni azt, mikép lehetne megvalósítani a gazdasági élet egységét, célszerűbb szervezését, mikép lehetne az elméletet a gyakorlatba átvinni. Ép azért nem vallja a Marx-féle katasztrófa-elméletet sem és nem is kívánja a nemzeti államok bukását, hanem ép ezek körében és ezekből kiindulva, akarja a szociális kérdést megoldani.

Az az alkotó szocializmus fogja tehát biztosítani a nemzeti gazdasági életben az egységet, amelyik a társadalmi igazságosság elvétől áthatott szociális reformokon és a kölcsönös segítés elvén alapuló szövetkezeti eszmén van felépítve.

A gazdasági élet bizonyos fajta egységesítését az állam eddig is célozta. Az egységes pénzrendszer, egységes kormányzás stb., mind megteremtik a gazdasági élet egységes keretét. De ez csak külső rákényszerített keret, nem a gazdasági életből fakadó egység és azért nem is orvosolja a gazdasági ellentéteket. Az állam, mint említettük, csak mélyreható szociális reformok útján tudna egységet teremteni.

2. Az *állam*: az egységesen megszervezett főhatalom. Ha az egész nemzet egy állam keretében él, akkor az egység külső feltételei megvannak. Az állam a maga hatalmával kierőszojja és érvényesíti a nemzetegységet minden más tényezővel

szemben. Ennélfogva a nemzeti állam megszilárdíthatja az egységet. Azért hangsúlyozzuk: „Csonka-Magyarország nem ország”. Azért harcolunk, hogy az egész nemzet együtt legyen egy nemzeti államban.

De céltévesztett dolog volna ma tőle mindent várni! Bár-mily magasra becsüljük is az állam célját és feladatát, működésének, sajátos természeténél fogva, meg vannak a maga határai.

jelenleg az állam az igazi, belső és végső egység megteremtésére képtelen. Az egységes végső célt ugyanis, mint láttuk, csak a filozófia szabhatja meg. A belső egységet az állam azért sem teremtheti meg a mai politikai rendszer mellett, mert hiszen magáért az állami főhatalomért folyik állandóan az elkeseredett küzdelem és alig van valami a mai életben, ami úgy elválasztaná az embereket, mint a főhatalomért való tülekedés. A küzdelem eredményeképpen egy-egy párt ideig-óráig magához ragadhatja a főhatalmat, ez irányítja most az állam életét, míg aztán más fel nem váltja. Nincs meg tehát az az állandóság és tervszerűség a főhatalom vezetésében, amely pedig az igazi egység alapfeltétele. Javul a helyzet, ha az állami élet helyesen van megszervezve és minden az állam végső céljának: „minél hatalmasabb és minél igazibb nemzeti kultúra megteremtése” érdekében történik. Ily esetben „az állam a *kultúrállam* eszméjét valósítja meg”*) és ekkor természetesen már az igazi egység szolgálatában áll. A kultúrállam a köznevelés, a művelődési élet célszerű szervezésével már sikeresebben dolgozhatik az egység érdekében. *A nemzeti egység egyik legfontosabb föltétele az egész nemzetet a nemzeti kultúrállamban megszervezni.*

Jegyzet. Mielőtt tovább haladnánk, még ki akarjuk emelni, hogy a külső egység alapulhat 1. anyagi érdeken, vagy 2. kikényszerített, erőszakra támaszkodó hatalmon. A belső egység alapulhat 1. tekintélyen, vagy 2. teljesen önkéntes belső indítékokon.

Ez osztályozás egyben az egység értékének sorrendjét is megvilágítja.

Legkisebb értéke van az *érdekközösségnek*. A míg az érdek közös, addig az egységesíti az embereket. Az érdek megszűntével újból ellenséggé válhatnak szét az emberek.

A nyers erőre támaszkodó *hatalom* által kikényszerített egységnek szintén kevés az értéke. Azonban fokozódik értéke, ha a megszokás foly-

*) *Pauler Ákos*, Az etikai megismerés természete. 213. 1.

tán önkéntelen engedelmesség is társul vele és állandóbb hatású. Ez esetben ez a fok átvezethet a harmadikhoz, amikor a *tekintélynek* elismert hatalom hatása egyesíti az embereket az általa kitűzött céllal.

A *tekintély* egységesítő hatása természetesen az erőszakon alapuló hatalomtól függetlenül is működik. A tekintély előtt meghódnak az emberek, felfogásukat és magatartásukat a tekintély szabja meg és ha a tekintély hatása nagy, akkor az egység is igen erőteljessé válhatik.

Még értékesebb az önkéntes belső indítékból fakadó egység. Ennek is több fokozata van. Az első a közös érzelmeken és belső önkéntelen ösztönzésből fakadó cselekedeten alapul. Magasabb foka közös gondolatokon és belátáson alapszik. A harmadik fokot akkor éri el, ha a törekvés egysége, a megvalósítandó tudatos cél kapcsolja össze az embereket.

3. A *társadalmi életben* az egység különböző típusai természetesen nem fordulnak elő tisztán. Az egység létrehozásánál többféle lelki folyamat játszik közre.

Ide tartozik első sorban a *megértés**) Már beszéltünk arról, mily különböző az emberek lelkialkata, úgy hogy eltérő lelkialkatu emberek alig képesek egymást megérteni. Az ilyenek idegenek maradnak egymással szemben. Az egységes együttélés, együttműködés meg van nehezítve. A látókör és műveltség előrehaladásával azonban kifejeződik a megértő képesség. Mi bele tudjuk magunkat élni más lelkialkatú emberek gondolatvilágába és az idegenkedés megszűnik. *Az egy nemzet kebelében élőknek meg kell érteniök egymást*, mert különben az idegenkedésből, gyűlölködés és ellenségeskedés támad. *Ha nem értik meg egymást, nem is dolgozhatnak egymásért egymás érdekében.*

Értelmi folyamat még az *egymásrautaltság* tudata, a *kölcsönös segítség* szükségességének belátása is. A nemzetet a múltban az ellenség támadása, a közös balsors hamar megtanította erre és ez többé kevésbé benne is él mindenkiben, *csak az szükséges, hogy ez teljesen tudatos és élénken átértzett legyen.* Ahol ez megvan és még érzelmi tényezőkkal is társul, ott ez a nemzeti összetartozandóságnak egyik hatalmi pillére lehet.

Egységesítő érzelmi folyamat az *együttérzés*. Ez több, mint megértés. A megértésnél csak megállapítottam az illetőnek lelkisajátosságait és meg tudom magamnak magyarázni viselkedését, látom magatartásának értelmét. A megértés alap-

*) A megértés lélektanát lásd *Kornis Gyula*, Történefilozófia, 46. 1.

feltétele az együttérzésnek, a rokonszenv kifejlődésének. Együttérzésnél még az is kell, hogy értékes egyénnek tartsam azt, akivel együtt érzek, mert máskülönben nem törődném vele és szükséges az is, hogy észrevegyük, hogy közös a sorsunk*)

A nemzet is *sorsközösséget* alkot. Ennek belátása megadja az együttérzés feltételét. Meg szilárdítja ezt az *összetartozásnak* a tudata.

Jegyzet. Az együttérzést, az összetartást az *értelmezés* (jelentés felfogás) és az *értékelés közössége* nagy mértékben segíti elő. A bonyolult jelenségeket sokféleképpen lehet értelmezni. Az együtt élő és hasonló lelkületű emberek megszoknak bizonyos fajta értelmezést és azért könnyebben értik meg egymást, könnyebb az együttműködés. Ez az értelem és jelentés megadás függ a lelki alkattól és műveltségtől. Ha egyformák a főbb értékélmények, akkor az értelem és jelentés megadás is hasonló. Az értékelés hasonlósága nagyon összekapcsolja az embereket. Az *értékek közösségét* teremti meg. Mindegyik ugyanazt tartja értékesnek és ugyanazt akarja megvalósítani.

A nemzet tagjainak egyik legfőbb sajátása, hogy ily értelmezési és értékelési közösséget alkotnak. Bár nagyon különböző lelki alkatú és világnézetű ember lakik egy hazában együtt, a nemzet igazi tagjait mégis az jellemzi, hogy a közéletnek, sőt gyakran a magánéletnek jelenségeit mindig a *nemzeti értékre* is vonatkoztatják. Lelkük mindennek a *nemzeti jelentését*, értelmét keresi és a *nemzeti értékeszmenek van elsőbbsége a többi értékek fölött*, sőt soknál lelkét ez foglalja el kizárólag. Ezeknél a nemzeti érzés úgyszólván a vallás szerepét játssza. Akikben a nemzeti érzés eleven, azoknál lelke állandóan be van állítva a jelenségek nemzeti értelmezésére és értékelésére és ez szabályozza magatartásukat is. Érzületeikben ez értékelésből fakadó indítékok hajtják cselekvésre és lelkük ezek hatása alatt áll.

Ha egyforma nevelésben és oktatásban részesülnek a nemzet tagjai, akkor létesül a *műveltség egysége*, amely egységes alapot szolgáltat a további fejlődésnek és a további egységesítő törekvéseknek is nélkülözhetetlen feltétele. A közös műveltség azt jelenti itt, hogy a nemzeti szellem közös tartalommal a kiket telíti. *Nemzeti életünknek egyik nagy hiánya*, hogy ez a feltétel nincs meg és így a vagyoni külsőségekből származó osztálytagozódás, a politikai harcokból támadó ellenségeskedés mellett, még a *nagy műveltségi különbségek is nem kis mértékben választják el a nemzet tagjait egymástól*. Ebből is látható, hogy az egységre törekvő politikára mily sok tenni-való hárul.

Egyforma műveltség esetén egy és ugyanazon sorsközös-

*) Lásd, *Dékány István*, Bevezetés a társadalom lélektanába. 44. 1.

Ez eszmeközösségben, mint említettük, az idegenkedés és bármily más az egységet megbontó ellentét megszűnt, hiszen az együttérzés és rokonszenv *szeretetté* fokozódik és létre jön, mint legvégső eredmény az egy célért dolgozó barátok, *lelki testvérek közössége*. Ekkor tehát teljes az egység. Sajnos azonban, meg kell állapítanunk, hogy e cél elérése végtelen feladat, amelyet talán soha sem tudunk hiánytalanul megoldani, de amely felé törekedni nemzeti kötelesség.

Az egység felé vezető utat is világosan látjuk magunk előtt.

A gazdasági élet alakuljon át a szövetkezeti gondolattal teljesen áthatott alkotó szocializmus elvei szerint.

Az állam kultúrállammá. *)

A nemzeti társadalom eszmeközösségekké, amelyek vég-eredményben csak munkaközösségei a közös *nemzeti eszmének*.

Az egyházak pedig alkossák meg az egyházak nemzeti szövetségét, és vegyenek részt a nemzeti eszmeközösség szent munkájában. Ezt különben később bővebben kifejtjük.

Természetes, hogy a cél elérésének módja nem a külső kényszerítés, hanem csak belső, a nevelés és oktatás, a meggyőzés, az igazság kutatása, szóval a művelődés útja s módszere lehet.

5. Az egységre való nevelés.

A nemzeti nevelésnek az egység érdekében való jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Sok időt és nagy teret kell a jövőben is hagyni a nemzeti tantárgyak tanítására és intézményesen kell gondolkodni a nemzeti nevelésről. Részletezni a teendőket itt nem lehet, mert különben kénytelenek volnánk a nemzeti egység fajairól írt vázlatunk szerint pontról-pontra, a megértés, az egymásra utaltság, az értékelési és értelmezési közösség stb. eszmékhez kapcsolódó konkrét teen-

*) A részletesebb megokolás „A hatalom hivatása” című, később megjelent munkámban van meg.

dőket bővebben taglalni. De ez elterelne a mű eredeti tervétől, azért most csak egy néhány pontot kívánok kiemelni.*)

Mindenek előtt *föl kell ébreszteni a nemzeti egység lelki* ismeretét*, amely a nemzeti együttérzést, együttműködést, nemzeti közösséget megbontó hatásoktól épügy irtózik, mint a halálos büntől.

Ki kell fejleszteni a nemzeti egység felelősségérzését amely tudatában van annak, hogy minden ember megfeszített becsületes munkájára, megértő és szeretetteljes lelkére, a kölcsönös segítség érzületétől áthatott lelkületére van szükség, hogy a nemzet a szent egységet elérhesse.

Az egységre való nevelés a célját eléri, ha a nemzet tagjai magukévá teszik azt a *nemzeti életfilozófiát, amely öntudatosá teszi előttük a nemzet egész életét és a nemzet körében elfoglalt helyüket*. Ezzel a nemzeti nevelésnek egyik legnagyobb hiányára mutattam rá és az egész művem célja e hiányt lehetőleg megszüntetni.

A nevelés a nemzeti egység célját csak úgy tudja elérni, ha a nemzeti kultúrpolitika megadja neki a lehetőségét. Az egységes *nyolcéves népiskola* és a hozzá szervesen kapcsolódó különféle továbbképzők, szakiskolák s középiskolák rendszere lehetővé tenné azt, hogy mindenki *18 éves koráig* a nemzeti műveltség szellemétől áthatott iskolákban egységes irányító lelkitartalommal telítené a lelkét. Ezek az iskolák már tudnák biztosítani azt az egységes műveltségi alapot, amely a további fejlődésnek és nemzeti életfelfogás, sőt később, érettebb korban a nemzeti életfilozófia kialakulásának biztos kiindulópontja lenne. Az egyetemen és a népfőiskolákon kívül nemzeti főiskolákra van szükség. A népfőiskolákon minden 18 éven felüli egyén a tudatos önművelés céljából a nemzeti szellem újabb termékeivel is megismerkedik. A *nemzeti főiskola* feladata pedig a nemzeti eszme értelmében bevezetni az egyént a nemzeti élet filozófiájába, tehát rávezetni lelki alkatának megfelelő világnézetre és életbölcseletre. Második feladata volna a nemzeti eszme által megkövetelt alkotó tevékenységek kifejtésére.

*) Részletesen foglalkozik e témával *Imre Sándor*, A köznevelés belső egysége és a nemzeti egység címén, A magyar nevelés körvonalai című könyvének (1920) 94. lapján.

hogy így öntudatosan résztvehessenek a nemzeti hivatás teljesítése alkalmával a nemzeti egységet megőrző alkotó munkában. Képesek legyenek tehát a *nemzeti* génusz sugallata szerint végezni az egység érdekében való kötelességeiket. A nép-főiskolák és nemzeti főiskolák felett áll a *nemzeti eszme akadémia*. Ilyenné fog átalakulni a Magyar Tudományos Akadémia, ha Széchenyi eszméinek végső következtetéseit is levonják.

Jegyzet. A nemzeti főiskolák akkor végezhetik sikeresen a dolgukat, ha a *tudósok* az összes nemzeti tudományok *logikai egységén* munkálkodnak. A *nemzeti tudományok egységes rendszerét* megalkotni a magyar tudományok legfőbb feladata, sajátos örök célja. E feladat megoldása teljesen a magyar tudósokra van bízva. Senki más ezt meg nem fogja oldani. A másik feladat, az *összes tudományok nemzeti vonatkozásainak egységes rendszere* szintén nem kevésbé jelentős és a nemzetet beállítja a világot értelmező igazságrendszerek középpontjába és ezzei az igazságoknak új szintetikus egységét alkotja meg, amely nemcsak gazdagítja egy új felfogással a világot, hanem az igazságot kiderítő és fejlesztő hatása is meg lesz. A nemzeti eszme akadémia, vagyis a Tudományos Akadémia a nemzeti génusz hatásának, sugalló erejének a föltételeit és törvényszerűségét tanulmányozza.

A tudósok alkotta logikai egység tudományosan megalapozza a fent említett nemzeti gyakorlati egységeket, hol egy-egy nemzeti cél megvalósítása kapcsolja össze az embereket.

6. Az egyházak és az egység.

Hasonló nagy feladat vár egyházi embereinkre is a nemzeti egység megőrzésénél. A történelemből tudjuk, hogy a valósi különbség több ellentétes táborra szaggatta szét a nemzetet és még máig is a felekezeti féltékenység a nemzeti egyenetlenkedésnek egyik főforrása. A lelkiismereti szabadságot ugyan már biztosítottuk, a felekezetek egyenjogúsága is törvénybe van már iktatva, de a lelkek egysége, az együttműködés ma még nem valósult meg. Ezt csak a magyarországi *egyházak nemzeti szövetsége* tudná véglegesen biztosítani. Bármily nagyok is legyenek a múltból származó és az egyházak belső szervezetében rejlő nehézségek, mégis a nemzeti egység szent kötelessége és az abból folyó rengeteg sok feladat az *egyházak hazafias kötelességüké teszi e szövetség megalkotását.*

Jegyzet. E szövetség feladata: megállapítani a közös tennivalókat a célból, hogy a nemzeti eszmények megvalósításához fűződő hit, a nemzetnek kulturális hivatásába vetett hite és a keresztyénség hite között nemcsak az összhang, hanem a teljes egység is biztosítható. Érdeke

ez mind a nemzetnek, mind az egyháznak. A nemzeti élet hitének érdeke, mert nélkülözne a legnemesebb vallási hagyományok megszentelő erejét, az egyház érdeke, mert elkülönülésük a nemzetnek eddigi szerencsétlen elvilágiasodását és az egyházi élettől való elszakadását teljesen betetőzné. Ezen a *nemzeti hit kereszty niesz voltán örökös szerepen kívül meg kell állapodniuk a vallásos irányú nemzetnevelésre és nemzetművelésre vonatkozó közös teendők fölött.* A nemzeti kulturális törekvések vallásos jelentésének, értelmének kimutatásával és így a szent értékeken belül elfoglalt ranguk fölismerésével elősegítik az egységre való törekvéseket. Ha tisztázódik a rangsor kérdése az elméletben, könnyebb lesz az eldöntése az egyes konkrét esetben.

Az egyházak a legfőbb értékre vonatkozó hagyományok' örei. Az egyházak szövetsége gondoskodni fog arról, hogy a legfőbb érték kinyilatkoztatásait az egység érdekében is hallassa és ennek folytán a *papság a a nemzeti egység prófétai szerepét is betöltheti,* ha felül tud emelkedni a felekezeti elfogultságon és a nemzeti géniusz sugallata alatt állva, meglátja azt a feladatot, amelyet az ő *egyházuknak is az egyetememes nemzeti kultúra érdekében teljesíteni kell.* A prófétai hivatás öntudata megfogja óvni a lelkeseket attól, hogy a közönséges napi politika megfertőzze papi palástjukat és biztosítsa, hogy ők minden körülmények között a *szeretet útján megvalósítható egységnek képviselői lesznek, szemben a politikai módszerrel, amikor is hatalommal és az erőn alapuló tekintéllyel próbálják az egység kérdését megoldani.*

Sajnos, ez utóbbi irány még nélkülözhetetlen a Jézus ajánlotta módszer mellett s ez indokolja a legtöbb hatalom létjogosultságát. De hogy *nem a politikai módszeré és különösen nem az erőszakon alapuló hatalomé az utolsó szó, azt a világháború után is újból orgiákat ülő gyűlölködés, uszítás eléggé bizonyítja.* A hatalmak megnemeseződésétől távolabbak vagyunk, mint régebben voltunk. A politikai élet tele van gyűlölködéssel. Pedig ma tisztábban látjuk a régi igazságot: *„Aki gyűlöli az ő atyjafiát, az sötétben van és sötétségben jár és nem tudja hová megy”.* Sőt meg vagyunk írva: *„Aki gyűlöli az ő atyjafiát, mind embergyilkos az”.* „Szeressük egymást” tehát, „mert a szeretet Istentől van és mindaz, aki szeret, az Istentől született . . . mert az Isten szeretett”.*)

Tehát csak a szeretet fogja a nemzeti egységet véglegesen

*) János I. 2, 11., 3, 15. és 4, 7-8.

megteremteni és ez vezet majd bennünket a legegyszerűsebb úton a végső Egység felé, életünk titokzatos teljességéhez.

Nagy hivatása van az egyházak nemzeti szövetségének az államban, hogy ezt a halhatatlan isteni elvet érvényesítse a politika emberi elvével ellentétben. – Függetlenségüket, önállóságukat és autonóm voltukat az állammal szemben ez teszi indokolttá, sőt fölérendeltségük voltát is ez az elv magyarázza. De az egyházak [elsőbbiségüket természetesen csak akkor érdemlik meg, ha egész létükkel bebizonyítják, hogy „nemcsak szóval” szeretnek, hanem „cselekedettel és valósággal”.*) „Es erről ismerjük meg, hogy” ők „az igazságból” vannak. Ez a végső fellebbezhetetlen ítélet. Magasabb a tudósok igazságánál, mert isteni.

Ez igazság tehát csak a cselekvésben, alkotó tevékenységben, a szervezett szeretet munkájában él. Éppen azért az egyházak szerepe nem merülhet ki az ígéhirdetésben, hanem feladatuk az is, hogy az egész nemzet, sőt az egész emberiség szeretetközösséggé való átalakításán dolgozzanak és így méltó utódjai legyenek az őskeresztyén gyülekezeteknek, amikor Pál és Péter apostol vezetése alatt „Isten volt minden mindenkiben és ők egyek valának.”

7. Az eszmeközösségek szerepe az egység megteremtése érdekében.

E nagy feladatot az egyházak önmagukban természetesen nem tudják végrehajtani. Nem is volna jó, ha a létesítendő szeretetközösség a világtól elkülönült, csak az egyéni lélek üdvösségével törődő hitbeli társulatok maradnának. Láttuk, hogy a lélek kielégítését, az üdvösséget csak akkor szerezheti meg, ha benne élő értékeszméje szerint dolgozik, értékeket valósít meg, teremtőkéességét működteti. Azért tehát csak eszmeközösségek, egy-egy kulturális feladaton dolgozó testvérek társasága hivatott erre, s itt az egyházi férfiak jelenléte a közös munkálkodás megszentelődését elősegítené. Az egység tehát abban is mutatkoznék, hogy a nagy nemzeti feladatokkal az egyházi és világi tényezők közös erővel akarnak megbír-

*) János I. 3. 18. 19.

közni. Ily eszmeközösségek valósítják majd meg, hogy nem szavakkal tiszteljük az Istent, hanem hogy egész életünk, minden munkánk istentisztelet lesz.

Egy-egy ily eszmeközösségnek *vezetője* az a személyiség, kiből lelki alkatánál fogva a közösség eszméje legtisztábban él. A közösség eszméje ugyanis egyben az ő saját személyiségének az eszméje is. Ekkor ez eszme legerősebben tudja működésre serkenteni teremtő szellemét és a létrehozott alkotások bizonyítják vezetésre teremtett voltát. Ő lehet tehát képviselője s ideig-óráig megtestesítője is a közösség géniuszának. Az ő működése folytán válik mind tudatosabbá a közösség géniuszának ösztönzése és a közösség tagjai fogékonyá válnak annak sugallata iránt.

A *vezető* eszménye e földön a teremtő erejű vallásos bölcs. Ilyen bölcs nemcsak látja a végső célt és a feléje *vezető utat* és eszközöket, hanem az eszme követelménye szerint is él, - Vallásosságánál fogva pedig életének minden szakában összhangban marad a legfőbb eszmével és így az egység biztosítója. Ily vezetőkre szükség van s az eszmeközösségek is ügyeljenek törekvésük megszentelt voltára. *Mert ha e közösségek nem helyezkednek az örökkévalóság ősalapjára, nem innen indulnak ki és nem látják a végtelenben lévő egységet, akkor menthetetlenül belemerülnek megint a véges eszmék zűrzavaros küzdelmében* és egymás ellen hadakoznak ahelyett, hogy egymással párhuzamosan dolgoznának az örökértékek megvalósításán. Ily ősalapot és végtelen célt biztosít a nemzeti létnek és a nemzeti hivatás örök céljának szemmel tartása és követése és a nemzeti géniusz sugallata.

Ilyen eszmeközösségekben a hit, az ész és a hatalom kultusza megint együtt van, együtt dolgozik a közös végtelen cél érdekében. Létrejön ezzel megint az életnek egysége, amely oly fájdalmas szakadást okozott életünkben. A hatalom a világ kezdete óta nem igen akar fejet hajtani az ész és a hit előtt. Mindig dacosan szegül ellenük. Az erő jogán követeli elsőbbségének elismerését. Ezenkívül az ész a hittel vívja évszázados harcát az elsőbbségért. Megindult a középkor végén a filozófiának a vallástól való elszakadása. A filozófia vezetése alatt

minden tudomány kiküzdette a maga függetlenségét és önállóságát. De ez az elkülönülés kissé messze ment, mert megfelekezett az egység követelményétől. A tárgyi egységet megteremti a filozófia, de az alanyi egység megalkotására csak a hit képes. Mindkettőre szükség van. *Meg kell érteni a világfejlődést, törvényeit, az élet célját. De hinni is kell abban, hogy az utána való törekvés nem lesz hiábavaló: a végső célt elfogja érni a nemzet szervezett hatalma.* Az egyén a maga véges ereje, véges élete miatt erről nem álmodhatik, de teljes joggal hiheti ezt magáról az örök nemzet.

A nemzetben létrejött egység biztosítja tehát a *hit által* a végső győzelmet, a felszabadulást az összes gátló és akadályozó körülményektől és a közösséget azzal, ki a világ végső egységének forrása.

VIII. A nemzeti génusz szolgálatában.

1. A kötelességteljesítés és a vallás.

Most már ismerjük az egyéni és a nemzeti élet célját. Ugy akarjuk az életet irányítani, hogy minden e legfelsőbb cél szolgálatában álljon. Az ilyen tervszerű és öntudatos élet oly életfilozófiának lesz a gyümölcse, amely számol a lelki életet meghatározó tényezőkkel.

Életmódunkat a természeti környezeteri kívül három tényező sor határozza meg. Először azok a tényezők, amelyek az egyén veleszületett diszpozícióiból erednek. Ide tartozik az egyén testi s lelki alkata. Másodsor azok, amelyek kívülről erednek ugyan, de az ember magáénak fogadja. Ezek megint kétfélek: 1. a különböző személyes alakulatok (szervezetek, csoportok, társaságok, közösségek stb.) szellemei és a személytelen alakulatok hatása. E kettő együtt alkotja az egyén szellemi környezetét. Végül harmadszor az eszmék és értékek világa. Ez utóbbiak gyökere természetesen benne van az előbbi lelkitényezőkben, de szerepük lényegesen más, mert a véges világból átvezetnek bennünket az időtlen érvényességbe, az örökévaló világba. Míg az előbbieknak hatása alatt az ember úgy él, hogy azok lelki életét meghatározzák, bár e váltakozó tényezőkről legtöbb esetben nincs is tudomása, addig az eszmék, az értékek kiemelnek bennünket a múltékony lelkifolyamatok köréből és az örökérvényűség világába vezetnek át, amely egyedül képes a lelket tartósan kielégíteni. Az értékek, az eszmék arra köteleznek bennünket, hogy úgy éljünk amint ők azt nekünk megszabják.

Innen erednek a kötelességek. Minél nagyobb a tuda-

tosság foka, annál jobban kivonja magát az ember az else két tényező sor hatása alól és kötelességének tartja, hogy ösztönös életét és szükségérzetét megneemesítse és a meglevő szellemi környezetet oly nemesebb környezettel helyettesítse, amely lelki fejlődését elősegíti. A tudatosság legmagasabb fokán az „Én” az egész világot a kötelességteljesítés anyagának tekinti, hogy teljesen felszabaduljon minden véges értékű hatása alól és az erkölcsi szabadság világába emelkedhesse fel.

Fichte filozófiájának ez a gondolata feltárja előttünk a kötelességteljesítés egész, nagyságát és körét. *Követeljük tehát, hogy bennünk és körülöttünk minden a lélek előrehaladó fejlődését mozdítsa elő.*

Lelkünk kiművelésén a nevelő dolgozik. E munkában támogatassa őt a megfelelő szellemi környezet. Induljanak ki ebből oly hatások, amelyek a már meglevő belső nemes hajtóerőkkel nemcsak összhangban vannak, hanem azokat kiegészítik és fokozzák. Ily környezetet teremtenek a romlatlan nemzeti szellem, az értékes alkotások, és ilyet biztosít a nemzeti génusz uralma. Tehát az életnek minden területén e háromféle hatást kell szem előtt tartanunk. Ugy látszik, hogy eddig nem vették eléggé figyelembe az egyéni motívumok mellett az objektív alakulatokból kiinduló s az egyéni életet irányító tényezők kölcsönhatását, összegeződését vagy kereszteződését és azért oly lassú a haladás a „kötelességteljesítés közönségessé (általánossá) tétele és az életrend öntudatos irányítása terén.

A *nemzeti életfilozófia* teljesen kidolgozott rendszere számol e feladatokkal és rendszeresen fejtegeti az idetartozó problémákat. Sajnos mi a nemzeti életfilozófiának csak bevezetését írhatjuk meg, mert e téren még nem támaszkodhatunk megfelelő előtanulmányokra.

Már megismertük, hogy a közösségeknek nevelő és művelő hatása igen nagy. Láttuk, hogy az egyén neveléséről, kiműveléséről csak a közösségben való éléskor lehet szó. Tudjuk, mily gyarló az ember. Mily megbecsülehetetlen, ha a közösség tagjai kiegészítik értelmé fejletlenségét; a közösség gazdag tapasztalata az ő hiányosabb ismeretét; a többiek be-

látása szélesbíti látókörét; szeszélyes váltakozó hangulata helyett a közösség egyénfölötti volta veszi át az irányítást, alanyi vélekedése helyett az ott kialakult igazság vezetheti, gyenge akaraterejét megedzi az erőteljes közakarát; váltakozó munka teljesítőképességét a szervezett munka sikeresebb módszere helyettesíti.*) Újból megállapíthatjuk, hogy valóban a közösségekben való élés és dolgozás jelentősége oly nagy, hogy a közösség szellemének támogatása nélkül az egyén s nemzet fejlődése a kötelességteljesítés s az ezzel szorosan összefüggő tökéletesebb nemzeti élet problémáját nem is lehetne megoldani.

De azt is láttuk, hogy a jelenlegi tökéletlen közösségek az eszményi cél elérését nem tudják biztosítani, mert romlott szellemük gyakran még a legkiválóbb nevelés eredményét is lerontja. Azért voltunk kénytelenek a tökéletesebb nemzeti élet fejlődése érdekében a közösségeknek eszmei közösségekké való kialakulását sürgetni. De ezek viszont a vallásos szellem nélkülözhetetlen voltáról győztek meg bennünket. A vallásos szellem fokozza a közösség nevelő és művelő hatását, mert tisztultabb közvéleményt, emelkedettebb közszellemet képes teremteni. A nemesebb közszellem meg az egyéneket teszi jellemesebbé, mert jobban tudja támogatni őket az erkölcsi előrehaladás ösvényén; eszesebbé teszi, mert műveltebb szellemének kölcsönhatása értelmét jobban fejleszti és szeretetteljesebb, mert a kölcsönös segítség elve inkább van otthon benne. Itt tehát a fejlődést fokozó kölcsönhatás hat az egyén és a közösség között és ez az értékes kölcsönhatás akkor a legtökéletesebb, ha már a közösség tagjai génuszuk sugallata alá kerülnek.

Pál apostol és Széchenyi között vont párhuzamba láttuk, hogy a tökéletesebb közösségi élet megteremtéséért dolgozó ember nemcsak lelkiismeretében hallja Istennek irányító szózatát, de megérzi a közösség szellemében, tehát jelen esetben a nemzeti szellemben jelenlevő még alig észrevehető, külön életre sarkalló ösztönzéseiben is. Az ilyen emberek belső vallásos tapasztalata mondja, hogy addig nem lesz nyugtuk, míg teljesen nem állanak a nemzeti génusz szolgálatában, mert csak ekkor tudják szívüknek és elméjüknek minden értékes követe-

*) Nagy József, *Az ethika alapvonalai*. 1925. Danubia kiadása. 143. 1.

lését teljesíteni. E törekvésükben a génuszuk igézete alá kerülnek. A megismert eszmények és értékek e világa megihletii őket és szenvedélyes szeretetüket fölébreszti. A génuszuk iránt való szeretet meg a belé vetett hit, vagyis „a szeretet által munkálkodó hit” megszabadítja őket kis önző, gyarló éniuktól és felemeli lelküket a génusz színvonalára. Ekkor már képesek lankadatlanul dolgozni eszményükért, tudnak szenvedélyes odaadással buzgólkodni a közösségi élet tökéletesítéséért.

Szeretetükben azonosítják magukat a közösség minden bajával, szenvedésével, érdekével s jó törekvésével és magukénak tekintik annak ügyét, feladatát. Ekkor a közösség teremtő szellemétől származó erővel hatványozott munkaképességgel tudnak dolgozni a hivatása által kijelölt körön belül a közös feladatok megoldásán. A közösség génuszának ezen odaadó szeretete átalakítja egész lényüket, ők most már a génusz keretében megnyilatkozó isteninek a sugallata alatt állanak. Felismerik hivatásukat és fokozott erővel megfelelnek az értékesebb életet megteremtő követelésnek. Ez a közösség génusza iránt való szeretet, biztosítja a vallás teremtő erőinek közreműködését és joggal várhatjuk hazánk megújulását és felvirágzását e vallásos alkotó hazaszeretettől, a nemzeti génuszba vetett hittől és az iránta való szeretetből.

Eddig csak az egyház tudta megláttatni a közösség eszményi vezérlő szellemének követelései szerint való tevékenységnek, a génusz szolgálatában álló élet-megszentelő voltát, az önző, gyarló éntől megszabadító hatását, a teremtő tevékenységet s munkára készítő erejét. Most már azonban tudjuk, hogy minden génuszban a közösség korlátain belül megnyilatkozható isteninek a képviselőjét kell tisztelnünk és így a génusz által megjelölt eszmények és értékek iránt érzett szeretet mindig csak az Isten iránt érzett szeretetnek egyik eleme. A génusz ezen vallásos értelmének meglátása biztosítja minden tiszta célú alkotó honszeretet számára a vallásos erőket. E gondolat révén a vallás megint egész életünket átható erővé válhatik, már pedig ez a leghatalmasabb tömegmozgató erő, amelyről a történelem beszél. Ez tudta csak a tömegeket

eddig kötelességük teljesítésére és honszeretetük megmentésére is rászorítani.

Ez előtt az volt a baj, hogy az ember mindent *csak* a vallás szempontjából akart nézni és az élet különböző életterületeinek sajátos törvényszerűsége nem tudott érvényesülni. Ellenben a XIX. század második felében az élet teljesen elvilágiasodott és a vallás igen sok ember szemében csak mint a múlt idők csökevénye, érthetetlen, idejét múlt maradványa gyanánt jelentkezett. De a XX. században mind több és több hang szólal föl a vallástalanság ellen.*) Mind jobban kezdjük látni, hogy a legnagyobb élelmegújító és kötelességteljesítésre serkentő erőtől fosztjuk meg önmagunkat, ha elszakadunk a Teremtő ősforrástól.

A *vallásos aktus* megláttatja velünk a honszeretetből fakadó kötelességteljesítés *szent értékét* és Isten iránt való szeretetünk támogat a kötelesség elvégzésénél. Az igazi szeretet ugyanis könnyűnek talál minden munkát és áldozatot. Az anya örömmel feláldozza magát a gyermekéért. Az ő számára megszűnt a kötelességteljesítés nehéz feladat lenni. Ugyanezt mutatja nekünk minden vallásos honszeretet. Itt a szívünkhöz nőtt értékvágy, a honszeretet és Isten iránt való szeretet egymást kölcsönösen fokozzák és könnyűvé, gyönyörűségessé teszi a közös ügynek szolgálatát, ami máskülönben súlyos áldozatnak tűnt volna föl.

A honszeretetnek e vallásos felfogás még azért is jelentős, mert megszabadít az önszeretetnek és önzésnek legelrejtettebb hibáitól és igazi önfeláldozó, de egyben alázatos életre is képesít, arra nevel, amire Jézus célzott, amikor azt mondta: „Aki köztetek első akar lenni, legyen a szolgátok”. „Aki követni akar engemet, tagadja meg magát, vegye föl keresztyét, úgy kövessen engem, mert, aki elveszíti életét énmiattam, megtalálja azt”. (Máté 20, 27 és 17, 25.) Az egyén kizárólagos

*) Lásd *Szelényi Ödön*, Jelenkori vallásos áramlatok a modern irodalomban és A vallás helyzete a jelenkor szellemi életében című könyveit. Mindkettő a Luther Társaság kiadása. Az első 1910. SO 1. A második 1912. 138 l.

életcéljának nem tekintheti azt, hogy a maga személyiségét megalkossa a saját személyiségének eszméje szerint, mert akkor az önzés s önszeretet bűvköréből nem tudna kimenekülni és a gögnek legkisebb nyoma is megbénítja lelkének nemesbűlését.

Epigy a nemzet egésze nem tekintheti kizárólagos céljának csak saját nemzetiségének kifejlesztését, mert akkor szintén nem tudna megszabadulni a nemzeti hiúságtól és a hatalommal való visszaélésnek csábjától és nem volna képes felemelkedni a vezérlőszellem tiszta világába. Az egyén csak a nemescélú közösségekben, a nemzeti génusz szolgálatában folyó alkotó munka közben fejlődik személyiséggé és ekkor megmenekül a kisszerű és szűkkeblű éniség minden veszélyétől. Mert amikor a közösségének, nemzetének eszményi érdekeivel azonosítja magát, lelke ugyanakkor a nemes közösségének szellemi színvonalára emelkedik, őt már nem az egyéni érdekek, szűklátókörű szempontjai vezetik, hanem egy nagyobb egyén feletti szellem ösztönzése és rendelkezésére állanak annak szellemi kincsei és erői. Mindezek munkás, odadó életre képesítik, amiközben mint önkéntelen melléktermék kialakul személyisége is.

A nemzet is, csak akkor emelkedhetik ki a saját gyarlóságainak, balitéleteinek köréből, ha nem feledkeznek meg arról, hogy a nemzeti génusz csak a nemzeti szellem korlátain belül megnyilatkozó istenit képviseli. Csak a vallás nyújtja nekünk az életnek teljességét és ez figyelmeztet arra, hogy a nemzet ne csak magával törődjék, hanem mindenkor és mindenütt az egész emberiség génuszát: Istent szolgálja.

Végeredményében tehát az egyéniség a nemzeti génusz szolgálatában csak akkor végzi el tökéletesen a dolgát és a nemzeti szellem csak akkor nemesedik meg igazán nemzeti génusszá, ha mind az egyént, mind a nemzeti szellemet vallásos érzés, igazi Istenfélelem hatja át, ha mindnyájan az Istent teljes szívvel és teljes elméből szeretik, úgy, amint azt a bibliánk követeli.

A személyiség és a nemzeti génusz e fokon csak *segédfogalmak*, amelyek a végtelen felé való haladás földi útján a

közelebbi tájékozódást adják meg, de a legvégső irányítás kijelölésénél csak Isten lehet a vezetőnk.

A géniusznak sugallatában ismerjük föl Istenünknek értékeket realizáló alkotó munkára való ösztönzéseit és ámbár tudjuk azt, hogy ezzel Istenországának felépítése érdekében megtesszük kötelességünket, mégsem bizakodhatunk el, mert hiszen végeredményében mindent neki köszönhetünk és csak engedelmes eszközei voltunk céljának elérésében.

Jegyzet. A rangsor kérdése is egyik oka annak, amiért a vallásos szeltemet nem akarjuk nélkülözni a nemzeti életben. Itt tudniillik, – mint már említettük, – a különböző értékelési irányok versenyeznek az elsőségért. Már most, az előbbieket szerint, csak akkor tudjuk megállapítani az értékek között a rangsort, vagyis azt, hogy melyik értékesebb a másikinál, ha a nemzet egész életére vonatkozó értékét, azaz vallásos erkölcsi értékét határozzuk meg. Minél nagyobb valamely értéknek vallásos erkölcsi értéke, annál különb hely illeti meg a többi között. A vallás segíti a tájékozódást és eligazít az értékek közötti versenyben. Megment attól, hogy valamely véges érdek foglalja el az elsőbbséget a végtelen értékével szemben. A vallás jelentősége tehát abban is van, hogy nyitva tartja a fejlődés útját a végtelen felé és nem engedi, hogy mi a véges célkitűzésekben bele-nyugodjunk.

Életfilozófiánk problémáinak további fejtegetéséhez a vezérfonalat az értékek köre adja a kezünkbe. A nemzet és az emberiség a történet folyamán már sokat küzdött egy-egy érték megvalósításán. Az e körül történt fáradozásnak eredményét őrzik a különböző objektív alakulatok (intézmények, szervek, szervezetek, irodalmi és művészi alkotások, csoportszellemek, ideológiák, stb.). Mindezekből az illető értéket jellemző szellem árad ki. A szeretet értéke ily módon életre hozta a szociális szeltemet. Az igazság, a szépség, a hatalom, a szentség értékei megteremtették a tudományos, a művészi, a politikai és a vallásos szeltemet. Ezek az egyszerű kultúrterületek. Vannak azonban összetett kultúrterületek is. Közülük a legfontosabb a nevelői és a művelői. Az első lehetővé teszi a kulturális élet fennmaradását, másik meg a fejlődését irányítja. A kultúrának mindezen ágait egymásután sorban tárgyalni fogom, kivéve a politikai és a vele rokonságban lévő ágat, mert az itt szereplő problémákat majd „A hatalom hivatása” című munkámban részletezem.

2. A szociális nemzeti szellem és a szociális kötelességek.

A test felett való uralom megszerzésének vallásos jelentőségét régebben különösen hangsúlyozták. A test bűneit, az érzékiséget és a restséget már az emberi fejlődés kezdetén ostorozták a vallások. Kiemelték, hogy a csak állati vágyainak élő ember: bűnös ember és a testi tisztaság, a lélek uralma a test felett a legfőbb föltétele a megigazulásnak. A fejlődés akkori álláspontján az volt a legnagyobb érdek, hogy az embert ki-

ragadják az érzékiség karjaiból és emberi mivoltának tudatára ébresztgessék. Az ezekből folyó kötelességekre buzdította a vallás az embereket és az emberré való fejlődés messzebbfekvő követelményeire nem igen voltak tekintettel.

A vallásalapítók szükségesnek tartották az ókorban azt is, hogy az *egészségtan* szabályait Isten parancsának tüntessék föl, hogy ily módon, az értelmileg fejletlenekkel is ^biztosítsák azok magatartását. Most már az egészségtan követelményei oly közismertek és a követésük szükségességét a mai művelt ember hamar belátja és ennél fogva a legtöbb embernél felesleges a vallásos indokot hangoztatni. Ezért az egészségi szabályoknak a vallással való összefüggéséről megfélekedhetünk, csak egyes régi hagyományok emlékeztetnek rá. Ez azonban nem zárja ki, hogy egy vallásos aktussal újból rá ne eszméljünk vallásos jelentőségére is.

Éppen ellenkező a helyzet a *társadalmi élet egészséges* kialakulásánál. Sokan nem tudják a társadalmi életet helyesen megítélni, mert az bonyolult és itt sok ferdítés és balítélet szerepel. Azért kell itt vallási jelentését előtérbe tolni, hogy ily módon megteremthessük azt a szociális közszellemet, amely szociális kötelességeit felismeri és az egyeseket ezek teljesítésére hajtja.

Ugyanis kevesen képesek belátni azt, hogy a bűn, a nyomor, a tudatlanság a társadalmi szervezetek betegségei és hogy a szervezet egészséges kifejlődése a társadalmi igazságosság és a közösségi erények, a szeretet érvényesülésétől függ, és kevesen vannak, kik észre tudják venni a szociális reformok szent céljait. A társadalmi bajok valóban fekélyek és utálatos betegségek a társadalom testén. Szociális reformokkal és szociális gondoskodással rengeteg bajt meg lehetne gyógyítani és rendkívül sok szenvedést megszüntetni.

Itt van pl. a *közegészségügyi reform*. Mennyi szenvedésnek lehetne elejét venni, ha mélyreható közegészségügyi reformok segítségével megelőznénk e bajok legnagyobb részét. Nem bűnös farizeuskodás-e, ha valaki azt hirdeti, hogy a szeretet vallásának híve, sőt talán jótékonykodik is egy kicsit, de közben olyan politikai irányzatot támogat, amely hatalomra jutása esetén az ország pénzét önző hatalmi célokra költi, de köz-

egészségügyi reformokkal nem törődik? Mit ér az olyan jótékonykodás, amely alamizsnát osztogat, de fázik a baleset- és az aggkori biztosítástól, a betegsegélyzéstől és hagyja, hogy ezek hiánya miatt ezren s ezren betegségben, nyomorban sínylődjenek, vagy hogy a járványok, fertőző betegségek évenként tízezrenként szedjék áldozataikat?

Ép így van ez a többi szociális reformmal is. A nyomor enyhítésére vallásunknak szeretetparancsát kell megszívlelni. „Fiacskám ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem *cselekedettel és valósággal*”, mondja János apostol (I. 3, 18.)

E téren nem elég az egyéni elszigetelt jótékonykodás. Bármily nemes indítékú legyen is. Ha *gyökeresen* akarjuk a bajokat orvosolni, akkor már a forrásuknál kell megkezdeni gyógyításukat. A *megelőző védekezés elve* vezessen bennünket. De ezt sikeresen csak szervezett társadalmi s állami munkával végezhetjük.

Figyelembe véve továbbá, hogy a legfőbb baj a hitetlenség, a tőkés gazdasági rendszerrel együttjáró szervezett önzéséből és e rendszer alapján létrejött objektív gazdasági mechanizmusokból ered, azért a *szervezett objektív hatalmakkal szemben, a szervezetlen tudatlanságból fakadó bajok orvoslására szervezett szeretetmunkát kell szembe állítani.*

Mindazok a szociálpolitikai reformmozgalmak, amelyek az elnyomottságban, tudatlanságban s nyomorban élő tömegek sorsán segíteni akarnak, a szeretet isteni parancsától nyerik éltető erejüket. Es ha valamely államban a legtisztább indítékú szociális reformok nem tudnak érvényesülni és a nemzeti vagyion legnagyobb része csak a hatalmon lévők rendelkezésére áll, akkor ott osztályuralom van és a hatalmon lévőknek semmiféle ferdítése nem leplezheti el rideg önző politikájukat. Bármily tiszteletreméltók legyenek is valamely uralkodó osztálynak egyes tagjai, bármennyire hivatottak is a vezetésre és érdemesek a megbecsülésre, mégis történelmi tény, hogy ott, hol nem az összesség kezében van a hatalom, hanem egyes osztályok kezében, ott az uralkodó osztályok a maguk egészében mindig önző hatalmi politikát űztek és a tömegek testi és lelki fölsegítésével komolyan nem törődtek, sőt, ha lehetett elnyomták az alsóbb osztályoknak az emberibb élet

után való törekvését. Ez magyarázza meg, hogy miért vannak a demokratikus mozgalmak oly szoros kapcsolatban a szociális reformokkal.

Igaz, hogy a politikai küzdelem egyik részről sem folyik a legtisztább fegyverekkel és az osztályharc durvasága elijeszti a finomabb érzésű embert, de meg kell látni és érezni azt, hogy amikor az egyén szociálpolitikai és kulturális reformmozgalmak érdekében kötelességét teljesíti, akkor Isten szent akaratának megvalósításán dolgozik. Mikor a társadalmi nyomor és szenvedés enyhítése végett küzd és pártolja azokat a törekvéseket, amelyek igazán akarják és hivatottak is megvalósítani e reformokat, akkor nem az isten titkos óhajtásait teljesíti-e? Hiszen mindnyájan az Ő szeretett gyermekei vagyunk, mindnyájunkat egyformán szeret, sőt a szegényt, az elhagyottat, a nyomorgót, a tudatlant, a bűn fertőjébe süllyedőt még jobban. Nem az-e a kötelességünk, hogy mindent elkövessünk, hogy minden ember kivétel nélkül emberi méltóságának tudatára ébredjen, hogy istenfiúi méltóságára felemelkedhessek? Tudjuk, hogy Isten Jézust is azért küldte, hogy a betegeteket gyógyítsa, az elesetteket felemelje és még a bűnösöket is Isten gyermekeivé tegye.

Csak akkor leszünk igazi keresztyének, ha Jézus gyönyörűséges tanítását nemcsak arra használjuk, hogy magunknak édes ünnepi órát biztosítsunk a templomban, vagy legfeljebb egy pár könyöradományra való ösztönzést nyerjünk tőle, hanem akkor, ha az áhítatból fakadó erőket a szeretet indítéka által vezetett szociálpolitikában terem gyümölcsöt a szegénységben és tudatlanságban sínylődő osztályok javára. A csak saját lelki üdvével törődő vallás önzéssé fajulhat és együtt járhat a legridegebb önző osztálypolitikával, amely lábbal tiporja nyomorgó embertársainak legelemibb jogait, sőt hátráltatja a társadalmi fejlődést és magának a vallásnak, egyháznak legsajátosabb érdekét is, különösen akkor, ha a könyörületből s irgalomból eredő jótekönyködés alamizsnáinak osztogatásával lelkiismeretét is elaltatja. Azért a vallásnak soha sem szabad szem elől tévesztenie a szociális szempontot és arra kell nevelnie az embereket, hogy nem elég a szeretet

parancsának teljesítésénél az egyéni jótékonykodás, hanem mindenütt a *szervezett szeretetmunkában* kell résztvenni, egyben társadalmi és politikai tevékenységünkben és mindenütt a tiszta célú művelődési reformtörekvésekért kell síkra szállánunk és azon legyünk, hogy az összes politikai irányok magukévá tegyék a keresztyénység programját és mondhassák:

„Az Úrnak lelke van”, velünk, „elküldött” bennünket, hogy „hirdessük a szegényeknek az örömhírt”, hogy bekössük „a megtört szívűeket”, hogy hirdessük a testi s lelki nyomorban élő „foglyoknak szabadulását”, hogy hirdessük a lelki „vakoknak”, a tudatlanoknak „szemük megnyitását”, a balítéletekben „megkötözöttnek megoldást”, „a letiprott” néposztályoknak „szabadságot”, hogy hirdessük „az Ur jókedvének esztendejét és Istenünk boszúállásának napját”, a hatalmat önzően felhasználók ellen és a vakvezetők ellen és a tömegek tudatlanságát és hiszékenységét felhasználó demagógok ellen. „Hogy megvigasztaljuk mindazokat, kik keseregnek”. Adjunk „ékességet” a hamuszürke „élet helyett”. „Dicsőségnek palástját a csüggedt lélek helyett, hogy igazság fiainak, az Ur plántáinak neveztessenek az Ő dicsőségére!” (Luk. 4, 18, 19. Ezs. 61, 12. 42, 67.)

Nem nyugodhatik addig a nemzet, míg a politikában is nem ez a szeretet géniusza sugallta szándék terjed el, míg nem az igazi keresztyéni érzület és belőle fakadó kötelesség-érzet hatja át a politikában résztvevőket. A szeretet géniuszának az ígéje csak akkor fog valóra válni, ha a *szervezett önző hatalmak* leküzdésére: a *szervezett szeretet hatalmát* állítjuk vele szemben, ha a vallások maguk is erélyesen harcolnak a *vallásos és szenteskedő önzés önáltató farizeuskodása* ellen és a szociális haladásért és reformokért való munkálkodó szeretet szent kötelességét mindenkinek szívébe beoltják és keresztes háborút hirdetnek a bűnt és szenvedést okozó ősforrások ellen: a nyomor, a tudatlanság és a maradi tehetetlenség ellen. Itt az ideje, hogy a vallások teljes erejükből támogassák ama nemes küzdő csapatoknak munkáját, kik isteni küldetésük tudatában komolyan akarják a Jézus tanítását megszívlelni. Ő tanított a Miatyánkra is. Azon legyünk, hogy a Miatyánk e szavai: „*Legyen meg a Te akaratod, miképpen a mennyben,*

úgy itt a földön is. Jöjjön el a Te országod” a mi társadalmi és állami életünkben valóban figyelembe legyen véve.

Hatalmas, mindenkiről gondoskodó szociális intézmények és a közjólétet előmozdító reformok hirdessék azt, hogy a szeretet vallása nem merülhet ki, csak kis hatású jótékonykodással és alamizsnaosztogatásban, akkor amikor az emberek milliói nyomorognak és a bajok tengerével állunk szemben.

Bele kell vinni a vallásba a *szociális haladás gondolatát*.

A megszorított rengeteg bajokat és társadalmi betegségeket nem irthatjuk ki és nem gyógyíthatjuk meg elszigetelt egyéni jóakarattal, hanem hatalmas társadalmi intézményeket, szerveket kell létesítenünk, hogy megküzdhessünk velük. Nem bízhatjuk az egyének gyarló erőire, hanem *intézményes biztosítékokra van szükségünk*. A szeretet munkájának céljait támogatnunk kell a tervszerűen szervezett alkotó társadalmi reformmunkával, hogy a nemzeti géniusz szociális szelleme a maga áldásos hatását kifejthesse.

Ha mindezt megteesszük, akkor lassanként kialakulhat a *nemzetnek szociális szelleme*. Fejlődését és kialakulását gyorsíthatjuk, ha öntudatos előttünk a nemzeti szellem hivatása a szociális gondoskodás körül és ha belátjuk az egyéni tevékenység elégtelenségét az egyén megbízhatatlan voltát e téren is, ha nem ösztönzi a nemzeti társadalom szociális szelleme.

Ez a szociális szellem támogasson bennünket az egyéni nyereségvágyra alapított tőkés gazdálkodással szemben. Csak a hatalmasan kifejlődött szociális szellem lesz képes ellensúlyozni minden ember lelkében a mai gazdasági rendszer okozta rideg létért való küzdelem káros hatását és biztosítani azt, hogy az egyéni érdek által elhomályosított társadalmi igazságot átlátja és bátran teljesítse nemzetének megnevesedése érdekében a szociális kötelességeit és támogassa minden józan és észszerű szociális reform törekvését.

Azzal a téves hittel azonban le kell számolni, hogy a szociális bajokat pusztán politikai eszközökkel, szervezkedéssel, különböző intézmények létesítésével, szóval külső intézkedéssel meg lehet gyógyítani. Igaz, sokat segíthetnek ezek is. De bi-

zonyos az is, hogy ha létrehozuk a legcélszerűbb szociális reformokat és az embert nem tesszük jobbá, nemesebbé, akkor a rossz ember el fogja rontani a legjobb társadalmi intézményeket és szervezeteket is.

A szociális reformoknak együtt kell járniuk a neveléssel, csak e kettő együtt biztosítja az eredményt!

A szociális szellem nevelését az iskolákon kívül az eszmeközösségek elterjedése is elő fogja segíteni. Vierkandt tanulmányából tudjuk,*) hogy az ember ösztöneit a társadalmi ridegebb viszonyok nem elégítik ki, hanem melegebb közösségi életre van teremtve, hol szociális ösztönei teljesen kifejlődhetnek. Ily közösségben a kölcsönös segítség és támogatás lelkülete uralkodik az egymásra utaltság érzése eleven és az együttműködés feltételei biztosítva vannak. A tagok között az érdekarc ki van zárva, miután közös akarattal és egy lélekkel dolgoznak a közös cél érdekében. Minden közösségben rendszerint e cél olyan, amely az összes tagok érdeklődését leköti és őket közös tevékenységre serkenti. Az élethivatás és ezzel együtt járó életfeladatok érdekében létrejött közösségek, a személyeknek legmélyebb és legerőteljesebb értékűvagyát keltsék föl és a közösen elismert értékek megvalósításáért folyó munka nemcsak közelebb hozza az embereket, hanem oly szellemi rokonság és testvériség kialakulásának lesznek központjaivá, amelyek az eddig szétbomlott közösségek helyett a mai művelt ember lelki szükségletének megfelelően az új szociális formát: az eszmeközösséget fogják megteremteni. E közösségektől a rokonlelkű emberek e csoportjától lehet majd a társadalom gyökeres megújódását várni. Itt újra megerősödik a közösségi kapcsolat, kifejlődik az a szükséges szociális szellem, amely egyedül képes a békés együttműködést biztosítani. Itt nevelődik ki majd a felnőtt szociális lelkülete is és ez meggyökereztetni a szociális szellemet. A közösségben alakul ki a kölcsönös támogatásból az egyes tagok között a meleg szeretet, úgy, hogy a lélek számára *egy* igazi *hon* jön létre, ahol valóban *otthon* érzi magát, mert a társadalomban uralkodó rideg létért

*) Gesellschaftslehre, 1923. 179.-i.

való küzdelem helyett itt egységet, békét, összhangot talál. *Eszmetársával*, barátjával együtt az „*egyhon*” szellemének elterjedéséért dolgozik, hogy lassanként az egész nemzet egyetlen „*egyházát*”, *egyhont* alkosson és e szellemország a magyar szociális szellem otthona lehessen.

Ezekből a közösségekből fog tehát szétsugározódni az új szociális közszellem. Ez öntudatos lesz a maga szellemiségében s ennél fogva erővel teljes. Áthatja az eszmei követelmény és azért tisztult. A végtelen és az örökérvényűség világa felé törekszik és azért megszentelt. Keresi a kapcsolatot a többi eszmekezősőségekkel és azért egységet teremtő. És ez az egység csak a nemzeti egység lehet. *Az eszmekezősőségek kicsiny köveiből létrejön majd a nemzeti egységet és békés együttmüködést biztosító szociális szellem.**)

2. a) A személyes szeretetmunka köteleősége.

Leghatározottabban tiltakoznunk kell az ellen, ha a jótékonyaságról mondottak alapján valaki azt következtetné, hogy a vallás szociális feladatainak hangoztatásával talán kisebbiteni akarnók a személyes jótékonykodást, az irgalom és^ könyörület gyakorlásának jelentőségsét. Mindezekre szükség lesz mindig! Mint ahogy a kézi ipart soha sem fogja teljesen kiszorítani a gyári és a kézi iparművészet remekeivel soha sem fog tudni versenyezni a gyári termék. A társadalmi szervezetek segítő munkája többé-kevésbé ilyen gyári termelés, tömegszükségletek kielégítésére, tömegesen előforduló bajok és nyomorúságok kiküszöbölésére nélkülözhetetlen. De ez a segítés nem tökéletes! A szociális intézmények és szervek müködése bizonyos lélektelen ridegségsel jár együtt, amelyet csak a szeretettel teljes személyes érintkezés küszöbölhet ki. Ugy, hogy a könyörületes szívnek, az egyéni jótékonykodásnak mindig meglesz a maga hivatása a nagyarányúan szervezett társadalmi gondoskodás mellett is.

Ez azonban csak az egyik oldala a szociális

*) Lásd még a keresztyénség szociális feladatainak tárgyalását *Rauschenbusch W.*: *A Theology for the Social Gospel*. New York. 1919. és *Fosdik H. E.*, *The Meaning of Service*, London, 1923. című munkákban.

kérdésnek. Sokkal fontosabb a szeretetnek az egyénekre való hatása. Ezt különösen Pál apostol ismerte föl, amikor a szeretet gyönyörű himnuszában hangsúlyozza, „Hogy a vagyonomat mind felételném is és ha testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen énbennem, semmi hasznom abból”. (Kor. I. 13, 3.) Ugyanez mondható a társadalom szociális intézkedéseiről is. *Legyenek a szociális intézmények a szociális szellem alkotásai, de okvetlenül szükséges az is, hogy szeretettel teljes szívvelyes közvetlenség, személyes szeretetmunka egészítse ki működésüket.*

A nemzeti életfilozófiában a nemzet szociális feladatköre tisztán és világosan áll előttünk. A szociális szellemet ugyan a nemzeti érzés táplálja, de nem egyedül. A nemzet a keresztyénség eszmevilágát magáénak vallja. *A nemzeti génusz szociális szellemében a keresztyénség génusza: Jézus szól hozzánk.* Tehát az evangéliumból kiáradó sugallattal kell telíteni a lelkünket és akkor már megérezzük, hogy mit kíván tőlünk a szociális szellem. Vallásunk a szeretet vallása és *minél mélyebb és igazabb vallásunk, annál jobban kell eleget tennünk a szeretet parancsának is.* E téren is életfilozófiánk karöltve halad a keresztyén vallással és a szociális szellemnek öntudatra való ébresztésével a szociális feladatok megoldását akarja elősegíteni.

5. A nemzetnevelői szellem és a nevelői kötelességek.

Isten szeretet. Szeret minden egyest s mindenkitől reméli, hogy az ő drága gyermeke lesz, ki megérti az ő óhajtását és tudja, miért van ide küldve a földre. Jézus evangéliumának felszabadító hatása nem kis mértékben onnan ered, hogy nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy mily nagyszerű hivatása van az embernek és mily csodálatos lehetőségek szunnyadnak benne. Tudta, hogy a gyermek tisztán kerül ki a Teremtőkezőből és azért azt mondja, „ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a kis gyermekek, semmiképen nem mentek be a mennyeknek országába”. Ebből reánk hárul az a rettentő

felelősség, hogy a gyermek lelkét megőrizzük oly tisztán és nemesen, amint az csak lehetséges, mert „aki megbotránkozott egyet e kicsinyek közül, akik én bennem hisznek, jobb annak, hogy malomkövet kössenek a nyakára és a tenger mélységébe vessék”.*)

E gondolat fejezi ki *nevelői felelősségünk* teljes nagyságát és azt az óriási feladatot, amely mireánk vár. Tehát a nemzetnevelést úgy kell megszerveznünk, hogy *minden gyermeknek megóvjuk őseredeti lelkitisztaságát*. Jézus nem elégedett meg azzal, hogy figyelmeztetett nevelői kötelességünkre, hanem életének minden ténykedése nevelői célzatú volt. Ennek érdekét szolgálja tanításának legfőbb eszméje, az egyetemes életnek legvégső célja: az Isten országa. Ebben az országban a gyermekek megőrizhetnék szeplőtlen lelküket.

Nevelői felelősségérzetünk tehát arra készítet bennünket, hogy ne elégedjünk meg az eddigi családi és iskolai neveléssel, hanem *tervszerű nemzetnevelést kell követelnünk, mikor is a nemzeti élet minden jelensége összhangba van a nevelői céllal*. A nemzetnevelés legvégső célját természetesen az Isten országának eszméje fejezi ki. És ez eszme kapcsolja össze a nevelést a vallással és a kettőnek egymástól való elválása kártékony hatással van mindegyikre. A nevelés és valláson kívül a nemzeti élet végső célja érdekében dolgoznak a többi kulturális tevékenységek is. De mindezek között a nevelést illeti meg az *időrendbeni elsőbbség*. Mert először növelni, nevelni kell a nemzet tagjait, hogy az igazi nemzeti szellem hordozói lehessenek és a nemzeti kultúrtörekvések igazi szószólói és képviselői. Csak ezen alapvető munka után lehet szó a többi kulturális törekvések céljairól.

A nemzetneveléssel a lelkeket akarjuk kiszabadítani az egyéni gyarlóságok köréből. Személyiséggé nevelni azzal, hogy hivatásának öntudatára ébresztjük és a nemzeti géniusz szolgálatában elfoglalja azt a helyét, amelyet lelki alkata neki meghatároz.

Ha e cél adta mértékkel vizsgáljuk a mai közoktatásügyi és köznevelési szervezeteket, akkor velük nem igen lehetünk

*) Máté 18, 3, 6.

megelégedve. Igaz, hogy az államok és községek lassanként kezdik felismerni ebbeli kötelességeiket, de ezt csak kelleetlenül teszik és nem akarják ezeknek feltétlen elsőbbségét meglátni. Mennyi emberi lélek sínylődik a tudatlanság sötéttségében! Mily kevés érzi át teljesen isteni küldetését! Fejletlen képességei miatt mennyi botorkál az élet útján! Mily ritkák a hivatásuknak céltudatosan élők száma! Pedig az Isten mindnyájunknak dicső életet szánt! Ő *nem akarja, hogy egy is elvesszen a kicsinyek közül*". De sajnos, a kialakulatlan nevelői gondolkodás miatt nemzetnevelésünk nem törődik ez isteni céllal.

De lehet-e szó a nemzeti hivatás teljesítéséről, ha ennek első alapfeltételét nem biztosítjuk? Az igazi hazaszeretet és istentisztelet azt kívánja, hogy a jövő reménységét, az isteni célgondolat hordozóit úgy neveljük, hogy valóban mindenki *eleget tehessen hivatásának*. Mert soha sem szabad elfelejtenünk, hogy mindenki egyformán Isten gyermeke és *mindenki, bármily alacsony helyzetű, legyen is, növelheti nemzete erejét*". (Széchenyi, Hitel, 182. 1.)

De már kezd derengeni. Erezzük, hogy mi romlott környezet szülöttjei vagyunk és a gyermeki tisztaságot visszaszerezni soha sem tudjuk többé. Fertőzött múltunk felfogadó-képességeinket megzavarta, érzületünket beszennyezte. Nekünk folytonosan küzdenünk kell a belénk hullott bomlasztó-csírák nagy sokasága ellen. A tiszta, nemes ember eszményét csak gyermekeink tudják majd megvalósítani és ezzel együtt a szent nemzeti célt is, azért is szívünk legmélyéből fakad ez a felkiáltás „*Mindent a gyermekért!*”

Tehát gondoskodjunk a köznevelés és közoktatás célszerű szervezéséről. Távolítsunk el mindent, ami a nevelés s oktatás célját megzavarná. Áldozunk minél többet a nemzetnevelés tudományának fejlesztésére és ekkor remélhetjük, hogy gyermekeink különbek lesznek mint mi, jobban megfogják érteni a nemzeti génusz sugallatát és fáradhatatlanabbul fognak tudni dolgozni.

A nemzetnevelés szervezetének minél tökéletesebb kiépítésén vállalva dolgozzék a család, az állam és az egyház. A gyermek kultuszában találkozzék a gyermekszeretet, a hazaszeretet és istenszeretet, mert hazánk sorsa a gyermekeinktől

függ, kik megvalósítják majd szent céljainkat, ha mi bennük tiszteljük Istennek lehető munkatársát.

A cél érdekében való teendőket a neveléstudomány mutatja meg nekünk. Irányítása mellett a célt el is érzjük, csak ne feledkezzünk meg a *nevelői szellem* szerepéről. A társadalom nevelői szelleme létrejön az egyének nevelői gondolkodásának, nevelői felelősségérzésének és nevelői érzületének kölcsönhatása alapján. Hogy ez a szelleme milyen fejletlen, azt a hivalkodó bűnök bűnök sokasága mutatja, amelyek a politikai és gazdasági életben a közérdeklődést magukra vonják. Ennek a társadalomnak nem igen van nevelői felelősségérzése, mert különben alig foglalkoznék a sajtója annyit és oly élvezettel a társadalom fekélyeivel, undok kinövéseivel. Az ily társadalom szelleme megneemesítendő, és ennek megint nincs más módja, minthogy azok az emberek, kikben megvan a nevelői érzület és elevenen él a nevelői felelősségérzés, tehát elsősorban a hivatásos nevelők, tanítók *alkossák meg s a maguk eszmeközösségüket* s az ott keletkező nevelői szellem elterjedésén dolgozzanak. Mihelyt eléggé öntudatosá vált előttük feladatuk és részletesen is kidolgozzák a gyermek nevelése érdekében szóló követelményeiket, akkor bizhatnak abban, hogy minden tisztán látó apa és elfogulatlanul gondolkozó anya munkatársukká válik.

Tudjuk azt is, hogy az összes közösségeknek van nevelő hatása. A nevelés célját azonban csak akkor szolgálják, ha a közösségek a maguk nevelő hatásukkal tisztában vannak és nevelői felelősségük felébred. A nemzetnevelőknek tehát az is egyik feladatuk, hogy az összes *társulatokban, egyesületekben a nevelői tudatosságot felébresszék* és ennek érdekében közösségekké való átlakulásukat elősegítsék.

A fődolog az, hogy mindenki világosan lássa, hogy mily nagy mértékben függ minden ember fejlődése, tehát boldogulása is a társadalomban uralkodó különböző csoportszellemektől, a divatos jelszavak körül alakult ideológiáktól és a többi objektív alakulatoktól. Mindenkinek tudnia kell, hogy ezektől bizonyos lelkihatások erednek, amelyek meghatározzák életrendjét, anélkül, hogy sejtjené. Ennélfogva nem is vizsgál-

hattá meg, hogy összhangban van-e a nemzet céljával, a gyermeknevelés követelményeivel? A nemzetnevelés mindaddig nem végezte el feladatát, míg az objektív alakulatokból, a környezettől kiáradó hatásoktól nem függetlenítette az egyént és míg mindenki nem tud öntudatosan a nemzeti géniusz sugallata s vezérlete alá helyezkedni.

Az egyén fejlődésének magasabb fokán egynek érzi magát nemzetével. A nemzet érdeke az ő érdeke is. A nemzet minden szükségletét a magáénak érzi. Szinte elfeledkezik magáról és teljesen beleolvad abba a közösségbe, amelyben él. Ekkor létrejön az a lelki jelenség, hogy az *én* joggal mondhatja: *„Élek pedig nem én, hanem él bennem” a nemzet szelleme. Az én tudatának ez a kitágulása* nem is olyan rendkívüli jelenség. Sokkal gyakrabban fordul elő az életben, mint első pillanatra gondolnók. A családi közösségben az atya egynek érzi magát a család minden tagjával. Gyermekeinek minden fájdalma, öröme, az ő fájdalma és öröme is. Minden igazi tisztviselő a hivatalos órákban összeolvad egészen hivatalával. Ennek szelleme uralkodik rajta és irányítja az ügyek elintézésében. A probléma ez esetben az, hogy az egyént ne a véges és kétséges értékű alakulat szelleme irányítsa, hanem az eszményi nemzeti szellem, vagyis az amelyik megmutatja milyennek *kell lenni a nemzeti szellemnek, tehát* mindig a nemzeti géniusz.

Szabadítsa föl a nemzetnevelés az egyént a véges értékű, objektív alakulatok hatásától és biztosítsa azt, hogy minden tagja érezze a nemzeti kultúrközösséghez való tartozását és e közösség géniuszának sugalló hatását.

Nincs alkalmunk az ebből folyó következtetéseket részletezni, de világos előttünk az, hogy a nemzeti géniusz sugallata alá kerül mindenki, akit a következő szempontok szerint nevelnek:

1. *Telítik a lelket a nemzeti géniusz eddigi megnyilatkozásaival, tehát* azokkal, amelyeket az irodalmi, művészi és egyéb kulturális alkotásukból ismerünk.

2. *Mélyítik a vallásos nevelést, mert* ekkor a Teremtő szeretet sugallatai iránt fogékony lesz és a kulturális lelkiismeretében az isteni szöveget meg fogja érteni.

3. Kifejlesztik az *egyén alkotó képességét*, hogy felismerje lelkének ihletett állapotait és tudja azokat alkotó munkájával gyümölcsöztetni.

De a kulturális alkotások csak a közösségben teremnek s-csak ott élnek és a közösségben szereplő kölcsönhatások biztosítják az alkotó képességek elevenségét. Azért kell

4. *a közösségek nevelő és művelő hatásának kitenni az egyént*, hogy így az illető közösségnek munkatársa legyen.

5. Tudatosá kell tenni továbbá azt, hogy mennyit köszönhet az egyén a nemzeti közösségnek és így fel kell ébresztetni *alkotó hazaszeretetét*, E hazaszeretete arra készíteti majd, hogy saját és *nemzete* igazi érdekeiért küzdjön és dolgozzon, Az ekkor végzett alkotó munka közben okvetlenül belekerül a nemzeti géniusz eszmevilágába. Csak arra kell még szoktatni, hogy megérezze a mindenkori nemzeti szellem eszményi követeléseiben a nemzeti géniusz ösztönzéseit, sugallatait és csak azokat kövesse.

6. Végül *önmegfigyelésre, önnevelésre* kell képesíteni az embert, hogy felismerhesse lényegének megfelelő hivatását és annak éljen. Hivatásának öntudata tervszerűvé teszi életét. Öntudatosan állástfoglal majd az élet minden dolgában. Ekkor tehát már van életfilozófiája is.

A nemzetnevelés célja az is, hogy az egyént képesítse: arra, hogy szerezzé meg a maga életfilozófiáját. E filozófia a fentiek szerint csak nemzeti lehet és arra indítja, hogy a nemzeti géniusz munkása legyen.

A nemzeti géniusz munkása tehát akkor lesz az egyén, ha én tudata kitágult és az igazi nemzeti szellemnek ösztönző hatása, varázsa alá került. Mindig azon, szinte ellenállhatatlan ösztönzés alatt áll, *hogy milyennek kell lenni a nemzeti szellemnek és e nemzeti kategorikus imperativusból fakadó eszmények* átmelegítik a lelkét, lelkes odaadó szolgálatukra indítják, megihletik gondolkozását, megnemesítik érzületét és felébreszti az igazi hazaszeretetét. Ennek következtében belső indítástól hajtva meghatott örömmel, szenvedélyes szeretettel fog hazájának jobb jövője érdekében a nemzeti géniusz szolgálatába állani, mert felismerte életének értékét és célját, hivatásának

tudatára jutott és fogékony lesz a nemzeti géniusz minden sugallata iránt.

Az igazi nemzetnevelés tehát a nemzeti géniusz lelkes munkásait, az alkotó hazaszeretettől áthatott polgárokat, szaporítja, akik a nemzeti értékek előállításán szenvedélyes örömmel dolgoznak.

4. A tudományos szellem és a tudomány s a technika iránt való kötelességek.

Lassan kezdi az ember a természetet megismerni és hosszú évezredek telnek el míg elhangzik a szó: „A tudomány hatalom”. Mint minden új igazság, ez is forradalmi és az elmaradt világ nem akarja látni benne szelleme diadalát. Galileit elítélik, pedig ő volt a „legyetek tökéletesek” isteni parancsnak egyik igazi megértője.

Értékes a *tudományos kutatás és a technikai fejlesztésért* való munkálkodás, mert az emberré léteinek egyik legnehezebben megoldható akadályát segíti elhárítani az útból. A megélhetés nehézsége ugyanis súlyos munkát zúdítt az emberre, úgy, hogy e rengeteg munka miatt az emberek milliói nem tudnak felemelkedni magasabb szellemi színvonalra. A természet erőinek mind teljesebb megismerése és az ember uralma alá való hajtása lassanként lehetővé fogja tenni az ember *felszabadítását* a gépies munka alól és megszerzi neki nemcsak a „mindennapi kenyeret” hanem a magasabb fejlődéséhez szükséges művelődési eszközöket és a hozzávaló bőséges szabad időt is. *)

Értékes tehát az *iparfejlesztés, a mezőgazdasági többtevmelésre való* törekvés, a mind célszerűbb gazdasági berendezések után való kutatás, mert mindezek segítségével sikerül a gazdasági élet területét észszerűbbé tenni és így az ember lelki nemesedéséhez az anyagi feltételeket megszerezni. A természetben való uralom által a gazdaság számára való energiaparászatunk növekedik és lehetővé válnak a szeretet sugallta szociális reformok, amelyekkel mindenkinek emberhez méltóbb *életet* biztosíthatunk. Szent kötelességeink vannak a gazda-

*) L. *Komis Gyula*, Bevezetés a tudományos gondolkodás, című művének (1922.) 195. l.-jét.

sági élet reformálása körül, mert halálos bűn az Istennek nagyra hivatott gyermekét, édes testvérünket tetet-lelket ölö gépies munkában elsatnyulni hagyni. A gazdasági haladás a technikai fejlődés eredménye. Áldásait minden emberrel kell éreztetnie.

Azonban nagy baj származna abból, ha a tudományoknál csak a gyakorlati hasznot néznők. Értékes *minden tiszta tudományos törekvés is*, mert az igazságkutatás szolgálatában áll és a tudományos igazságon keresztül áttetszik az Isten igazsága. Minden egyes igazság az ő végtelen igazságának parányi kis része. Értékesek lesznek előttünk különben a *nemzeti tudományok*, mert ezek napfényre hozzák az igazságokat, amelyeket Ő reánk bízott, amelyeknek kikutatása, felismerése, ápolása és mindenütt való elterjesztése a mi legkedvesebb nemzeti kötelességünk.

A tudományok szolgálatában állanak a különböző tudományos intézetek, akadémiák, társulatok, folyóiratok stb. és *nemzeti létünknek egyik legszentebb kötelessége* a tudományok fennmaradását és fejlesztését elősegítő szervek bőséges támogatása. A tudományos kutató eszközöket minél teljesebben kell rendelkezésre bocsátani mindazoknak, kik munkásságukkal bebizonyították, hogy tudnak tudományosan dolgozni. Gondatlan életet kell biztosítani a tudomány papjainak: a tudósoknak, a tanároknak, hogy az igazság kultuszának egész odaadással élhessenek.*)

A nemzet hivatása érdekében dolgoznak ők. A nemzeti szent cél megközelítéséért küzdenek az igazság fegyverével. A nemzet hatalmát és dicsőségét növelik új nagyszerű területek hódítanak el a sötétségek hatalmaitól.

E hódító hadvezéreket és kitartó hősi munkásokat mély tisztelet illeti. Nem csak múló dicsőséget szereznek a nemzetnek. Nem csak néhány évtizedre vagy évszázadra hódítanak meg új ismerettartományokat, hanem az ő dicsőségük múlhatatlan és a meghódított területek örökké a mi szellemünk felsőbbtségét fogják hirdetni.

*) I. m. 207. 1. s a. k. 1.

A mai élet azonban még nem ismerte föl a tudomány nagy hivatását, a tudományos gondolkodás kívánatos voltát, azért még sok a tennivaló az igazságra törekvő elméleti és gyakorlati *tudományos szellem* elterjedése érdekében.*)

Sokat lendítene a dolgon, ha mindenkinek lelkébe beleplántáljuk és azt a belátást tennők köztudattá, hogy életünk bonyolult problémáit csak alapos tudományos képzettséggel és módszeres, tervszerű munkával lehet megoldani és mindazokat, kiknek ily alapos tudományos műveltségük nincs, azokat ne engedjük vezető szerephez. Az ilyen ember ne lehessen irányító tényező s közvélemény formálásához ne juthasson. Eber *kritikai szellemet* kell éleszteni, amely hozzá szokik, hogy a kedves jelszavak és frázisok mögött is keresse az igazságot és nem engedi magát elbódítani semmiféle érzelmekre ható retorika által.

A tárgyilagos igazságot kereső és azt hangsúlyozó, a tudományt és tudós műveltséget megbecsülő közszellem alapját már az iskolában le lehet rakni az értelem fegyvelmezésével, de kell, hogy a nyilvános élet a maga józan tárgyilagos voltával is támogassa az iskola munkáját. A sajtó, a politikai élet, az egyesületi élet, mindennek meg van e téren a teendője, de talán legtöbbit tehetnek maguk a *tudósok, és tudományos egyesületek, ha közvéleményt formáló hatásuk* tudatára ébrednek, és felismerik e téren a hivatásukat, a tennivalókat és az igazságnak apostolaivá válnak. Hirdetniök kell azt, amit *Pauler Akos* fejteget, hogy az igazság minden más értéknek alapfeltétele és hogy létezni végeredményében annyit tesz, mint törekedni az igazságra. Csak az igazság képes bennünket a fejlődéstgátló tényezők alól felszabadítani és megvédeni a reánk zúduló bajok ellen.**) Azért van a tudománynak s a technikának oly nagy nevelő és nemzetfelszabadító szerepe az életben és ezért kell az igazságot kereső s kutató szellemet elterjeszteni és a tudomány tekintélyének emelése érdekében mindent elkövetni.

A tudomány nagy értéke különösen abban van, hogy köz-

*) Lásd *Komis Gyula*, Kultúrpolitikánk irányelvei. 1921. 4. 1.

**) Bevezetés a filozófiába 1921*. 296. 1.-tól.

kinccsé, mindenki által felhasználhatóvá tudja tenni azokat az igazságokat, amelyekre a lángeszű emberek egy-egy szerencsés intuíciójuk révén jutnak. Az emberiség balsorsa az, hogy csak a természeti világra vonatkozó intuíciókat tudja a tudomány könnyen magáévá tenni, míg a szellemi téren ez sokkal nehezebb. Itt van például Jézus látomása: a szeretet és szolgálat elvére alapított társadalomról. Legjobb óráinkban érezzük, hogy valóban igaza van, hogy csak a teremtő szeretet tudja a világot minden bajtól és büntől megmenteni és mégis a lélektan, a társadalmi, a pedagógiai tudomány és a filozófia fejletlensége miatt még mindig messze vagyunk attól, hogy ezt az igazságot a tudomány segítségével mindennapi életünkben gyümölcsöztessük. De azt hiszem, azok a tudományos eredmények, amelyekre dolgozatomban hivatkoztam e cél felé vezetnek bennünket és a tudományok további fejlődésével elérjük azt, hogy először a hivatásuk érdekében dolgozó eszmeközösségek szabadják fel önmagukat és ez alapján a nemzetet.

A tudomány hivatásának meglátása arra kötelez bennünket, *hogy teljesítsük vele szemben mindazon kötelelességeket, amelyeket a tudományos szellem elterjedése, a tudomány tekintélyének emelése, annak fejlesztésének előmozdítása tőlünk megkövetel.* Elsősorban a *közösségeknek, szervezeteknek feladata,* hogy ők ne elégedjenek meg azon intuíciójukkal, amelyek létüknek vagy felvirágzásuknak alapjául szolgálnak, hanem tudományosan kutassák ki fejlődésük feltételeit és törvényeit, hogy a módszeres és tervszerű haladásuk lehetővé váljék. Ezt végig meg kell tenni a nemzeti élet minden területén, nem csak a kultúra elméleti területén, hanem a gyakorlati élet területein is, nevezetesen a politikai és a társadalmi, élet különböző területein, hol legtöbbször felelőtlen, alacsonyabb műveltségű alakulat szelleme és nem az illető tudomány szelleme irányadó. Jól tudom, hogy a gyakorlati élet megkövetelte képességek sokszor másfélék, mint a megfelelő hivatás szaktudományának művelődéséhez szükséges elméleti készségek, de azért bizonyos, hogy minden gyakorlati ember csak nyer azzal, ha előbb alapos tudományos műveltséget szerez és mindig kapcsolatban marad szaktudományával. A nemzeti élet

egyenes vonalú fejlődését a tudományos igazságot kutató közösségek által és a belőlük kiáradó tudományos szellem segítségével leszünk képesek biztosítani. Addig míg a fejlődési fokot el nem érjük, mindig ki leszünk téve a vezetők többé vagy kevésbé szerencsés vélekedéseinek.

A tudományos szellem elsősorban a közösségeket ébreszti *öntudatra* és azután az egyéneket. A közösségek alapjául szolgáló eszmének meglátása, az abból következő életfeladatokon való módszeres munkálkodás öntudatosá teszi a közösséget és az ott dolgozó munkásokat. Ok látják a végtelen célt és a hozzávaló utat és azért többé nincsenek kitéve más alakulatok szellemének. Elkalandozásuk és eltévedésük ki van zárva. Az ily öntudatos munkálkodás gyorsítja a fejlődés ütemét. Tudatosá teszi a közösségek értékvágyait és ezzel szellemüknek alkatát. A nemzet körében dolgozó közösségek munkálkodásának végső eredménye a nemzeti génusz alkatának megismerése lesz és ezzel az egész nemzeti élet öntudatosítása. A nemzeti szellem a nemzeti génuszban eszmél saját igazi mivoltára és minden előre haladás a nemzeti génusz megismerésében növeli, annak sugalló hatalmát. Ekkor a nemzet minden tagja előtt is világossá válik az az életrend, amelyet a nemzeti génusz szolgálata tőle követel. Ennek következtében kialakulhat *nemzeti életfilozófiája* és élete összhangban lesz elveivel, mert hiszen a nemzeti génuszcsoportról szóló tudás megfelelő előkészítő nevelés után már biztosítja annak uralkodását életünkben. A róla szóló tudás ugyanis kiemeli a tudat háttéréből azokat a hajtóerőket, amelyek eddig azért nem érvényesültek, mert sok versenytársa: a különböző fejletlen alakulatokból kiáradó szellem foglalta el eddig a tudat minden erejét. De mihelyt a tudat felismeri ez alakulatok gyarlóságát, akkor igyekezni fog hatáskortól megszabadulni és pedig annál inkább ez lesz a törekvése, mert látja, hogy önmagához mily méltatlan szerepet tölt be, ha öntudatlan eszköze az alakulatból kiinduló szellemi áramlatnak, ezzel esetleg alacsonyabb rendű erőnek engedti át a vezetést és nem *azoknak, amelyeknek kell*.

Hogy a tudás hatalom s felszabadít és értékesebb életre képesít, ezt a tényt megtapasztalja minden nemzet és a nemzet körében minden ember, ha a nemzeti életfilozófia világossága mellett ráeszmél arra a szerepre, amit a nemzeti géniusz van hivatva életünkben játszani. A nemzeti géniuszról szóló tudás a környezettel szemben elfoglalt álláspontomat megszilárdítja. Függetlenségemet és önállóságomat megóvja. Eyletem rendjének tudatos és tervszerű voltát biztosítja. Az igazság útján való haladást elősegíti, s mind ezzel növeli személyiségem nemes erőit és öntudatát és nem vagyok többé rabszolgája a váltakozó hatásoknak, hanem a többi honfitársal együtt küzdök a tudatlanságból származó bajok és bűnök ellen, az eszményi nemzeti szellem kialakulásáért: a nemzeti géniusz uralmáért.

5. A nemzeti művészet szelleme és a művészeti kötelességek.

Az igazság kultusza nagy jelentőségű a nemzet életében, de a szépség kultusza sem maradhat el mögötte. *E két értéknek egyenrangú szerepet kell játszania a nemzet életében.*

Művészetünk szinte teljesen elszakadt a vallástól. A középkori művészet örökség volt, világosan beszél arról, mit köszönhet a művészet a vallásos ihletnek. De nemcsak a szorosabb értelemben vett vallásos művészetre gondolok most, hanem arra, hogy minden igaz szépség a szentséggel is rokonságban van. A szép az Örökkévalónak egy üzenete, hogy örüljünk e földi életnek, miként Ő is örült, amikor e világot megteremtette. Isten a szépség megtestesítője és minden földi szépség csak az ő vakító ragyogású szépségének gyenge visszahatása. A teremtés és alkotás öröme kristályosodik ki a szépségben és a világ teremtő örömeinek részesei leszünk, ha mi is szépet alkotunk, vagy a szépségnek hódol lelkünk. Az Ő jóságát és szeretetét akkor értjük igazán, ha képesek vagyunk meglátni, hogyan hintette tele a mindenséget tündöklő szépséggel, hogyan sugározza örök jókedvét minden derült szépség és hogyan jajdul föl fájdalomnak orgonahangja az ember tragédiájában.

A művészet szent hivatásának felismerése elősegítené megnevesedését. E gondolattal nem a tolakodó erkölcsi irányzatú s törekvő művészet szószólója akarunk lenni. Ez ellen a l'art pour l'art visszahatás jogosult volt. De hangoztatni akarjuk azt, hogy a *művészet az egész életet vegye figyelembe, tehát vallásos jelentését is, és hogy a művészet nem kerülhet ellentétbe az egyetemes szellemi élet törvényeivel, tehát a vallásos erkölcsi normákkal sem.*

Csak a nemes művészet tudja teljesíteni kulturális hivatását. Széthinti majd a Teremtő Isten örömét, az alkotás és szépség mámorát a világban és új derűt s fényt ragyogtat. Minden költő, képzőművész, ki új szépségek felfedezője, Istentől új gyönyörűséget hoz az embereknek.

Es annak a nemzetnek hírét, amely sok ily alkotó személyiséget tud kitermelni magából, a szépségkereső lelkek a világ legtávolabbi zugába is elviszik, ők a nemzeti dicsőség szolgálatában állanak és hivatva vannak arra, hogy a *nemzeti lélek* szépségeinek, értékeinek feltárásával új tavaszt és új hajnalt szerezzenek az emberiségnek.

E művészelmék által is teljesíti a nemzet világhivatását.

Szent a nemes művészet, a nemzet körében végezhető dicső hivatása folytán is. Szomorú és küzdelmekkel telítve van a nemzet tagjának élete, és azért fázósan, dideregve húzódik össze ez idegenszerű világban. Szüksége van egy kis vidámságra, derült fényre, amely bearanyozza szépségével e rideg világot. Vágyódik egy kis melegség után, amely szívét átjárja, hogy több bátorsággal induljon neki e zord időnek. Ez örömet, e melegséget, fényt s ragyogást a művészet lopja le az égről a nemzet fiai számára. Ekkor a nemzet a maga egészében is könnyebben birkózik meg az élet nehézségeivel. A művész teszi kedves meleg otthonunkká e földi életet, mert mindenütt felfedezi az eddig még elrejtett szépségeket. *Petőfi-vel* észrevesszük, hogy hazánkat a Teremtő jókedvében hozta létre és az ő kiapadhatatlan öröme előbugyog mindenütt, hol a szépséget meglátni képesek vagyunk.

Erre az öröme és a vele együtt járó életkedvre szükség is van, mert nagy feladatot ró a nemzeti hivatás teljesítése az

egyesekre és a közösségre egyaránt. A feladatok hideg s *józan* mérlegelése nem sok embert ösztönöz cselekvésre. Fakadjon e hivatás művészi élményeiből lelkesedés, tüzes, szenvedélyes szeretet, friss, vidám életlendület az elvégzendő munkához. E nélkül rideg volna a nemzeti génusz szolgálata. A művészet forró heve nélkülözhetetlen ahhoz, hogy kisarjassza a nemzeti lélekben az értékcsírákat és hogy tetteben, alkotásban teremjék gyümölcseit. Derült fénye kedvez a teremtő tevékenységek kibontakozásának. A lélek szárnyai megnőnek felemelő hatásától és fogékonyabb lesz a lélek a többi értékek a jóság, a szeretet, az igazság befogadására, hajlandóbb megvalósításukra.

Ne járjon elkülönült, úton a lélek, mikor jó *tettet* visz véghez, vagy mikor az igazságot állapítja meg, vagy az áhitai szárnyain felemelkedik a Mindenhatóhoz. Hiszen csak akkor elégül ki, ha minden teljesítményének tud örülni, ha a szépség kedvessé teszi előttünk a kötelességteljesítés az igazság, a jóság és a szentség útjait. Végeredményében az összes értékek egy töből fakadnak és a szépségben élvezzük az értékek összforrásának közvetlenségét, elevenségét és összhangját. A nemzeti génusz is a művészetben virágozik ki legelevenebben és minden élményünkre, tettünkre a nemzeti bájta hinti. A nemzeti szellem őseredeti közvetlensége a művészetben jelentkezik legtisztábban.

Sok egyetemes emberi jellegű teljesítmény csak a művésztől kaphatja nemzeti zamatát. Ily alkotások művészi kialakítása folytán válnak a nemzeti léleknek igazán sajátjává, ezáltal fejeződik ki nemzeti jellegük. Természetesen a nemzeti szellem az eredeti művészi alkotásokban mutatkozik legközvetlenebbül, s azért a művészet ápolása és felvirágoztatása a nemzeti kultúrpolitikának, s a nemzet művelésének egyik legfontosabb feladata.

Mindezek miatt nemzeti hivatásunk nagysága és hazaszeretetünk az eddiginél fokozottabb *művészi* alkotásokra ösztönözzön.

Magyarországot megfosztották legszebb természeti kincsaitől. Amit természeti szépségekben veszítettünk, pótoljuk

azt most művészi képességünkkel és a természet művészi kialakításával.

Országunk a maga egészében legyen hazaszeretetünk ékes bizonyossága. Csonka országunkat tegyük a szép alkotások hazájává.

Legyen e föld a mi legkedvesebb virágos kertünk. Az Egyesült-Államoknak van egy nagy nemzeti parkja. Nem lehetne az egész ország újból a mi virágos kertünk, hiszen a régi ének szerint virágos kert vala híres Pannónia. Egy óriási arányú kert művészet motívumai hassák át a réteket, legelőket és szántóföldek nagy területeit. Ültessünk fákat! Ligeteket varázsoljunk az elhagyott puszták helyeken és a víz tükörcsilló-gása elevenítse meg a száraz helyeket!

Földbirtokos, telektulajdonos, ha szereted hazádat mutasd meg, hogy birtokodat megbecsülöd, szeretettel ápolod szépségeit és *művészi* gonddal fejleszted azokat! Ekkor minden szépsége beszélhet a honi földhöz való ragaszkodásokról és arról, hogy te irtózol azoktól, kiknek elhanyagolt és rideg tulajdona hangosan kiáltja az egész világnak a birtokos lomposágát, vagy önző anyagias gondolkozását. Te tudod, hogy minden birtokod a hazának, a nemzetnek vagy az állománya közé tartozik és hogy hazafiúi kötelesség a vagyonodnak megfelelőleg *Széchenyi* kedves szava szerint „*hazánk szebbítéséhez*” hozzájárulni.

Hozzád is szólok városi polgár! Ne feledkezzél meg arról, hogy az anyatermészet ölén találod meg csak az igazi otthon, az üdülést. Engedd át a város belsejét az üzleti élet és munka hajlékának, hol a régi templomok mellett most a munka templomai álljanak. Te pedig menj ki lakni a derült külső kertés városrészekbe, hol szép virágok és fák között megint ősi emlékek és friss szellők vesznek körül.

Gyárosok, ne feledkezzetek meg arról, mily rideg a napestig dolgozó munkásnak környezete! Nem lehetne az anyaghűség és célszerűség elveinek szem előtt tartása mellett az új iparművészet szellemét beengedni a gyárba, hogy frissebb életkedvet vigyen a gépies munka egyhangú zakatolásába? Nem lehetne a gyárat úgy kiépíteni, hogy az ott végzett munka eszméjének technikai diadalát az épület külső formájában is mindenki örömmel üdvözölhetné?

Ne feledkezzen meg senki a hazafiságnak szép alkotásokban való kifejezésétől! Ha nem telik tőle más, akkor legalább egy virág hirdesse, hogy ő is szebbé akarja tenni honfitársa életét. Es a honfiúi szeretet sugallta alkotás megszenteli a szépségre való törekvést, az otthonnak, a földnek, a hazának szebbítését.

Nagy a nemzeti géniusz sugallta művészi feladat és minden rejtett művészi érzéknek eddig nem is sejtett művészi tehetségnek közreműködésére szükség van, hogy hazánk telítve legyen a nemzeti művészet alkotásaival. Elsősorban a lángeszű emberek segítségét kell igénybe venni. A költők és a festők munkájukkal fedezzék föl hazánk minden figyelemre nem méltatott zeg-zugának szépségét. A művészi nevelés gondoskodjék arról, hogy művészi sugallatuk ereje szétáradjon ez országban. Hatoljon be a legkisebb kunyhóba. Képzőművészeinkre vár az a feladat, hogy múltunk emlékével és a formák szépségeivel minden teret feldíszítsenek. Még a falú piacán, a kisebb kirándulóhelyek is hirdessék a forma nyelvének ékességét. Építőművészeink remek, de azért egyszerű formákban szólaltassák meg a vidék és a lakosok szellemét és gondoskodjanak arról, hogy alkotásaik összhangban maradjanak a nemzeti eszmékkel.

Turista egyesületeinkre hárul az a tennivaló, hogy hazánk természeti szépségeire felhívják a figyelmet és hogy azoknak a méltó kerete megadassék. Hazánk földjének szebbítése, illetőleg szépségeinek a nemzet összes tagjai számára való fel fedeztetése az ő feladatuk körébe is esik és ez nagy kötelességet ró rájuk Mert a magyar nem igen szeret turistáskodni. Nem sokat törődik a környék kiránduló helyeivel. Nem kultusz tárgyai a természet szépségei.

Érdemes teljes erővel arra törekedni, hogy ez megváltozzék és hogy minálunk minden nevezetesebb hely egy sűrűn látogatott kedves kirándulóhely legyen, ahol a lélek felüdülni és a természet szépségei által felébresztett áhítatában felemelkedhetik a Mindenség urához. Ezzel minden kirándulóhely hazaszeretünknek egy-egy temploma lehetne, hol a hazai

földhöz való ragaszkodást a szépség aranyzála is megerősítené.

Szövetkezzenek e cél érdekében a turista egyesületek a különböző kulturális társulatokkal és közös erővel, ott rendezett gyűlésekkel népesítsék be e helyeket és ünnepélyes áhítattal tegyék megszentelt alkalmá e kirándulást.

Igen messze vezetne célomtól, ha a művészi nevelésről, különösen a népművészetről, népköltészetéről, népzeneről, az iparművészetnek ezer és ezer idetartozó kérdéseiről megemlékezném, de legyen szabad a bőséges irodalomra ráutalni. Itt csak még egyszer akarom hangoztatni a *nemzet fiainak a hazafias kötelességét a nemzeti művészet ápolása körül és hazánk szebbítése érdekében.*

Jegyzet. A kötelességek azonban megfelelő jogok nélkül el nem képzelhetők. El kell ismerni mindenkinek a *művészi élvezethez való jogát*, amelynek kielégítése az államnak egyik nevezetes feladata, amiben őt a községek, kulturális társulatok és vagyonosabb osztályok támogatják. A kultúrállam törvények útján biztosítsa a nép számára az olcsó színházat, könyvtárakat, nemesen szórakoztató és tanulságos mozikat, a rendszeres zeneelőadásokat és a művészi élmények egyéb alkalmait. A muzeumok, képtárak, a középületek monumentális volta, a nyilvános díszkertek hirdetik, hogy az állam s a községek már kezdik felismerni ebbeli kötelességeiket. De mindez nálunk inkább csak a főváros és egynehány nagyobb város területére szorítkozik, a kisebb városokban, falvakban még szó sincs róla. A rendszeres vándorkiállításokkal, művészi körutazásokkal, rendszeresen ismétlődő zenei előadásokkal lehetne segíteni rajta. Nagy figyelmet érdemelnek a mozik és a rádió is. Általuk a művészi kultúrpolitika hatóságos segédeszközzel gyarapodott.

E vázlatos megjegyzéseket még sok más gondolattal kiegészíteni, de most csak egy főgondolatot akarunk kiemelni: Nem elég csak az egyén művészi neveléséről gondoskodnunk, hanem okvetlenül szükséges az is, hogy magából a nemzeti szellemből induljanak ki a szép megbecsülésére a szép alkotásokra való törekvés hatalmas ösztönzései, amelyek művészi *nemzeti szokásokban kristályosodnak ki.* E követelés nem utópisztikus. Csak jusson eszünkbe a divat óriási hatása, ellenvéleményt nem tűrő volta. Jól tudom, hogy más a divat s más a művészet. De vajjon nem lehetne-e tudatosan arra törekedni, hogy a divathoz hasonló hatású *tömegeket mozgató erővé fokozódjék a nemzet művészi szelleme,* anélkül, hogy a divat szeszélyes váltakozását és egyéb felületességeit követné?

Azt hiszem, ha e problémára rá eszmélünk, akkor a megoldás felé vezető utat is megtaláltuk. Egyéni cselekvés itt sem fog célravezetni. Szervezett erővel kell hozzáfogni! Minden közösség, egyesület, társulat stb., vállalkozzzék a körébe eső művészi feladatok megoldására és különösen arra, hogy a nemzet művészi szellemének és szokásainak kialakítása érdekében megfelelő propagandából kivegye részét.

Természetesen e törekvés célját téveszteni, ha csak divatszzerű keretekben mozogna és olyféle rövid ideig tartó mozgalmat eredményezne, mint amilyen a tulipán-mozgalom volt. Sokkal többről van itt szó. A nemzet művészi szelleme csak akkor értékes, ha a nemzeti génius szugallata szól belőle.

Arra kell tehát törekednünk, hogy a nemzeti génius művészi sugalló ereje ellenállhatatlan erővé váljék és a nemzet minden tagja, minden szervezete hatása alatt álljon, annak sugallata érzésében és alkotásában megnyilatkozzék.

Tudatossá vált tehát előttünk a feladat. Megoldása érdekében nagyon célszerű tanulmányozni a kor uralkodó művészi áramlatainak keletkezését, hatásának tényezőit és terjedelmét. A kor szelleme határozza meg az illető kor egységes stílusát. E művészi áramlatok mélyen a kor szellemében gyökereznek és belőle táplálkoznak. Jelenleg nem köti össze az embereket valamilyen egységes korszellem és azért a művészete sem egységes. Valóságos anarchia van a művészet terén, hol a legkülönbözőbb stílusok harcolnak egymás ellen. Ha a nemzet körében egységes életfelfogás s értékelés tudna kialakulni, ha tehát különösen a nemzeti életfilozófiában öntudatra ébredne a nemzet és meglátná a maga életének értelmét és célját, akkor már meg lenne az a közös szellemi alap, amiből a nemzeti művészetben is egységes stílus fakadhatna.

A cél érdekében *tervszerű, nemzeti művészi politikára* van szükség. A politika szó azonban ne azt a gondolatot sugallja nekünk, hogy mindent az államtól várjunk. Igaz, van e téren az államnak is tennivalója, de fontosabb a társadalom feladata. Elsősorban a művészeké, kikre a művészi alkotás mellett szervező munka is hárul. Tudatos szervezés útján kell elősegíteniük a nemzet művészi szellemének megerősödését és biztosí-

taniok azt, hogy mindenki a nemzeti géniusz sugallata alá kerüljön. Az iskolai művészi nevelés csak előkészíti a talajt. A nagyszabású művészi propaganda elvetné a magvakat. A megérlelés a közösségekre hárul. *Az igazi művészi szellem kialakítója is a közösség, mert a nemzeti géniusz csak a nemzeti közösségben van otthon.*

6. A nemzet alkotó szelleme és a nemzetművelői kötelességek.

Láttuk, hogy minden egyénben az életihlet idejében megszületik a személyiség eszméje és ebből lassanként az alkotó munkája közben tudatossá válnak előtte életének vezérértékei. Majd végül megismeri egész lelki alkatát, amely megmutatja, hogy mire van teremtve, milyen pótolhatatlan értékeknek lehet hordozója és megvalósítója. Ha az egyén így felismerte élet-hivatását, meglátja személyi életének dicsőségét és meg tudja azt is, hogy csak a hasonló hivatású emberekkel együtt, velük közösségben élve, érheti el élete célját. Csak akkor boldog, ha e közösségben értékei, eszményei megvalósításán dolgozik. Ekkor felébred benne a munka szenvedélye, teljes odaadással, teljes lélekkel dolgozik e hivatásközösségben, hogy szívének legforróbb vágját kielégítse és a lelkéhez nőtt értékeket létrehozza. E lelkialkatának megfelelő munkakörben természetesen nincs vetélytársa. Itt ő a legkiválóbb, a legtekélyesebb, mert ő érti legjobban e legsajátosabb területén a kérdés minden csínyját-bínyját. Nem csoda, ha e téren való legnehezebb kötelességek teljesítését is kiváltságnak érzi és géniuszának *szolgálatában* azon felemelő nagyszerű érzéseit éli át, amelynek üdvösségét biztosító voltát Jézus nem győzte eléggé hangsúlyozni.

Sajnos, most még kevés ember van, aki megtalálta önmagát. Ki elmondhatná magáról, hogy ismeri élethivatását, tehát azt a kört, amelyet ő tud legjobban betölteni. A legtöbb embert a sors szeszélye az élet tervszerűtlensége a legkülönfélébb munkára sodor. Csoda-e, ha oly sok az elégedetlenség és oly sok a gyarló munkás?

Kultúránk egyhangúsága és alkotó szellemének bágyadt-

sága, társadalmi tagolódásunk merevsége, a demokrácia fejletlensége és nem kis mértékben az igazi kultúrpolitika hiánya az oka ez áldatlan állapotnak. *Minél gazdagabb, sokoldalúbb és demokratikusabb lesz művelődésünk, annál változatosabb és sokfélebbek a megoldandó problémák, annál inkább lesz szükség a legkülönbébb tehetségű alkotó munkásokra. Ennélfogva annál több egyén juthat a maga hivatásszerű munkájához.*)* Maga a társadalmi szükséglet is ösztönző, ébresztő hatást fog gyakorolni az alvó tehetségekre.

Ugyaníly eredményt váltanak ki a kor haladó szellemű áramlatai, s egyes kiváló teremtő egyéniségeknek alkotásai, utánzásra serkentő példái. Mindezek megnyitják a lelkek kapuját, feloldják a lelkeket a földhöz és a mindennapisághoz láncoló gátlások alól, amikor az emberek mernek önmaguk lenni, mernek nagyot és merészet akarni. Páratlan nagy hatása volt pl. Jézusnak az emberekre. Apostolok és mártírok serege követte őt. Hasonló, de jóval kisebb fokú hatást fejtettek ki a nagy művészek és a vezető férfiak.

De nemcsak egyes kiváló személyiség képes ily ébresztő hatást kiválasztani, hanem letűnt korok nagy alkotásai is. Az ilyenek fölelevenítése esetén, a renaissance korszakban, a régebbi kor alkotó szellemének termékei úgy hatnak, mintha újjak volnának.

Vannak idők, amikor a kor uralkodó eszméi megihletik az embereket, mikor erősen bíznak az eszmék megváltó hatásában és ez a hit és a bizalom fölébreszti a lélek alkotó tevékenységeit. Máskor nagy életfeladatok merednek az egyén, a nemzet elé. Neki meg kell oldania azokat, különben elpusztul és ekkor a nagy feladatok kiobbantják a még elrejtett tehetségeket és megteremtik *az alkotó munkára serkentő közszellemet.*

A renaissance, reformáció, az eleven lüktető haladó szellemű élet a nagy emberek, nagy eszmék, nagy hitek és feladatok oly tényezők, amelyek elősegítik az egyének alkotó képességeinek kibontakozását s ezzel azt is, hogy megtalálják igazi hivatásukat, életcéljukat.

*) Lásd *Komis Gyula*, Kultúrpolitikánk irányelvei. 38. 1.

A teljesen kifejlődött kultúrában létrejött eszmeközösség-*hexi* folyó munkával beköszönt végre az a dicső időszak, amikor a minden egyénben meglévő érték kivirágzik és meg tud felelni isteni célgondolatának. Az ember addig nem nyugszik, míg *ezt* a fejlődési fokot el nem éri. Mert az ember értékvágya s az értékélményből fakadó ösztönzés mindaddig nem békül meg, míg kielégületlenül marad. Önkifejtése kielégítené őt, de ez csak a hivatásszerű értékek megvalósítása vagyis kulturális munka útján történhetik. A kultúra fejlesztése lesz tehát a közvetlen következménye e vágyakozásnak. A kultúra fejlesztése azonban nem egyéni, hanem szervezett munka eredménye és a siker annál nagyobb minél tervszerűbb szervezése.

Ezek alapján a kultúrpolitika, illetőleg helyesebben mondva, a *nemzetművelés* kötelessége világos előttünk.

Nemzetművelésről beszélünk, mert ezzel mindazon tevékenységeket értjük, amelyeknek az a célja, hogy a *nemzeti szellemnek értékben való gyarapodását idézzük elő*. És erre szükség van. Mert mint Székfü is Széchenyi után, megjegyzi:*) „A nemzeti szellem nem hagyható magára, *művelésén tudatos munkával kell dolgozni*, mert soha sincs annyira magas fejlődésben, hogy ne kelljen tovább ápolni”. A közművelődési folyamat önkéntelenül megy végbe, míg a művelés szóval a tervszerűséget, céltudatosságot akarjuk jelölni. Más ez, mint nemzetnevelés, amikor elsősorban a nemzeti élet erkölcsösödését célozzuk. A nemzetművelés a kultúrpolitikát is felöleli. Ez utóbbival azonban rendszerint csak az államnak kultúrát szolgáló szervező tevékenységét szoktuk megnevezni.

A *nemzetművelésnek* a fentiek alapján először az a *célja*, hogy a köznevelést és közoktatást, de a szabad oktatást és a népművelési intézményeket úgy szervezze, hogy minden ember személyiséggé fejlődhessen ki és másodsorban a nemzeti kultúra fejlődéskörülményeinek biztosítása, úgy hogy minden ember megtalálhassa a saját lelki alkatának megfelelő feladatkört, vagyis a maga hivatását és hogy az egész nemzet is teljesíthesse hivatását.

Világos, hogy a nemzetművelés akkor fogja e külön-

*) *Szegfü*, A magyar államélet rajza 160 l.

böző nagy célokat elérni, ha a *nemzeti szellemnek nemzeti géniusszá való válását elősegíti. Ez tehát a nemzetművelés végső célja, mert ezzel a többi mind biztosítva van. A nemzetművelés azon dolgozik, hogy a nemzeti szellemnek hatása teremtő erejű legyen, működése tervszerű, a magyarság törvényeinek megfelelő és az egész nemzetet szenvedélyes alkotó munkára ösztönözze.*

A nemzetművelésnek ez a fogalma hű marad a művelés szó eredeti értelméhez. A nemzetművelés az egészre hat, megmunkálja azt a talajt, amibe a nemzet tagjai belegyökeresednek és a honnan éltető táplálékukat szívják. A nemzetművelés megteremti azt a környezetet, azokat a fejlődési föltételeket, amelyek mindegyik tagnak kedvező növekedését biztosítják. A nemzetművelés épúgy nem meríti ki a nemzeti *művelődési* élet egész körét, mint a szántóföld művelése a természeti erők és tényezők hatását. A nemzetművelés is csak előkészít, ápol és véd, a többit a teremtő szeretet éltető hatására, a közösség géniuszának sugaraira bizza. *Az egyént nevelni kell, de a nemzeti szellemet műveljük.*

A nemzetművelés eredménye az lesz, hogy a nemzet a maga hivatását betölti. Ez azonban a *nemzeti géniusz* egyik virágzó korszakának eljövételét jelenti, amikor a lángeszű és nagy emberek sokasága elkápráztatja a világot. És ez eszménykép megvalósítása nem lehetetlen. Ne mondja senki, hogy ez csak ábrándkép, hogy a lángeszű, a szent, a nagy emberek száma kevés s csak ritka szerencsés természeti s történeti körülmények találkozásából születhetik meg ily csodálatos termékenyséű alkotó korszak. Meggyőződésünk az, *hogy a lángésznek, a lelki nagyságnak és szentségnek magvai sokkal bőségesebben vannak elhintve az emberek között, mint sejtenők*, mert különben, hogyan magyarázhatnók meg, hogy bizonyos időben egyszerre nagy számban tűnnek föl a lángeszű emberek, és az úgynevezett aranykorban vagy nagy időben egyes népek oly értékes eredményeket hagynak az emberiségnek. *Perikies* korszaka dicsekedni tud a teremtő lángelmék tömeges feltűnésével és ennek hatása továbbra is megmarad. Plató és Aristoteles magukban halhatatlanná tudják tenni a görög népet, a

görög géniuszt, amely az emberiséget megtanítja a módszeres gondolkodásra és filozofálásra. Nagyszerű művészi alkotásaikkal gazdagította e nép művelődésünket, úgy, hogy méltóvá tette magát arra, hogy kultúránkat mindig felfrissítsük ez örök ifjú forrásból.

Később *Augusztus-kora* megmutatja mit tud a római lángész alkotni a művészetben. A római géniusz különösen az állami szervezés terén, a jogban válik az emberiség tanítómessterévé.

A zsidó nemzet pedig a vallásos lángeszű férfiak serege által tűnik ki. Kitermeli magából a legnagyobb vallásos eszméket. A bibliát adja az emberiségnek és ezzel örökre adósaivá teszi az összes nemzeteket.

Íme csak az ókorban mit tudott e három nép géniusza alkotni.

Az emberiség történetének futólagos áttekintése is meggyőz bennünket arról, *hogy majdnem minden művelt népnek volt oly korszaka, amikor alkotó szelleme bőségesebben és szívesebben nyilatkozott meg, mint máskor.* Az újabb korban gyorsul a fejlődés menete és alig van nemzet, amely a lángelmék korszakával, az alkotó szellem elevenebb működési idejével ne tudna dicsekedni. Ilyen korszak volt minálunk *Széchenyi nyilvános felléptét (1825 után) követő harmadfél évtizedes korszak is,* amikor a politikában és az irodalomban a magyarság eddig nem sejtett alkotásokkal gazdagította a világ kultúráját. Széchenyi föllépte fölébresztette a nemzet alkotó szellemét. Közreműködtek még a többi fejlődést előmozdító körülmények, a hazafias s nemzeti érzést működésre és munkára serkentő tényezők is. S ezek együttes hatására kivirágzott a nemzet géniusza a maga teljes színű pompájában és megérelődtek a nemzet híret messze századokon keresztül is fenntartó teremtmények.

A nemzetművelés feladata végeredményben ily alkotó korszakokat előidézni, állandósítani, a nemzeti géniusz uralmának korszakát. E munkában a nemzeti eszme, a nemzeti szellem és kultúra eszménye vezeti a nemzetművelőt. Azt válnak azok a nagyszerű s örök feladatok, amelyek-

értékeket megvalósító képességei kifejlődjenek és a nemzeti életben beköszönjön az idők teljessége. Az igazi *nemzetművelő lelke* valóságos mámorba esik, ha elgondolja mindazokat a lehetőségeket, amelyek feltárnak a nemzet előtt, ha géniusza teljesen kibontakozik és az alkotó munka szenvedélye fogja el tagjait, mikor mindenki át lesz hatva a nemzeti géniusz korszakának nagyszerűségétől és ez eszme: azaz a „kötelezővé vált lehetőség”*) indítani fog mindenkit arra, hogy megvalósításán teljes erővel dolgozzanak. A nemzetművelő lelki szeme előtt ekkor megjelennek a magyar lelkek millióinak mélyén szunnyadó értékek, amelyek mind kivirágozhatnak és gyümölcsöt hozhatnak. Ekkor a nemzetművelő érzi, hogy, hogy hivatása megvalósítani a magyar anyák ábrándjait. Amikor az édes anya kis gyermeke fölé először hajol és remegve nézi kis gyermekét, kutató pillantása szinte át akarna hatolni az anyag vaskos burkán és a jövőndő fátyolán, vajjon mit hoznak az évek, vajjon szívének legtitkosabb vágya és merész álma valóra válik-e, vajjon király, hős, szent böles lesz-e az ő gyermekéből? *A nemzetművelő azon van, hogy mindenkiből az legyen, ami csak lehet*, azon van, hogy a nemzet állandóan kitermelje magából az összes lehető lángeszű tudósokat, művészeket, nagy szervezőket, államférfiakat, költőket, alkotó munkára kész szenteket, nemzetnevelőket és nemzeti prófétákat, de minde- nek fölött a böles nemzetművelőket.

Mégegyszer kiemelem, hogy e célkitűzés nem ábránd, nem rajongás szülte álom. Mámoritók lehetnek e látások, föl- emelők a jövő nagyszerű képei, eszményiek a célok, de ilyenek az összes örök és végső célok, örök eszmék. Plató erosza vezeti mindig az embert a nagy eszmék felé, de e lelkesedésnek bölcseséggel kell társulnia és a gyakorlati életbe való átültetése tudós alapossággal, gyakorlati érzéssel és finom tapintattal történjen. Azért hangsúlyozta Plató a bölcsesség szükségességét és igazi nemzetművelő is csak az lehet, ki a bölcsesség éré- nyével dicsekedik. A nemzetművelőt munkájában az a meg- győződés vezeti, hogy ámbár végtelen feladatot nagy köteles- séget ró rá a nemzeti hivatás célja, még sem riad vissza a

*) Ravasz László kifejezése.

nehézségektől, mert a világtörténetnek folyamán több példa van rá, hogy a lángelmék, a teremtő elmék egyszerre nagy számban is felléphetnek. Ez tehát nem lehetetlen eszménykép. Maga a kis Athén legvilágosabb példája ennek. Még egyszer kérdezzük: hát csak ekkor születhetett annyi lángész, máskor nem? Nem születnek-e mindig, minden időben nagy számban? Csak fejletlenek maradnak, elkorcsosulnak, akár csak a leg-nemesebb mag, a sovány, kövecses talajban, a hideg éghajlat alatt, a száraz levegőben és fénytelen zugban. Ki mondaná a csenevész, tengő-lengő növénykéről, hogy virágjával bámulatba nem ragadhatott volna, gyümölcsével nem táplálhatott volna? így van ez az emberpalántával is, a mai fejlődést gátló környezetével, szeretet és melegség nélküli légkörével, hideg gyűlölködésével, sötét, haladásellenes felfogásával.

Nem csoda, hogyha csak egy néhány mag hull a jó talajba és hoz százannyit. Az örökkévaló Magvető, a Mindenható gondviselő munkáját az emberi tudatlanság és hidegség nagyon is megnehezíti, sőt részben megsemmisíti. De ő azért nem fárad el soha sem. Minden pillanatban szórja a születő lelkek talajába újból és újból a friss magvakat, az értéket megvalósító ösztönzéseket, a csudálatos csíraalkotásokat.

A nemzetművelő az Isten legelső munkatársa, ki megbecsüli a nemzet tagjaiban szunnyadó értékeket, *műveli* a nemzet szellemét, ápolja a fiatal hajtásokat, neveli a palántákat, kutatja az utakat és módokat, hogy hogyan *tudná a nemzeti szeltem teremtő hatásának biztosítása által a legjobb fejlődést előmozdító környezetet megszerezni az érlelődő gyümölcsnek.*

A Teremtő legelső munkatársa a nemzetművelő, tehát szent az ő működése és szent minden hazafié, ha a nemzeti kultúra emeléseért, magyar értékek gyarapodásáért, a nemzeti génusz uralmáért akár közvetve, akár közvetlenül munkálkodik. *Mert nemcsak mindnyájan [ejtünk ki nemzetnevelői hatást, hanem nemzetművelőit is;* hiszen mindenki részt vesz a nemzeti életben és ennél fogva a nemzeti kultúrának munkása vagy élvezője.

Ha csak léha, tétlen élvezője, akkor számára nincs mentesség, mert halálos bünt követ el a nemzeti hivatás ellen, Istennek legszentebb akarata ellen. Léhaságában fitymálja a

nemzeti szellemnek halhatatlan létét és örök értékét biztosító alkotó munkáját és henye élvezésével fogyasztja a nemzetnek a kulturális előrehaladáshoz szükséges értékes erőket, munkateredményeket.

Ha ellenben becsületesen dolgozik, akkor többé a nemzet értékeinek nem pocsékolója, hanem fenntartója. Míg a lustaság, a tehetetlen henye élet nemzeti értékeket pusztít és nevelő hatása romboló.

Ha a *nemzetművelői felelősségérzet* és az *ebből folyó kötelességtudás* mindenkiben felébred, akkor remélhetjük, hogy elkerüljük a nemzeti létet veszélyeztető bünt: a munkátlan léha életet.

A dologtalan élet, az akaratnélküliség a mi legnagyobb ellenségünk. Ez ellen a legerőteljesebben kell küzdenünk. És ha a legmegfelelőbb egyéni neveléssel, az alkotó munkára való neveléssel felébresztjük az egyéni tehetségeket és kifejlesztjük a gyakorlati készségeket s a kitartó munka megszokását, akkor már részben segítettünk a bajon. Azután arra van szükség, hogy a nemzeti eszményeket lelkeket átformáló élményekkel, értéket meggyökereztető belső tapasztalatokkal plántáljuk a nemzet tagjainak lelkébe, hogy mindegyik a nemzeti értékek megvalósításában keresse és találja meg lelke kielégülését, értékvágyának teljesülését. Ha még a nemzeti szellem működésre buzdító voltáról gondoskodunk, vagyis arról, hogy belőle a munkakedvet élesztő haladásra serkentő erős ösztönzés induljon ki, akkor már a nagy idők küszöbéhez jutunk. A nemzeti szellem teremtő hatását, akkor fogja éreztetni, ha az alkotó munkások között a kölcsönhatás minél elevenebb, ha minél nagyobb érdeklődés, szeretet, megbecsülés és anyagi s erkölcsi elismerés kíséri tevékenységüket, minél értékesebb feladatok elvégzésére nyílik alkalmuk s minél több eszmeközöségben dolgoznak együtt e közös feladatokon.

Nagy idők termik a nagy embereket. Nagy feladatok termik a lángeszű megoldásokat. A zsidó népnél kiválasztottságuk voltának tudata megteremtette a nemzeti próféták nagy seregét. Ha nálunk is a nemzeti hivatás öntudata folytán nyilvánvalóvá válnak azok a nagyszerű és örök feladatok, amelyek

nek megoldása mindenkinek megfeszített munkáját követelik, akkor a nemzeti evangélium értékélményéből, a magyar jövőbe vetett hit erőforrásából és az igazi alkotó hazaszeretetből a nemzeti szellem teremtő volta is hatványozódik és a belőle kiáradó erők biztosítják a nemzetművelés végső célját: a nemzeti génusz uralkodásának korszakát.

Mindezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a problémát teljesen megoldottuk. Biztosak vagyunk benne, hogy a nemzet életében az alkotó korszakokat mind sűrűbbé lehet tenni, sőt idővel talán állandósítani is tudjuk. Ezzel valóban lehetségessé válik *Natorp**) merész eszményképe: a lángelműek nemzete. Amint már említettük, mindez Athénben Perikies idejében már egyszer megvalósult és ami egyszer lehetséges volt, az lehetséges máskor is. Már most csak a tudomány feladata kutatni azon kedvező és célszerű feltételeket és okokat, amelyek e tényt lehetségessé tették. Különösen a történetfilozófia, továbbá a nemzetnevelés s nemzetművelés tudományának fejlődése fog bennünket e cél felé közelebb vinni. Meggyőződésünk, hogy *nagyon is észszerű*, e cél felé tudatosan törekedni, *mert minden lépésünket siker koronázhatja és minden kis eredmény után is már észlelhetjük majd a nemzeti alkotó szellem újabb felszabadulását* és gyönyörködhetünk majd a nemzeti génusz újabb műveiben.

7. A haladás szelleme és a haladásért való dolgozás erkölcsi kötelessége.

A nemzeti génusz szolgálatában szent minden munka, amely az ő sugallata alapján folyik. Mert ekkor nemcsak a nemzeti etika parancsát teljesítjük, hanem a génusz sugallatát követve, a nemzet isteni hivatását teljesíti, a nemzeti kultúra fejlesztése által. *Szentségtelen és erkölcstelen tehát minden haladás ellen való gondolat, a szabad kifejlődést megfojtó intézkedés.*

*Pauler Ákos**) azonban rámutat arra is, *hogy kultúra*

*) Sociálidealismus, 1920. 69, 197, 218. 1.

*) Az etikai megismerés természete. 194. 1.

ellen való és ép azért erkölcstelen az újítástól vagy reformtól való rettegés is, s joggal ostorozza a konzervativizmusnak beteges elfajulását. Ebből folyólag hangsúlyozza (196. l.), hogy a társadalom tagjai a haladás eszméjétől legyenek áthatva, mert hiszen a stagnálás a kultúra visszafejlődését jelentené és így nemzetünk kultúrképességét lerombolná.

Széchenyi már kiemelte, hogy a magyarnál a haladásnak ez a szeretete, a fogékonyság az újítások iránt nem igen van meg és ennek nagy kárát látta egész nemzeti kultúránk. Minden új, nemzetfejlesztő gondolatnak, vívmánynak sokáig kell harcolnia, míg elismerésre talál s érvényesülhet.

Bizonyos idegenkedéssel fogadnak nálunk minden új eszmét és ez tiszteletre méltó, ha csak a nemzeti egyéniség tisztaságának, a nemzeti jelleghez való hűséges ragaszkodásának az érzése szólal belőle, de elítélendő, ha a kultúra haladását meglassítja. A hazafias kötelesség mást parancsol nekünk, mint amit a maradi gondolkozásúak hirdetnek. Látjuk, hogy mily messze vagyunk attól a nagyszerű nemzeti céltől, amelyért szívünk sóvárog és azért két kézzel kell minden alkalmat megragadnunk, amely e nemzetet, ha csak egy kis lépéssel is, előbbre viszi. A következetesen végiggondolt hazaszeretet tehát örül minden haladásnak. De a progresszív felfogását lelkiismeretes kritikai mérlegeléssel kapcsolja össze. A más nemzektől kritikátlanul átvett alkotás idegen test marad a nemzet szellemi életében. Csak a kritikával végzett áthasonlítás teszi azt teljesen magáévá.*)

A kor rohamos haladása éber, friss, lendületet követel. Eleven, elfogultság nélkül való gyors felfogást és alkalmazkodást. Nagy szolgálatot tehetnek tehát a nemzetnek azok, kik önállóságukat a kor haladó szellemével összhangban tudják tartani, mert azok az egész világ vívmányait gyorsan értékesítik a nemzet számára. Ilyen férfiú volt *Széchenyi István* gróf is és azért is tett oly rendkívül sokat hazánk felvirágoztatása érdekében. Vessük szívünkbe intelmét: a „*lehető legsebesebb progression*”. (H. c. II. 410.) *Ez az* alapelv íranyítsa egész nemzetművelésünket és nemzetnevelésünket. A

*) A haladás filozófiáját, lásd *Komis Gyula*, Történetfilozófia. 153.1.

hagyományok tisztelete címén ne gáncsolja el senki a haladás ügyét. Mert a legfőbb parancs az, hogy a nemzeti élet minden vonatkozásban különb, nemesebb, magyarabb legyen, mint amilyen most. A jónak a jobb az ellensége és a kettő között való megalkuvás fél eredményre vezet. *Gyökeres munkát kell végeznünk, ha előre akarunk haladni.* Semmiféle érzelgősségnek nincs itt helye! Csak árt nemzetünknek. Ez a haladó szellem természetesen nemcsak a nemzeti élet erkölcsi követelménye, nemcsak a hazafias kötelességteljesítés törvénye, hanem vallásos parancs is.

Jézus Krisztus nem tűrt semmi megalkuvást. A *gyökeres javulás és javítást sürgető elszántsága sokszor szinte megdöbbenő!* Amit jónak ismert, annak teljesítését feltétlenül és rögtön követeli. Haladó, csak előre tekintő gondolkozását jellemzi a következő mondása is. „Aki az eke szarvára veti kezét és hátra tekint, nem alkalmas az Isten országára”. (Luk. 9, 62.) Tanítványaitól azt kívánja, hogy azok *azonnal mindent hagyjanak el, habozás nélkül szakítsanak a múlt minden kötelékével és feltétlen, teljes odaadással szolgálják új tanait.* Minden nagy eszme ily gyökeres odaadást és elszántságot követel tőlünk. Nemzeti hivatásunk nagy feladatai is ezt sürgetik.

8. A vallásos teremtő szellem.

A kulturális felsőbbség legfontosabb követelménye, hogy a nemzet a népek között a vallás terén vezető helyre jusson. A vallásos törekvés a leghatalmasabb erejű a világon. Ugyanis minden teljesen öntudatra ébredt ember mindenekelőtt meg akarja szerezni lelkének az üdvösséget és ezért kész megfizetni a legnagyobb árt. Már pedig az üdvbizonyosságot csak a vallás adhatja meg. Ne csodáljuk tehát, ha a vallásos kérdés az emberek millióit tartja izgalomban. Jézus alakját rajongó tisztelettel vesszük körül és vele kezdődik az új világkorszak. A zsidó nemzet vallásos szelleme meg eszméi és bibliája révén még most is irányítja gondolkozásunkat. Vallásos érzéseinket, királyuknak, Dávid zsoltárainak szavaival fejezzük ki. Egyházi szokásainkban őket követjük és sokan lemondanak minden

önállóságról, minden eredeti vallásos tapasztalatot megtagadnak, háttérbe szorítanak, csak hogy minél hűségesebb követői legyenek e vallásos szellemnek.

Íme példájuk mutatja milyen meghódulásra készítő egy nemzet vallásos alkotó ereje.

Bizonyos az, hogy amit a zsidó nemzet e téren nekünk nyújtott, annak örök értéke van. Isten prófétáikkal nyilatkozta ki akaratát. De hozzánk is elküldte a Szent Lelket. Ha megtérünk, akkor mi is mondhatjuk: „Most már Isten gyermekei vagyunk és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk”. (János I. 3. 2.) *Tehát még nagyszerű vallásos fejlődésre van reményünk.*

* * *

Jézus, Istennek egyszülött fia imádatunk és odaadó szeretetünk örök tárgya marad. Igéi: az égi bölcseségnek és az üdvösségre vezető utasításoknak örök forrása. *Isten országa* felé mutató célkitűzése: a kultúra hazáját, az örök értékek otthonát megteremtő alkotó munkának állandó ösztönzője. A tökéletességet kívánó parancsa: a folytonos haladásra serkentő hazaszeretetnek örök rugója. Észre kell azonban vennünk, hogy mindez a végtelen felé mutató fejlődés ösztönzője, de a beteljesedést, magát az Isten országát, az égi tökéletességét, az Istennel való közösséget még nem biztosítja, ha mi magunk azon szünet nélkül nem dolgozunk és imádkozunk. A mi alkotó képességeinkre vár az a feladat, hogy újból és újból hozzájárassunk e nagy és szent feladat megoldásához. Előre kivessük a hitnek a horgonyát és ezzel újból kissé előre rántsuk magunkat.

Elsősorban tehát ki kell nyitni a *hit erőforrását* és azért kell a mai ember felfogásának megfelelőleg értelmezni a hitnek a jelentőségét. Lássá be mindenki, hogy a jövő bizonytalansága miatt hit nélkül nem lehet élni. Ha nem öntudatos előttünk a hit, ha nem egy átgondolt rendszeres hit vezérel az élet útjain, akkor életünk legfontosabb irányító erejét kiengedtük kezünk közül. Öntudatlan bizakodás, ellen nem őrzött reménykedés és esetleges vélekedések pótolják az átgondolt hitet. Hangsúlyozni kell tehát az erős és mély gyökerű hitnek és a belőle táplálkozó meggyőződéseknek életet elhatározó, értéke-

sebb életet biztosító voltát. Nélküle bizonytalanság és tévelygés uralkodik a jövőre vonatkozó terveinkben.

Minden szociális és kulturális törekvésnek is szüksége van hitre és ősbizonyosságra, hogy törekvése nem hiábavaló, hogy az igazság ősforrása táplálja sejtését és ha a hit meg van, akkor a kötelességteljesítésnek erejét az isteni támogatás még hatványozza. Gazdasági, politikai és szociális reformtörekvéseink értelmét a jobb jövőbe vetett hit élteti. Tudományos, művészi és művelődéspolitikai törekvéseinket is az eszmék végső győzelmébe vetett hit magyarázza. Hitünk és egyben tehát vallásunk is felőleli kötelességeink, értékeink és eszményeink teljes körét és azért kell a vallásos fejlődésnek oly fokúnak lenni, hogy mindezekkel számoljon, s az egész életet áthassa a vallásból fakadó energiákkal.

* * *

Lelkészeinknek, nemzetnevelőinknek figyelembe kell venni továbbá azt, hogy nemcsak a közönséges bűnök ellen kell a vallásos erőkkel síkra szállani, hanem vallásos fegyverekkel kell küzdeni a nemzeti kultúráért, a közszellem tisztaságáért a külön életlehetőség érdekében. Mert *amikor a szociális és kulturális reformokért, a nemzeti géniusz uralmáért fáradozunk, akkor hathatósabban akadályozzuk meg a bűn az istentelenség terjesztését, mint ha csak az egyéni eredetű bűnöket ostorozzuk.*

Vallásunkat tehát hasssa át a szociális, a közösségi *elv*, meg a nemzeti eszmeközösség elve is és az a teremtő szellem, amely nem engedi megmerevedni a vallásos életet, hanem azon van, hogy a vallás is a mai műveltség rohamos haladásában is megőrizze a legszorosabb kapcsolatot a gyakorlati élettel.

Mindenekelőtt finomabb és tisztább szociális és kulturális lelkiismeretre van szükségünk, mint amilyen most van. Ezt ébresztgesse és ápolja a kereszt mélyebb szociális értelmezése és a prófétai lelkű igehirdetés.

* * *

Évszázadok óta valahányszor az emberiség bajban került, mindannyiszor a *kereszthez* menekült, hogy meglássa ez isteni szeretet szimbólumából szenvedésének azt az értelmét, amely

új vigasztalást, új hitet és új erőt tud adni a további küzdelemhez. Most is, amikor a csapások rettentő súlya alatt roskadozunk és járjuk nemzetünk kálváriáját, újból a keresztre emeljük tekintetünket és meggyötört, de áhítatos lélekkel megállapítjuk a keresztnak azt a jelentőségét, amely a mai nyomorúságos helyzetből kimenthet és a diadalmas élet felé elvezethet.

A keresztt világosan hirdeti, hogy Jézus nemcsak egyéni bűneink miatt szenvedte el e kínos halált. Azok is súlyosak, azok is sebet ütöttek rajta. De veszedelmesebbek szociális és nemzeti bűneink, főképp ezek okozták halálát.

Lássuk meg végre a *kereszt szociális jelentését*, hogy ne szenvedjenek továbbra azok, kik Jézus nyomdokába lépnek és a mi sorsunk javításán fáradoznak.

Még ma is a romlott közszellem rabjai vagyunk. Közszellemünk az önzésre alapított gazdasági életförekvéseknek, a nyers erő hatalmára alapított politikai gépezetnek áldatlan közrehatása mellett jött létre és ez objektív alakulatoknak, e gépezetnek rombolásáért nem érezzük semmiféle szociális felelősséget és hagyjuk, hogy fékevesztetten száguldozzon és gázoljon útjában minden felszabadítói jézusi törekvést és gyöngéd jóságot. Krisztus bizonyosságot tett arról, hogy csak a szeretet válthatja meg a világot és kultúránk, amelyre pedig oly büszkék vagyunk, rideggé tette az életet. De mi nem akarjuk megérteni a keresztnak intő szövegét és csak fűtjük a szeretetnélküli kultúrgépezeteket, míg most aztán a világháborúban teljesen úrrá lett felettünk és elgázolt mindent, ami kedves volt előttünk: testvért s hazát. És most itt állunk özszeitörve, megcsonkítva.

Lássuk meg a *kereszt nemzeti jelentését* is. Beszéltem már a zsidó nemzet szerencsétlen tragédiájáról, de Európa sorsa is megmutatta, hogy a hatalomnak mindent feláldozó anyagelvű nacionalizmus hová juttat. Csak a nemzeteszményiség menthet meg bennünket a háborús bajoktól.

Minden téren lássunk hozzá a romok eltakarításához. A saját egyéni bűneink mellett jussanak eszünkbe *szociális bűneink* is. Ezeknek hatása még rombolóbb, mint az előbbieké, mert a szervezett gonoszság démonikus uralmát szabadítja rá

a társadalomban benne élő egyénekre és magával ragadja a még szociális felelősségérzésre nem ébredt sok kiskorú egyént.

Éppen azért lássuk meg a *kereszt nevelő jelentését* is. A tömeg még ma is olyan kiskorú, mint amilyen régen volt. Még ma is keresztre feszítenek mindenkit, ki Jézus igazi követője, ki az Isten országáért oly erővel tud küzdeni, mint ő. A keresztre feszítésnek ez újból és újból megismétlődő tragédiája arra készíthetne már egyszer bennünket, hogy valóban törődjünk a tömegek nevelésével. Míg az egyének oly tudatlanok, hogy a mindenkor feltűnedező uralkodó áramlatoknak, jelszavaknak rabjai, míg kritikai képességük oly fejletlen, hogy tetsetős álokoskodásokon keresztül nem tudják meglátni az önző érdeket, amíg felelősségük oly fejletlen, hogy nincs mindenki tisztában a társadalmi ügyekben való állásfoglalásának, magatartásának messzire kiható voltával, míg tehát mindenki nem tud elhelyezkedni az Isten országának megvalósítás módját megmutató nemzeti génusz sugallata alá – addig nem igen lehet remény arra, hogy a kereszt ne emlékeztessen bennünket a megváltó szándék szomorú sorsára.

Valóban úgy van, hogy a *keresztyénség, azért nem tudott eddig kellő sikert felmutatni, mert nem ismerte föl a keresztnek szociális, nemzeti és nemzetnevelő jelentőségét.* Azért is halad oly lassan előre az emberiségnek a bűnöktől való szabadulása. *Nem törődik eléggé a közszellem erkölcsösödésével* és átengedi a vezetést, irányítást a különféle véges célú és *önző* hatalmaknak és érdekeknek. Ezek pedig olyan objektív alakulatokat, kultúrszervezeteket, sőt kultúrgépezetket teremtettek, amelyek gyakran homlokegyenest ellenkeznek a keresztén szellemmel. Úgy hogy e viszonyok miatt egy-két résztvevő elvetemült gonoszsága mozgásba tudja hozni a társadalmi gépezetet és az emberek nagy sokasága belesodródik önkéntelenül oly bűnbe, amelytől máskülönben nagyon is visszarettenének, így volt ez Jézus esetében, így a világháború és forradalmak alatt.

A kereszt figyelmeztessen arra, hogy legveszedelmesebbek és legátkosabbak azok a bűneink, amelyeket a közszellem és egyéb objektív alakulatok hatása alatt legtöbbször öntudatlanul, vagy jóhiszeműen követ el az ember. Sokszor csak azért,

mert erkölcsi önállósága miatt nem mer velük szembe szállani és engedi, hogy a közáramlat magával sodorja, vagy hogy annak vak eszköze legyen. Soha ne felejtsük el a szociális reformok fejtegetésénél, hogy a környezet szellemének hatása oly nagy, hogy még Péter apostol is háromszor megtagadta mesterét.

* * *

A mai közszellem romlott volta szükségessé teszi, hogy mostan is akadjanak *próféták*, kik felrázzák alvó lelkiismeretünket és nem engedik, hogy a romlott közszokás és közvélemény, éreztesse lenyűgöző hatását, romboló erejét. Természetes, hogy nem csak a zsidó nemzetnek voltak prófétái, hanem minden nemzetnek vannak prófétalelkületű fér fia. Ezt megerősíti *Ravasz László* is, amikor kijelenti: „A próféta” ugyanis „nem egy nép tulajdona, nemcsak egy érzelem pl. a vallásos érzelem hőse, hanem állandó, permanens világtényező, ki nélkülözhetetlen az egyetemes emberi élet megvalósításában”.*) Jelenleg a próféta a nemzet szociális és kulturális lelkiismeretének teremtő igéit hirdeti. Élete összefonódik egy új igazsággal. Ennek szentségétől, feltétlen voltától teljesen át van hatva. Ha misztikus hajlandóságú, vagy mély vallásos tapasztalatai vannak, akkor közvetlenül érzi isteni küldetését, szavában az isteni közösségből táplálkozó őserő lüktet, ilyenkor a zsidó nemzet prófétáival rokon lelki alkatú és hivatása és jelentősége ugyanaz.

Ha ellenben kritikai pozitívista szellem bénítja meg ön-bizalmát s megakadályozza benne a vallásos tapasztalatszerzésből fakadó ősbizonyosság kifejlődését és lenyesegeti az isteni lendület szárnyait, akkor nem tud kifejlődni az isteni küldetéstől áthatott prófétai típus, hanem létrejön az a nyughatatlan felemás lelkületű ember, kit teljesen fogva tart egy új erkölcsi életigazság, ki nem tud egyebet, mint hogy ezt hirdesse, érinek legyen apostola és mártírja, de nem találja meg azt a formát és alapú, amely az új teremtő eszmét méltóan megilleti. Látjuk a mai életben az ilyen embernek vergődését, mint próbálja vezércikkekben magyarázni nemzetmentő

*) *Ravasz, Orgonazúgás, 17. 1.*

gondolatait, vagy mint akarja a belső meggyőződés szenvedélyétől hevített könyvekben, röpiratokban igazságait mindenki által elfogadtatni, vagy mint próbálja a pártküzdelmek zavaros harcaiban elismertetni megváltó igéit. Mindezen törekvések azonban legtöbbször nem hozzák meg a kellő eredményt, elszakadtak az élet egyetemes alapjától, az egyetemes igazság ősforrásától. Emiatt könnyen egyoldalú és téves előítéletek zavaros eszmék kapcsolódnak tanaikhoz. Minden igazság összhangban van az erkölcsi élet követelményével és minden igazság egyben az egész szellemi élet összes törvényeinek is engedelmeskedik.

Nem lehet a nemzetet önfeláldozón, igazán szeretni és annak prófétája lenni, ha nem tiszteljük a többi nemzetet. Nem lehet szeretetet prédikálni és közben gyűlöletet hirdetni azok iránt, kik más felfogásúak, mint mi vagyunk. Nem lehet a haza kánt való önfeláldozó életnek apostolává válni és ugyanakkor henye módon élvezni honfitársai munkájának gyümölcsét. Nem lehet valaki igazán a jézusi dicső szeretetnek prófétája sem, ha ugyanakkor a szociális politikai életben a szociális reformok ellen szegül és nem támogatja a szegények és elnyomott munkásembereknek jobb sorsáért vívott küzdelmét. Mindazok, kik nem rendelik alá magukat minden tekintetben Isten parancsának és nem mindenben engedelmeskednek a vallásos erkölcs törvényeinek, azok nem óvhatják meg a szívükhöz nőtt igazságukat attól, hogy szentségtelen lelki tartalmuk meg ne fertőzze azokat. Emiatt csak álpróféták és féligazságok hirdetői maradnak.

Sok ember lelkében él most a prófétai ösztön. Különösen azért mert fájdalmasan látják, hogy a haza, a kultúra, szívüknek e legnagyobb értékei pusztulóban vannak. Nem tudnak megnyugodni s szeretnék megmenteni azt, aminek örök értékéről meg vannak győződve. Ösztönszerűleg érzik, hogy minden megmenthető, ha szilárd hittel, kitaró munkás erővel neki-megyünk a mai súlyos életfeladatoknak, hogy az emberi alkotó energia minden bajjal megbirkózik, és ez a sokszor öntudatlan hit ad nekik bátorságot s önt beléjük bizalmat. így lesznek ők belső ösztönzésből a haladás szószólói a javítás és reformálás szükségének nyughatatlan hirdetői, az új kort, az új *életet*

teremtő követelményeknek folytonos hangoztatói. De ha hiányzik belőlük az erkölcsi komolyság, nem tudják az er*kölcsi hivatás követelte önuralmat gyakorolni és nem akarnak lemondani küldetésükkel meg nem férő, felemás életükről, az esetleges élvezethajhászó, könnyelmű, következetlen, fegyelmezetlen életmódjáról; akkor ne csodálkozzanak, hogy az emberek életük alapján fogja őket megbírálni és nem beszédük szerint.

Próféta csak az lehet, aki erkölcsi fegyelmezettségével jogot formál arra, hogy komolyan vegyék és Istennel közösségben élő élete bizonyosságot tesz ihletének őseredeti igazságáról és mondanivalójának szentségéről.

Ilyen prófétákra van most égetően szükségünk. Az élet soha oly súlyos és bonyolult feladatok elé nem állított bennünket, mint most. A régi patriarkális viszonyokba illő eljárásokat nem használhatjuk a mai világproblémák megoldásánál. A rohamosan fejlődő, folytonosan átalakuló és vajúdó társadalom, az életnek mindig új és új kérdéseit veti föl s ezekre csak azok a filozófiai műveltséggel bíró próféták tudnak megfelelni, kiknek teremtő esze e problémák legmélyére leszáll és megfeszített kitaró gondolkozással a kivezető utat megtalálták.

A mai kort az értékelési anarchia is jellemzi. E téren talán még nagyobbak a bajok, mint az értelmi problémák között. Itt rendet teremteni csak azok a bölcs próféták fognak, kik az ősbizonyosság közvetlen élményéből kiindulva, sugározta ki magukból az új kor irányító energiáit s hódító értékeit.

Minden ilyen értékélmény azonban egy életproblémával van a legszorosabb kapcsolatban. Kevés jelentősége van annak az ige hirdetőnek, ki csak a nagy általánosságoknál marad és nem markolja meg a mai fájdalmas kérdéseket és nem mutat kivezető utat a mai nyomorúságból.

Mindazok a hivatásos igehirdetők, lelkészek, kik e követelménynek megfelelnek, prófétai hivatást teljesítenek. Ha pedig csak régmúlt keretben mozognak s nem tudnak rámutatni a jelenlegi bajok orvosságára, akkor működésük meddő marad. Az eredményes igehirdetés nehézsége abban van, hogy bajaink

legnagyobb része társadalmi *eredetű* s bonyolult történeti fejlődés eredménye. A vallásos hagyományok ápolói gyakran elzárkóznak a jelenlegi kulturális kérdések tárgyalásaitól. A kultúra szakmunkásai pedig nem akarnak semmit sem tudni az értelem fölötti ihlettségről, kétségbe vonják intuitív bizonyosságát. Kritikai hajlandóságukat nehezen tudják összeegyeztetni a prófétai bátor szintézissel és a megokolásokkal keveset törődő megállapításaikkal. E két ellenkező állásfoglalás akadályozza a mai próféta-ság kialakulását.

De ezek nem olyan nehézségek, amelyeket alapos filozófiai műveltséggel s vallásos étellel ki nem lehetne küszöbölni. A baj felismerése itt is segíteni fog és a fenyegető veszélyek és égető szükségletek előkészítik a kort újból arra, hogy igaz hittel hallgassa azt, ki teremtő igéivel s tiszta életével tanúbizonyosságot tesz arról, hogy isteni küldetése van. Ez isteni Ösztönzés és ihlettség is azonban, mint már egyszer hangsúlyoztam, filozófiai műveltség nélkül nem lehet el. Csak ez fogja megvédeni őt a tévelygéstől és ez biztosítja, hogy a nemzet minden tagja meghallgassa. A jelenkor embere annyira az értelmi kultúra embere, hogy csak ezen az úton lehet ő reá hatni. *A filozófiai műveltségű próféta a kultúra élő lelkiismerete és a külön, nemesebb szociális és kulturális életnek követelője.*

A jelek szaporodnak, hogy hívőbb korszakba lépünk és nagyobb szerepet játszanak majd a próféták. És szükség is van prófétákra, hogy a mainál külön ember fejlődésének útjára rámutassanak. *Nietzsche* álprófétának bizonyult az ő emberfeletti emberével. Pedig tiszta, nemes szándék vezette, lángeszű költői szárnyalás tette szavát messze hallhatóvá, ritka éleslátás és mély tudás segítette őt az emberi lélek tanulmányozásában, izzó szenvedély hajtotta őt prófétai hivatásra és még is elbukott, mert elvakult egyoldalóságában elszakadt a teremtő szeretet igéjétől s félreértette nemes tartalmát. Mentiségére sokat lehetne mondani. Tana elfogultságoktól és túlzásoktól megtisztítva, nagyjelentőségű, de élete és munkája a maga egészségben tanúbizonyosságot szolgáltat arról a fentebb hangoztatott igazságról, hogy még a legzseniálisabb ember sem szakadhat el büntetlenül az emberi szellem eddigi mun-

kasságától és csak a szellem összes törvényeinek engedelmeskedve teljesítheti a maga hivatását.

Az igazság és szeretet, a szépség és szentség értékeit és a jóság törvényét nem lehet lábbal tiporni, ha a jövő neme-
sebb emberéért küzdünk. A jövő különb embere nem áll magá-
ban, s ép azért lesz majd különb, mert fejlettebb közösségnek
és nem a mai egymás ellen hadakozó társadalomnak lesz tagja,
nagyobb, szentebb kultúrának lesz az örököse és képviselője.
Hogy a személyiségek nagyszerű korszaka beköszöntsön és
egész kulturális életünk megszentelődjék oly prófétákra van
szükségünk, kik kitartó kulturális munkára serkentenek, a
szociális reformok elodázhatatlan voltát hirdetik és a mai kor
szociális és kulturális lelkiismeretének új követeléseit minden-
kinek szívébe vésik.

* * *

Új prófétai látásokra van szükségünk, hogy észre vegyünk
nemzeti életünk és történelmünk vallásos értelmét is. *Minden
esemény az örökkévaló nemzetérték, a végtelen cél szempont-
jából értékelendő* és az így nyert tanulságot a mai életre kell
alkalmaznunk. *Nemcsak a zsidó nép élete, története rejt maga-
ban mély vallásos értelmet, hanem a magyar nemzeté is.* Es ne
felejtjük el, a biblia ne legyen mankónk, hanem felszaba-
dítónk!

Nagyok és sokoldalúak a feladatok és kötelességek, ame-
lyek a vallásos szellem fejlődése előtt állanak és ránk várnak.
Ha mi mindezeknek megfelelünk, akkor az eredmény ket-
tős lesz.

Azzal, hogy nemzetünk mai szellemét vallásos energiák-
kal, telítjük, új teremtő lendületet adunk nemzeti életünknek
és az *ősforrásból táplálkozó kulturális erők és kötelességérzű-
letek minden téren fogják éreztetni hatásukat.* Ily módon nem-
zeti hivatásunk teljesítéséhez közelebb jutunk.

A fejlődés második önkéntelen terméke az lesz, hogy e
*vallásos nemzeti szellem fogja leghatásosabban biztosítani a
magyarság kulturális felsőbbiségét és hódító erejét.* Nincs
semmi, ami vetekedhetnék a teremtő erőket felszabadító igaz
hit hódító erejével. Mohamed a pusztában szétszórt névtelen

törzseknek hirdeti az új hitet és egy évszázad múlva ő és utódai egész Észak-Afrikát meghódították.

* * *

Hogy vallásunk eddig még nem teljesítette azt a nagyszerű hivatását, amit joggal *tőle* várunk, azt többek közt annak a téves felfogásnak is köszönhetjük, hogy minden embert erősen kifejlett vallásos lelkialkatúnak gondolnak és az egyház szertartásaival, főképp ezen igazi hívőknek lelki szükségleteit elégíti ki. Az ilyen emberek képesek a hit által istennel közösségben élni és az ebből eredő vallásos tapasztalatok megtöltik tartalommal a zsoltárok és imádságok kedves szövegeit és a mély jelentőségű szertartásokat. Az ilyenek, a kapott vallásos nevelés következtében meg is állják a helyüket a bűnnek minden kísértésével szemben, ők hitüket olyan erővé tudják fokozni, hogy Isten valóságának az érzése mindig éber és sugalló hatását mindig érzik. Mindkettő biztosítja diadalmas életüket. A kevésbé kifejlett vallásos lelkű ember mindezt nem képes, az egyházak istentisztelete sem szól eléggé lelkéhez, mert kevés vallásos tapasztalata miatt, a zsoltárok és az ige mély jelentőségét, értelmét nem tudja felfogni. Legtöbbször csak frázisnak érzi.

Az ily egyének megváltásához, az üdvözüléséhez több szükséges, mint amit a mai átlagos egyházi élet és vallásos nevelés nyújt. Arról kell tehát gondoskodnunk, hogy a gyakorlati életközösségekben megszerezhesse azt a vallásos tapasztalatot, amely az egyházi kultusz alapjául szolgálhat.

Azért kell Pál apostol útmutatását követni, ki a *hívők közösségében* „a szeretet által munkálkodó hitnek”, szükségességét, megváltó hatását hirdeti. Pál apostol korában a megtért számára az egyház *igazi életközösség* volt – ma nem az. Azért nem is *érezheti* a közösség nevelő és megszentelő erejét. Akkor a közösségben a szeretet által munkálkodó hit következtében a *Szent Lélek sugallata állandó ható erő volt*, ma legtöbbször jámbor óhajítás.

E kettős, illetőleg hármas hiányon segíteni kell, ha azt akarjuk, hogy a vallásnak az egész életet felölelő és megváltó ereje érvényesüljön.

Már megismertük az igazi közösségekben az értékesebb szellem, vagyis a géniusz kialakulásáért folyó küzdelem nevelő hatását és vallásos értelmét, itt születik meg az a géniuszba vetett hit és az iránta való szeretet által, az a megváltó erő, amelyet Pál apostol után Széchenyink is megtapasztalt. Hogy e folyamatot jól megértsük, még egyszer foglaljuk össze az ott mondottakat.

Láttuk ugyanis, hogy az embert minden ügye valamely közösséghez köti és ügyét csak a közösséggel való együttműködésben *intézheti* el jól. Hogy az ember *összes tevékenységében* összhangban maradjon főcéljával, azért kell a közösségnek eszmeközösséggé átalakulni. Az összes eszmeközösség között a hivatásközösség a legfontosabb. A hivatás teljesítés csak akkor szerez igazán kielégítést és békét, ha a hivatásközösségben felismeri a közösség géniuszát, vagyis a vezérlő szellemet, amelyik megmondja milyennek kell lenni annak a szellemnek, amelynek hatása alatt élve, legértékesebben és legtökéletesebben munkálkodhatik szívének, lelkének legbensőbb vágyódása szerint. Ha mindez eléggé öntudatos előtte, akkor hivatástudatának ösztönzésére szenvedélyes szeretettel engedi át magát vezérlő szelleme sugallatának, odaadással fog neki szolgálni. Belátja azt is, hogy az értékesebb életre való ösztönzéseknek csak úgy van értelme, ha hisz abban, hogy a géniusz sugallata szerint végzett munkája Istennek akarata szerint történik. Isten támogatásába vetett reménye bátorítja, hogy célját el is fogja érni és vezeti őt mindenben az a szeretet, amely magáévá teszi a közösség ügyét és az egymás iránti szeretet, amely a közösség együttműködésének összetartozásának nélkülözhetetlen eleme, a közösségben való együttdolgozásnak ez a vallásos értelmezése a géniuszban az Isten képviselőjét látta és a *hit, remény* és *szeretet* biztosítja a vallásos szellemének érvényesülését.

Minden egyes ember az eszme és hit közösségében dolgozik az Isten országáért. A hivatásközösség jelöli meg tehát az ember számára azt a helyet és időpontot, hol legtöbbet és legeredményesebben munkálkodik az Istenországáért, amikor is az ő szívét is betölti az Isten országának misztikus teljessége és megérzi, hogy érdemes és dicső dolog

így élni. Még ugyan nem valósult meg az Isten országa, de a misztikus elmerülésben, az imádságban ekkor már előre átéljük annak nagyszerűségét. Az egyén tehát gényusza által kapcsolódik be az Isten országáért való munkálkodásába, és amikor annak a közösségnek szellemét tökéletesíteni akarja, amelyben leginkább otthon van, vagyis a gényusz jelenlétének biztosításáért dolgozik, akkor egyben a közösség iránt érzett honszeretete, a gényusz iránt érzett szeretetté alakul át. Az embert tehát a gényusz vallásos jelentésébe vetett hite és az iránta érzett szeretetéből fakadó odaadó munkás élete vezeti az értékes élet útjára.

Hogy ez valóban úgy van, ezt nem csak Pál apostol és Széchenyi tapasztalatai bizonyítják, hanem ezt igazolják mindazok, kik megtalálták hivatásukat és hivatásközösségük szellemének eszményi követelése szerint dolgoztak. Az ilyen emberek boldog megelégedéssel töltötték életüket és ha életük vallásos jelentősége is nyilvánvaló volt előttük, akkor érezték a közösségben folyó munkájuk értékes hatását is.

A hivatás eszmeközössége tehát az az életközösség, amely az őskeresztény hívőközösség vallásos nevelő hatását érezteti, mert ennek a közösségnek gényusza játszik legnagyobb szerepet az életünkben. Itt a legkézzelfoghatóbb a hitnek a jelentősége. Itt tapasztaljuk meg legbiztosabban az értékesebb életre hajtó ösztönzések révén az isteninek jelenlétét és az itt szereplő alkotó tevékenységek és szeretet legkönnyebben vihet át bennünket a Teremtő szeretet megteremtőjéhez: Jézusnak megértéséhez és a megváltó kegyelemben való részesüléséhez.

Az egyházak munkásságukkal az eszmeközösségekbe kapcsolódnak bele. A gyakorlati élet körében szerzett vallásos tapasztalatok bőséges anyagot fognak adni az egyházak körében folyó vallásos nevelésnek. Az itt kialakuló vallásos érzület meg az eszmeközösségekben folyó munkában termi meg a maga gyümölcsét. A két közösség között uralkodik a vallásos fejlődést fokozó kölcsönhatás.

A különböző közösségek gényusza, mint tudjuk, csak a közösség korlátain belül megnyilatkozó isteninek képviselői. Minél értékesebb, átfogóbb és mélyebb a közösség, a gényusza is annál magasabbrendű. A különböző gényusok rangsorában

tehát az lesz a legmagasabb értékű, amelyik az egész emberi életre vonatkozik. Ez pedig Jézus Krisztus. Az emberi alakban megjelent Isten. *Minden géniusz tehát ő benne teljesedik be. És minden eszmeközösség hite, vallásos szelleme csak akkor az igazi, ha géniusza a legfőbb, sőt az egyedül megtestesült géniuszhoz: Jézushoz elvezet.* A közösség megváltó ereje, akkor már nem csak a munka lendületében a teremtés mámorában érezhető, hanem tartósan az egész életen keresztül. Ez okolja meg az egyházak nélkülözhetetlen szerepét is.

* * *

Azonban még egy nagy veszély fenyegeti az életközösségből kinövő vallásos életet, tudniillik az, hogy alkotó szelleme gyakran elgyöngül. Ekkor létre jövő objektív alakulatok megkezdik a maguk önálló életüket és a vallásos élet is megmerevedik szertartásokba, ahelyett, hogy az egész életet át-hassa, ilyenkor a közösség szelleme is megromlik. Az alkotó vallásos szellem ellankadásával megindult a visszafejlődés minden vonalon.

Ha áttekinthetjük Jézus életét, akkor észrevehetjük, hogy ő tisztában volt a kultúra elgépiesedésének és a romlott közszellemnek veszélyes hatásával. Mindenek előtt harcol a vallás elgépiesedése, a szertartások és vallásos szokások lelketlen megtartása ellen. Legélesebben küzd az akkori uralkodó osztály, a farizeusok és főpapok által fenntartott ama nemzeti szellem ellen, amely az Ő teremtő vallásos szellemét akarta megfojtani. Minden alkalmat felhasznált arra, hogy a maradi közszellemmel szemben az egyéneket önállósítsa, bátorítsa: „Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa”. Ő maga is alapított közösséget, hogy e közösség teremtő szellemének segítségével sikerrel vívhassák meg tanítványai a nehéz harcot a véges célú hatalmi és anyagi érdekektől átitatott alakulatok démoni szellemével szemben. Es erre képesek voltak, mert közösségük szellemi vezetője, Jézus uralkodott a lelkükön. Amikor pedig Mesterük elhagyta őket, benne való hitük nem gyöngült, sőt megerősödött és pünkösdkor megszállta őket a keresztyénség géniusza: a Szent Lélek, vagyis a közösség szent szelleme és át-

hatotta őket a kölcsönös odaadó szeretet és Istenországa bennük és közöttük lakozott.

Íme minden eszmeközösségnek ez az ősmintája. Ennek világosságánál láthatjuk, *miért kell minden embernek egy eszmeközösségbe menekülnie, hogy a maga feladatát megoldja, nemes kötelességeit teljesítse.* Hiszen csak így szabadul meg társadalmi környezetének esetleges romboló hatásától. Ilyen közösségben a szeretet uralkodik és meg van a teremtő szellem felébredésének előfeltétele is. Es e kettő azt eredményezheti, hogy ennek a közösségnek is meg lesz a maga pünkösdje, amikor a közösség géniusza megszállja a lelkeket, a nemesebb testületi szellem hatására a megújulás végbe megy és megkezdődik az eszme diadalútja és ők boldogan állanak annak a szolgálatában és a keresztnek tragédiája náluk többé nem ismétlődik.

Ezzel megismertük az eszmeközösségek rendkívüli nagy jelentőségét. Meg kell tehát teremtenünk a lelkialkatunk által megkövetelt eszmeközösségeket és köztük a legfőbbet, a nemzeti eszmeközösséget, „hogy többé ne legyünk gyermekek, kiket ide s tova hány” a különböző csoportszellemeknek és ezek „tanításának akármilyen szele” és „az emberek álnoksága által és a tévelygés ravaszágához való csalárdság által” megerősített romboló hatású alakulatok, „hanem elsősorban az igazságot követvén, szeretetben mindenestől növekedjünk abban, aki feje” az illető közösségnek; az igazi közösségi szellemben: a géniuszban; „akiből az egész” szervezet „szép renddel egyberaktván és egybeszerkesztvén” a géniusz „segédelmének minden kapcsolataival, minden egyes tagnak” tehetsége „szerint való munkássággal teljesíti” a közösségnek „növekedését a maga fölépítésére szeretetben”. (Efez. 4, 14-16. versei nyomán.)

Pál apostol az idézett helyen ugyan mindenütt csak valálközösségről beszél és annak géniuszáról, Krisztusról, de ugyanez mondható minden eszmeközösségről, ha rajta leszünk, hogy minden közösségben a szeretet megváltó hatásába vetett hitünkről semmilyen anyagi és hatalmi érdek miatt el nem tántorodunk és szívünkbe vessük, hogy minden géniusz csak a szeretet géniusza lehet. Így van ez a nemzeti eszmeközösségben is. Itt is a szeretet géniuszának vezérlete alatt végezz

minden egyes tag lelki alkata szerint kötelességét a nemzeti megszentelt kultúra növekedése érdekében a maga személyiségének felépítésére szeretetben.

* * *

Pál apostol zsenialitása meglátta a közösség hivatását. Rajtunk áll, hogy reménységét és hitét valóra váltsuk. A tapasztalat azt mutatja, hogy nemcsak az egyént szállhatja meg az ihlet és indíthatja nagyszerű alkotásokra, hanem minden közösségnek is meg lehet a maga lelkes órája, sőt még a megújodást biztosító teremtő szellem kialakulásának ideje is, vagyis a maga pünkösdje, amikor tagjai a közösség géniuszának sugallata alá kerülnek. A közösségek életében (nemcsak az egyházban) ismeretesek az ilyen pünkösdek. De az ilyenkor majdnem elkerülhetetlen rajongásból rendszerint oly túlzások fakadtak, melyek megzavarták tiszta kialakulásukat, öntudatos *egy-hon-ná* való szervezkedésüket. Csak a keresztyénség tudta teljesen legyőzni a rajongás túlzásaiból szülte veszélyeket. Meg volt itt is a rajongás nagy mértékben s a Szentírás szerint „a nyelveken való beszédben” nyilatkozott meg. De ép Pál apostol harcolt legerősebben a túlzások ellen t. i. a kizárólagos „nyelveken beszélés ellen” és az értelemmel való szólás mellett kardoskodott. (Kor. I. 14.) Dicsekedett azzal is, hogy minden másnál inkább tudott nyelveken szólni. (14, 18.) Valóban egy apostolnak az írását sem hatja át mélységesebb miszticizmus és rajongás. De talán ép azért is senki mélyebb értelemmel nem fejtegette a hitnek és szeretetnek világot fenntartó jelentőségét és senki sem tudta tiszta meglátásait oly maradandó értékű szavakba öltöztetni, mint éppen ő. *Piros pünkösöd napja a rajongás és teremtés mámorának a napja.* De ezután el kell jönnie a tudatos alkotás korszakának, amikor a homályos sejtésekből világos igék, teremtő hatalommal felruházott szavak születnek, amikor a közösség tudatára ébred életfeladatának, megszerveződik, munkához lát. Pünkösöd napján szállja meg a lelkeket a közösség géniusza, és azután következik a módszeres munka ideje. Nem szabad a géniusztól elidegenedni később sem, a lélek maradjon nyitva hatásának, mert különben elgépiesedik az élet. Teremtő fuallata járja át újból és újból a lelket és öntsön új erőt beléje és sugalljon

új *eszmét*. Csak akkor menekül meg attól az említett bajtól, amibe még az egyház is gyakran beleesett.

Az alkotó szellem kibontakozása alkalmával az összes közösségeknek annak tudatára kell ébredniök, hogy csak egy Teremtő ősforrás van. Minden közösség igaz szelleme innen táplálkozik. Ha a közösség pogány marad, azaz nem ismeri föl géniuszának isteni származását, akkor önmagát fosztja meg azoktól a kincsektől, amelyek az ősforrással való kapcsolatból származnak és attól az áldástól, amely a szeretet géniuszától Jézustól felénk árad. Csak e felismerés és a teremtő szeretet megváltó hatásában való hit fogja a közösségben is győzelemre segíteni a teremtő vallásos szellemet. Es ekkor a nemzeti szellem azonossá válik a nemzeti géniusszal és ez a Szent Lélekkel és megkezdődik az örökös Magyar Pünkösöd.

Piros pünkösdi napján szebb magyar élet virrad ránk Mindenkinnek lelke megtelvén a nemzeti géniusz sugallatával mondhatja magáról: „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a nemzeti géniusz, ő uralkodik lelkemben, ő sugallja gondolataimat és irányítja akaratomat. Boldogan és hűséggel sem állok az ő szolgálatában. Végleg felszabadultam az önző és kisszerű én gyarlóságából és megváltott engemet az igazi vallásos nemzeti szellem: a Teremtő szeretet géniusza”.

D) Befejezés.

1. A diadalmas élet.

(Összefoglalás)

Nemzeti életfilozófiánk kifejtésében eljutottunk a csúcspontra. Tekintsünk azért még egyszer vissza a megtett útra Röviden foglaljuk Össze az elért eredményt:

Jézus azt mondta: „ Hol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok én közöttük”. (Máté 18, 20.)

Hogyan lehetséges ez?

[1.] Hol ketten- hárman együtt vannak, ott már létrejön közöttük egy objektív alakulat: a *csoport* szelleme. Ez az egyénfölötti közös lelki folyamat az egyének tudatát irányítja. hat rájuk.

[2.] Ha e csoport életközösséggé alakul át, azaz életüknek nagy része a közösségben foly le és a kölcsönös segítség érzülete hatja át őket, akkor a közösség szelleme le foglalja a tudat főbb helyeit, az *én tudata* oly mértékben *tágul ki*, hogy időnként az egyén meg is feledkezik magáról és úgy gondolkozik, érez, mintha kizárólagosan csak a szervezetnek egy tagja volna és nem önálló egyén. Ő ekkor magával nem törődik, csak a közösség érdekével, azt teljesen a magáénak tartja.

[3.] Ha már most a közösség tagjait igazi szeretet kapcsolja össze és a nemes értékeken való együttműködés, akkor a tagok egyénenként is jobbá, nemesebbé válnak, mert most közöttük a *fejlődést fokozó kölcsönhatás* törvénye uralkodik.

[4.] E fejlődés azért oly gyors, mert a csoportszellem mindig hangsúlyozza és erősíti az egyén ama tulajdonságait, amelyek vele összhangban állanak és kitolja a tudatból az ellenkezőket. A csoportszellem az egyén tudatában érvényesíti

egyén fölötti hatását, a közösség értékeinek realizálása után való vágyakozását erősbbe teszi, az alkotóképességek megsokszorozódnak, a munkára való ösztönzés fokozódik, a teremtképességek hatványozódnak és a közösség *alkotó szelleme kibontakozik*.

[5.] A megindult fejlődés folyamán a közösség is *eszmeközösséggé* alakul át, mert az egyén meglátja, hogy a maga törekvésének célját oly eszme fejezi ki legtalálébban, mely a többi közösség eszméjével összhangban van. De a végtelen eszme felé való törekvésnek csak úgy van értelme, ha a felébredt erőket és a munkára való képességet a *sikerbe vetett hit bátorítja*. Ha nem bíznának az egyesek és a közösségek abban, hogy minden igaz jó és szép törekvés végül is diadalt arat, akkor nem is volna érdemes dolgozni. Ez a jövőbe vetett hit aztán elvezet istenhez. Az Istenbe vetett hit életfenntartó ereje alapja tehát a közösség igazi szellemének.

[6.] Ugyanekkor megszületik az eszmeközösségekben a közösség géniusza. Ha a géniusz alatt csak a közösség szellemének eszményét értjük és nem nézzük e géniusz vallásos jelentését, akkor ez még nem képes a közösség minden tagjának lelkét kielégíteni. Azonban a teljes élet, a lélek üdve után való vágyakozás nem elégszik meg azzal, hogy a géniusz ilyen, testetlen maradjon. Csak a személyes valóság, eleven egész, élettől duzzadó, életet sugárzó lény tudja kielégíteni, vagyis az *Isten*. Az élet teljessége, értékesége után való vágyakozás így vezet minden eszmeközösséget ahhoz, hogy a géniuszban a közösség korlátain belül megjelenhető istenit érzi. Ekkor már nemcsak a csoport szelleme foglalja el az én tudatát, hanem maga az Isten felé utaló géniusz.

[7.] Az Istennel való teljes egyesülés nagyszerű jelenségét mutatja meg nekünk Jézus. Azt mondja magáról: „En és Atya egy vagyunk”. Éppen azért „az Ő orcáján ismerjük föl az Istennek minden dicsőségét”. Az Istennel való ilyen *teljes állandó közösségben* való élet nem adatott meg az embernek.

Pál apostol azonban megmutatta azt az utat, amely mindenki számára járható. Isten mindenhatóságát, nem tehetjük magunkévá mint Jézus. Krisztus az emberi élet korlátain

belül megjelent Isten, tehát a vele való közösséget könnyebb megteremteni, ő a szeretet által lakozhatik szívünkben, mint benne élt Páléban, amikor kijelentette, hogy „*Élek, pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus*” ő bennünk élhet és irányíthatja minden lépésünket és folyton ösztönözhet előre a tökéletesedés felé.

[8.] Es ha ez a szellem él bennünk, és a közösség többi tagjaiban, akkor a közösség gényusa valóban % Krisztus lesz. Bekövetkezik az, amit a szentírás mond: „*Ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok én*”. Ott van ugyanis először is a szeretet és ott van azután a teremtő szellem, azaz a Teremtő szeretet szellemének emberi megtestesítője: Jézus Krisztus.

[9.] Az eszményi szellem előtt leomlanak azok a korlátok, amelyeket a gyarló és véges képességű egyesek hiába ostromolnak. *Nyitva az út a végtelen felé*, mert ez igazi teremtő nemzeti szellem lendítő ereje magával ragadja az egyént, áthatja lelkét, beleáramlik annak hatalma. Ma csak az ország élén álló érezheti az erőnek és hatalmasnak azt az érzését, amikor az ország szervezett ereje, és az évszázados munka eredménye, egész gazdagsága rendelkezésére áll. De abban a nemzeti közösségben, hol a teremtő szeretet szellemének hatására minden egyén a nemzetnek él és minden egyesért a nemzet, ott a maga hivatásának teljesítése közben *mindenki foggal élvezheti az életerőnek és hatalomnak ezt a teljességét. Ez elsősorban az alkotó vallásos személyek érzése lehet*. Mert a közös szellem árja mint a tenger árja beleömlik lelkébe és a többiekkel együtt magasabb színvonalra emeli őt. A teremtő szellem ő vele is érezteti az összesség erőinek hatványozott voltát és a szeretet szelleme szolgálatára bocsátja mindazt az összesség munkájából és kincsestárából, amire szüksége van, hogy nemzete körében teljesíthesse hivatását. Munkája közben elfogja az alkotás mómora, a munkás szenvedély lázas heve, de midőn alkotás közben magára eszmél, akkor tudatossá válik előtte a nemzet összességéből fakadó erők sokasága, mily készségesen állanak ezek neki rendelkezésére és meglátja azt az ősforrást is, ahonnan mindezek erednek.

[10.] Ekkor felismeri, hogy közösségének gényusa „az

igazi szőlőtő és mi vagyunk a szőlővesszők”. „Miképpen a szőlővessző nem teremhet önmagától, csakis ha a tőkén marad, azonképen” mi sem, csakis, ha a vezérlő szellem hat át bennünket. „Aki” e szellem hatása alatt él az eszmeközösségben, „vagyis benne marad” és a géniusz sugallata benne az „bőségesen terem” és „nélküle semmi” igazán értékest „nem tehet”. „Aki nem marad benne”, azaz nem engedelmeskedik e vezérlő szellemnek „úgy kivettetik”, „mint a tőkétől elvált szőlővessző” és elszárad a maga önzésében. „De ha ő benne maradunk” s géniuszunk sugallata „bennünk marad” és szenvedélyes odaadással dolgozunk a sugallata szerint, „akkor akármit is akarunk, az meg lesz”. (Ján. 15, 1, 2, 4, 7.)

Ez a diadalmas hit a miénk is!

Bizonyosak vagyunk benne, hogy minden egyéniség a nemzeti géniusz szolgálatában ki tudja virágoztatni igazi életének minden nemes szépségét és nagyszerűségét.

Bizonyosak vagyunk benne, hogy a nemzet meg az emberiség géniuszának szolgálatában ki tudja fejteni minden ragyogó értékét és felséges valóját.

Es e hitből egy új győzelmes, telt s gazdag, meleg életnek ereje áramlik lelkünkbe. *Bizonyosak vagyunk benne*, hogy a nemzeti géniusz vezérlete alatt folyó hűséges, odadó, alkotó munkával biztosíthatjuk Nagy-Magyarország feltámasztását és Széchenyi vágyainak teljesülését: egy szebb és értékesebb nemzeti élet kialakulását.

VÉGE.

Irodalom.

Művem főbb gondolatai az 1924. és 1925. évben alakultak ki, azért a később megjelent munkákat már nem idézem.

Alexander Bernát, Tanulmányok. Pantheon, 1924.

– A művészet, a művészet értékéről. A művészeti nevelés. Franklin, 1908

Babits Mihály, Irodalmi problémák. 1907. A nyugat kiadása.

Bárány G., Philosophiai essay-k. 1910.

– Ethikai előadások. 1915. Franklin.

Bartók György, Háború, közmívelődés, nemzetnevelés. Kolozsvár, 1916.

— A philosophia lényege, 1924.

— Az erkölcsi érték filozófiája.

Bauch B., Vom Begriff der Nation. Berlin, 1916.

H. Bergson, Metafizikai értekezések. Franklin.

– Schöpferische Entwicklung. Jena, 1921°.

R. Gillonin, H. Bergson filozófiája. 1914. Franklin.

Bibó L. A magyarság és a magyar társadalom jelleme. 1924.

G. I. Bon. Múlt és jövő. Franklin, 1920.

– Igazságok élete. Dick Manó, 1921.

A. Bonus, Zur Germanisierung des Christentums.

– Vom neuen Mythos. Jena, 1911.

E. Bontroux, Tudomány és vallás a jelenkori filozófiában.. 1914. Akadémia kiadása.

Böhm Károly, Az ember és világa.

T. Carlyle, On Hero Worship. Tauchnitz.

Concha Győző, Politika. Grill K. 1907.

H. Cohen, Über das Eigentümliche des deutschen Geistes. Berlin, 1914. Reuther & Reichard.

– Ethik des reinen Willens. Berlin, 1921*. Cassirer.

Czakó Ambro, Az értékelés filozófiája. 1918. T. Egyetemi nyomda.

— A protestantizmus szelleme. 1917. Pátria.

— A vallásfilozófia alapvonalai. 1921. Ethika.

Czetler /., A magyar népfőiskola és Fekete József, A népfőiskolai gondolat. Budapest, 1921. Orsz. Szab. Okt. Tanács kiadványa.

Dékány István, Társadalomalkotó erők. 1920. Budapest. Szerző kiadása.

– Bevezetés a társadalom lélektanába. 1923. Danubia.

– Bevezetés az interpszichikai megismerés elméletébe. Kolozsvár. 1919. Keszely.

Eötvös József báró, A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az állambanra.

– A nemzetiségi kérdés.

R. Eucken, Der Kampf um einen geistigen Lebensinhalt. 1918. Leipzig. Veit & Comp.

– Die Lebensanschauung der grossen Denker. 1918[\]

– Az élet értelme és értéke. Franklin. 1915.

- Dr. Finác Ernő*, Világnézet és nevelés. Pfeifer Zs. 1925.
- F. W. Foerster*, Weltpolitik und Weltgewissen. München, 1918.
- Frank Antal*, A lelki megújulás. 1924.
- Gaál Jenő*, Gróf Széchenyi István nemzeti politikája. Akadémia, I. k. 1892. II. 1903.
- Gróf Széchenyi István nemzeti politikája és jövőnk. Politzer Zs. 1903.
- Geöcze Sarolta*, Az ezeréves ország. 1920. Pfeifer F.
- Szociológia. 1922. Szent István Társulat.
- A. Görland*, Ethik. Leipzig, 1914. Teubner.
- Hegedűs Lóránt*, A magyarság jövője a háború után. Athenaeum. 1916.
- W. James*, Der Pragmatismus. Leipzig. 1908. Klinkhardt.
- Jancsó Benedek*, A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. 1896-99. 2. köt.
- Erdély és a Nagyromán aspirációk. 1918. A szabad lyceum kiadása.
- Defensio Nationis Hungaricae. 1920. Pfeifer.
- Rufus Jones*, Studies in mystical Religion.
- Spiritual reformers. London. Maxmilian.
- Flournoy. W. James* filozófiája. 1917. M. E. K. Dsz. kiadása.
- Imre Sándor*, Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről. 1904. Politzer.
- A nevelés sorsa és a szocializmus. 1909. Franklin.
- A magyar nevelés körvonalai. 1920. Stark F.
- Nemzetnevelés. Kolozsvár, 1912.
- Mi a nemzetnevelés. 1919. Nemzeti önismeret. 1920. Mindkettő a Szabad lyceum kiadása.
- A világháború. M. Paed. Társ. könyvtára.
- A családi nevelés főkérdései. 1925. Stadium.
- Imre Lajos*, Vezérfonal az ifjúság gondozására. Magyar Paed. Társ. könyvtára.
- H. Itschener*, Unterrichtslehre. 1910. Leipzig. – 1910. Quelle & Meyer, 4. kötet.
- Staat, Religion u. Schule. 1919. Leipzig. I. Klinkhardt.
- H. Gaudig*, Deutsche Volk, deutsche Schule. 1917. Leipzig. Quelle & Meyer.
- Kapi Béla*, Ad Astra, 1908. Lampe!.
- H. Keyserling*, Was uns not tut. Darmstadt. 1919. Reichel.
- G. Kerscheinstainer*, Das Grundaxiom des Bildungsprocess. Berlin, 1917. Union.
- Deutsche Schulerziehung in Krieg u. Frieden. 1916. Leipzig. Teubner.
- Kidd*, Társadalmi fejlődés. Az Akadémia kiadványa.
- Komis Gyula*, Kultúrpolitikánk irányelvei. A m. középisk. tanárok nemzeti szövetségének kiadása. 1921.
- Iskolarendszertünk reformja. 1920. Eggenberger-féle könyvkereskedés,
- Bevezetés a tudományos gondolkodásba. 1922. Széchenyi könyvkereskedés.
- Történetfilozófia. Magyar történelmi társulat. 1924.
- E. Kriek*, Philosophie der Erziehung. Jena. Dietrichs Verl. 1922.
- Krisztics S.*, Nemzet és állam. 1914.
- Kun József* (barabási), Nép. Nemzet. Nemzetiség. Franklin. 1908.
- Kutter H.*, Szociáldemokrácia és keresztyénység. Népszava könyvkereskedés. 1924.
- Th. Litt*, Nationale Erziehung und Internationalismus. Berlin. 1920. Mittler & Sohn.
- Individium und Gemeinschaft. Leipzig. 1924. Teubner.
- Marczali H.*, A nemzetiségtörténet bölcséleti szempontjából. 1905. Franklin.
- E. Meumann*, Nationale Erziehung. 1917. Leipzig. Quelle & Meyer.
- Nagy József*, A filozófia története. 1921. Pantheon.
- A mai filozófia főirányai. 1923. Franklin.

- Az ethika alapvonalai Danubia kiadása. 1925.
 — Gondolkodók. Franklin. 1926.
Meinecke F., Weltbürgertum u. Nationalstaat. 1919.
Migray József, Népek, nemzetek, kultúrák. 1915.
Makkay Sándor, A vallás az emberiség életében. A vallás lényege és értéke. Torda Füssy, 1923.
P. Natorp, Socialidealismus. Berlin, 1920. Springer.
 — Individium u. Gemeinschaft. 1921.
 — Die Weltalter des Geistes. 1918. Mindkettő Diederichsnél. Jena.
R. Ottó, Das Heilige. 1922⁹. Breslau. Tresvendt.
Pékár Károly, A magyar nemzeti szépről. 1907. Modern Tudomány című vállalat.
 - Magyar kultúra. 1917. May János.
Pauler Ákos, Bevezetés a filozófiába. 1920¹. Pantheon.
 — Az ethikai megismerés természete. 1907. Franklin.
 — Aristoteles. 1922. Pfeifer,
 — Liszt Ferenc gondolatvilága. 1922. Budavári tud. társaság kiadása.
 - Logika. Az igazság elméletének alapvonalai. 1925. Eggenberger-féle könyvkereskedés.
Prohászka Ottokár, Kultúra és terror. 1908. Élet k.
 — Objektív idealizmus. Franklin, 1925.
 — Világosság a sötétségben. 1914. Élet k.
 - A diadalmas élet. Esztergom.
Prometheus, Nemzetnevelés. 1913.
W. Rathenau, Zur Mechanik des Geistes. Fischer, Berlin, 1917.
 - Von Kommenden Dingen. Fischer, Berlin, 1918.
Ravasz László, A gyülekezeti ígéhirdetés elmélete. Pápa, 1915.
 — A látások könyve. 1924². Studium.
 — Orgonazúgás. 1922. Studium.
 — Az emberélet útjának felén. 1924. Az út kiadása.
Rákosi Jenő, A magyarságért.
Riehl Alajos, Bevezetés a jelenkor filozófiájába. Dante. 1922.
Rauschenbusch W., A Theology for the social gospel. New York, 1919.
Rowntree, Man's relation to God. 1917. London.
I. Ruskin, Sesam and Lieliens. 1906. Leipzig, Tauchnitz.
 - Az utolsó órák is annyit mint neked! 1904. Franklin.
I. Royce, The Philosophy of Loyalty. Maximilian Company, 1924.
 — The Problem of Christianity. 1913. Ugyanott.
 — The Sources of religious insight.. Edinburgh, 1912. T. Clark.
Schneller I., Pedagógiai dolgozatok.
Max Scheler, Von Ewigen im Menschen. Leipzig. 1921.
G. Simmel, Philosophische kultúr.
 — Lebensanschauung. 1922²
 — Der Konflikt der modernen kultúr. 1921². Megjelentek Duncker Humboldt, München.
Schmidt József, Buddha, 1920. Kazinczy kiadása.
 - Az ind filozófia. Génusz kiadása.
Schopenhauer Arthur, Életbölcészlet. 1906. Paraenezisek és maximák. Mindkettő a Magyar könyvtár kiadványa. Franklin.
W. Sombart, A szocializmus és a szociális mozgalom. Grill, 1908.
E. Spranger, Lebensformen. Halle, 1921².
 — Das humanistische u. das politische Bildungsideal in heutigen Deutschland. Berlin, 1916. Mittler u. Sohn.
 — Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften. 1922. Leipzig. Teubner.
 — kultúr u. Erziehung. Leipzig, 1919. Quelle & Meyer.
 — Gedanken über Lehrerbildung. 1920. Ugyanott.

- R. Stammler*, Socialismus u. Christentum. 1920. Leipzig. F. Meiner.
- Szabó Dezső*, Uj magyar ideológia féle. Élet és irodalom füzeteiben. 1923. évfolyam.
- Egyenes utón. Táltos. 1920.
 - Tanulmányok és jegyzetek. Táltos. 1920.
- Széchenyi*, Eszme világa. 1912. Franklin.
- 2 kötet, a 3. kötet 1924-ben.
- Gróf *Széchenyi István* naplói. Összeállította Zichy Antal. Athenaeum. 1884.
- Összes munkái.
 - Széchenyi vallomásai és tanításai. Összeállították *Fekete József* és *Váradai József*. Studium kiadása, 1926.
- .Szelényi Ödön*, A vallás helyzete a jelenkor szellemi életében. Luther Társaság, 1912.
- Modern vallástudomány. Budapest, 1913.
 - Eckhart élete és tanítása. Pozsony, 1913.
 - A misztika lényege és jelentősége. Pozsony, 1913.
 - Schleiermacher vallásfilozófiája. Békéscsaba. 1910.
 - Fichte vallásfilozófiái fejlődése. Pozsony, 1915.
 - Az ev. keresztyénség világnézete. Budapest, 1911.
 - A lélek élete. Genius kiadása. 1923.
- Szekfü Gyula*, A magyar állam életrajza. Dick Manó. 1923\
- Három nemzedék.
- Szemere Samu*, A jelenkori filozófia főbb irányai. 1923. Ethika.
- Spengler filozófiája. 1924. Beta k.
- Szirtes Arthur*, Jogalkotástani előadások. Eggenberger-féle könyvkeres.
- Gazdságpolitikai pártok fejlődése. Táltos, 1917.
 - Rechtswissenschaft eine kultúrmacht. 1916. Hannover, Hedwingsche V.
- Szinyai Elek*, Az életfilozófia problémái. 1911. Franklin T.
- Rabindranath Tagore*, Persönlichkeit.
- Nationalismus, 1918. Mindkettő a Kurt-Wolfnál, München.
 - Sadhana. Leipzig. Tauchnitz, 1921.
- W. Temple*, The universality of Christ. London. 1921.
- Church and Nation. 1916. Macmillan, London.
- Tirtsch Gergely*, A szocialismus erkölcsi alapja. – Leibniz erkölcstana. Balassagyarmat.
- Trikál József*, A lélek teremtő tevékenysége. 1919. Élet kiadás.
- E. Troeltsche*, Deutsche Bildung. 1919. Darmstadt. O. Reichl.
- Vadnay, T.* A magyar jövő. 1918.
- Vierkanndt A.*, Gesellschaftslehre. Stuttgart. 1923. F. Enke.
- Der Dualismus im modernen Weltbild, 1923. Pan Verlag.
 - Die socialpädagogische Forderung der Gegenwart. Berlin, 1920. Mittler & Sohn.
- Viktor János*, Az egyén problémája. 1918.
- Nemzetünk jövő hivatása. 1915.
 - Hazaszeretetünk eszménye. 1912. Mindhárom M. E. K. Dsz.-nél.
- Wesselényi Miklós*, Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. Lipcse, 1843. Wiegand.
- H. G. Wells*, A civilizáció megmentése. 1922. Dick Manó.
- W. Windelband*, Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. 1921⁰.
- Einleitung in die Philosophie. 1920⁰.
 - Präludien. 1921⁸. Mindhárom Tübingen Mohr kiadásában.
- Weszeley Ödön*, Bevezetés a nevelés tudományába. 1923. Eggenberger-féle kiadás.
- A modern pedagógia útjain. 1910. Franklin Társulat.

A szerző első munkája:

Lechotzky Gyula: Alkotó munkára való nevelés.

Az intuitív és tudatos alkotás lélektana, törvényei s eszközei. A produktív teremtő munkára való nevelés módszerei s a tanítóképzés. -- Athenaeum kiad. 1912. 304 1.

Főbb tartalma a következő:

A. I. 1. Az alkotó munka jelentősége. 2. Egyéniség és személyiség. 3. A mechanikus és az alkotó munka. 4. A nevelés általános elvei. 5. Nevelési rendszerek,

II. 1. Immanens tapasztalatszerzés. 2. A szellemi közösségek szerves produktumai. 3. A tudatlan funktiók működése és a tudatos gyakorlás. 4. A jövő pedagógia feladata. 5. A szellemi fejlődés útjai.

B. I. A pedagógiai reformmozgalmak. 1. A reformmozgalmak kifejlődése. 2. A reformok tulajdonképeni megindítói. 3. A reformok legfontosabb követelménye: alkotó munkára való nevelés.

II. Az alkotás. 1. Az alkotás fogalmáról. 2. Az alkotás lélektana. 3. Gépies munka. 4. A szellemi alkotások egyik segítő készsége: az írás készsége. 5. Az alaki képzés. 6. Tipikus esetek tárgyalása. 7. A problémákból kiinduló önkérdő, önkifejtő tanítási módszer. 8. Az írás szerepe. 9. Házi feladatok. 10. A tanítandó anyag jövő kialakulása. 11. A problémák. 12. Az alkotás leghatékonyabb motívumai. 13. Az alkotás alapjai. 14. Az alkotás gyakorlása. 15. Nemzetnevelés.

6. Tanítóképzés.

Athenaeum, 1912. 306. 1. Kapható K. M. Egyetemi nyomdában. Ára 6 P.

TARTALOMOMJEGYZÉK.

Előszó	5
A) Beevezetés	
I. A mű megírásának indító oka és ferve	9
3) A személyiség és a közösség.	
II. A személyiség	
1. A személyiség fogalma	14
2. A személyiség hivatása	18
”.: A személyiség teremtő képessége	19
III. Alkotó (teremtő) tevékenységek.	
1. Az alkotó tevékenyeiig szerepe	20
2. Az alkotó tevékenységek nevelő hatása	22
3. Az alkotó tevékenységek és a vallás	22
4. A tett és az alkotás szükségessége.....	27
5. Az objektív alakulatok önállósodásából származó veszélyek.....	29
IV. A közösség	
1. A személyiség és közösség kölcsönhatása	33
2. A nemzetnevelés, jelentősége	38
3. Az eszmeközösség.....	45
C) Az értéket megvalósító szeretet	
V. A nemzeti eszmeközösség	
1. A nemzeti szellem	50
2. A nenueti géniusz	53
3. A nemzett érzés fejlődése	59
4. A nemzei öniudat	61
5. A nemzeti anyagelvűség és a nemzeti eszményiség	64
6. A nemzeti élet vallásos jelentősége.....	71
7. Az eszmeközösségek vallásos jelentősége.....	73
8. A géniusz fogalma	?6
9. A nemzeti eszmeközösség.....	84
10. A nemzeti eszme.....	87

VI. A magyarság hivatása.	
1. A nemzeti élet főerénye	96
2. Az alkotó hazaszeretet	99
3. A nemzet jövőjébe vetett hit.....	103
VII. A nemzeti egység.	
1. Az egység megteremtésének feladata.....	112
2. Az egységet megteremtő tényezők	113
3. Az egység etikája (Egységes értékmérő)	116
4. Az egység a kultúra egyes területein (1. A gazdasági egység feltételei. 2. Az egység a politikai életben. 3. Az egység a társadalomban: A megértés. Az egymásra utaltság tudata. A kölcsönös segítség. Együttérés. Sorsközösség. A műveltség egysége. Életfelfogás, világnézet egysége. Eszmeközösség, hitközösség).....	117
5. Az egységre való nevelés	124
6. Az egyházak és az egység	126
7. Az eszmeközösségek szerepe az egység megteremtése érdekében	128
VIII. A nemzeti géniusz szolgálatában.	
1. A kötelességteljesítés és a vallás	131
A szociális nemzeti szellem és a szociális kötelességek	137
2. a) A személyes szeretetmunka kötelessége	144
3. A nemzetnevelői szellem és a nevelői kötelességek	145
4. A tudományos szellem és a tudomány s a technika iránt való kötelességek.....	151
5. A nemzeti művészet szelleme és a művészeti kötelességek	156
6. A nemzet alkotó szelleme és a nemzetművelői kötelességek	163
7. A haladás szelleme és a haladásért való dolgozás kötelessége	171
8. A vallásos teremtő szellem	173
<i>D) Befejezés.</i>	
IX. 1. A diadalmas élet (Összefoglalás)	190
Irodalom.....	194